

ק ב ז ע ל י ד

הועתק והוכנס לאינטרנט
והוא www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ח

ספר האסוף

כולל

דברים עתיקים נעתקים מתוך כתבי יד

יוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי חברת מקיצי נרדמים.

כרך שביעי.

שנה י"ב וי"ג (תרנ"ו–נ"ז).

ברלין, תרנ"ו–נ"ז.

בדפוס צבי הירש ב"ר יצחק אייזקאווסקי.

נדפס מחדש בישראל

שנת תשכ"ט

SAMMELBAND

kleiner

Beiträge aus Handschriften.

Band VI

Jahrgang XII-XIII (1896-97).

BERLIN 1896-97.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 2.

ס פ ר י ם

היוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(הוקמה מחדש בשנת תרמ"ה)

תחת השגחת ראשי החברה:

אברהם ברלינער בברלין,
מרדכי בראנן בברעסלא,
דוד גינסבורג בפעטרסבורג,
שלמה חיים האלבערשטאם בבילין,
אברהם אליהו הרכבי בפעטרסבורג,
מרדכי יאסמראוו בפילאדעלפיא,
צדוק כהן בפאריס,
דוד סימאנסען בקאפענהאגען,
מישה עהרענרייך ברומא,
דוד קויפמאנן בבודאפעסט.

שנה י"ב וי"ג (תרנ"ו—נ"ז).

Sammelband.

BERLIN 1896—1897.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner.)

In Commission bei J. Kauffmann

Frankfurt a. M.

תוכן המאמרים:

פירוש על עזרא ונחמיה לר' בנימין בן יהודה הרומי.

י"ל ע"י דר. יצחק צבי בערגער.

השבת אברה מאת דר. אברהם ברלינער.

שריד ופליט מאת פרופ' ד. חוואלזאהן.

צפנת פענח, שירי הריב"ש והרשב"ץ. מאת יצחק מרעלי.

פנקס ק"ק במברג מאת דר. דוד קויפמאנן.

ספר ישועות ישראל מאת מענדל בר"מ בוימגארטען.

Commentar

zu

Esra und Nehemia

von

R. Benjamin ben Jehuda

(geb. um das Jahr 1285 in Rom, gest. um das Jahr 1330).

Aus dem Ms. 102 der Bibliothek zu München und aus dem cod. 104
der Bibliothek des jüdisch-theologischen Seminars zu Breslau

zum ersten Male herausgegeben

von

Dr. Heinrich Berger,

Rabbiner in Hohenems.

BERLIN, 1895.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburger-Str. 2.

פירוש

על

עזרא ונחמיה

לר' בנימין ב"ר יהודה ז"ל

ממשפחת הענוים ברומה.

לפי כתבי יד

הנמצאים באהל המנוח מו"ה אברהם מערצבאכער. כמינכען ובבית המדרש
אשר נוסד בברעסלויא ע"י המנוח ר' יונה תאומים פרענקעל

הוציאו לאור

הק' יצחק צבי בערגער

רב בעיר האהענעמס.

ברלין, תרנ"ה.

בדפוס צבי הירש ב"ר יצחק אימצקאווסקי.

נכתב אות באות בלי תוספות וגרעון מהב"י הנמצא באהל הסנו
מו"ה אברהם מערצבאכער בעיר הבירה מינכען יע"א. ואך סימ
הפרשיות והפסוקים נוספו עליו.

פירוש עזרא (א).

א.

1 [ובשנת אחת לכורש מלך פרס] זה כורש בן אחשורוש בן אסתר המלכה, תנא 3) הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא, כורש על שמלך כשר היה, דריוש שדרשו ישראל בימיו לאלג, ובימיו נדרשו הייחוסין 4) על ידי עזרא ובימיו דרש האל גליותיו 5) ונאלק, ארתחשסתא על שם מלכותו בלשון פרסי: [לכלות דבר י"י מפי ירמיה] הנביא שאמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם 6), והוא לא אמר לנלות לבבל, אלא לחרבן לבבל, ודניאל טעה בזה החשבון, שני בשנת אחת למלכו אני דניאל בינותי בספרים מספר השנים אשר היה דבר י"י אל ירמיהו הנביא למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה 7) ופסוק אחר אומר 8) לו לפי מלאות לבבל אפקד אתכם 9) לפקידה ולא לגאולה 10) כמו שני ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר י"י משנחרבה לבבל בימי בלשצריא 11) על ידי כורש הראשון עד שנת א' לכורש אחרון 12) הם שבעים 13) שנה: 2 [כל ממלכות הארץ נתן לי י"י] ללמדך שכל המולך בארץ ישראל כמולך בבל העולם 14) וכן הוא אומר רבתי בגויס 15) וכל כך 16) בזכות שעסק בבית המקדש, ואמרו חכמים ארבעה מלכים שלטו בבל העולם כולו, ואילו הן שלמה 17) דכתי' ואת כלית מלכי הארץ מבקשים את פני שלמה 18), אחאב בן עמרי דכתי' אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני וכת' והשביע את הגוי ואת הממלכה 19), אחשורוש דכתי' וישם המלך אחשורוש 20) מס על כן 21) הארץ ואיי היסכנ, כורש דכתי' כל ממלכות

א) החלק הראשון מהספר הזה ילא לאור צמח"ע, "האולר" להחכמים צרלינג וסופמן לנחת 1889, ונקרא צמח "ר' צימין צן יהודה ופרושו לס' עזרא ונחמיה" (R. Benjamin b. Jehuda u. sein Commentar zu Esra u. Nehemia). 3) כ"י (= כתב יד המונח צמח המדרש לרצנים צמח"ע): תנא; עיין ראש השנה דף ג' ע"ב וילקוט שמועזי נחמיה א' ח. א. ג) כ"י: לחל צימיו. ד) כ"י: נמלא מלח "היכר" לפני מלח "הייחוסין", וכל"ס החייל הסופר לכתוב "הייחוסין" ושכח את זאת מח"ת ולכן כתב את כל המלה עוד הפעם. ה) כ"י: גליותיו. ו) ירמיה כ"ע, י'. ז) דניאל ט' ז'. ח) כ"י: מקשה. ט) ירמיה ט; כ"י: לפי מלאת לבבל שבעים שנה ואפקד אתכם. י) עיין מנלה דף י"ב ע"א (רש"י ד"ס לפקידה צמח"ע) וילקוט דניאל ט' ז'. יא) כ"י: מוסיק: צן כצודנלר. יב) טס: האחרון. יג) ראש לקמן נד 11 והלחה. יד) כ"י: נמלא פה עוד מלח "כולר". טו) כ"י: מוצא גם הפסוק שרתי צמדינות (איכה א' ח'). טז) חולי יש להוסיף פה מלח "לנח" למען הקל הצמח המחזיר על המעיין. יז) כ"י: מלך ישראל. יח) כ"י: וכל; צפסוק נאמר: וכל הארץ. יט) מלכים א' י' כ"ד. כ) צפסוק נאמר: את הממלכה ואת הגוי (מלכים א' י"ח י). כא) אחרשם כחיו. כב) כ"י: על כל. כג) אסתר י' א.

הארץ נתן לי יי"א): [והוא פקד עלי] הוא ציוה עליצ) והיכן ציווהו ג), על ידי ישעיהו ד), שני כה אמר יי"א למשיחו לכורשה), וכי כורש משיח היה, אלא אמר הקב"ה למשיח קובל אני עליך) על כורש, אני אמרתי) הוא יבנה את ביתי וגלותי ישלחט) והוא אמר מי בכס מכל עמו יהי) אלהיו עמו ויעליא): 4 [ינשאוהו צ) אנשי מקומו יג), שהוא יד) דר ביניהם טו): 5 [לכל העיר טז) לכל אשר העיר יי"א לבוית) לבוא לירושלם: 6 [ובמגדנות) ובמתנות כמו ומגדנות נתן לאחיהם) תרגי ומתנניט): 8 [מתרתת כ) הגובר, לוי היה ממנה על כלי בית יי"א ומתרתת שמוכא) ופירושו מתיר דת שעל פיו ניתרת דת המלך, כלומר על פיוכז) יצאו ועל פיו יבאוכג): [הגובר כד) ממנהכה), גובר, גונו ברכו), תבואה: [ויספרם) וימנסכו): [לששבצר) ששב באוצר: 9 [אגרטיין כח) מזרקות של דם, ד"אכט) אגרטי, גרסינן ביומא ירושלמית ט) כלי שגורלא) שאוגרין לג) בו דם שלהג) כמו מזרקותלד): [מחלפם), הם סכיניםלה) שבמקדש, גם אילו לצורך שהיטה הפשט וניתוח, ועל כן נקרא סכין של שהיטה חלאפאלו): 10 [כפורי זהב) לג) רידודי מסין של זהבלח) כמין כפורת, שהכפורת

ח) עיין מגלה י"א ע"א וע"צ (תיר ג' נלכו צניפה וכו'), תרגום שני למגלת אסתר סוף פרשה א' ונדרש רבה לאסתר פרשה קי"ח. המאמר שלפנינו נקצלו צלו צו דצרי החלמוד והמדרש יחדו. צ) צביצ מוסיק: וילו מתרג' ופקיד; ראה תרגום אונקלוס דראשית צ' ט"ז; ו"ט, כ"ט. ג) כ"י: הסני אונגה, ונכון יותר: הוי אונגה. ד) כ"י: הנציא. ה) ישעי' וי"ה, א'. ו) כ"י: וצנלי (מגלה י"צ ע"א): לך. ז) צכ"י: חסרה וולת "אני" ואחר "אונגתי" כתוב שם "לו". ח) כ"י: אח. ט) ישעי' וי"ה י"ג, ושם כתוב לאמר: הוא יצנה עירי וגלותי ישלח. י) צכ"י: מוסיק: ד', וחינו צפסוק. יא) צכ"י: לירושלם; עיין מגלה י"צ ע"א וילקוט לדברי הימים צ' צפסוק יצ) כ"י: ינשאו. יג) וצכ"י: מוסיק: ישאורו אכסי העיר. יד) כ"י: אשר הוא. טו) צכ"י: מוסיק: הם גידי ארלו. טז) כ"י: מוסיק: כלומר. יז) צכ"י: מוסיק עוד: ורמו צנדצה. יח) "לאחיה" חסר צכ"י. יט) כ"י: ונתתן יהצה. כ) ט"ס ו"ל: ונתדת. כא) כ"י: ושנו ונתדת. כב) צכ"י: חסר וולת "ניתחת" עד וולת "פיו", כי טעה הסופר וולת פיו הכטילו, הגאון פה פעמים. כג) צנדצר כ"י, כ"ה. כד) כ"י: הוא. כה) שם: ומאלי. כו) כ"י: אולר. כז) שם: לשון ווספר. כח) כ"י: הם. כט) הרצ"ע מציא את הפרוש הזה צפרושו להם' שלפנינו, וכתב שהוא "שלל מן הספר". ל) ירושלמי יונא פ"ג ה"ה. לא) צכ"י: וצירושלמי הנזכר חסרה וולת שגור, וכנראה כי גם פה היא רק טעות סופר, שרלה לכתוב "שאוגרין" וטעה וכתב "שגור" והניח את הכתוב צטעות ולא נחקר; תחת וולת "כלי" נמצא צירושלמי "נוקוס". לב) כ"י: שאוגרין, והוא טעות סופר צלי ספק, כי שרש המלה שלפנינו הוא "אגר", שפירושו אסף. לג) כ"י: דנו של טלה, וצירושלמי הנזכר כתוב "דנו של פרי". לד) הרד"ק צפסר השרשים אשר לו (לד 155) ונפרש ג"כ צאופן דומה לזה, אולם כתב שהוא כלי שנותנין זה ויס. לה) צכ"י: ומשלים את הנאמר צמלות, כמו ששנינו צמשנה צית החלפות צית הסכינים; עיין מנ"י נדרות פ"ד וי"א וירושלמי סוכה סוף פ"ה וגם צו"א, ראה ערוך השלם לקהות ח"צ לד 71 ד"ה "צית חלק" ושם הערה ג' אודות הנוסחאות "החלפות", "החולפות", "החליפת", "והחליפות"; ראה רש"י צמקומו. לו) עיין את הצאורים לד"ק ורמ"ק צפסר השרשים לד 155. לז) כ"י: מציא גם "כפורי כסף" אשר צפסוק שלפנינו. לח) כ"י: ריקועי פחים ועסין של זהב ושל כסף. הנוסחא הזאת, הדומה צענינה להנוסחא שלפנינו צכ"י"ו (= כ"י המונח צצית אולר הספרים למערלצאכער צניינען). צל"ס דעת ע"א של הסופר היא, אשר ראה נכון לפניו להכניס את צאוריו חוץ פרוטי ר' צניינין. הפרוש המונח צכ"י"ו הוא מרס"ג והיה גם זה לנו לאות, כי רס"ג חזר פרוש גם על ס' עזרא; ראה צפסר Auswahl histor.

ארכה ורחבה כמדת מכסה ארון^א) ועוביה שפה, וכל דבר שהוא נמתח ונרקע ואין לו עובי וקומה נקרא כפרת, ודומה לו וכפרת אותה^ב): [משנים], משונים זה מזה בצורה ובמלאכה^ג], ויש אומר משנים מוכפלים כמו שני כי כל ביתה לבוש שנים^ד], פירושו כפלים וכתים^ה) כי משנהו^ו) תרגו' על חד תרין:

ב.

2 [ורבבל] הוא היה בן יהויכין^א], ולמה נקרא שמו זרובבל, זרוע בבבל, שנזרע בבבל בבית הסוהר, ולמה נקרא^ב) בן שאלתיאל^ג], ששאל אותו מאל, שלא נשאר מבית דוד וולתי יהויכין, ושאל אותו מאל^ד) וניתן לו: [ישוע], זה יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול^ה], ולמה נקרא שמו ישוע, על שם שבניו נשאו^ו) נשים נכריות^ז] שני ויהושע היה לבוש בגדים צואים^ח) ומתרגם ויהושע הווע^ט) ליה בנין דנסיבין^י) נשין דלא כשרין^{יא}) לכהונתא וכת' וימצא מן^{יב}) הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק^{יג}): [מרדכיכא], שיורע בע'כ^{יד}) לשנכנ^{טו}], הוא מרדכי היהודי^{טז}): [בגוין^{יז}], פעם אחת בקשו המשמרות^{יח}) וגמנה בבטן^{יט}], ופירושו מספר בגוין, ספור בגוין דאימיה^כ): 6 [בני פחת מואב], הם בני יואב בן צרויה, י' מתחלה במ'כט^א) בנימטריא אית' ב'ישל^ב], ולמה נקרא שמו מואב שנצח עמון ומואב, דבר אחרל^ג) דאתי מרות המוביאה^ד): [פחת] שהיה שר צבא, כדכ' ושר צבא למלך יואב^ה): [פחת] כמו פחות וסגנים^ו] 12 [עוגר], עז מול, שכן קורין למולא גרא^ז): 59 [ואלה העולים מתל מלח תל חרשא], אלה בני ארסו^ח) שחרשו כל העולם^ט) כתל זורעוהו מלח, כלומר נשאו נשים

Stücke (Berl 1840) להחכם ר"י לעדנער סי' ד' נד 264 והלכה ועיין גם צם' אהל מועד על שמות משותפים לר"ש אורזינו (ד"ו הס"ח) דף כ"ה צמט זק, וס' נאמר: ורזינו סעדי' פי' כפורי, רדודי עסין של זהב. ח' כ"י: הארון. ז) צלאסית ו' י"ד. ג) עיין רש"י צמקומו. ד) משלי ל"א כ"א. ה) מלת "וכחצ" חסרה צכ"צ. ו) דברים ע"ו י"ח. ז) כ"י: ארי; ראה תרגום אונקלוס צמקוס הנזכר. ח) מלכים ז' כ"ה, כ"ו ודברי הימים ז' ל"ו ט'. ט) כ"י: אומר. י) עזרא ג' ז'; נחמ"י י"ב א'. יא) צכ"י: כתוב, צן, צמקוס, "אותו". יב) חגי א' א', י"ב. יג) צכ"י: טנשלו צנים; למלת "צנים" אין כל מוצן ול"ל: צניו. יד) צכ"י: "הפסולות לכהונה" תחת "נכריות". טו) זכריה ג' ג'. טז) צמקוס הנזכר מלת הור. יז) צכ"י: די נסיצו; תרגום: דנכסן לחון. יח) כ"י: כסרו. יט) כ"י: מצני, וכן הוא עזרא י' י"ח. כ) צכ"י: מוצא גם סוף הפסוק ואחיו מעשים ואלעזר ויריז וגדליה. כא) צכ"י: מוצא גם מלת "צלשן" והוא הכנון. כב) כ"י: צכל. כג) קרי: לשון. כד) עיין שקלים פ"ה וי"א ופרט המשנה להרמז"ס שם; מנחות ס"ה ע"א; ילקוט עזרא ז' ז'. כה) צכ"י: מספר צנוי. כו) צכ"י: מוסף; ולא מלאו עשרים וארבעה; ע"ד המשמרות עיין תענית כ"ז ע"א וע"ב. כז) צכ"י: ומינו את זה צמעי אמו כדי להשלים המשמרות. כח) ראה ילקוט עזרא ז' ז' ופסיקתא דרז כהנא (הו"ל ר"ש צוצר) פסקא שקלים דף כ' ע"ב. כט) כ"י: י"נ ומחלק. ל) ע"ד חלוף האותיות א"ח צ"ס ראה ערוך השלם לקוטר ח"א נד 57, 309, 331; גרעטץ, קורות היהודים חלק י' ליון 7 נד 545 והלכה. לא) צכ"י: י"א. לב) שם: מן רות צח ענלון מלך מואב; עיין תענית כ"ח ע"א לפרט הראשון ותוס' שם ד"ה צני פחת מואב לפרט השני. לג) ד"ה א' כ"ז נ"ד. לה) יחזקאל כ"ג ו' כ"ג. לה) ראה צראסית ל' י"א וילקוט ומדרש רבה שם. לו) קרי: צני אדם. לי) צכ"י: מוסף עוד: כולו.

נכריות ופסלו משפחתם): [כרוב ארן ואמר צ], אמר ארון הוא הקי'ג, אני אמרתי ד) הוו לפני נאין) בכרוב והן שמו עצמן כנמרוד) כדב' היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו), כלומר שצבעו משפחתם כנמר שהוא צבוע ומנומר ונשאו נשים נכריות, לכך לא ידעו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל הם, על שנולדו מנשים נכריות, ואילו) הם: 60 [בני דליה וג'ט] אמר הקי' אני אמרתי הווי) לפני כזהב הטוב שאין בו סינים והן היו לי בית יש' לסיני צ: 61 [בני חביה יג] בנים שחבו ליה: [בני הקיין] אמר הקי' היו לפני נאין כחמר והם שמו עצמן כקיין לפי שנשאו מבנות ברזילי הגלעדי שהיה שמוף בוימה והוליד בנים בעבירה: [ויקרא על שמם] ולא על שם אהרן הכהן: 62 [אלהיד] בקשו כתבם המתיחשים עו) [בקשו כתב ייחוס כהונתן ולא נמצאו ולפיכך נפסלו מן הכהונה: [המתיחשים] כמו ויתלדו על משפחותם טז) תרנ' ואיתחשו יז): [ויגאלו יח] כמו ויגועלו כדב' לחם מגאליט, מגועל כ: 63 [ויאמר התרשתא, והכא] נחמיה בן חכליה כצ) ולמה נקרא שמו התרשתא שהתיר יין כג) לשתייה לפני המלכים כד) בשעת סכנה כה), דכת' דברי נחמיה בן חכליה והיה בחדש כסליו יין לפניו הובא כו): [אשר לא יאכלו מקדש הקדשים], אבל אוכלין חלות ככהנים בעלי מומין ככת' אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח יי' בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם כז) מיכן אתה למד שהכהנים כח) שנשתמדו מרצונם ועשו תשובה כט) וכהנים שחיללו עצמם בנשים האסורות לכהונה כנון אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה ל) לכהן הדיוט הרי הן ככהנים בעלי מומין, אוכלין וחולקין בתרומות לא) ובחלות, אבל אינן אוכלין בקדשי קדשים ואין מקריבין על גבי המזבח לז): [עד עמוד כהן לאורים ותומים לג)], עד שיבוא אליהו וזכור לטוב וילבש אורים ותומים, וכן הוא אומר וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי לז), ולמה אמר עד עמוד כהן לאורים ותומים, לפי שמיום שנחרב בית לז) הראשון ונגזו המשכן וכליו, יגזולו) בגדי כהונה

ח) עיין דעת רצ"ח בקדושין דף ע' ע"א. ז) כ"ז: חמך, וכן הוא הנוסחא הנסורה לנו צס' עזרא. ג) כ"ז: הקצ"ה. ד) סס: להס. ה) סס: "היו" ונלת "נאין" חסרה. ו) עיין קדושין דף ע' ע"א וילקוט צמקומו. ז) ידני' י"ג כ"ג. ח) כ"ז: ואלה; "ואילו הם" חסר צכ"מנ (= כ"י המונח צצית עקד הספרים אשר להמנשלה צמינען). ט) כ"ז מציא את הפסוק צצלמותו: צני טוצה צני נקודה צספרים שלנו: נקודה). י) צכ"ז: הקצ"ה. יא) סס: היו. יב) יחזקאל כ"ז י"ח והכתיב סס: לסוג; צמקום, והן היו לי צית יש' לסיג" נמלא צכ"ז: והם עשו עלמון דלים ונקודים ככסף מלא סגיגים וכן הוא לוונר כסף סגיגים היו לי צית יש' ונוסחת כ"מ נראה מוטעת. יג) צכ"ז נמלא גם "וונצני כהנים"; עיין צס' עזרא. יד) כ"ז: חילו. טו) סס: המתיחשים. טז) צמדצ ח' י"ח. יז) עיין תרגום חונקלוס צמקומו. יח) צספרים שלפנינו: ויגאלו. יט) מלאכי ח' ז'; כ"ז וכיע"נ מציאים גם את דלצית הפסוק: מנישים על מזבחי. כ) כ"ז: פי' מגועל. צנוגע להפרוש הזה ראה צספר הגלוי לר"י קמחי הולאת Mathews לז 35, ולפי הנאמר סס פרושו של ר' צנימין לקוח מלת דונס, המציא ג"כ את הכלים הזאת נגד פירושו של מנחם (ויגאלו = ויגדלו); ראה גם רש"י ורצ"ע צמקומו. כא) כ"ז: זו. כב) נחמ' ח' ח'. כג) כ"ז: יין נסך. כד) סס: מלכים. כה) סס: הסכנה. כו) נחמיה ח' ח', צ' ח'; ראה גם רש"י ורצ"ע צמקומו (עיין צהערנו לנחמ' צ' ח'). כז) מלכים צ' כ"ג ט'. כח) מלת "שהכהנים" חסרה צכ"ז. כט) כ"ז: וחזרו צתצוזה. ל) כ"ז: חללה. לא) יש להסלים: ונעשדות. לב) עיין קדושין ס"ט ע"ז וכתצות כ"ד ע"צ. לג) צספרים שלפנינו: ולחמים. לד) מלאכי ג' ג'. לה) כ"ז: שחרצ הצית. לו) סס: נגמו.

שנעשו במדבר ובטלו אורים ותומים עד שיבוא אליהו, מיכן אנו למדין שלא היו אורים ותומים בבית שני(א): 68 [להעמידו על מכונו], ועל(ז) תוכן בנינו: 69 [דרכמונים], מטביעות(ג) כגון והובים, ד"אד(ד) דרכמונים, דרך מונים, מטבעות המנין ואינן נשקלין: [מנים], הם שקלים כמו שני(ה) המנה יהיה לכסו(ו): 70 [והנתינים] הם הגבעונים(ז), ולמה נקראו נתינים, שנתנם יהושע חומבי עצים ושואבי מים למזבח(ח):

ג.

6 [והיכל י"י לא הוסד(ט)], עדיין לא נתייסד(י), לפי שהרסו אותו בני אדום הרשעה כשבאו עם הכשדים(יא) שני זכור י"י לבני אדום את יום ירושלם האומרים ערו ערו עד היסוד בהי(יב) הכינוי(ג) המזבח על מכונו(יג) במקום בניין ראשון תחת אהלים מפחד העמים: 7 [כרשיון כורש] ככתב(יד) הרשאה שכתב להם כורש להיות(טו) רשאי(טז) לבנות בית המקדש: 8 [לנצח(יז)], האומנין(יח): [על מלאכת בית י"י(יח) להרכות במלאכה, ויש אומר לנצח, לומר שירות כמו שני למנצח על השמינית מזמור לדוד(יט) והפסוק יורה אחרי כן: 10 [ויעמידו הבהנים מלבשים בהצצרות והלויים בני אסף במצלתיס] כמו בצילצלים(כ): [להלל ל"י(כא) על ידי דוד מלך ישראל], על ידי שירי דוד ונבואתו ככתב בצלצלי שמע(כב) וכת' 11 [ויענו בהלל ובהודות הודו ל"י כי טוב]: [על הוסד], על שנתייסד:

(ח) צפרושו של ר' צנינין מורכב פרושו של רש"י עם פרושו של הראש"ע והיו לאחדים, והלשון והענין יוכיחו; ראה רש"י וראש"ע צמקומו וכן פרש"י לשני המאמרים צמלמוד אשר נרמו עליהם לז' 8 צמעה ל"ז; ראה עוד ירושלמי קדושין פ"ד ה"א וילקוט לשמואל ז' ט"ו כ"ד (ז' כ"ז: ע"ל. ג) הכוכן: מטבעות. (ד) הפרוש הראשון מן "דרכמונים" עד "ד"א חסר כז"י. (ה) כז"י כחוצ "של" צמקום "שכ". (ו) יחזקאל ו"ה, י"ז; כז"י: והמנה, והוא שלא כנוסחת הספרים שלפנינו. ע"ד דרכמון = δραχμή ומנה = μνα צמפרו של סח' לוקרנאטק ע"ד המטבעות והמסקלים צמלמוד (Ueber talmud. Münzen u. Ge-wichte, Breslau 1862) לז' 5, 25, 29. (ז) ע"ד הגבעונים ראה יהושע ט' ג' עד סוף הפרשה. (ח) כז"י: "לצית המקדש" צמקום "למזבח". (ט) כז"י: יסד, וכן הוא צמפרים שלפנינו. (י) "עדיין לא נתייסד" חסר כז"י. (יא) כז"י: "עד יסודו", והוא הוספה ע"ד המחבר. (יב) תהלים קל"ז ז'. (יג) כ"ז וכ"י "ננ ונשלימים" חסר הענין ומוסיפין מלת "רק". (יד) כ"י: כחצ. (טו) כ"י: להיוחס ראשים, והוא טעות סופר בלי ספק; ראה לפרוש הזה רש"י צמקומו. (טז) כ"י: וכ"י "ננ ומוסיפין פה: על מלאכת בית ד'. (יז) כז"י נמלאה מלת "לנלח" עוד הפעם לפני מלת "האומנין". (יח) המוסגר צמ"י חלצי לננה חסר כז"י; הענין לא יסונה ע"י שנוי סדר המלות ככתבי היד. (יט) תשלום הפסוק ממזמור לדוד (תהלים י"ז ח') חסר כז"י; פרוש ה"י חלצי נמלא חלל סעדיה ור"י קומי (ספר הגלוי לז' 124); ראה גם רש"י צמקומו. (כ) שמואל ז', ו' ה'. (כא) צמפרים שלפנינו: חסר ד'. (כב) תהלים ק"ה; כז"י מוצא הפסוק צמלמוד: הללוהו בלללי שמע הללוהו בלללי תרועה.

ד.

I [וישמעו צריף] יהודה ובנימין] 3) הם שכיני ארץ ישראל והיושבים בערי ארץ ישראל כדכת' ויבא מלך אשור מבבל וסככותה וגו' ויושב אותם בערי שומרון] וכת' ולא יראו את יי' [ושלח] בהם את האריות] [והם נרי אריות שנתגייירו מפחד אריות] 1) שהיו הורגין בהם ולא היו נרי צדק] אלא משום 2) האריות שנתגייירו 3) שני את יי' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדין] וישבו שם עד שנחרב הבית] וכל ימי גלות מדי ופרס עד שעלה עזרא וסיעתו מבבל] ואז נגשו אל זרובבל בערמה] ואמרו] 2) להם: 2) [נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם ולאנו] אנחנו] מימי אסר חרון מלך אשור המעלה אותנו פה] ולא כתיב ולו קרי, שלא היו זוכים] אלא מיראה שלא יגרו] בהם האריות, כיון שראו שלא קיבלום מיד התחילו להסמין שני 4) [ויהי עם הארץ מרפס ידי עם יהודה ומבהלים] אותם לבנות], לפי שהיו מרפין ידי העם, היו ראשי האבות] מבהלים וממהרין אותם לבנות] בעל כורח, כיון שראו כך 3) שכרו עליהן יועצין] להתעות עם יהודה ובנימין היושבים בירושלם: 5) [להסר עצתם] של ראשי האבות שלא יבנו בית המקדש, ולמה הזכיר יהודה ובנימין] כי עשרת השבטים גלו עיקרם ורובם 6) על יד מלך אשור שני ויעל מלך אשור בכל הארץ] וכת' ויגל את ישראל אשור] ויושב אותם בלחלח] וגו' 7) וכת' ויגל ישראל אשורה עד היום הזה] מכלל שלא שבו לארץ ישראל, לפי שהיו בהם צדיקים ונביאים והיו יודעין] עתיד ליחבר פעם אחרת ועתידין ישראל פעם אחרת] וישבו שם בארץ אשור ונשארו שם יהודה ובנימין שני השבטים בארץ יהודה ובנימין, ושאר מעט מתי מספר משאר השבטים נשארו בעריהם עד גלות בבל, ואז גלו כל גדולי הדור לבבל ודלת הארץ נשארו בארץ ישראל

ח) כ"ג: טרי, והוא ט"ס. 3) צמקום הפסוק הזה נמלא כ"ג וצמקום: הנה חושבים היושבים בל"י כדכת' ויצא מלך אשור ונצב ונכחה ונעוה 4) צמקום הספרים שלפנינו: ונעוה 5) ונחמה וספרים ויושג צערי שומרון. 6) ג) מ"ג י"ז, כ"ד; מלח "אותם" חסרה כ"ג וצמקום שלפנינו. 7) כ"ג וצמקום שלפנינו: ד' 8) שם י"ז, כ"ה. 9) מנולת "הם" עד "אריות" חסר כ"ג. 10) המוקד פה הוא, כנראה, הספח המנעתיק והוא חסר גם כ"ג: 11) כ"ג: לדיקים. 12) כ"ג וצמקום: מנולת ירלח. 13) ל"ל כמגיירה, כמו שהוא כ"ג. 14) והנכחה המוקד לנ: יראים את ד' ואת פסיליהם היו עוצדים 15) מ"ג י"ז, ו"ח. 16) כ"ג ומוסף: וכל ימי גלות צב. 17) כ"ג וצמקום: מנולת וסיעתו. 18) כ"ג: אז נגשו צעריהם אל זרובבל ואל ראשי האבות. 19) כ"ג ונכחה הספרים: ויחמרו. 20) ולו קרי. 21) כ"ג: וזמקום, וכן הוא צמקום וחסר פה צמקום. 22) כ"ג וצמקום יש כאן הספח המנולת, "אליו מנולת". 23) כ"ג: יגדה וטעות סופר הוא. 24) ונכחה כתיב. 25) כ"ג וצמקום: מרפין ידי עם ראשי האבות. 26) כ"ג מלח "לנולת" חסרה כ"ג. 27) שם וצמקום: כן. 28) יש להשלים: רעים; צמקום כנוי חגוף "הם" וסיון הרצים "ים" נמלא כ"ג י"ז, "הם" וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 29) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 30) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 31) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 32) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 33) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 34) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 35) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 36) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 37) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 38) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 39) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 40) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 41) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 42) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 43) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 44) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 45) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 46) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 47) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 48) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 49) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 50) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 51) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 52) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 53) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 54) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 55) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 56) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 57) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 58) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 59) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 60) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 61) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 62) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 63) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 64) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 65) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 66) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 67) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 68) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 69) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 70) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 71) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 72) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 73) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 74) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 75) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 76) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 77) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 78) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 79) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 80) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 81) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 82) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 83) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 84) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 85) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 86) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 87) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 88) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 89) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 90) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 91) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 92) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 93) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 94) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 95) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 96) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 97) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 98) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 99) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום. 100) כ"ג וצמקום: כ"ג וצמקום וצמקום נמלא "ים" וצמקום.

לעבוד האדמה כדכ' ומדלת הארץ השאירא) לכורמים וליונבים (ז) ובשנת אחת לכורש עלו יהודה ובנימן עם פליטת שאר גלות השבטים ורוב עשרת שבטים לא שבו מאשור עד היום הזה: [וסכרים עליהם יועצים], כת' בסמ"ך לקיים מה שני' יסכר פי דוברי שקר(ג), כי בלכל הק' עצתם אחרי כן(ד), ויש אומ' וסכרים כמו וסכרתי את מצרים(ה), כלומ' מוסרין(ו) עצמן למיתה: [ויועצים(ז) להפך עצתם], וסוכרין עדי שקר ויועצים(ח) רע כותבי שטנה: [כל ימי כורש מלך פרס] שכבש את בבל עד מלכות דריוש מלך פרס שמלך אחרי כן שהוא(ט) בן אסתר המלכה (כי' כת' ובשנת אחת לכורש מלך פרס(י) וזו היא תחילת מלכותו(יז), וכיצד הותחלה השטנה במלכות אחשורוש, בתחלת מלכותו כתבו שטנה לבטלי(יג) מלאכת בית המקדש(יד), ומי כתב השטנה, שמשו ספראטו(טו) בן המן הרשע(טז), וזה היה(יז) בימי ושתי המלכה(יח) בת בלשצריט(יט), שלא היתה מניחתו לבנות בית המקדש, שהיתה אומרת מקום שהחריבו אבותי אתה רוצה לבנות(כ) ומאת י"י היתה זאת, כי עדיין לא שלמה גלות מדי ופרס, וטעו ומנוכ(כא) מחרבן הבית ולא היה להם למנות אלא מחרבן בבל, כי עדיין לא שלמו ע' שנה(כב), ואז הועדו הרשעים להסית את ושתי בת בלשצרכ(כג), וכמה שנים היו משחרב הבית על יד נבוכדנצר עד ימי כורש(כד), בשנת י"ט(כה) למלכות נבוכדנצר חרב הבית(כו) והוא מלך אחרי כן כ"ו שנה(כז), מדור(כח) בנו מלך כ"ב, ובשנת כ"ב מת ומלך באותה שנה בלשצרכ בנו ועמד במלכות ב' שנים ומחצה, כ"א שנה ומחצה(כט) ראוי(ל) מדור(לב) וב' שנה ומחצה לבלשצרכ(לד) הרי כ"ד שנים(לה), וכ"ו של נבוכדנצר מיום שנחרב(לז) הבית עת מותו הרי נ' שנה(לח) אז בא דריוש המדי ותפש את בבל והחריבה

א) יש להוסיף, "רצ עזחיס" לפי הנוסחא הנוקדה לון, וזכ"צ כחצו, "רצ סריס". (ז) ולגנץ כתב (ראה "נ"צ כ"ה, י"צ). (ג) תהלים ס"ג, י"ג. (ד) כנראה שאז ר' צנינץ מנצל חפרוס סריס כרוס רש"י והרצ"ע ז"ל, ראה פירוש צמקונו; זכ"צ מנאלו צמקוס כל הפרוש מנאלת "כתצ" עד "כן" הדצרים האלה: "לקיים מה שנאמר יסכר פי דוברי שקר". (ה) יסעיה י"ט, ד'. (ו) כ"צ: מוסרין, והוא טעות. (ז) נוסחת הספרים: יועצים. (ח) זכ"צ וזכ"מ: יועצי. (ט) כ"צ: כורש, והוא הוספה. (י) כ"צ: כי כן. (יא) עזרא ח', א'. (יב) כ"צ: וזהו צמחלת ונלכותו. (יג) כ"צ וכ"מ: להסטיין ולצטל. (יד) זכ"צ וזכ"מ: יש פה הוספה והיא: כול' שני' ויחלצו מלך ד' צדך לצטן לו (צמכר כ"צ, כ"צ). (טו) עזרא ד ח'. (טז) לפירוש הזה ראה ילקוט ורש"י צמקונו. (יז) זכ"צ: היה כחצו. (יח) אסתר ח' ט'. (יט) זכ"צ: צלשאלר צן נבוכדנצר; הסוה לזה דניאל ח' א' (ואין להחליפו צלשאלר, דניאל ז' א'). (כ) כ"צ: לצותו. (כא) "ונונו" חסר זכ"צ. (כב) ראה לעיל את הצאור לפירוש ח', א'. (כג) צמקוס "צלשאלר" מנאל זכ"צ צכל מוקוס "צלשאלר", וסס מנאלת גס ההוספה: צן נבוכדנצר הרשע. (כד) צמקוס "עד ימי כורש" מנאל זכ"צ וזכ"מ: "עד סנכנה על ידי כורש". (כה) כ"צ: חסע עשרה. (כו) סס: בית המקדש. (כז) הסוה לזה מנלה דף י"א ע"ג, כי גס סס צקסו ומנאלו על פי החשבון הזה (י"ט עס כ"ו = ו"ה) את שני מנלכות נבוכדנצר, והמנאלר סס הוא כמעט מלה צולה כמו סהוא כלן לפנינו. (כח) ע"ס ול"ל מדור(ל) (מ"צ כ"ה, כ"ז); אולם זכ"צ כתוב מדור(ל) צכל מוקוס וצכונה. (כט) כ"צ: כ"א ומנלה. (ל) סס וז' ומנלה צלשאלר. (לא) סס וזכ"מ: נוסף: של סניהס. (לב) זכ"צ: סמכר. (לג) סס: שנים; ראה מנלה דף י"א ע"ג וילקוט לאסתר ח' ז'. וכן הוא החשבון של שצנים שנה: נבוכדנצר מלך ו"ה שנים, מדור(ל) מלך כ"ג שנים ואחריו מלך צלשאלר ז' שנים מנאל סך הכל ע' שנה. ומדצרו של ר' צנינץ למדנו, כי החשבון הזה אינו עולה יפה.

והגלה את ישראל) למדינ' ופרס ומלך שנהג) אחת, הרי נ"אל, כורש בנו מלך ג' שנים, הרי נ"ד, ובשנת אחת לאחשורוש בתחילת מלכותו החלו לבנות הבית) על דברי דניאל, כי דניאל טעה ומנה משנת ד' לנבוכדנצר מנבואת ירמיהו וכלל אותן ט"ו שנים עם נ"ה, והם ע' משנת ד' לנבוכדנצר ועד) תחלת מלכות אחשורוש, ואז כתבו שטנה על) יהודה וירושלם, ומלך אחשורוש אחרי זאת י"ג שנה, כי בשנת אחת למלכותו בטלה המלאכה ומלך אחרי כורש בנו הנקרא ארתחשסתא ואז כתבו צריך) יהודה שטנה ואלה הם רחום בעל טעם ושמי (ספראט) והיתה המלאכה במילה י"ד שנים כל מלכותי) אחשורוש, ל"ב שנים למלכות ארתחשסתא הרי מ"ה שנים, שנה אחת) לכורש בן אסתר) הנקרא דריוש עלו מבבל, הרי מ"ו שנה) ובשנת שתים) לבואם אל בית האלהים בירושלם החלו לייסד ולבנות ובקשו הכותיים) להתחבר עמם לבנות) ולא קיבלום אז שכרו יועצים להפר עצתם, ולא עלתה בידם בימי כורש כאז בימי אחשורוש ואת) בימי ארתחשסתא הנקרא כורש בדברי חכמים), הוא כורש, הוא דריוש, הוא ארתחשסתאי): 7 [כתב בשלם], ומי כתבו רחום ושמי על שם מתרדת טבאל: [ושאר כנתיוב] (כ) ושאר סיעתו, כנותו, עדתו, כנישתו, כניפתו כנון כינפאי כולן לשון אחד), לשון) קודש עדתו, בלשון ארמי) כנישתו, ובלשון) תלמוד כניפתו, בלשון פרסי כנותו): [וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית], כלומר כתב משונה וכפול במכתב ובפירוש): 8 [כנמא], כן נאמר, כלומר כן נימא, כן אימא): 9 [כנותהון], עדתם) וסיעת כינפאים: [דיניאל] מן דיני מדינתא, ואית דאמרי דיינא מלכותא): [ואפרסתאיא] מן

א) כ"צ וכי"מנ מוספיין: עם הכשדים. 3) כ"צ: צמדי. 4) עם וצכ"מנ: שנה. 5) כ"צ מוסיק פה מלת "שנה". 6) עם וצכ"מנ: לזכותו עזרא וסיעתו. 7) צכ"צ: עד. 8) עם וצכ"מנ: על יושני. 9) צכ"צ: טרי והוא ע"ס. 10) ראה עזרא ד' ח'. 11) כ"צ וכי"מנ: לזכות. 12) כ"צ: וצמנא ח'. 13) עם: המלכה, והיא הוספה. 14) עם: שנים. 15) כ"צ: 3, כי"מנ: שנים. 16) כ"צ: הגדים, והיא הוספה. 17) עם: לזכות. 18) ל"ל: ואף. 19) כ"צ וכי"מנ מוספיין פה מלת "האון". 20) ראה את הכתוב לפסוק ח', ח'. 21) מהשכזון העדוין הזה יודע לנו, כי ר' צנייין עם צנאורו עין פקוחה גם על סדר הזמנים, והדבר הזה יראה לדעת את חכמת הפרוש שלפנינו, כי גם אל סדרי המולד וקורות הימים עם מחזרו לזכר פרוש כל הפרשה עד המקום שאנו צו הוא לנו לזכות ולעזר, כי ר' צנייין הצין וידע מה מלאכת הצאור דורשת ממנו, ויצא צעזע עם את קשור העניינים וסדורם הסגיוני זה אחר זה בכל הפרשה. 22) צכ"צ: כוונתו, והוא ע"ס, והכתיב צספרים שלנו הוא: כנותו. 23) כ"צ מוסיק מלת "כנותו" ללל לזכר. 24) צכ"צ וכי"מנ: כולחון לש' חז הוא צלשון כגון כנפייא. 25) כ"צ: צלשון. 26) עם: ארמית. 27) עם: צלשון. 28) הצאור הזה יראה לנו לדעת, כי ר' צנייין דרך גם הוא צדק הצלשנים והשחזר לזכר מלות קשות וזרות ע"י ההשוואה עם לשונות אחרות מלשונות צני עם. 29) ראה את החלק הראשון ומספרנו זה פרשה ה' ונש"כ צכ"י קענניקאט ענין עולה צקנא אחד עם מה שלפנינו; ראה גם רש"י וראש"ע צמקונו. 30) כ"צ: וצפירוס. 31) ראה ח"א ומספרנו זה פ"ה, כי"ק (= כ"י קענניקאט), רש"י וראש"ע צמקונו. 32) כ"צ: וגם סיעת. 33) צספרים שלפנינו: דייא. 34) ללל עיין קדושין דף ע' ע"ב: ומריו רבא צמחזא צלאי דנאי (ורש"י פי' עם: שמות מקומות או משפחות) וראה ערוך השלם לקוטי (ח"צ לז 95 והלל) שמוצא את הפסוק ככון. לדעתו דכאי או דינא סיל Dabanas על נהר Belias בצנל.

פרסם): [ארכוואצ] מן ארך כמו וארך ואכר וכלנהג): [בבליא] מן בבל: [שושנביא] מן שושן: [דיהייאד] מן דיהי מדינתא: [עילמיא] מן עילם: [ושאר אסיא די הגלי] אסנפר רבא ויקירא והותב המו בקריאז) די שמרין, הם העמים שהביא אסרחדן מלך אשור הנקרא אסנפר בלשון פרסם) והושיבן בערי שומרון ונתניירו מפקד האריות, ויש אומ' אסנפר הוא אביו של אסרחדן: [ושאר עבר נהרא] י. ושאר העמים שמעבר הנהריא): [וכענת], וכן ענת, כלומר כניז) מענה הכתביג) ויש אומ'יד) דברים רבים ומענה פיוסיןטו) בענינא דין כת'טו) תחנונים ידבר רשין, ד"א וכענת וכעת הואתית): 11 [פרשנן] יט, משנה התורהכ) תרג'כא) [פרשנןכז) אוריתאכג), והוא כתב הנשתון, משונה וכפול: [אנרתא] דבריםכד) רבים אנוריסכז) בהכו: 12) [מדרתא], מורדת דכת' רבתי בנוים שרתי במדינותכו): [ובישתאכח), מרעת: [ושוריאכט), חומות מתרג' ושוריאט): [שכלילולא)] ויכלו תרג' ואישתכללולא): [ואושיא] הם היסודותלג) חווק בנין הבירה כדכת' לאשישי קיר חרשתלד) ומתרג' לתקוףלה): [יחישון] לו) חופרים וחומטים בקרקעלז) הקשה לייסד החומה כרתנן החומט בגדישלת): 13 [דך], זאת תרג'לט) דאט): [ישתכללון], ישלימו יכלו ויבנוטא): [מדהנצ) בלו והלך מג) לא

ח) „מן פרס“ חסר כז"צ וצכ"י"א. לדעת קוהוט נספרו הנזכר ח"א 240 אפרמתיא הוא העם האשורי היושב צין מזי וצין פרס, הנקרא צס Parātaka-kene. צ) הכתיב: ארכוי. ג) דראשית י' י'; וצכ"י צ גם המנך הכתוב: צאך שנער. ד) כז"צ: דהייא; סקרי: דהיא, והכתיב: דהוא. ה) כז"צ: עלמייא; וצספרים שלפנינו: עלמייא. ו) השוה רש"י, ראש"ע וכ"ק צמקומו. מכל הפרס הזה נראה, כי כ' צמיק ידע להשתמש בצאורו גם צענינים גיאוגרפיים, אף כי לא עשה זאת אלא צדך חקירת השון (Etymologie). ז) צספרים שלפנינו: צקריה. ח) כז"צ: פכסי. ט) צנוגע להפרס הז' ראה ס' הסרשים לז 568; ראה עוד רש"י וכ"ק צמקומו. הפרס הראשון, אשר לפיו אסנפר איננו סמחרי צ"א אסרחדן, לא תנאל לדעתי צסום אחד מהצאורים, וכנראה יש לו חיזה יחם אל שפת פרס, ולא אוכל לדאון לצי להעניק חקר צדצר הזה. י) כז"צ: נהראי; צספרים שלפנינו: נהרה. יא) צמקום „נהרה“ כתוב צכ"י צ וצ"י"א: פרת. יב) קרי: מן, וכן הוא צכ"י. יג) כז"צ וכי"א מוסיפים: דנה פרתון איגרתא. יד) צכ"י מוסיף „וכענת“ והוא ללא לוקך. טו) כז"צ: פיוסים. טז) סס: כענין סל'. יז) משלי י"ח כ"ג, וספיל לסיפא דקרא: ועשיר יענה עזות. יח) להפרס הראשון השוה כ"ק צמקומו, ולהפרס הז' והג' השוה ספר הסרשים לז 568, וראה גם ראש"ע ורש"י צמקומו. יט) צכ"י מוסיף: כמו סל'. כ) דצרים י"ז י"ח; יחשע ח' ל"ב. כא) ראה המתרגומים צמקום הנזכר. כב) וצתרגום: פתשגן. כג) „אוריתא“ חסר צכ"י. כד) סס: צדצרים. כה) סס: אגודים, וט"ס הוא. כו) השוה כ"ק, רש"י וראש"ע צמקומו. כז) צכ"י וצכ"י"א נאלא גם המנך הפסוק: היחה למס (איכה ח' א'). כח) צכ"י: וצאשתא, וכן הוא צספרים שלנו. כט) וצורי כתיב. ל) צכ"י: הסומוות מתרג' צווייא (ראה תרגום לנ"צ כ"ה י', ותהלים כ"א כ'). לא) אשכללו כתיב, וקרי שכללו. לב) השוה תרגום אונקלוס דראשית ז' א'. לג) כז"צ וכי"א: הם השמות והיסודות. לד) יעני' ט"ז ז'. לה) תרגום צמקום סל': תוקפיהון. לו) כז"י מוסיף: כלומר. לז) כז"י וכי"א מוסיפין: צמקום הקרקע. לח) ראה סוכה דף ע"ו ע"א. לפרס הפסוק הזה ראה רש"י צמקומו, ספר הסרשים לז 568 והלכה. ע"ד הסנויים הנמלאים צכ"י קצר דצרנו צארכה צחלק הראשון מספרנו פ"ו. נט) כז"י וכי"א: כמו דמתרג'. מ) ראה תרגום אונקלוס לויקרא ו' י"ח. מא) כז"י: וסלימו ויכלו ויצנו. מב) סס וצכ"י"א: מנדה, וכן הוא צספרים שלנו. מג) כז"י וכי"א מוסיפין: עוד.

ינתנו], מדה זו מנת המלך), וז' (מכס הסחורה, וכן כת'ג) וסבאים אנשי מדה
 תרג' גברין דסחורה), אנשי מדה, בעלי סחורה: [בלו], וז' (כסף גולגולתא
 כמו בקע לגולגולתו) מס לשלשון, וכן כת' ועל דניאל שם בל לשיזבותה)
 כופר ממון להצילות), בל ובלו חד הוא ו' יתירה כמו ויכו האחד את האחרט)
 וידי (האחדיה): [והלך] זו ארגונא'י) הוא המכס שנותנין הולכי דרכים וגשרים
 ומחוזות ומדינות'ג), ומאחר שיבנו היהודים ירושלם ובית המקדש, עוד לא ישהעברו
 לך, ולא יתנו לך אילו המסיות: [ואפתום מלכין תהנויק] יד), ואוצר המלך יהא
 בו נזקטו) והפסד: 14 [די מלח היכלא מלחנא] טז), מעתה'י) אשר סתור ההיכל
 שבירושלם, סתרנו מהיבנות בעצמנו ובטלה מלאכתו כמו ארץ מלחה לאית) תשב
 מתרג' ארע צדיאית) לאכ) תיתותבכ) ועוד שמים כעשן נמלחוכז), על כן
 הגדנו לך כרי שלא תניח לבנות: [וערות מלכא] וקלון המלך, ד"אכ) וערות
 לשון חרבהכד) כלומר אם יבנוכ) בית המקדש וירושלם או ימרדו בך היהודים
 ויחרב מלכותך, ויש אומ' לשון דלות, כמו פנה אל תפלת הערערך) וכמו ערו
 ערוכז): [לא אריך לנא למיחוא], לא נאה לנו לראות ויש אומ' לא ארוך כת)
 לא נוחיל ונמתין כמו ויחל כט) תרג' ואור'ך דנאז) על זאתל) שלחנו והודענו
 למלך'ז): 15 [די יבקר], שיפשפש כמו לא יבקר הכהן'ג) מתרג' בירושלמי'ד)
 לא יפשפש כהנאל) והוא לשון'ו) בדיקה: [ותהשכח] ותמצא'ז): [ומהנזקת
 מלכין] ומזקת מלכים'ח): [ואישתדור] מרד בלשון פרסי'ט), ויאבק תרג' ואשתדל'ט)

ח) כ"ז מוסיק: ומאי היא. ז) שם וזכ"מ: זו נחת, והוא מיותר. ג) זכ"ז
 נמלא גם תחלת הפסוק: יגיע מלרים וסחר כוש (ישעי' נ"ה י"ד). ד) תרגום צמקוס
 הכ"ל: אכשין, והיא הספסה. ה) כ"מ: ז. ו) שמות ל"ה, כ"ו. ז) דניאל ו' ט"ו.
 ח) כ"ז מוסיק כמו איש כופר נפשו (שמות ל' י"ז). ט) שם וזכ"מ מוסיקין: וכמו
 זנו צעור (צמדזר כ"ד ג') פירוש; ראה ש"צ י"ד ו'. י) כ"ז: ויד אח. י"ח) שם
 זכ"מ מוסיקין בן צעור. יז) כ"ז: ארנוני. יג) שם וזכ"מ: ומדינות ומחוזות;
 י"ד) מנדה כלו וסלך ל' צל צחרל דף ח' ע"א ונדריס דף ס"ז ע"ז; ראה גם
 ספר השרשים ל' 569, ראש"ע צמקונו וכ"ק. יד) צמקוס שלנו: ואפתם מלכים
 תהנזק. טו) כ"ז: יח צמק; זכ"ק נמלא "והוק" צמקוס, "ואור"; ראה ס"ה
 (= ספר השרשים) צמקוס הכ"ל ורש"י צמקונו. טז) זכ"ז נמלא גם תחלת הפסוק:
 כען כל קבל. יז) כ"ז וכ"מ מוסיקין: מנכר. יח) צמקוס שלפנינו: ולא (ירמ'י
 י"ז ו'). יט) זכ"ז וכ"מ: לריא. כ) כ"ז: דלא. כא) תרגום צמקוס הנזכר: כדעא
 סדוס דלא איתחיתצת. כב) ישעי' כ"א ו'; הפסוק הזה עם הפסוק המוצא פה נמלא
 גם צמ"ה ל' 569 ורש"י צמקונו. כג) כ"ז: ויש אומ'. כד) שם וזכ"מ: חורבן.
 כה) כ"ז: יצנה. כו) תחלים ק"צ י"ח. כז) שם קל"ז ז'; כ"ז וכ"מ מוסיקין:
 ועוד ערי ערוער ומתרג' קרוי חורבניא; צמקוס שלנו ליטעיה י"ז צ': קרויחון חרבה.
 הספסה הזאת אין לה מקום הזה וצלי ספק הוסיפה המעתיק להפדוש השני של "וערות"
 (השנה להפדוש הזה ס"ה צמקוס הכ"ל ורש"י צמקונו). כח) קרי: אריך. כט) צמקוס
 ח' י'. ל) כ"ז ומרגום אונקלוס (צמקוס הכ"ל): ואור'ך על דנה; השנה ס"ה שם
 ורש"י צמקונו. לא) כ"ז: על כן. לב) לפדוש הפסוק כלו השנה כ"ק צמקונו.
 לג) ויקרא י"ג ל"ו. לד) כ"ז וכ"מ: צמקוס ירושלמי. לה) השנה תרגום ירושלמי
 צמקוס הכ"ל וראה גם רש"י צמקונו. לו) כ"ז וכ"מ מוסיקים: ציקור, והוא לשון.
 לז) כ"ז מציא לראיה: וינמלא ומתרג' ואשכח (ראה תרגום אונקלוס לצמקוס כ"ו י"ז).
 לח) כ"ז: ומנזקת מלכין. לט) כ"ז מוסיק וגם. מ) השנה תרגום אונקלוס
 לצמקוס ל"ז כ"ה.

והוא לשון מלחמה: [עליו] קריתא דך] על זה הדבר העיר הזאת החריבה(ז):
 16 [די הן קריתא דך] שאם העיר הזוג) תיבנה: [חלק בעבר נהרא] אין לך,
 שכשם שימרדו) כך היהודים, כך ימרדו בך כל יושבי עבר הנהר: [לא איתי
 לך], לא ישה): 17 [בשמרין] בשומרון, וזאת התשובה(ו): [שלם וכעת] דברי
 שלום ומענה רך: 19 [ובקרו והשכחון] ובדקו ומצאו שזו העיר מימי(ז)
 שם בן נח שני ומלכי צדק מלך שלם ומתרגי מלכא דירושלם(ח) מאז מקדסט
 על המלכים מתנשאה: [ומרד] שמרדו בה הרבה מלכים: [ואישתדור] ומלחמות
 כמוי) ואישתדל, לי מתחלפת עם ר' כמו וארו ואלויה) ופירושם והנהיג), ואשתדול
 לשון מלחמה הוא(יג) כרבת'יד) ויאבק איש עמו חרגי ואישתדל(טו), מלמד שנלחם
 המלאך עמו(טז) עד שעלה עבקין) ברגליהם(יח) עד כסא הכבוד, עליו(יט) כן נדע(כ)
 אשתדור מלחמות הוא(כא) ומימי עולם מרדו כל המלכים(כב) על ירושלם ונלחמו
 בה, ובזמן שהיו עושין רצון קוניהם, היו כל המלכים נותנים מס לישראל, ועל
 כן אמר: 20 [ומדכין תקיפין הוו על ירושלם] כגון דוד ושלמה ושאר מלכים
 והיו שולטין בכל עבר הנהר(כג) ומסיות ומכסים היו נותנים להם: [מדה] זו מנת
 המלך: [בלו] זו כסף נולגלתא: [והלך] זו ארנונא, לפי שהיו עוסקין בתורה
 ובמצות, ועתה מכבר אשר רפו ידיהם מן המצות, מעכשיו: 21 [שיסכד] שעם
 לבטלה(כד), [לבטל האנשים האלה שלא יבנו העיר הזאת: [עד מני טעמא יתשם]
 עד שאצוה אני ואשים עצה(כו): 22 [וזהירין הווכן] שלו למעבד על דנא(כז),
 להיות להם שלו וביטול כמו לא תשלה אותי(כט), כלומר לעזוב המלאכה ולבטלה
 על זה הדבר שאמרתם, למה ירבה חבלה והשחתה להיוק(ל) מלכי מדי ופרס, וכל
 כך למה, כדי שלא ימרדו עליו אנשי המלוכה, ועדיין לא הגיע זמן הבינין(לא):
 23 [ארין], אז מאחר שאיגרת(לב) הנשתחו של ארתחששתא המלך היה נקרא(לג)
 לפני רחום ושמשו וסיעתם, הלכו בחפזון לירושלם, בחפזון מתרגי בבבילונ(לד) ובטלו
 מהם המלאכה בכחלת) גדול: [נשתונא], כתב שיש בו מלשינות(לו), מילה שנויה

(א) כ"ז: דנה, וכן הוא בצפריים שלפנינו. (ב) כ"ז: הוחרצה. (ג) סס: הזלח.
 (ד) סס וכי"מנ: שמרדו. (ה) כ"ז וכי"מנ מוספיים: תרג' לא חיה. (ו) כ"ז וכי"מנ
 משלימים ע"פי הפסוק: פתגמא שלח מלכא. (ז) סס ושס: מן ימי העולם מימות. (ח) השוה
 חרגוס חונקלום לצדאשית י"ד י"ח; כ"ז חסרה מלת "מלכא" המוצאה ככ"מ והחנקל
 למלח "מלך" שפסוק. (ט) כ"ז: נקדס עולם; כ"ק לפסוק ט"ו, ט"ז י"ז וי"ט הוא
 כמעט מלה צמלה כמו שהוא לפנינו. (י) כ"ז וכי"מנ מוספיים: ויאצק מתרג' (צדאשית
 ל"ב כ"ה). (יא) וארין, צדכאל ז' ז' ה' ז'; ואלו סס ד' ז' י'; ז' ח'; צדור שניהם
 = סס. ע"ד חלוק האותיות ר' וז' ראש ח"ח מוספרו זה פ"ה. (יב) כ"ז מוסף:
 וכן ואישתדור. (יג) סס: ואישתדל לשון מלחמות. (יד) סס וכי"מנ: וכן הוא חומר.
 (טו) תרג' ואישתדל (צדאשית סס) חסר כ"ז. (טז) סס: עס המלאך. (יז) ט"ס ו"ל:
 אצק. (יח) כ"ז: רגליהם. (יט) סס: ועל. (כ) סס: כי (הוספה). (כא) סס וכי"מנ:
 סס; לפי כ"מ ו"ל: מלחמה הוא. (כב) כ"ז וכי"מנ: מלכי עולם. (כג) כ"ז מוסף:
 ומנות. (כד) סס: שינו, וכן הוא בצפריים. (כה) כ"ז ובצפריים: לצטלל. (כו) כ"ז
 מוסף: ונעס; הפרוש שלפנינו לפסוק כ' — כ"ז נולח כמעט מלה צמלה ככ"ק.
 (כז) כ"ז: תחור, והוא עעות. (כח) בצפריים שלפנינו: דנה. (כט) מלכים ז', ד' כ"ח.
 (ל) ע"ס ו"ל להזיק. (לא) ז"ל הצנין, וכן הוא ככ"ז. (לב) סס וכי"מנ: אשר אגרת.
 (לג) כ"ז: נקרי. (לד) השוה חרגוס חונקלום לשמות י"ז י"ח; כ"ז מוסף: לירושלם
 על היהודים. (לה) סס: וכי"מנ: צדור וצח גדול. (לו) סס ושס: כתב שזו לשון

שמחליף ושונה בלשונו) ואינו מדבר כראוי וכנכון, או בטלה עבודה(של בית ייג) מתחלת מלכות אחשורוש, וכל ימי ארתחשסטא עד שנת שנים לדריוש מלך פרס:

ה.

1 [והתנבי חגי], אז באותו הפרק נתנבא חגי(הנביא וזכריה בר עדואס) על יהודה וירושלם, על היהודים שיבנו בית המקדש, כי לא תבטלו(מלאכתן וכן כת' בשנת שנים לדריוש המלך בחדש הששי ביום אחד לחדש היה דבר יי ביד חגי הנביא) וכת' עלו ההר והבאתם עץ וכו' הבית וארצה בו ואכבדה אמר יי(וכת' בשנה השנית בשנת שנים לדריוש היה דבר יי אל זכריה(וכת' לכן כה אמר יי שבתי לירושלם ברחמים ונוי: 2 [באדן], או קמו זרובבל וישוע(והתחילו לבנות הבית(ואותם(הנביאים חגי וזכריה(ועזרא ויהושע הכהן הגדול מסייעין אותם ומטיבין(לבם בנבואתם ככת' ידי זרובבל יסדו(הבית הזה(בעת הראשונה(בימי מלכי מדי ופרס וקמו צרי יהודה ובנימין וביטלו המלאכה בלשון(שסיפרו אצל מלכים על יהודה וירושלם ועלתה ביד צריהם לבטל(כי לא הגיע עת בית יי להבנות וידיו תבצענה(, עבשיו ידיו תהיין(משלימות הבנין כמו כי יבצע יי(, לפי שעבשיו הגיע הזמן: 3 [בה ומנא], באותוכ(העת שהתחילו(וזרובבל וישוע לבנות(בשנייה כדברי חגי וזכריה, אז בא עליהם תתני שהיה משומד(ושם אותו סנחריב(פחת(שלטון בעבר הנהר(, ואומר כי כן(רבשקה(היה: [ושתר], הוא שכת' (והקרוב אליו כרשנא שתר(ג): [ביוני(ד), הוא שכת' (ה) ביותא ואבנתא(ו): [וכנותהון] וסיעתם: [מן שם לכוס(ז) מעם], מי נתן לכם רשות, לפי שני לעיל(ל)

מלשינות; לדעתנו ז"ל זה: מאי מלשינות. ח) כ"ז: צמילת לסונו. ז) שם: העצודס. ג) שם וכי"מ מוסיפים: של צית האלהים אשר צירושלם; השום לזה כי"ק צנוקומו. ד) מן "אז" עד "חגי" חסר צכ"ז וכי"מ. ה) כ"ז: צן עדו הסציא. ו) שם: עוד (הספק). ז) חגי ח' א'. ח) שם ח' ח'; ולאכד כח"ב. ט) כ"ז וכי"מ מציאין גם את המסך הפסוק: צן עדוא הסציא לאמר (זכריה ח' ז'). י) צמקוס "והו" נולא צכ"ז וכי"מ המסך הפסוק: ציתי יבנה צה (זכריה ח' ט"ז). יא) כ"ז: צרוצל צן סאלתיאל וישוע צן יולדק. יב) כ"ז וכי"מ: צית המקדש. יג) ז"ל: ולחם. יד) כ"ז: זכריה. טו) שם מוסיף: את. טז) שם צטעות: יפדו. יז) זכריה ד' ט'. יח) כ"ז וכי"מ: צלאסונה. יט) שם ושם: צלשון טרע, והוא נכון לפי דעתנו. כ) זכריה ד' ט'. כא) כ"ז: מהיינה. כב) יסעי' י' י"ז. כג) צצאורנו להציא את ראשית הפסוק כלורתו ולהודיע אח"ז רק את חקן כל הפסוק אז את כל הפקעה ולא כלסונו מנע. כד) כ"ז וכי"מ: צאותה. כה) כ"ז: כצחמילנו. כו) שם וצכ"מ: לצנות הצית. כז) צכ"ז: מנעמר, והוא ט"ס. כח) כ"ז וכי"מ מוסיפים: מלך אשור. כט) שם ושם: והוא שלטון, למחפפת צאור. לו) צמקוס "הנהר" יצ צכ"ז "הנהר פרת". לז) קרי: צן. לא) כצטקס טר לזא סנחריז (מלכים ז' י"ח). לב) כ"ז מוסיף: צמגילה. לג) אסתר ח' י"ד. לד) קרי: צוחי. לה) כ"ז מוסיף: צמגילה. לו) שם צינא (זה טעות) ומצונה (בספרים שלפנינו: מצונה); ראש אסתר ח' י'. לז) כ"ז: לכון, ובספרים שלפנינו: לכס. לח) כ"ז וכי"מ: לעילא.

שימוא) טעם לבטלא גבריאצ) אילך וקריאת דך לא תתבניג) עד מני טעמא יתשם ד), ועל כן אמרו עכשיו מן שם לכוט טעם: [ואושרנא דאס)] וחומה זאת, ויש אומ' ואושרנא ארמון גדול ובירה גדולה, כרכי' עלו בשרותיה ושחתו), בנין של קורות כדכתי' בצל קורתיו) בטלל שרותיה) וכן ט) נאמר בנבואת חני עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית: 4 [כנמא], כנאמר: 5 [ועין אלההוסיא)] ככח'ינ) עיני יי' אלהיך בהיג): [ולא בשילו המו] יד), עד אשר טעם הדבר לדריוש ילך ואז ישיבו אנרת על זאת, אז שלחו אנרת לדריוש וזהו טו) פתשגן איגרתא כו'טז): 8 [אבן גלל] אבני שיש כמו בורמיה) דגללאית): [ואעיט) מתשם] ועין מושם בכתלים לחוק החומה: [ועבדתהכ) דך] מלאכתא) זו: [אספרנא] בוריוות, ד"א אספרנא כמו אספרווא דגרסינן בראש כתובותכ) [אספרוואכ) ידידי בשלישי הוא דאתיאכד), והם משואותכ), אספרנאכ) אדמספרכו) אנא, עד שלא יגמר הדיבור להיאמר והן עושין אותו במהרה ובונין הבניןכ): 11 [התיבונא] השיבוננו: [אנחנאכט) המון], אנחנו המה עבדי אלהי השמים: [די הוה בנא] לא) שהיה בנוי מקודם לכן שנים רבות ושלמה מלך ישראל הגדול בנאו ושיכללו ואין זה הבנין דבר חדש: 12 [להן מן] לב) די הירנזו] לב) ואכן משהכעיסו אבותינו לאלהי השמים מסר אותן ביד נבוכדנצר) והבית הזה) סתרו והחריבו ועמו הגלה לבבל: 13 [ברם בשנת הראו] וגם בשנת אחת לכורש מלך פרס שם עיצה וטעם הבית הזה להיבנות), וגם כלי בית האלהים של זהב ושל כסף אשר נבוכדנצר הוציא מן ההיכל שבירושלם: 14 [והבל הימו] לא) והוביל אותן לבבל, הוציא אותם מורש הראשון מהיכל

ח) כ"ז: וכען סינור. ז) טס: גוצרייא. ג) צפריס שלפנינו: תצנאל. ד) עזרא ד' כ"א. ה) צפריס שלפנינו: דנה. ו) ירמיה ה', י'; ואלת "ושמחו" חסר כז"ב. ז) טס מוסיף: מתרגי. ח) ראה תרגום חונקלים צלאסית י"ט, ח' (ושם צנוסחא שלפנינו: שרית) ט) כ"ז: וכך. י) חגי א' ח'; צנוגע לפירוש הראשון של "ואושרנא" פרש"י צנוקונו (צנין חומות לצנים חצרו ונחם), ס"ה ל' 569 וכי"ק צנוקונו. יא) כ"ז: אלהיהם. יב) טס: כמו. יג) דברים י"א, י"ב. יד) כ"ז וכי"ק מוסיפים: לא צעלו להם. טו) כ"ז: וזה הוא. טז) טס: וכו'. יז) כ"ז: כורמי, והוא ט"ס. יח) טס וכי"ק: פרויין מן ט"ס. והוא חוספה; רש"י וכי"ק מפרשים ואלת "גלל" ג"כ צדך הזה; ראה גם ס"ה ל' 570 ותניא (דפוס ווארשא תרל"ט) ל' 48. יט) כ"ז: ועל. כ) טס ועיזידתא; צפריס שלפנינו: ועזידתא. כא) כ"ז: ונללכא. כב) כתובות דף ג' ע"ב. כג) מן "דגרסינן" עד "אספרווא" חסר כז"ב. כד) כתובות טס: קאחור; כ"ז: דאחי. כה) כ"ז וכי"ק מוסיפים: צדק חמונה. כו) כ"ז: אדנעספרכא, וע"ס הוא. כז) טס: עד דנעספר. כח) ואלת "אספרנא", הנמלכת בעזרא ז' פעמים (ה' ח'; ו' ח' י"ז י"ג; ז', י"ז כ"א כ"ו) מנמלכת צאורכו על שלשה חופנים. הצאור הא' והב' דומין צעניכס (ראה ראש"ע וכי"ק צנוקונו; ס"ה ל' 570). הצאור הצ' לא נמלך צנוקוס חסר, וכנראה ל' צניקן אמרו ומנך לו צנאמרי התלמוד המוצא צה. לדעת קוהוט (ערוך השלם ח"א ל' 195) נוקור המלה הזאת הוא צפת פרס פרנאן או פרסאנא, ויהיה פירושו לפי"ז: רחוק משטות; לדעת גייגר (צנכתצו העתי ח"א ל' 205) נוקור המלה הוא ספר, ויהיה ח"כ למלת אספרנא מוצן כללי (מנענע מודעת הערך). כט) כ"ז: אכחנו. ל) טס: והאריך (הוספה). לא) צפריס שלפנינו: הוא צנה. לב) מן חסרה כז"ב וכז"ב; ראה נוסחת הספרים. לג) צפריס שלפנינו: הדגו. לד) כ"ז וכי"ק מוסיפים: מלך צבל. לה) "הזה" חסר כז"ב. לו) צפריס שלפנינו: חדה. לז) כז"ב מציא צזה גם ואלת "ואף" שהיא התחלת פסוק י"ד. לט) צפריס שלפנינו:

מלך (ח) בבלצ) לששבער שמו של שלמון (ג) אשר פחת וסנן שם אותו (ד):
 15 [ואמר ליה] (ה) אלה הכלים שא והולך אותן והנח אותן בהיכל שבירושלם:
 16 [אדין], או ששבער זה בא ונתן אותם בהיכל י"י ויסודות הבית הזה הוא
 בית האלהים אשר בירושלם התחיל ליסד ומאו ועד עתה (ו) להיבנות ולא שלמה
 מלאכתו: 17 [ובעין] ועתה (ז) יבדוק המלך בבית שם נגזיות (ח) שם באוצר
 שהובא (ט) מבבל ושם יש כתוב בספר הזכרונות כי מן כורש הראשון הושם (י)
 טעם וניתן רשות לבנות בית האלהים זה בירושלם: [ורעות] ורצון המלך על
 זאת המלאכה ישלח לנו בכתב ידו:

ו.

1 [באדין] (אזיה) כורש המלך צוה וברקו בית (ב) הספרים אשר (ג) גינוי
 הממון מונחים שם בבלי (ד): 2 [והשתכח באחמתא] ונמצא בחמת, שכן דרך
 בני אדם לשום שטרותיהן בעור מעובד כמין חמת, ויש אומרים באחמתא בתיבה (טו)
 קטנה (טז): [בבירתא] (י) בבירה, בארמון המלך במדי, ושם מגילה אחת וכן כתוב
 בתוכה בשנת אחת לכורש מלך פרס (יא) כורש המלך שם טעם כול (יב) בזכרון
 דברים (כ) שנעש (כא): 3 [אתר די דבחין דבחין] מקום אשר הובחים זובחין:
 [ואשוהי מסובלין] וחומותיו מסובלין וגבוהין ונישאי (כב) אמות ששים רוחבין
 כגובה (כג) כדי שלא יפלו (כד): 4 [נדבכין די אבן גלל] כמו ששינוכה (כה) או
 בראש הנדבך (כו), פירש נדבכין טוריה (כז) אבן על אבן, שכן כתב בנבואת חגי
 מטרם שום אבן על אבן בהיכל י"י (כח) חרני עד דלא יתסם נדבך על נדבך
 בהיכלא די"י (כט), והם טורים של אבן שייש ג' (ל): [ונדבך די אע חרת], וטור

והיכל המזבח. (ח) "מלך" חסר זכ"כ. (ז) יש להשלים ע"י וולת "ונתנס". (ג) כי"צ:
 שמו לשלמון. (ד) כי"ק מציא פה העמקת הפסוק העצירה עצומים (השם ח"ל וחספרנו
 זה פ"י); זכנל יסור הנאור שלפנינו וכי"ק זה לא, צפרט צפרטה הזאת, כמעט
 מלה צמלה. (ה) צספרים שלפנינו: לה. (ו) כי"צ וכי"מ מוספים: חותמל. (ז) כי"צ
 מוסיק; אס על המלך עוז. (ח) טס: ידוק צצית גימזי המלך. (ט) טס: אשר הונל.
 (י) טס וצכ"מ: הורטס; נוסחת כי"מ הוא גם נוסחת הספרים שלפנינו. (יא) צכ"צ
 צטעות: זה. (יב) טס: צצית. (יג) טס וצכ"מ: האולרות וגימזי. (יד) קרי: צצנל.
 (טו) כי"צ: כתיבה. וזה טעות. (טז) להפרט הראשון ראה ט"ה ל' 570: צלחמתא
 כמו חמת מים מלל אגרות; רש"י צמקומו: פתרו כן אגשי הפתרון שהוא כלי העשוי —
 מגזרת חמת מים; כי"ק צמקומו: ומלל צמח; ראש"י צמקומו: יש אומרים שהוא מן
 חמת מים; גם הפרט הצ' מלל צראש"ע: או הוא טס כלי; לדעת קוהוט (ערוך השלם I
 ל' 57) לחמתא הוא *Eybatava*; ראה גם צספר *La geogr. du Talmud* לה' צ
 מייצואיר ל' 376 הערה 3. (יז) כי"צ: צציתא, והוא ט"ס. (יח) צכ"צ וצכ"מ מלל
 צצני צמקום "פרס". (יט) פסוק ג' צפרטה צצנוי לשון. (כ) צכ"צ: הדצרים. (כא) עיין
 אצן עזרא; כי"ק ונחרטס מלל, "צצירה" צמלה "היכל". (כב) כי"צ: ונוטאס. (כג) טס
 וכי"מ: ורוחנן אמות ט' גוצהן כרוחנן. (כד) ראה כי"ק צמקומו. (כה) כי"צ וכי"מ
 מוספים: צראש האילן. (כו) צרכות ט"ז ע"ל (רש"י צמקום הכ"ל); לשון החלמוד:
 צראש האילן וצראש הנדבך. (כז) ט"ס הוא ול"ל: הס טורים, וכן הוא צכ"צ וצכ"מ.
 (כח) חגי צ' ט"; צנוחת הספרים: אל אצן. (כט) צחרטום (צמקום הכ"ל) וצכ"צ:
 לא ינוטס. (ל) ר"י קמחי מציא את הפרט הזה צסס דונס; ראה ספר הגלוי ל' 8;

של עץ אחת), וכן כתב בבניין שלמה ויעש לבית טורי גזית שלשה וטור כרותות ארוים), אבל שלמה מה שעשה לשום שמים עשה, וכורש לא עשה לשום שמים, שלמה עשה מלמעלה בראש הבניין), וזה עשה מלמטה בתחלת הבניין, שלמה שיקע העץ בבניין וזה לא שקעו בבניין, שלמה סיירו בסיר וזה לא סיירו בסיר), כל כך למה, לפי שחישב בלבו ואמר אם ימרדו בי היהודים אשרוף אותו באש): [ונפקתא] הוצאהו): 5 [הנפק] הוצאו): [ותחת] ותניה כמו ותנה בנדר ותרגי ואחתתיה ללבושיה(ס): 6 [כען תתני פחת עבר נהרא]ט) ושאר סיעתם(י): [ואפרסכייא]יח) הם גדולי מלכות, אפרסכיא, אפי גיוו מלכא סכיי, פי פניצ) תאר המלך מביטין, אשורנו ולא קרוב תרגי סכיתיהיג), והם רואי פני המלך הכת' במגילהיד): 7 [שבקן] הניחוטו): 8 [די מרת עבר נהרא]טו) ממנת המלך הבאה אליו מעבר הנהריי) כמו מדה בלו והלךיט) לשון גדה מאותן הנכסים יעשה בנין הבית: [אספרנא] בוריותיט): [נפקתא] הוצאה ובדקכ) תהיה נתונה לאילו האנשיםכא): 9 [ומה הששין]כב) ומה חוששין, כלומר ממה יש להםכג) מחשבהכד), הרי בני תורין וגו'כה): [חנטיס] חטים: [די לא שלו] בליכו) שגנה ובליכו) פשיעה אלא כרצונםכח): 11 [די יהשנא] שישנא וימירכט): [יתנסח] כמו ונסחתסל): [וזקיף יתמחא]לה) ותלוי יהרג וימות וימחה שמוזג), וזה פירושו כל אומה ולשון וכל איש שימירג) דבר זה לבטל מלאכה זו יעשה בו דין כמו שנעשה בהמן שיעץ בימי אחשורוש לבטל בנין בית המקדש, ראו

הסוה גס ס"ה לז 570: כדכנין, וטורין, וכן. צננסה קורין צראש האילן; כי"ק צנקונו: וטורי חנן טיס; רש"י וראצ"ע צנקונו. ח) הסוה כי"ק צנקונו. ז) מ"ל ו' ל"ו; נוסחת הספרים: שלשה טורי גזית וטור כרתת ארוים. ג) כי"צ וכינו"כ מוספים: צסוק החומה. ד) "זה לא סיירו צסיד" נסונו צכיי"ג. ה) כל הענין הזה נמלא כמעט מלה צמלה צילקוט לכחוני"א ח' ח' ו' כי"צ: ונפקתא והולאה. ז) סס: הולא, וכן חרגנו מלה הזאת כי"ק, רש"י וראצ"ע צנקונו. ח) הסוה ח"ל לצלשית ל"ט ט"ו (והסוה; גס כי"ק צנקונו). ט) נוסחת הספרים: נהרה; צכיי"ג וכינו"ג לא הוצאו מלות, "עבר נהרא", אולם מוספים צלדק: עתה תתני פחת עבר הנהר ושחר צחני. י) צכיי"ג: ושחר סיעתו, והיא נוסחת מוטעת צלי ספק, כי לחרגוס מלת, "וכנותהון" לחנו לריכים צזה. יא) צספרים שלפנינו: אפרסכיא. יב) צנקוס פי' פני" נמלא צכיי"ג: כני והיא טעות. יג) ח"ל צמדצר כ"ד י"ו. יד) אסתר ח' י"ד; ר' צנינון מצדיל צין אפרסכיא לאפרסכיא (ראה פרושו לפרשה ד' פסוק ט'), וטועה צזה מדרך המפרשים האחרים ויבאר מלת אפרסכיא צמריאות יתרה, אך צאורו חינו עולה יפה ע"ד השואלת הלשונות. צכיי"ג יש פה הוספת הדברים: [רמיקין] רמיקין היו נוסס. טו) כי"צ וכינו"ג מוספין: 8 [ומנכסי מלכא], מנכסים של מלך כמו צנכסים דצים (יהושע כ"ג ח). טז) צספרים שלפנינו: נהרה. יז) צכיי"ג: מועצר העלך, וזה טעות. יח) עזרא ד' י"ג; ז' כ"ד. יט) כי"צ וכינו"ג מוספין: צלי אחר; ראה צפרשיו לפרשה ה' פסוק ח'. כ) כי"צ: צדק הצית. כא) כי"צ וכינו"ג: לאנשים האלה. כב) ל"ז: ומה חשון, וכן הוא צספרים וככיי"ג. כג) צכיי"ג: ל"ו. כד) כי"ק: ומה יחשו; ראה להלכה פרשה ז' כ'. כה) כי"צ וכינו"כ מציין את הפסוק כלו: ודכרין ואימירין לעלוון לאלה סמיא. כו) כי"צ: צלא. כז) סס: צלא. כח) כי"ק: אשר לא ישנה; ראצ"ע צנקונו: צלא דיחוי. כט) כי"צ וכינו"ג: אשר ישנה וימיר. ל) דברים כ"ח, ס"ג: הסוה ס"ה לז 570 (מלה צמלה כניש לפנינו). לא) כי"צ: יתמחי, והוא ט"ס. לב) מכוון לצאור זה מתרגם צכיי"ק: כל איש אשר ישנה הדצר הזה יהרס עץ מצימו ויועמד ויחלה עליו. לב) כי"צ: אשר ימיר.

מה אירע לו, הונסח ונוטל עין מקורות ביתו ונתלה עליו ככת' א) ויתלו את המן על העץ. ואמרו חכמים מתיבת נח היה אותו העץ. ופרשנדתא בן המן היה הנמון. בקרדוניאו) בארץ אררט, מקום שנחה שם. תיבת נח ולקח משם קורה) חמשים אמה כרוחב התיבה ושלחו לאביו כדי לתלות את מרדכי עליו ונתלה המן בו ט): [ובייתהי) נולו יתעבד], ביתו הפקר יעשהיא) כמו שאירע להמן שני הנה בית המין. נתתי לאסתרין) ויש פותרין) נוולי מקום אבוס בקר ומנוול מדומן טו) צפיעיטו) בקרי, כי כאשר יבוו המלכים בתי האויב או יחריבו התקרה והמעויבה להיות חרבן עולם ושמה ירבעו הבקר והסוסים. ונעשה מקום מנוול מגלליהם יט): 12 [ינמר] כמו והגתני לניאכ) אבניה כא), כלום ימנר ויורר מגדלת' כל מלך ועם ששלחכ) ירו להשחית בית יייכנ): [אספרנא] בוריוות: 14 [וסבי יהודאי] כד) זקני היהודים, הסכס), עזרא וסיעתו אנשי כנסת הנדולה: 15 [ושיצין] כו), ויכל תרגי ושיצין), נמרה מלאכתוכה) בשלשה באדר בשנת ששכט) למלכות דריוש וזה שאמר למעלה) מטעם לא) אלה שמיא) ומטעם כורש ודריוש וארתחששתא) מלך פרס, ואמרו חכמים כורש ודריוש וארתחששתא כולן אחד הן לד), אבל בדעתיה) ג' מלכין

א) כ"צ וכי"מ: כאמור. 3) אסתר ז' י'. ג) כ"צ וכי"מ: אותו העץ ונתינת נח סיה. ד) אסתר ט' ז'. ה) למלת המון (= *ἡγεμῶν*, שר נכח, מושל) ראה נספר העולים Midraschim לה' לזי חלק א' ד' 451; קאהוט, ערך השלם ח"ג 178 (ירושלמי סנהדרין סוף פ"א ה"ז). ו) כ"צ וכי"מ: בקרדוניא; לדעת לוי נספרו ה"ל ח"ד 73: המון נמלח קרדוניא: אדמה קשה ונלחם חזנים, והוא שם גליל ונלחם הדריס; יסוד הנלחם הוא: קדר (ראה לונקלס ותרגום ירושלמי לבראשית ח' ד': אררט = קדרו או קרדניא; חולין כ"ד" ע"ג: צדיקא קרדניאה, פרש"י: ונחרי אררט הוא; צראשית" צרא לבראשית ח' ד': על טורי קרדוניא). ז) כ"צ: אשר נחה שמה. ח) כ"צ וכי"מ: מוסיפים: ארוכה. ט) צמקוס, "ושלחו" עד "צו", הנמלח צדיק, כתוב צ"צ לאמר: "אז עשה ממנו כשורה דהיינו קורה גדולה ואז אמרו לוהצי היות יעשו עץ גזוס חמה [ז"ל: חמשים אמה] וכת' ויתלו את המן (אסתר ז' י'), והענין הזה נקרא מילקוט אסתר צמקונו. י) צמקוס שלפנינו: וציתה. יא) צ"צ: וציתו הפקר נעשה על זאת. יב) צמקוס, "המן" כתוב צ"צ: הנולך, וזה ט"ס. יג) אסתר ח' ז': צ"צ מוצא גם המושך הכתוב: ואותו חלו על העץ על אשר שלח ידו ציהודים. יד) כ"צ: ויש שפותר. טו) ז"ל: כדומן, וכן הוא צ"צ וכי"מ. טז) לפועי כתיב. יז) ז"ל הצקר, וכן הוא צמקוס (יחזקאל ד' ט"ו) וצ"צ, יש גם "הוספה: וכולן ענין אחד. יח) כ"צ וכי"מ: וכל צהמה, והיא הוספה. יט) כ"צ: מוגלליה; כ"ק מתרגם מלח "נוול" עם "לדומן", והוא מכוון לפי השני של ר' צנימן, וכן פרשו גם רש"י ורמב"ם. כ) צמקוס שלפנינו: לגי. כא) מיכה א' ו'. כב) כ"צ: אשר ישלח. כג) וכו' צנימן פרש מלת "ימגר" גם צמ"ה ד' 570: ימגר, יפיל מגזרת גמיר תרגי כליל; כ"ק: יכיל כל מלך. כד) צמקוס וצ"צ: ושני יהודיא כה) כ"צ: חמה. כו) צמקוס וצ"צ: ושיילא (ימיר א'). כז) ח"ל לבראשית צ' ז'. כח) כ"צ וכי"מ: המללכה. כט) כ"צ: הששית. ל) ראה פרושנו לעיל פסוק י"ד. לא) כ"צ: מן טעם, וכן הוא צמקוס. לב) ז"ל: אלה ישראל, כמ"ס צמקוס. לג) צמקוס: וארתחששתא. לד) צמקוס הנאמר פה מנלח "ואמרו" עד מלח "הן" מנלח צ"צ: מלינו צחלמוד, הוא כורש, הוא דריוש, הוא ארתחששתא כדמפורש צפיקא קמא דראש השנה (ראש השנה ג' ע"ג); ראה לעיל פרושנו לפרשם א' פסוק א'. לה) כ"צ מוסיף: כי כורש ודריוש וארתחששתא, ואין לזכר לזה.

הוא) וחילקו להן מלכות נבוכדנצר, כורש מלך על בבל שני בשנת חרא לכורש מלך בבל (3) וכת' ג) ודריוש מדאה (ד) קבל מלכותאם) וכת' ארתחשטא מלך פרס (ו), וגם על דעת חכמי האומ' ג' שמות היו לו, גם זה יתכן להיות, כי כן נאמר כורש מלך פרס (ז), כורש מלכא די בבל (ח), וכת' ודריוש מלכא שם טעם וגו' ערס) מהחתין תמה בבלי (תמהיא), וכת' ודריוש מדאה קבל מלכותא (י), הרי מלך על בבל ועל מדי ועל פרס, כורשינ) שמלך כשר היה, ארתחשטא על שם מלכותא (יד) ומה שמו דריוש שמו (טו): 16 [בחרוה] בשמחה: 17 [לחשיאנו] [לחטא]: 18 [והקימו כהניא בפלוגתהון ולויא במחלקתהון], אז עמדו הכהנים איש בחלקו להקריב קורבנותיהם והלויים איש בחלקו (י) על דוכנן: 20 [כי הטהרו] מטמי מת ומקרי חובים וחבות כת' (יח) כי יהיה טמא לנפש (יט), טמא נפש זה טמא מת, אוכ) בדרך רחוקה בעלי קריין וחבין וחבותא, נידה מתרגי מרחקא (כ): 21 [וכל הנבדל מטומאת נויי הארץ] אותן שנרשוכ) נשים נכריות שנשאו:

א.

9 [הוא יסוד המעלה מבבל], הוא זמן המיוסד וקבוע לעלייתם מבבל, באחר בניסן עלה מבבל ונתעכב בשושן הבירה (ל) עד ראשנה) אב ובא לירושלם, אז מינהו המלך לנגיד על ישראל, כי היה צדיק ומיושר (ו): 10 [והכין] את לבבו לדרושכ) תורת יי' ולעשות] שהיה מעשה אותן ללמד בישרי חק ומשפט כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (כט), שעשאם (ל) וגיירם וקירבן תחת כנפלא) השכינה (ל): 11 [פרשגן] פתשגן, ר' מתחלף עם ת', ופירושו דברי פיתויין

א) כי"צ וכי"נ: שלשה מלכים היו. (3) עזרא ה' י"ג; צפריים: "חזה" וכן "מלכא די צבל". (ג) "וכת' חסר צכ"ז. (ד) מדיא כתיב (והוא חרץ מדי). (ה) דניאל ו' א'. (ו) עזרא ז' א'; ו' י"ד. (ז) שם "ח', ח' צ'. (ח) שם ה' י"ג. (ט) כי"צ מוסיק צה: די. (י) קרי: צבל (עזרא ו' א'). (יא) מלכ, תנאה" השנית מיותרת ולריך למחקה. (יב) דניאל ו' א'. (יג) כי"צ וכי"נ מוסיקים פה מלכ, "על", ואינו צצבלי ראש השנה ג' ע"צ. (יד) ז"ל: מלכותו, וכן הוא צלמוד שלנו. הראצ"ע צמקונו יפתח לנו שערי צינה להצין את המאמר הסמוך והסמוך הזה, צאמרו: ולרתחשתא הוא דריוס, ונקרא ארתחשטא על שם המדינה והמלכות, כי כל מלכי פרס היו נקראין כך, כאשר כל מלכי מנרים נקראין פרעה. (טו) כי"צ וכי"נ מוסיקים ונשלימים: על שדרשו לאל צימיו; המאמר הזה חסר צצבלי צמקוס הכ"ל וכן אינו צילקוט לנחמיה א' א'; צכ"י"נ נמלאת המנלות האלה לעזרא א' א'. (טז) הקרי: למעלה. (יז) מן "לחקרי" עד "צחלקו" חסר צכ"ז. (יח) קרי: ככת'. (יט) כי"צ וכי"נ מנצחים את כל הפסוק: או נדרך רחוקה (צמדנר ט' י'). (כ) "או" חסר צכ"ז. (כא) צמקוס "צבות" נמלצ צכ"ז וכי"נ, "ומנורעין". (כב) ת"א ויקרא כי כ"א; הסוה לצאורנו זה אורח נחמד חלק ד' לז 43 והללח. (כג) צכ"ז: סיגרשו, והוא ט"ס. (כד) "הצירה" חסר צכ"ז. (כה) שם: ראש חדש. (כו) ע"ד יסוד המעלה ראש דצרי רש"י וראצ"ע צמקומו. (כז) צפריים: הכין. (כח) עפ"י הספרים יש למוסיף צזה מלכ "את" ולנחקר אחר מלכ והכין. (כט) צלאסית י"צ ה'. (ל) צכ"ז צטעות: טעיתם. (לא) צמקוס "כנפי" נמלצ צכ"ז וכי"נ "לז". (לב) רש"י לצלאסית צמקוס הכ"ל מנצח את הספרים הזה צמור דרש ור"צ מנצח פה צמור פטט.

ופוסין ושינויין) כמו באהבתה תשנה(, כי דברי פוסין של אינרות(ג) הסד(מפתין ומשנהה) האדסו(למלא תאות שולחיהסו) ועוד משנה מתרגי פרשנקו), הואט(מכתב דברים כפולין י): 12 [גמיר וכענת] מתוקן ומסוייס(א) דברי פיוסין, כליל מתרגי גמירי(ג) והוא לשון סיום, וכענת, כן ענת האינרתי(ג): 14 [יעטוהו יד] יועציו: 15 [ולהיכלא טו] ולהוליד טו) כמו לך יובילו מלכים שי(א), יובילו מנחתים(י): 16 [עם התנדרבות עמא] עם מה שמתנדרבין(ט) העס: 17 [אספרנא] בזריות: [המו] אותם: 20 [ושאר חששות] כ) ויתר חסרון שיחסר(א) לבדק בית י"כ(ג) כמו ומה חשחק(ג), ומה חסרון יש להסכד), ויש אומר חשחות וחשחק לשון חושש(א), כי העושה מלאכה מרובה מחשבה גדולה(כו) יש לו עד נומרו(כו) שמא יחסר לו דבר(כ): [די יפלכט] למנתן[שיפול לך בגורל ליתן תינתן(ג) המלך: 21 [גזבריא] גזברין הם ממונים על הפעולה: [די ישאלנכון] לא) שישאל מכם: [ספר דתא] סופר התורה והדת: 22 [כורין] הם מדות, חומר שעורין תרגי כור שערי(ג): [בתין] גם הם מדות, חומר מידת היבש, בת מדות, הלח והבת עשירית החומר שני כי עשרת הבתים חומר(ג): [ומלח די לא כתב] לפי שאילו הוצרכול(ג) שיעורן והמלח לא(א): 23 [אדרורא] יש אומר(ג) בחזקה בלא(ג) עצלות, ויש אומר כהונן וכשורה, ויש אומר לשון זירול(א): 24 [תרעיא] שוערים:

א) כי"צ: ושינוין, וט"ס הוא. צ) סס מוסיף: חמיד (משלי ה' י"ט). ג) סס: אגרת: ד) סס: הסה. ה) קרי: ומשגין; כי"צ: מפטים ומשגים. ו) כי"צ: את האדם. ז) סס: שלוחיהם. ח) ת"א דברים י"ז י"ח; ראה גם תרגום ליהושע ח' ל"ג. ט) כי"צ וכינוי: מנחת הוא. י) רש"י ראצ"ע וכי"ק מפרשין פרשגן כמו פתשגן (ראה דצריהם לעזרא ד' י"א). ע"ד חלוק אחריות ר' ות' ראה צה"ל מפרשנו פרק ה'. מנחור של ר"י קנחמי (ספר הגלוי ל' 142) כראה, עד כמה קשה לזכר מלת פרשגן. צאורו של ר"צ כנולא צס"ה ל' 426. יא) כי"צ מוסיף צזה: כול, ולי"ל: כוליה. יב) ת"א לשונות כ"ח ל"א. יג) ראה ראצ"ע צמקומו. יד) קרי: יעטחי, כמ"ס צספרים כי"צ וכי"נונ מציאים לפני פסוק י"ד עוד דברים אחדים מפרשין י"ג: מני ט"ס טעם וגו'. טו) צספרים: ולהיצלה. טז) כי"צ: ולהוציל. יז) מהלים ס"ח ל'. יח) לפניה ג' י'; צכ"צ צטעות: יוצילו מנחתן. יט) כי"צ וכי"נונ: אשר מתנדרין. כ) קרי: חשחות, וכן הוא צספרים, צכ"צ וצכ"נונ. כא) כי"צ: אשר יחסר. כב) סס: צית אלהים. כג) עזרא ו' ט'; מלת "ונה" חסרה צכ"צ. כד) צדך הזה יצארו את המלות חשחות ומשגן גם רש"י וראצ"ע לפרשה ו' ט'; ספר הגלוי ל' 102; ס"ה ל' 570. כה) כי"צ וכי"נונ מוסיפים: והוא אשר הוא (ר"ל: שזה צענינו). כו) מלת "גדולה" חסרה צכ"צ. כז) סס: עד גרמא. צמקוס: גרמא ל"ל כראה: גמירא, אשר הכונה צו צלשן חכמים כמו: גומר. כח) הפי' הזה המוצא צסס ויש אומר הוא לרס"ג, ראה פירושו לרמב"ל ג' ט"ז; כי"ק לעזרא ו' טי: ומה יחוסר. כט) יש להוסיף צזה מלת לך הנמלאת צספרים וצכ"צ. ל) קרי: תיכתן מצית גיחזי הענק, וכן הוא צספרים. לא) "די ישאלנכון" חסר צכ"צ, אולם יש לזכר למלות האלה. לב) ת"א לייקרא כ"ז ט"ז; צספרים: חמר טערים; צתרגוס: כור דשערין. לג) יחזקאל מ"ה ט"ו; כי"צ מוסיף: וצתרג' צית כור (תרגום צמקוס סכ"ל: צית כורא). ע"ד מלת חמר ראה קאסוט ערוך השלם III ל' 434; ע"ד כורין = corus = *xopos* ראה סס IV ל' 311: כי סס מזה שזה לחומר והוא שלשים סאים; ע"ד צמין ראה ראצ"ע צמקומו. לד) כי"צ וכי"נונ מוסיפים: להיכת. לה) כי"צ צטעות: לו. לו) סס: יש שפותרין. לז) סס וצכ"נונ: צלי. לח) הפרוש השלישי הזה כנולא צס"ה ל' 570: אדרזא צזריזות, וראצ"ע צמקומו: אדרזא כטעם מהירות צדך סכרל כי אין לו דומה. הפרוש השני מוצא מרזו המפרשים כפרוש האונתי. הפרוש קראשון יסודו צמלת זרוע = *brachium*, ואונקלס חרגמו: דרעא.

[נתיניאח] הם הנבעונים: [מנרה בלו והלך לא שליט למירמאצ] [מנתנ] מלכא וכסף נולגולתא וארגוני שהוא מכס לא יהא רשאי להמיל עליהן הואיל ומתעסקין בבית המקדש ד: 26 [למות] בארבע מיתות בית דין: [לשרושי] (ס) זה נידוי ושמתא כמ' שני) יחצך לנצחז) ויסחק מאהל ושרשך מארץ חיים(ס): [הן לענושט] נכסין] ענוש ממון וקנסות כמו ענוש יענשי, וענשו אותו מאה כסף(י): [ולאסורין] בבית(נ) הסוהר, ויש אומרין ולאסורין אלו מלקיות כמו ויסרו אותו מתרגם וילקון יתיהיג):

ח.

1 [והתיחשם] ויחוסך(ד): 15 [אהבאטו] שם מקום(ט): [ומבני לוי לא מצאתי שם] אילו בני משה הלוי שנננו לפני מנהר סבמיו(י): 16. 17. [ואשלחה לאליעזר ואצות] אותם אליט) אדו הראש בכספיא(כ) צוה לאליעזר(כ) וחבריו לילך כדברים נעימים(כ) לאדו הראש אשר בכספיא לתת לו(כ) מן הלויים שנשארו מיתר בני לוי לשרת בבית המקדש: 22 [ועווז ואפן] וכחו וחרונו: 27 [וכפורי זהב(כד) לאדרכונים] כפורי(כ) הם ריקועי(כו) פחים של זהב ויש אומר מזרקות(כז). [לאדרכונים] יש אומר(כ) דרכונים(כט) מטביעות כמין והובין(ל): [נחשת מוצהב(לא) מובהק כמו צהוב(לז): [שנים חמורות כוהב] שני כלים היו שנותרו מימות(ל) משה כמו ששנינו בברייתא(ל) צילצל היה במקדש של נחשת(ל) ומימות משה היתה(ל) והיה קולו ערב, ועוד מכתשת היה(ל) במקדש של נחשת(ל) ומימות

(ח) כי"צ ונוסף(ז): נתינים. (ז) שם וכי"מנ הוספה: עליהן, וכספרים: עליהם. (ג) כי"צ: וננת. (ד) ראה את האמור צפרסח ד' י"ג. (ה) לשרשו כתיב. (ו) כי"צ: כענין סני. (ז) צפרים: יחך ויסחק. (ח) חתלים כי"צ ז'; כי"צ צטעות: חיים. (ט) צפרים: לענש. (י) שנות כ"ח כי"צ. (יא) דברים כי"צ י"ט. (יב) קרי: בית. (יג) ת"ח דברים ז' כי"צ י"ח; כי"צ וכי"מנ: וילקו; גם רש"י צמקומו ולימנא את העונשים המונחים פה צפרסח. (יד) ראה רש"י ורל"ע צמקומו. (טו) קרי: אהוא, וכן הוא צפרים וכי"צ. (טז) לדעת הרל"ע אהוא שם נהר הוא, כי זה דברו: חסר הנסמך והלאו נהר אהוא; רש"י צמקומו יאמר: אל אהוא אל אותו הנחל. (יז) כי"מנ: סנציון (ראה המזכיר לרע"ש ח"ז לד' 82; צבלי קדושין ס"ט ע"ג). (יח) מקביל אל הקרי: ואולה, וכן הוא גם ככ"צ; הכתיב: ואולה. (יט) ז"ל: על, וכן הוא צפרים וכי"צ. (כ) כי"צ וכי"מנ: המקום, וכן הוא צפרים. (כא) כי"צ וכי"מנ: ובניו. (כב) כי"צ צטעות: דרכים נשנים, קרי: דרכים נעימים. (כג) כי"צ: להם. (כד) צפרים: עשרים. (כה) כי"צ וכי"מנ ונוספים: כגון כפורת. (כו) צמקומו ריקועי ז"ל: ריודי (ראה לעיל לפרסח ח' י'). כנזכר לעיל שייך הפרוש הזה לרס"ג וצמקומו המזכרת שם כתוב ריודי. (כז) ע"ד הפרוש הזה השני ראה צפרסח אהל מועד לר"ש אורציו לד' 25: כפורי זהב (עזרא ח' י') הרל"ע צהם המזרקות לדעת רז"ל (וננחות ז' ע"ג; זצחים כ"ה ע"א ולי"ג ע"ג); ויש אומר מזרקות חסר ככ"צ. (כח) כי"צ: יש שפותרין כנו. (כט) שם וכי"מנ: הנה. (ל) גם צרש"י צמקומו: כנין מעטע; כי"צ וכי"מנ ונוספים: ויש אומר מיני מרגליות. (לא) כי"צ: כמו מוצהק. (לב) ר"צ כון צזה לפרס נגד דעת רד"ק (ס"ה לד' 429 שרש להב). (לג) כי"צ וימי. (לד) ערכין י' ע"ג; חוספתא (הולאת לוקרונבל) ערכין II, 544. צנוגע לשנויי הנוסחאות אשר נבא פה יש להעיר, כי צמלמוד וחוספתא צמקומו חכ"ל הנוסחא כנו ככ"צ. (לס) כי"צ: היה. (לו) שם: היה. (לז) שם: היה. (לח) שם: היה.

משה היתה, והיתה מתפשמם) את הבשמים, אילו שני כלים נותרו במקדש ראשון ונפנמו ולא עלתה להן ארוכה לעולמים(, ועליהן הוא אומ' (נחשת ממורט) נחשת ממורקס), ועליהן הוא אומ' בזה הספר (נחשת) מוצהב טובה שנים חמורות כוהב, ואמרו חכמים) כל אחר מהן היה שקול בשנים של זהב ויש אומר שניהם שקולין כאחד של זהב, ויש אומר שניים היוט) שני צילצלים (נחשת חמודין כאחד של זהב): 28 [אתם קדש ליי] (כך משרתי המקדש קדש: 35 [צפירי חטאת] שעירי חטאת): 36 [דתי המלך] הם ציוים יצכותבין המלכים:

ז.

3 [ואמרש] כמו כי ימרט ראשו יד: [משומם] כמו שותק, ויש אומ' כעום כמו ישומו ישריםטו) על זאתטז): 8 [תחניה] חנינה: [יתר] מעמדי) כמו יתר חקוע במקום נאמןי) והוא מפירוש יד ושם: 11 [ארץ נידה היא] מה נידה יש לה התריט) לבעלה אחר טבילתהכ) כך ארץ ישראל, וכן הוא אומר כא) בטומאת הנידה היתה דרכם לפניכ), מה נידה טובלת וטהורה לבעלה כך ישראלכנ) כשעושין חשובהכד): [מפה אל פה] משער לשער כמו שנאמר מפהכה) לפה וחרגי' מסיפא לסיפאכ) ופירו' ממפתן שער זה למפתן שער זהכ): 13 [חשכת למשה מעונינו] לא עשיתכח) כפי עונונו כאמורכט) ואחשוך גם אנכי אותך מחטא ליז): 14 [חאנף] לשון רוגז, גם בי החאנף ייזל):

ח) שם וזכ"מ: מפעמם. ז) כ"ז: עולמית. ג) כ"ז מוסף: על ידי דוד, וכן הוא בתלמוד ובתוספתא. ד) וזכ"מ ח' ז' ו"ה. ה) ד"ה ז' ד' ט"ו; צמקום נוסחת כ"ו שלפנינו נמלא זכ"ז: נחשת מורק, ושתי הנוסחאות האלה מועטות הנה ולי: מרוק כמו צמקרים. ו) צמקום: צהה הספר נמלא זכ"ז וכי"מ: אמר צמקום. ז) כ"ז כמו צמקרים: וכלי נחשת. ח) ראה תלמוד ערכין ותוספתא צמקומות הכ"ל. ט) מלח, ה"ו חסרה זכ"ז ומלח, כלומר" כחוצה לפני מלח "שני". י) כ"ז סל: נחשת; זכ"ו ז"ל לדעתנו צמקום "זלזלים" חסמך "זלזלי". יא) ע"ד משקל וערך הזלזלים ראה צצצלי ערכין צמקום הכ"ל רצ ושמואל, ר' יוסף, ר' נתן; זכ"ז מוסף צה: ושתי מכתשות של נחשת, שקולות שתיסן וחמודות צחת) חולי ז"ל: כאחת) של זהב. יב) הענין הזה כאשר הוא לפנינו חין לו כל מוצן ולריך להשלים עפ"י כ"ז וכי"מ: כסם שחכלים קדש לדי, כך משרתי המקדש קדש לדי. יג) כ"ז וכי"מ מוספים: דמח' לפירי חטאת) ויקרא ט"ז ה'). יד) ויקרא י"ג ו'. טו) זכ"ז צטעות: רשעים. טז) חיוז י"ז ח'; ראה רש"י "למלח משומם". יז) כ"ז: כמו מעמד. יח) ישעי' כ"ז כ"ה; כ"ז וכי"מ: יחד התקוע; צמקרים: היחד התקועה. יט) כ"ז: החירה. כ) שם: טבילה. כא) מלח "אומר" חסרה זכ"ז. כב) יחזקאל ל"ז י"ז. כג) זכ"ז צטעות: חרץ ישראל. כד) ראה רש"י ורצ"ע צמקומן, המשתדלים לזצר מלח "כדה" צענין אחר. כה) זכ"ז: פה, כמו שחוף צמקרים. כו) צמקום: סיפא צמקום) (מלכים ז' י' כ"א; כ"א ט"ז). כז) סוף המאמר: "לנפתן שער זה" חסר זכ"ז. כח) כ"ז: ולא עשיתה. כט) שם: כמו. ל) צדאשית כ' ו' (ושם נחמו קמר ח'). לא) דצרים ח' ל"ז; כ"ז וכי"מ מוספים: מחרג' חף עלי סיה רגז.

י

1 [ומתנפל] משתטח) בהשתחויה כמו ואתנפל תרני ואשתטחית3):
 2 [מקוהג)] לשון תקוה: 8 [וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים] מיכן שקובעין
 זמן קודם שינדרד, ומנין שהפקר בית דין הפקרה) שני יחרם כל רכושו, ומנין
 שמנדין אותו שני והוא יבדל מקהל הגולה, שאסור להיועד עמו בכל וועדו):
 14 [לעתים מזומנים] לעת וזמן שיקבעו להן בית דין: [זקני עיר ועיר ושופטיה]
 חכמי עיר ועיר ודייניהז), מיכן שחייבין חכמי העיר לדון יושבי עירם: 19 [ויתנו
 דם להוציא נשיהם ואשמים] איל צאן על אשמתם] מלמד שנענשוט) עליהם
 כמו על שפחות חרופות שניי) והביא את אשמו לייי אל פתח אהל מועד איל
 אשםיא), ובשפחה חרופה כתיביצ):

א) כ"י3: נשטח. ב) ראה ת"א לדברים ט' י"ח. ג) כ"י3 מציא: יש מקום
 לישראל. ד) כ"י3: שנידור. ה) שם: הוי הפקר. ו) אדות הדגש הזה ראה יצנות
 פ"ט ע"ב. ז) כ"י3: ודיינחא. ח) זכ"י"ננ צטעות: ונשייניס. ט) שם צטעות: שטעשו.
 י) כ"י3 וכי"ננ מציאים גם את הפסוק שלפני זה: והיא שפחה נחרפת וכת' (ויקרא
 י"ט כ'). יא) ויקרא י"ט כ"א. יב) זכ"י3 וזכ"י"ננ חסר סוף המאמר: ובשפחה
 חרופה כתיב, יען כי מוצא שם פסוק כ' הדומה צענינו להסוקפה הזאת.

פירוש נחמיה (א).

3 [נצחו] 3) כמו ויצת אש בציון, לשון דליקה: 5 [האל הנדול והנורא] ולא אמר הנכור, לפי שרואה בניו מסורין בקולרין ובית מקדשו חרב ואיה גבורותיו: 6 [קשבת] כמו ויקשב י"ס):

כתב דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסליו שנת עשרים) וכתב 1 [ויהי בחדש ניסן שנת עשרים] זה בא ללמד שמלכי אומות העולם מוניין מתשרי ומלכי ישראל מניסן), וכן היה בא חנני ואמר הדברים לנחמיה, בכסליו ולא הספיק חנני לאומרן למלך עד ניסן): [ואשא את היין ואחנה למלך ולא הייתי רע לפניו], לפי שדרך משקים למלך לטעום הכוס קודם מפני חשד סם המות, וזה היה יהודי ולא שתה, והכיר המלך ונשתנו פניו, כי נעשה כשונא למלך, וזה (וזה) מיהר ושתה, ולכך נקרא נחמיה התרשתא שהתיר סתם יינן של גוים לשתייה (לפני המלכים) מפני החשד ומפני סכנת נפשותיו), ועל שנשתנו פניו לפיכך אמר המלך מדוע פניך רעים (יד): 6 [והשגל יושבת אצלן] נשאו ונתנו חכמי ברברטו (ישטן) אומי כלבתא וישין) אומי מלכתא והעמידו הדבר על בריוית) כי שגל מלכתא כדאמר' (ע) בנות מלכים בקרות' (כ)

ח) כ"הי (כ"מ, כ"מנ וכ"צ) יצא הפי' לנחמני' מיד אחר פרוש עזרא צלי שום הפסק. 3) כ"צ מציא גם מלת "נצח", כמ"ס נספריס; נכמני"נ נטעות: לחו. ג) ח"כ ד' י"א. ד) מלת "לשון" חסרה נכ"צ; כ"מנ דונה הפעם לכ"מנ; ראה גם רש"י צמקומו (למלת לחו) ה) מלכתי ב' ט"ז. ו) נחמני' ח' ח'. ז) כ"צ: מוכן לחס. ח) ראה ראש השנה ב' ע"א; ע"ז י' ע"א; ילקוט לנחמני' ח' ח'; רש"י לנחמני' ח' ח'. ט) ראה ראש השנה ב' ע"ב. י) קרי: ואז, כמ"ס נכ"צ. יא) מקור הפרוש הזה הוא ירושלמי קדושין ד' ח' (שהסירו לו לשמות ציין. יב) כ"צ: מלכים. יג) ע"ד חסם התרשתא ראה: צנלי קדושין ס"ט ע"ב (רש"י ד"ה התרשתא), ירושלמי קדושין צמקוס הכ"ל; רש"י צמקומו. יד) נחמני' צ' צ. טו) נשאו ונתנו הוא מנצח ומנל לכוז נספרי התלמוד והמדרש וכונתו הפלפול ע"ד מה (debattiren), ואולם עיקר כונתו: לעשות מפקה וקנין, לקנות ולמכור. טז) כ"צ: זס. יז) שס: חס. יח) שס וכ"מנ: ציורו. יט) כ"צ: כמו סל'. כ) קרי: ב'יקרותיך או ב'יקרותיך, וכן הוא נכ"צ ונספריס.

נצבה) שגל לימין בכתם אופירצ): 8 [שומר הפרדס] לא פרדס של פירות אלא יער צומח עצים לצורך בניין החשוב עליו כפרדס רימונים): 14 [ברכת המלך] מקום שמכבסין בגדי בית המלך: 15 [ואהי שובר] כמו עיני כל אלך ישרוד): 16 [ולחורים ולסננים] הם חשובין שבמלכות ה): 19 [וישמע סנבלט החורני] היה אחד משומר מבית חורון: [טוביהו] העבד העמוני מעבדי מבית דוד: [גשם] מארץ ערב) וגם הם צרי יהודה ובנימין): 20 [ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים] לפי שסנבלט נשתמד ונפרד מישראל, טוביה עבד עמוני) וכת'א) לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ייצי, גשם גר ערבי וחזר לסיאורו: יג):

ג.

1 [שער הצאן] הוא שער הבכורות ושמה נכנסין כל צאן) לכך נאמר המה קדושהו): [ועד מגדל המאה] זה בית אנשי כנסת) הגדולה שבירושלים, מקום שעונין שם מאה אמן בכל יום, ולפיכך נאמר קירוש בשער הצאן שכל צאן שנמצא נכנס באותו השער קודש הוא, ובשאר השערים נאמר קירוהו) שסיככהו) בקורות: 3 [מנעוליו] מסגרותיו כמו על כפות המנעולית): 5 [ואדירהם] גדוליהם ועשיריהם לא קיבלו על צוארם) עבודת כהן אדוניהם, זה הקב"ה: 7 [לכסא פחת עבר הנהר] עשו שם מקום לכסא לישב שם פחת עבר הנהר בכואו מירי שנה בשנהכ): 8 [ויעובו ירושלים עד החומה הרחבה] לשון כסוי חקרה ומעויבהכ): [הרקחים] בעלי רוקח מרוקחתכ): 9 [שר חצי פלך] חצי קרן זוית כה): 11 [מגדל התנורים] מקום תנורים לאופות שם לחם ליושבי ירושלים, כי לא היה תנור ניסק בירושלים מפני עשן המערכה: 12 [בן הלוחשכ) רופא בעל לחישות: 15 [שלום בן כל חוזהכ)] שהיה חריף בכל עניין: [וישללנו] ויסככנו כדכ' וסכות על הארון כה) ומתרג' וחטיל על ארונאכט): [ברבת

ח) מלת "נלצה" חקרה זכ"צ וכיו"צ; ראה תהלים נ"ה י'. ז) ע"ד הפרושים תאלה ראה ראש השנה ד' ע"א; ילקוט נחמ"א ח' ח'; גם רש"י ורש"ע זללים לכלל זה, וכן צס"ה נד 508: והסגל יושבת אלל, נקראת כן תאלה על דרך המשכז כמו שהיא זכחז. ג) ס"ה נד 425 שרש פדרס (παράδεισος): פדרס רמונים, שומר הפרדס, גנות ופרדסים, הוא גן עזי מאלכ; רש"י זמקונו: שומר הפרדס זמונה היה על היערים אשר למלך; ר"צ מוסכים ח"כ זפרשו למלת פדרס לפרוס רש"י. ד) תהלים קמ"ה ע"ו. ה) כ"צ וכי"צ מוספים: כמו המורי יושבי הארץ (זרמית ל"ו כ'). ו) צספרים: ועזים. ז) כ"צ כמו צספרים: וגם הערבי. ח) זמקוס, מאלך ערצ" נמלל זכ"צ זכ"מנ: גר מאלך מואז (מואל ע"ס הוא ול"ל ערצ). ט) זכ"צ מוסף: היו י' סס: העמוני. יא) סס: דכת'. יב) דזרים כ"ג ד'. יג) לסיאורו = לכסלה = Thorheit (ראה תרגום תהלים פ"ה ע'). יד) כ"צ וכיו"צ: אלך קדשים. טו) נחמ"א ג' ח'. טז) כ"צ וכיו"צ: צית הכנסת. יז) נחמ"א ג' ג'. יח) כ"צ וכיו"צ: שסכסוס. יט) סה"ס ה' ה'. כ) צספרים לורס (מכר ח). כא) כ"צ: עול עזודת. כב) סס זכ"מנ נוספת מלת "לירושלים". כג) ראה ס"ה נד 365 ושם זפרש עוז נמלל הפרוס שלפנינו צסס רזוחיו. כד) שנות ל' כ"ה (צספרים: מרקחת). כה) ראה רש"י ורש"ע זמקונו. כו) כ"צ: שלום, כמו צספרים. כז) צספרים זכ"צ: שלון. כח) שנות מ' ג'. כט) ראה ח"א זמקוס הכ"ל; כ"צ וכי"צ: ותטליל, והוא טעות; לדעת ר"צ

השלח] מקום שרוחצין שם חליפות שמלות כמו ויששכר תרני ואשלחא, כמו איש שלחו המים: 16 [הברכה העשויה] שנעשת אחרי כן: [בית הניבורים] ביתג) סנהדרין שהיו גבורים בתורהד) ברכתי ואלהם שמות הגבורים) וכת' גבורי כח עושי דברוז): 17 [לפלכון] לזוית שלו, שלשת הנפותח) תרני תלת פלכין ט): 19 [מנגד עלות הנשק] מקום שמצניעין שם כלי המלחמה, כי לא היו נכנסין לירושלם לבושי כלי זין, לקיים מה שני וחרב לא תעבור בארצכם: [המקצוע] כמו המקצועותיא) תרני יצ, והם זוויות: 20 [אחריו החרה החוץ] מקום חרבן, כמו ושכן חרירים במדברינו: 21 [תכלית] סוף: 26 [בעופל] בארמון, הוא מקום מכוסה ומקורה כמו עופל ובחזיר) כמו שר העופלטו) ושם מושב הנתינים עושי העבודה חוטבי עצים ושואבי מים: 30 [חננון טו] בן צלף הששי הממונה על מלאכת השש: [נשכתו יז] לשכתו, נ' מתחלף עם ל'ית: 31 [והרכלים] הסוחרים כמו אבקת רוכליט): [שער המפקד], מקום ששורפין פרים הנשרפין ושעירין הנשרפין נקרא מפקד: 34 [היהודים האמללים], היהודים כמו מה אמולה לבתך כ) מתרג' כא) מה תקוף הוה רשע ליבידכ), לשון דודן: היעובו להם לשון תקרה ומעזיבה: [היחיו את האבנים] כלומר הם טמונות בעפר ודומות למתים, טמונים בעפר וכיון שיוציאום דומות לחיים: [מערמות] כמו בשנך ערימת חטיםכג): 35 [אם יעלה שועל] לשון ביזוי, כלומר השועלכד) שבחיות יפרוץ חומת אבניהם כל שכן ארי ודוב, ממלכת סוסיםכה) ופרסיים שהן גיבורין על כל האומות, דיא אם יעלה שועל, למה הזכיר שועלכו), על שום קינות ירמיהו על הר ציון ששמש שועלים חלכו בוז): 36 [בארץ שבים] כח) כי נשבו מארצם על יד מלכי אשור ויושיבום בערי שומרון: 38 [ותשקדכט) כלל] החומה לשון דיבוק כמו איולת קשורה לא), דבוקהלז) כלומר נגדרו כל הפרצות ודבקה החומה:

ימוד ושם המלה הוא טל ולל טלל (ראה ספר הגלוי לז 104); ראה גם את הפירושים השונים צמ"ה לז 185; רש"י צמקומו: ויטללנו, והוא היה נוסקד חותם, לשון נטללחא; רחצ"ע צמקומו: ויטללנו מתרגום כלל קודמי בטלל סיכתי (צדאסית י"ט ח' ות"א סס: שרותי). ח) תרגום לשמואל ח', י"ט כ"ד. ז) נחמיה ד' י"ז. ג) "צית" חסר צכ"ז. ד) כ"ז צטעות: צתוכס. ה) צספרים: אלה. ו) ש"צ כ"ג ח; צכ"ז מוצא גם חמסך הספוק: אשר לדוד. ז) חללים ק"ג כ'. ח) יהושע י"ז י"ח; צספרים: הנפחת. ט) כ"ז ותרגום צמקוס הכ"ל: תלחא; ראה רש"י צמקומו. י) ויקרא כ"ו ו'; ראה פרוש רש"י צמקומו: לפי פסונו של ויקרא כראש שה' סס מוקום אחד צמקונו לחומה וכלי זין של נשק הגבורים היו נוחנים סס. יא) טעות ל"ו כ"ט. יב) ראה רש"י צמקומו; עפ"י כ"ז ות"א צמקוס הכ"ל יש להשלים צמקסתנו (שהיא לפי כ"מ) זוין. יג) ירמיה י"ז ו'. יד) ישעי' ל"ז י"ד. טו) "שר העופל" הוא טעות נמלא בכל כחצי סיד אשר לפנינו ול"ל: אל העופל (נ"ז ה' כ"ד). טז) צספרים: וחנן. יז) כ"ז וכינ"ג: [נגד נשכתו] נגד לשכתו. יח) חלוק האותיות כ' ול' יש לו יסוד צהיחם מין אחד ומולא אחד להם; ראה צספרנו זה חלק ח' פרק ה'. יט) שיר השירים ג' ו'. כ) יחזקאל ט"ז ל'. כא) "מתרגי" חסר צכ"ז. כב) תרגום צמקוס הכ"ל: מם, "תיקף" הוה רשע "לנך"; כ"ז צטעות: ליצחק. כג) שח"ס ז' ג'. כד) כ"ז וכינ"ג מוספים חלס. כה) צמקוס "סוסים", שהוא ט"ס, קרי: כשדיים, וכן הוא צכ"ז וכינ"ג. כו) "שועל" חסר צכ"ז. כז) ח"כה ח' י"ז. כח) צספרים שלפנינו: שניה; הנוסחא "שנים" הנוסחא צהמקורה. כט) חלוק האותיות מוקומו, ול"ל: ותקשר, וכן הוא צספרים וכינ"ג. ל) צכ"ז: על, והוא ט"ס. לא) משלי כ"ז ע"ו. לב) כ"ז וכינ"ג מוספים עוד: פידושו.

ד.

1 [ארוכה] רפואה, כמו וארוכתך מהרה תצמחא): 2 [ויקשרו] לשון מרד, כי הקושרים במורדם מתחברין יחדו(3): [ולעשות לו תועה] כמו והייתי בעיניו כמתותועג, וכת' (ד' שינים) כפירים נתעו, לשון תיעתועז): 4 [הסבל] המשא כמו נושא סבל(ח): 11 [עמסים] ט) ובמיו) ויעמס איש על חמוריו(א): 17 [איש שלחו המים], חליפות שמלותיו לא היה אדם נותנו לכובס, אלא מכבסו בעצמן, כדי שלא יבטלו העם ממלאכתן(ב), ויפשמ תרני' ואשלחני):

ה.

5 [והנה אנחנו כובשים את בנינו ואת בנותינו לעבדים], שהיו ממשכנין אותן ביד הנוגשים וכן שדותיהם וכרמיהם(ד): 7 [משא] הלואה, כמו כי תשה ברעך משאת מאומה(טו): 10 [נעובה נא את המשא] כרכת' שמוט כל בעל משה ידו(ו) וכת' לא יגש את רעהו(ז) ומתרג' לא יתבע מן חבריה(ח): 13 [גם חֲצֵנִי נערת] חוצניט) שלי פשטתי, כמו(כ) שנא' פשוטה ועורה וחגורה(כא): [חצני] כמו והביאו בניך בחוצן(כב): [ינער] כג) ניעור ורק כולץ לשון אחד(כד): 14 [פחם] פחה שלהם(כה) פחת ושלשון: [לחם הפחה] כו) שמביאין דורון(כז): [לא אכלתי] למען הקל העול מעליהם(כח): 16 [ושדה לא קנינו] כי לא הספקנו לקנות שדות מפני טירוד המלאכה(כט): 18 [ברורות] בריאות(ל): [וצפרים נעשו ל] השור והצאן למאכל הבנאי והעופות נעשו בשביל(לא) כמו וימחר לעשות אותו(לב), וכמו צאן עשויות(לג), לשון תבשיל(לד):

ה) ישעיה כ"ח ח'; ראה רש"י ורלצ"ע צמקומו. (ז) כ"י"ז וכ"י"מ: יחד. ג) קרי: כמחעתה, וכן הוא בצפריס (צדאסית כ"ז י"ז) וצכ"צ. (ד) כ"י"ז, כמו, ונכון ונקביל למלת "כמו" שלפ"ו. ה) בצפריס וצכ"צ: וסני. ו) חיוז ד' י' (צכ"צ צטעות: נחער). ז) ע"ד תועה ראה רש"י ורלצ"ע צמקומו; פרושו של רלצ"ע נקובל על הלז יותר. ח) מ"א ה' כ"ט. ט) בצפריס: עמסים. י) כ"י"ז: כמו. יא) צדאסית מ"ד י"ג. יב) כ"י"ז וכ"י"ז: ייבטל עם מנללכחם. יג) תרגום לשמואל א' י"ט כ"ד; וכן פרש רלצ"ע צמקומו: ויש לומר שזהו מן התרגום: וכן הפירוש, חין אכחנו מפשטיס צגדינו, זולתי איש שלריך הרמילה והטהרה הוא לצד פושט צגדיו וזה שלחו המים, וזה כון מאל; תכן הפרוש הזה ועינינו ננלא גם צרש"י צמקומו. יד) ראה רש"י צמקומו. טו) דברים כ"ד י'. טז) שם ט"ו ז'. יז) שם שם. יח) ת"א שם. יט) כ"י"ז: החולן. כ) "כמו" חסר צכ"צ. כא) שם מוצא גם המנך הפסוק: על חללים (ישע"י ל"ז י"א). כב) ישעיה מ"ט כ"ז; הפרוש על מלת חלני נמלא מלה צולה צפרש"י צמקומו. כג) כ"י"ז צטעות: ונער. כד) כ"י"ז: הוא (הוספה). כה) כ"י"ז מוסף: כמו. כו) שם וצכ"מ: לחם (הוספה). כז) שם ושם: לשלשון (הוספה). כח) ע"ד מלת פחם ראה רלצ"ע צמקומו (הפי' השני), ור"צ מפרש הזה צדך הרלצ"ע: פחם, המ"ס סיון הרצים והטעם פחה שלהם; ראה רש"י ופי' הרלצ"ע רלצ"ע צמקומו. מלות לחם הפחה יפרש ר"צ כפירוש רש"י צמקומו: לחם הפחה, לחם שהוא ראוי למאכל הפחה שהעם נותנין אותו מן המם. כט) כ"י"ז: מפני הטירוד של מלככה. ל) שם: ומגוררות (הוספה). לא) שם: צטצילי נעשו. לב) צדאסית י"ח ז'. לג) ש"א כ"ה י"ח; עשוות כחצי. לד) גם הפי' הזה המלא ימלא צרש"י צמקומו: עשויות פתרונו לפי

ו.

6 [ונשמו אומר] ונופו של מכתב אומר, כמו גשמיה יצטבעה, נופו יוטבל, ויש אומר ונשמו ונשם 3) הערבין, ושנה במילין רבים במקראג, כי חבירו יורה עליו וישמע 7) סנבלט ונשם אלי: [ואתה הוה להם למלך] ואתה רוצה להיות להם למלך ה: [ויש אומרין] הוה לשון הסתה כמו הוות ותוך מרמה ז) ושקרים ט): 8 [אתה בודם ט) כמו] בדה מלבויה, לשון כזביז: 14 [ולנועדיהינ] הנביאה אשת בעלתיד) אוב היתהטו): 16 [ויפלו מאדטו)] לשון פליאהי):

ז.

3 [יגפו הדלתות] יסגרוי) וגם יצמידו כמו שני צמיד פתיליט) מתרגי מגופת שעיעכ), והוא הכסיו שסוגריןכא) בו החביתכב) כדתנן במגופת פ"כג) החביתכד), והכנפים שמם אנפייםכה), לפי שסוככין ומכסין גוףכו) העוף, בעדו ונעל מתרגי ואנףכו): 70 [דרכמונים] והובים:

ח.

2 [וכל מבין] תלמיד חכםכח): 3 [מן האור] כמו מן אור הבוקרכט): 4 [מגדל עין] הוא בנין לפרש עליונ) ברוב עם כדי שישמעו כולן, כמו שני

ענינו שם ללן עשיות כעניין שנאמר חננש ללן עשויות. א) דינאל ד' ל'; ה' כ"א. 3) כ"צ וכ"מ: הוא גסס הערצי. ג) טס וטס: וסינה צמילה צמילים רצים שצמקרא. 7) צמקוס: וישמע קרי: וישלח, וכן הוא צכ"צ וצמפרים (טס פסוק 3); רש"י ורש"ע מפרשים כפרוש הצ' שלפנינו. ה) צכ"צ וכ"מ חסר הפרוש הזה הראשון, אשר לפיהו "הוא" ענינו כמו "היה". ו) צכ"צ צטעות: וישראל. ז) טס: ומרמה (תהלים כ"ה י"ג). ח) ע"ד 3' הפרושים האלה ראה ספר הגלוי לז' 85, וטס יחזה ר"ק את דעתו, כי פרושו של מנחם (והוא הפרוש ה"צ שלפנינו הנוצח פה צסס יש אומרין) הוא הנכון. ט) צמפרים וצכ"צ: צודאס. י) צכ"צ חסרה מלת "כמו". יא) צמפרים וצכ"צ: צדא; מלצו הוא הקרי והכתיב מלכד (מלכ"ס ח' י"ג ל"ג). הפרוש שלפנינו נוטל גם צכ"צ צמקומו: צודס, כמו אשר צדה מלצו; ראה גם ראש"ע צמקומו וס"ה לז' 56. י3) "לשון כזב" חסר צכ"צ וצכ"מ. יג) צמפרים: לנועדיה. יד) כ"צ: צעל. טו) ראה הפרוש הצ' להראש"ע צמקומו המקציל אל פרושנו. טז) כ"צ: צעיניהס, וכן הוא צמפרים. יז) פרושו של ר"צ הוא מקורי ונכון, והוא שונה מכל וכל מפרוש רש"י והראש"ע צמקומו. יח) כ"צ: הדלתות. יט) צמדנר י"ט ט"ו. כ) ח"א צמקוס הכ"צ: ש"י; כ"צ: טיע. כא) כ"צ: שסוכרין. כב) טס: הסציות. כג) פ"י חסר צכ"צ. כד) צצלי חולין פ"ח ע"א וע"ב; שצח קמ"ו ע"א. כה) חרנוס על שמורות כעורצ (ס"ה ח' י"א): אוכמין כאנפי עורצא; ראה ע"ד זה צוקסטאק, ספר הענלים הכשדי, התלגודי והרצני חלק ח' לז' 14 שרש אגף; לוי צמפר הענלים. Wörterbuch ח"א לז' 23 ד"ה אגף, אגוף; געיס י"ד ח': והקף להס ראשי אגפים. כו) כ"צ: על גוף. כז) חרנוס שופטים ג' כ"ב; ע"ד יגיסו ראה גם רש"י ורש"ע צמקומו. כח) כ"צ: חל' חכ'. כט) לפי זה יהיה "אורי" תחת, אור הצוקר" (ס"א י"ד ל"ו ושופטים ט"ז ז'). ל) כ"צ וכ"מ מוספיים: הסורה,

ויקם המלך על העמוד) ומתרג' וקם מלכא על איצמוואצ), והוא איצמווא שאנו גורסין בתלמוד: 5 [ונפתחו עמרו כל העם], נפתחו לקרות) בתורה שתקו כל העם, ואין עמידה זו אלא שתיקה, שני עמרו ולא ענו עורס): 6 [במעל ידיהם] בנשיאתו) ידיהם למעלה, כמו בנשאי ידי אל דביר קדשך): 8 [ויקראו בספר תורת אלהים] ח) זה מקרא לשון עברית: [מפורש] זה תרגום שהיה מתרגם ומפרשט) להם: [ושום שכל] אילו הפסוקין, הם פסוקי ניקוד וטעמים: [ויבינו במקרא] אילו המסורות, ללמדך שכולן ניתנו) למשה בסיני, ושכתום מרוב עלבון הגלות, וחזר עזרא וסיעתו ויסדוסיח): 9 [נחמיה יב] הוא התרשאת) שהתיר יין לשתייה לפני המלכים יב) בשעת הסנהדרין: [המבינים את העם] הפותרין ומבינין בינת הכתוב לעם, וזה היה באחד בתשרי בראש השנה, ורצה העם לצום, ועל כן אמר להם: 10 [לכו אכלו משמנים] כדי שתהא שנה זו טו) שמינה, עליכם: ואין משמנים אלא בשר שמן: [ושתו ממתקים] יין עסיס ותרוש מתוק כדי שתהא שנה זו טו) מתוקה עליכם: [ושלחו מנות לאין נכון לן] לעניים שלא הבינו להן י) תבשיל, ורבותיגו י) אמרו בתלמודיט), לאין נכון לן, למי שלא הניח עירובי תבשילין מבעוד יום, יבואכ) ויסמוך על שלכם, לפי שאסור להסכא) לאופות ולבשל בלא עירוב, כת' הכא לאין נכון לו וכת' התם והיהכז) ביום הששי והבינוכג): [כי קדוש היום לאדונינו], כת'כל) שבתון זכרון תרועה מקרא קודשכח) מן התורה ומדברי קבלה ומן התלמוד מצינו מפורש שאסור להתענות בראש השנה מן התורה מניין דכת' זכרון תרועה מקרא קודשכו) ובשאר מועדות נאמר קדשכו) הרי הוקשו כל המועדות בולן זה לזהכט), מדברי קבלה הא דאמרן בספר עזראכט),

ח) ו"צ כ"ג ג'; צספרים: ויעמד המלך. צ) כ"ז: אילטווא; חקום צמקום הכ"ל: אסתובל. ע"ד אסתווא. אסתווא, אילטווא, אילטווא, צעניס = σιβάδιον = stibadium ראה לוי צספר המלים הכ"ל ח"א לז 118. ג) פסחים י"ג ע"ב: על גז האילטבא; טס כ"ב ע"ב (ראה רש"י ורצ"ע צמקומו). ד) כ"ז: לקרוא. ה) צספרים: לא (איוצ ל"ב ט"ז). ע"ד הפסוק הזה ופרשו ראה תניא הכ"ל לז 26; ילקוט נחמיה צמקומו; רש"י ורצ"ע צמקומו, ועל כלם את יסוד כל הצאורים מאמרס ז"ל צמס' סוטה ל"ט ע"א: אמר רצא צר רצ הונא כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפי' דצצר הלכה טל' וכפתחו עמדו כל העם, ואין עמידה אלא שתיקה טל' והוחלתי כי לא ידצרו, כי עמדו לא ענו עוד (איוצ טס). ו) כ"ז: צנשיאות. ז) תהלים כ"ח צ; כ"ב צטעות: צנוטאי. גס רש"י ורצ"ע צמקומו מפרשין מלת צמעל על הדך הזה. ח) קרי: צמורת האלהים, וכן הוא צספרים וצכ"י. ט) כ"ז וכ"ימנ: מפרש ומתרגם. י) כ"ז מוסף: לו. יא) כ"ז: וייסרוס, והוא ט"ס. כ) כ"ז על ר' צנימין לפסוק ח' מנצלי מנלה ג' ע"א או כדרים ל"ז ע"ב (כמעט מלה צמלה כמ"ס לפנינו); ויצינו צמקרא מפרש ר"ב על דעת ה' ואמרי לה' שצחלמוד טס; ראה גס ילקוט צמקומו וע"ד מפרש זה חקום ראה גייגר צחלק ד' מונחציו הנאספים (Nachgel. Schriften) לז 69 והלאה. יב) כ"ז: ויאמר נחמיה. יג) טס: מלכים. יד) ראה פרושו לנחמיה צ' א. טו) כ"ז: השנה הזאת. טז) כ"ז: השנה הזאת. יז) "לחן" חסר צכ"י. יח) כ"ז וכי מנ: ומכמים. יט) צצלי צ"ה ט"ו ע"ב; ראה גס ילקוט נחמ' צמקומו. כ) "יצא" חסר צכ"י. כא) כ"ז: לכס. כב) טס צטעות: ויהי. כג) צמות ט"ז ה'; ע"ד הגזרה שזה הזאת ראה צצלי צ"ה טס וצחלק ח' מפרטו זה פרק ח'. כד) ל"ל: ככת', כמו צכ"י. כה) ויקרא כ"ג כ"ד. כו) טס. כז) צספרים וצכ"י: מקרא קדש (ויקרא כ"ג, ח' כ' ל"ה). כח) כ"ז וכ"י: כל מועדות זה לזה; מכאן יולא מפורש, כי ר"ב השתמש בפרושי צ"ג מדות דל' ישמעאל; ראה צחלק ח' מפרטו זה פרק ח'. כט) כ"ז וכ"ימנ מוספים: כי קדוש (צכ"י: קודש,

ומן התלמוד מניין דגרסינן בירושלמיא (בתעניות ז), וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות שכן מצינו ביום הכיפורים מתענין ולא מתריעין, ר' עקיבה אומר מתריעות ולא מתענות שכן מצינו בראש השנה (מתעניין) מתריעין ולא מתענין (ס): [הסו: שתיקו] ולא תבכו ביום טוב שאסור בהספד ובבכיה: 15 [עלי זית] כמשמעו: [ועליז] עין שמן [בלסמון], ויש אומ' קינסאט) המוציא מויעתו קינסו הנקרא דיד"י: [ועליה] הדם] זה הדם שוטף לסוכה, ומאי הדם שוטף, דפתין עופייהו ואריכין שומייהו: [תמרים] יג) לולבין: [ועלי עין עבות] להושענה דהיינו אנודה שבלולב: 17 [כי לא עשו מימי ישוע בן נון יד], למהטו) ישוע, הלל בר שמואל בר נחמני אמר הגם הכתוב כבוד צדיק בקברו (משום) כבוד

(והוא טעות) היום לאדונינו, וכן הוא צפריס; ראוי לשום לזכר, כי ר"צ מנחה חת ספר גזרל נסם: קבלה. א) כ"צ וכי"מ: צלמוד ירושלמי. 3) ירושלמי תענית ג' ג'. ג) כ"צ: צום ראש השנה. ד) עפ"י הירושלמי (וכן הוא צ"צ וכי"מ) יש לנוחק צום מלח מתענין. ה) ראינו להעיר פה על התניא (דפוס ווארשא תרל"ט) ד' 155. ע"ד התענית צ"ה נמלא כל הענין הזה (הכתוב כלו כסגנון תלמודי) צום רס"ג; ואלה דברי התניא: יש נוהגין להתענות צמני ימים של ר"ה, ורצונו סעדיה ז"ל פירש צפרוש עזרא, ונראה השנה חסור להתענות צום צין מדברי תורה, צין מדברי סופרים (נהגתה הראויה השתמש רס"ג צמלות: מדברי קבלה), צין מן הצריחא, צין מן התלמוד, מדברי תורה מנין, שטוה הוא לכל המועדות שני צו נקרא קודם כמו של' צכלס, מדברי קבלה מניין, שכן כתוב צעזרא ויאמר להם לכו אכלו ומשמים, מן הצריחא מניין דתניא וכל סביבותיה מתענות וכו' (ר"צ מציא חת הראיה הזאת כראיה מן התלמוד). היותל לנו מזה: א) כי ר"צ מציא צום פי' הרס"ג: צ) כי רס"ג כתב פרוש על גזרל ונאצד מאתנו, וחזל על דאצדין (ראה צכורי העתים שנה י"א ד' 84). ו) כ"צ וכי"מ: יחוקו (ראה רש"י צמקומו). ז) כ"צ צטעות: ועלי. ח) ע"ד צבלמון = *βάλσαμον* = balsamum ראה קאסו, ערך השלם ח"צ ד' 102 וח"א ד' 241; מנזא ומלואים להערוך לר"ש צאצער 36 סיומן 260 (צספר היוצל להח' גרען, צרסלי 1887); פסיקתא דרב כהנא דף 132 ע"צ הערה כ"ח למלת אפרסמון: לפי"ז מלות צבלמון, אפרסמון, אפסלסמון, אפסלסמון ואפסלסמון (*βάλσαμον* = *αποβάλσαμον*) ענינם אחד. ט) קיפא או קיפא (מתכת עץ) צחוספת י' קינסא; ראה לוי צמקוס הכ"ל ח"ד ד' 298.

י) מורי ורבי ה"ח ח' לוי צצ"ה דרצנים צרסלי העירני צטונו על מאמר ז"ל: מהו עלי שמן, דדינן (ירושלמי ר"ה צ' צ'). גם צירושלמי שנת צ' א' נמלא דדינו, הדומה צענינו לדינן. דדינן לדעתנו ענינו כמו דידין אשר הכונה צו לפ"ד קאסו צמקוס הכ"ל ח"א ד' כ"ו: *δαΐς δās δαδιον* = סרפת חס וכו'. יא) כ"צ צכ"נ: ועלי והוא טעות. יב) הדם שוטף הוא לדעת ר"צ מין הדם, אשר עץ ענפו ארוך ועליו

יחזים. ע"ד הדם שוטף ראה סוכה י"צ ע"א ל"צ ע"צ; תניא ד' 183 והללה (פרושים אחדים הנוצאים שם יש לשים עליהם לז), רש"י צמקומו (וכן צמכה שם) ופרוש ראצ"ע צמקומו. יג) כ"צ מציא גם חת הפסוק וקורא: ועלי. יד) כ"צ מציא חת כל הפסוק: ויעשו כל הקהל השצים וישנו צמכות כי לא עשו מיימי ישוע צן גון כן צני ישראל עד היום הזה. טו) כ"צ וכי"מ: ולמה. טז) הגם הכתוב כבוד לדיק צקצר, כ"ה צכל חכ"י אשר לפנינו, חולם אין לו כל מוצן; כבוד לדיק צקצר הוא צסגנון לשון הכתוב, חולם לא נמלא פסוק כזה צסום מוקוס, ומלצד זה אין כל המגך ויחם לדצים האלה חל הפסוק שלפנינו. לסנה זאת אחתו קוראים "פגס", צמקוס "הגס", כמ"ס צירושלמי קדושין א' ט', ירושלמי צציעת ו' א', ילקוט נחמיה ח' י"ז, והכונה תהיה ח"כ: ע"י שנוי השם יהושע ליטוע פגס הכתוב צכצוד חלדיק השוכן צקצר למען חלק כבוד להדיק חסי. יז) צמקומו חכ"ל: מפני.

צדיק בשעתו, הקיש הכת' ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע, מה' ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו, ד"א וישבו בסוכות, כי לא עשו מימי ישוע בן נון, איפשר בא דוד ולא עשה סוכה, בא שלמה ולא עשה סוכה, אלא מקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע, מה להלן בחידוש כל המצות, אף כאן (ב) בחידוש כל המצות (ג):

ז.

3 [ויקראו בספר תורת י"ד] רביעית היום ורביעית היום מתודים, הרי חצי היום במקרא ובתפילה, חצי היום שנשארה רביעית להפטרה ולהגדה ורביעית לצרכי עניי העיר: 5 [ומרום על כל ברכה ותהלה] שהיו עונין אמן על כל ברכה וברכה כמו שאמרו חכמי' על כל ברכה: תן לו תהלה: 18 [נאצות] הכעסות, כמו עד אנה ינאצוני: 21 [לא בצקן] כמו לא בצקה מתרגי' לא יחיפוט, לשון יחיפות, אמנם כל ההולך תמיד יחף רגלו נעשת צבה כבצק: 29 [כתף סוררת] כפרה סוררה סרר ישראל, שלא קבלו עול מצות, לעובדיו: (שכמ אחר תרגי'ג) כתף חרד):

ז.

1 [ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה], מכיון שקיבלו עליהן דברים שהיו חייבין עליהן, העלה עליהן הכת' (ט) כאילו קיבלום מאליהן: (כורתים אמנה) כורתין ברית אמת בלי לשקר בבריתך: 32 [המקחות וכל שבר] הסחורה וכל מיני תבואה י: [ונמש את השנה השביעית] ככת' והשביעית תשמטנה ונמשחה י: [ומשא כל יד] במי' כל בעל משה ידכא: 33 [והעמדנו עלינו

ונקור הצאור השני הזה, המוצא נסס ד"ח, ה"ח: צצלי ערכין ל"צ ע"צ וילקוט נחמיה צמקומו; "צא שלמנו ולא עשה סוכה" חסר צתלמוד ערכין וצכ"צ ונמלא צכ"מ וצילקוט. צ) כ"צ: אף הכא. ג) לפירוש הכ"ל ראה עוד: שביעית ר' ח' (פרוש הר"ש). ד) כ"צ: ד' אלפים; צספרים: ד' אלפים. ה) כ"צ וכו"נ: אסר נסארי. ו) ראה צצלי ונגלה ל' ע"צ. ז) "כנו שאמרו חכמים על כל צרכה" חסר צכ"צ ויש להוסיפו להשלמת המאמר ח) צמדצר י"ד י"ח. ט) ת"ח דברים ח' ד'; צמקוס: ונחרג' נמלא צכ"צ: דנחרג'. י) "רגלו נעשת לזה כצק" חסר צכ"צ ויש להוסיפו; ע"ד לא צקו הציא דר"ק (ס"ה ל' 72 שרש צק) פרוש שונה מהפרוש שלפנינו. יא) חסע ד' ט"ז. יב) כ"צ צטעות: לעוצדך; צספרים: לעצדו (לפניה ג' ט'). יג) כ"צ דנחרג'. יד) תרגום לפניה צמקוס הכ"ל. טו) כ"צ: צחס. טז) שם וצמקומו המוצאות להלכה (הערה 17): המקוס. יז) ראה ירושלמי קדושין ח' ט'; ירושלמי שביעית ר' ח' ור"ש שביעית שם; ילקוט צמקומו; הפרוש המוצא צזה הוא פרושו של ר' ליעזר (ראה צמקומו הכ"ל); כ"צ מוסף עוד: וצכל זאת, מכיון שקיבלום עליהם צצצר פנים יפות העלה עליהן המקוס כאלו קיבלום מאליהן; ההוספה הזאת תכיל צקצרה דעת ר' יוסי צר חנינא (ראה למעלה); כ"צ מציא חת צ' הפרושים האלה זה אחר זה, כאלו ה' השני המעך הראשון וכאלו לא סתרו זה לזה. יח) ראה רש"י צמקומו. יט) שמות כ"ג י"א; כ"צ צטעות; ונטשתנה. כ) כ"צ ככת'. כא) דצרים ט"ו צ'.

מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה] מיכן אמרו חכמים שקולה גמילות חסדים כנגד כל המצות(א): 35 [והגורלות הפלנו על קרבן העצים לעתים מוזמנות(ב) כמו ששנינו(ג) זמן עצי כהנים והעם תשעה באחד בניסן בני ארח בן יהודה, בכ"ד בתמוז בן(ד) דוד בן יהודה, בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בשבעה בו בני(ה) יונדב בן רכב, בעשרה בו בני הנאה(ז) בן בנימין, בחמשה עשר בו בני ותוא(ח) בן יהודה ועמהם כהנים ולוים וכל מי שמעה שבשטן(ט) ובני גונבי עלי ובני(י) קוצעי קציעות, בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה, בעשרים באלול בני עדין בן יהודה(יא), בא"צ(יב) בשבת שבו בני פרעוש שנייה(יג):

יא.

17 [ראש התחילה] שהוא התחיל תחילה במשמרות: [יהודה לתפילה] שהיה זקן ומתענה(יד) ומתפלל על עיר הקודש שיומרטו(טו) הבנין בימיו: 21 [הנתינים(טז) הגבעונים(יז): [בני ציחה(יח) בני אדם שבועלין נידות בצמאה כמו שני ציחי צמאיט] שהיו שטופין בזימה: [בני חשופא(כ) בני זונה כמ'כא] וחשופי שתכנ(וכמוכנ) חשפי שובלכד(כג) שנולדו מגילוי עריות, ויש אומ' בני חצופה(כה) לשון חציפות זונת מצח(כו): [בני טבעות] שקילקלו אבותם עם ארוסותיהן קודם שיבניסום(כז) לחופה והיו סומכין על קידושי טבעות ומקלקלין עם ארוסותיהן בלא כתובה:

(א) ראה שנת קכ"ז ע"א וע"ז; פאה א' א' (פירוש הר"ם שם). (ב) צמרים: מזמנים. (ג) כ"י"ז וכי"י: צמסנה (הוספה); כל המאמר עד סוף הפרשה נמלא מלה צמלה צצלי תענית כ"ו ע"א (מסנה) וצירולמי תענית ד' ו'. (ד) כ"י"ז: צמרים. (ה) צכ"י"ז: צני, וכן ל"ל. (ו) "צני" חסר צכ"י"ז ונמלאת צמסנה צמקומות הכל. (ז) ל"ל: סגלה כמ"ס צמסנה וצכ"י"ז. (ח) ירושלמי שם: זתאל. (ט) "סצטו" חסר צכ"י"ז; צצלי תענית: צצטטו; ירושלמי וכ"י"ז שוים. (י) כ"י"ז: צני. (יא) מן "צמסרים" עד "יהודה" חסר צכ"י"ז ואולם נמלא צמקורות המאמר הכל. (יב) כ"י"ז: צמסנה: צמסל. (יג) ראש צמקומות יאמר: והענין מפורש דצברי חכמים, וכונתו על מאמרי חז"ל החכמים. (יד) כ"י"ז: ממשנה. (טו) שם: שחגור. (טז) שם: הס (הוספה). (יז) שם יש עוד הוספה נמלאת גם צילקוט עזרא ז' ע': ולמה נקראו כתיבים, על שם ויתנס יהושע ציום ההוא חוטבי עליס וסואצי מים (ראה יהושע ט' כ"ז); ראה רש"י ופרשנו לעזרא שם. (יח) הפרש הנא הזה מוסב על צני ליסה, צני חשופא צני טבעות; הוצגעים האלה המלא ימלאון בעזרא ז' מ"ג וצמסנה ז' נ"ו. צמסנה סלפכינו כחוצ רק: וליחא וגספא על הכתיבים; ולכן נדמה, כי הפרש הארוך הזה אין מוקומו כאן, כ"א צמ' עזרא לו נחמיה צמקומות הכל והמעתיק הכניסו הנה צמעות. (יט) ישעיה ה' י"ג; צמקום: ליחי קרי: צמקום, כמ"ס צמפריס. (כ) כ"י"ז: חסופה (צמפריס כמו צכ"י"ז). (כא) כ"י"ז וכ"י"ז: כדכ'. (כב) ישע' כ' ד'. (כג) "חשופי שח וכמו" חסר צכ"י"ז. (כד) ישעיה נ"ו ז'. (כה) כ"י"ז: חלפא. (כו) עפה"פ ירמיה ג' ג' (ומלא אשה זונה). (כז) כ"י"ז: סנכסו.

יב.

25 [באסופי השערים] באסקופי השערים, כמו שני'א) בתחם סיפס את סיפ'צ) המה המשקופות והמפתנים(ג): 31 [שתי תורות] שתי כיתי לוויים בעלי תורות: [ותהלוכות לימין] המה הגיבורים המההלכים אזורי חרבות לימין המשוררים מעל החומה מפחד האויב(ד), בארבעה באלול הנוכת חומת ירושלם שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות(ה) אלא במלך(ו) וכהן(ז) וסנהדרין של שבעים ואחד ובשתי תורות ובשיר(ח): 38 [ותורה השנית ההולכת למול(ט)] ובית דין מהלכין אחריהן: 42 [ויורחיה הפקיד] כמו ופקד המלך פקידים(י), הם ממונים: 44 [ויתנו(יא)] נתמנו: [הנשכות] הלשכות, נ' מתחלף עם ל'י(יב): [מנאות] מנות ומתנות כמו למשה היה למנהיג(יג): 47 [מניות] גם הוא לשון מנות(יד): [ומקדישים ללוים] שנותנים מעשרות ללוים: [והלויים מקדישים לבני אהרן] שני' ונתתם ממנו לאהרן הכהן(טו) מעשר מן המעשר(טז):

יג.

3 [ויבדילו כל ערב מישראל] כמו וגם ערב רב עליה אתם(י) ומתרג' ואף נוכראין(י) סניאין: 7 [נשכה] לשכה(יט): 14 [זכרה לי אלהי] לטובה(כ) בעולם הזה: [ואל תמח חסדי] לעולם הבא: 15 [ביום מברם ציד] צידה ומוון: 16 [מביאים דאג] דג מלא א' על חילול השבת שהיה מביא(כא) דאגה לעולם(כב): 19 [כאשר(כג)] צללו שערי ירושלם לפני השבת, קרוב לעת(כד) ערב בשנמה הצל על השערים בערב שבת קודם שיכנס השבת, כמו שני' כי ינטו צללי ערב(כה), אז הלכו כולן לדרכם, אז לעת ערב צוה עזרא לסגור הדלתות שלא

ח) ש"נ" חסר זכ"י(ג) יחזקאל וי"ג ח' ג) לדעת ר"צ ח"כ שרש ונלח צאספי הוא ספק (כדעת ה"ס אונטרין צס"ה לז 344 שרש ספק) ולא אסף (ס"ה לז 39); ראה רש"י ורצ"ע צמקומו. ד) כ"צ: חו"צ; לדעת רש"י הכונה צנלח "תורות" על לחמי תודה, צעוד אשר הוצ"ח יסתדל לפרש ונלח תורות ונלח ותהלוכות ע"ד שפרש אונטרין ר"צ. ה) כ"צ וכי"מנ: על העזרות ועל העיר. ו) כ"צ: צמלך וכס"א. ז) שם: וכהן גדול: ח) שם: ושיר; ראה אדות כל הענין (מן שאין מוסיפין עד וצית דין מהלכין אחריהן) ילקוט נחמיה צמקומו; שצעות י"ד ע"א; ירושלמי שצעות ז' ג'. לשון התלמוד: שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא צמלך ונציח ואורים ותומים וכו'; אין צידנו לצר, אם לריכין אנו לשנות הנסחא שצפנינו עפ"י הנסחא שצתלמוד. ט) צספרים: למואל (יתיר א'). י) אסתר ז' ג'; כ"צ: ויפקד פקידים (צראשית מ"א ל"ד). יא) צמקום, ויתנו" קרי: ויפקדו, וכן הוא צספרים וצכ"צ. יב) ראה רש"י צמקומו ופרשנו לנחמיה ג' ל' יג) ויקרא ח' כ"ט; ראה רש"י צמקומו הופרש ג"כ ככה. יד) כ"צ וכי"מנ: מתנות ומנות: ראה פרושנו לעזרה ז' ס"ט. טו) צמדנר י"ח כ"ח; צספרים: ונתתם וננו את תרומת ד' לאהרן הכהן. טז) רש"י צמקומו מפרש את הפסוק הזה ג"כ צדק זה. יז) שמות י"ב ל"ח. יח) כ"צ צטעות גוצלחין (ת"א צמקום הכ"ל). יט) ראה פרושנו לנחמיה י"ב מ"ד. כ) צספרים: על זאת, וכ"ה גם צכ"י(כא) כ"צ וכי"מנ: שהיו מציחין. כב) גם לדעת רצ"ע צמקומו המלה הזאת היא פעל: מציחין דאג האל"ף ע"ן הפועל. כג) כ"צ: ויהי כאשר, וכן הוא צספרים. כד) כ"צ: אל עת. כה) ירמ"ו ו' ד'.

יפתחו עד אחר השבת במוצאי שבת(ה): 20 [הרכלים] הסוחרים: 21 [אם תשנו] אם תעשו(ז) פעם שנייה(ג): [אשלח יד בכס(ד) ואכה אתכם: 22 [ואומרה ללויים אשר יהיו מטהרים] כמו שני וכה תעשה להם לטהרם הוזה עליהם מי חטאת(ח): 29 [נאלי הכהונה] על אשר פסל הכהנים שנשטמאו בנשים הנכריות כמו שאמרו חכמים(י) ארבע מאות עבדים היו לו לפשחור בן אמר הכהן, ואמרי לה ארבעת אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אמר הכהן, וכולן נישטמאו בכהונה גדולה(ז), ואז בא נחמיה ופסלם מן הכהונה שני ויגאלו מן הכהונה(ח) וכת' ויאמר החרשתא להם אשר לא יאכלו מקודש הקדשים עד עמד כהן(ט) [לארים(י) ותומים(יא), עד שיבוא אליהו: 30 [וטהרתים מכל נכר] מבנות העמים והנשים הנכריות: 31 [ולקרבן העצים בעתים מזומנות] כמו ששנינו זמן עצי הכהנים והעם תשעה, שהיו מביאין קרבן עצים איש בעתו ובזמנו למערכה כמו שכתב למעלה(יג): [ולביכורים] שביטל פרוודאות(יג) שהושיבו על הדרכים שלא להעלות(יד) עצים למערכה ושלא להעלות(טו) ביכורים לירושלם(טז):

נשלם פירוש ספר עזרא(י):

(א) רש"י במקומו מציא את הפרוש הזה כמעט מלה מלה; ע"ד ללוי ראה גם ראצ"ע במקומו. (ב) כ"י: כן (הוספה). (ג) כן פרש גם רש"י במקומו. (ד) נספרים: יד אשלח בכס. (ה) נמדצר ח' ז'. (ו) מקור הענין הוא צנצני קדושין ע' ע"ג; ראה גם ירושלמי קדושין ד' ח' (צטופו). (ז) רש"י (קדושין טס) אינו גורם: גדולה; ירושלמי קדושין טס: ח"י יהושע צן לוי חננאל אלפים עבדים היו לפשחור צן אימר וכולם נשחקעו בכסונה גדולה וכו'. (ח) נחמ"י ז' ס"ד. (ט) נספרים: הכהן. (י) כ"י: לאורים, כמו נספרים. (יא) נחמ"י ז' ס"ח. (יב) כ"י: לעילא; ראה פרושנו לנחמ"י י' ל"ה (ראה גם ראצ"ע במקומו). (יג) פרוודאות = praesidium = חנסי משמר (ראה לאנדוי צערוך סה"ל חלק ד' נד 1801); רש"י צאל צחרא קכ"א ע"ג: סומרים. (יד) כ"י: לעלות. (טו) טס: לעלות. (טז) ראה ע"ד הענין כלו צנצני חנניית כ"ח ע"א וצאל צחרא טס. (יז) כ"י: נאלא עוד הסיום הזה:

זכרה לי אלהי לעוצה ולי אני [צן] חנמך צלוקך הטיצתה.

העדות והוספות.

הח' האלבערשטאם העירני בטובו אחר סיום מלאכתי על נוסחאות שונות בכ"י שלו ואביא אותם תחת רגל "חילופי נוסחאות". ועוד כתב אחר שיצא ספרי מתחת הרפוס להח' בערלינער שלדעתו פירוש עזרא שהוצאתי לאור איננו לר' בנימין בן יהודה ואולי לר' סעדיה, אבל גם הדבר הזה צריך עוד דרישה וחקירה, עכ"ד. וכוה אומר אני על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. כבר כתבתי בספרי: R. Benjamin ben Jehuda und sein Comm. zu Esra und Nehemia חלק א' עמוד כ"ב והלאה כי בכי"מ מיוחס נ"כ פירוש עזרא לר' בנימין בן יהודה וגם אמרתי שם שכי"מ שזה כמעט לכי"מ ושוה הדבר מכריע כל הספקות, ובכל זאת הבאתי שם ראיות שונות שלפי דעתי אינן חלושות כל כך כמו שכתב הח' האלבערשטאם כי נתתי את רוחי על מקור פירושו של ר' בנימין, על תוכן ועל סגנון דבריו ומצאתי שבפירושו לעזרא ומשלי שאב מים חיים מתוך ספר השרשים של ר' דוד קמחי וגם כרה בור בנכולו של רש"י, אב"ע וס"ג. ועל ראיות כאלה (ראה שם) אין אני אומר קרע. ובהערותי להבאור שהוצאתי כעת לאור בדפוס הבאתי בכמה מקומות ראיות שאינן של מה בכך על הדברים שכתבתי בחלק הראשון מספרי זה ושם אמרתי נ"כ שר' בנימין לא הזכיר שמות בפ"י עזרא ובפ"י משלי מזכיר את הנשכחות, ודבר זה שהוא כתמיה אצל הח' שטיינשניידער (המזכיר שנה י"ח עמוד 107) מיושב על דעתי, כי אמרתי שאולי פירושו לעזרא ראה אור עולם בימי בחורתי ופ"י למשלי בימי גבורתי. ורבים ידרכו בזמן הזה בנתיב מאטיוס שכתב בספרו: Anecdota Oxoniensia Texts, Documents, and Extracts Chiefly From Manuscripts in the Bodleian שפירושו זה על ספר עזרא ונחמיה מיוחס לר' סעדיה ומביא ראיות על זה שהצר השוה שבהן היא שבפ"י עזרא לא הזכיר המחבר שמות בענין מקור באורו ובפ"י למשלי כולם בשמות יקרא. ולדעתי כמש"ל שביאורו לעזרא נכתב בימי בחרותו ולכן סגנון שלו אינו כסגנונו שבמשלי, אין כאן סתירה כי מתוכן ומקור של הפירושים הנ"ל נראה לעינים שאיש אחד כתבם וסוף מעשה במחשבה תחלה.

וגם הח' האלבערשטאם נוטה קצת לדעת מאטיוס שמביא בספרו הנ"ל עמוד IV f. ראה מכ"י מיילאנד שמיחס נ"כ פ"י עזרא לר' סעדיה נאון. אולם ראייתו עומדת על רגל אחת שבתחלת כ"י הנ"ל כתוב בסתם "פ"י ספר עזרא" ובסופו "נשלם פ"י ספר עזרא" בלי שם מחברו כמו שכתוב בכי"מ ורק בשער (Titel) של הכ"י כתוב "פ"י דניאל לרבינו סעדיה נאון וצ"ל, פ"י עזרא עוד

לרבינו סעדיה נאון זצ"ל. ואמיתות הדברים האלה ס"ס היא ואין לסמוך עליהם כי המעתיק בוודאי הלך במחשכים כי בכ"י אין לו סניף לסמוך עליו כמו בכי"ג ששם המעתיק כתב דבריו מתוך מאמרו של המחבר ובכ"י מיילאנד מדעת עצמו, וגם החכם מאמיוס לא כתב דבריו בכיורור (עיין לעיל). ובחלק הראשון מספרי כתבתי ג"כ שהה' בערלינער (Plet. 11) ורמש"ש (המוכיר שנה י"ה, 108) מסכימין לדעתי שפי' עזרא ר' בנימין בן יהודה חברו.

ועוד כתב החכם האלבערשטאם באגרתו להח' בערלינר: „אך זאת נראה לי ברור כי איננו לר' בנימין בן יהודה, ואביא על זה עוד שתי ראיות, ראשונה כי הנה בכ"י מיילאנד נמצא הוספה מר' בנימין בר אברהם (והוא אחי ר' צדקיה בעל שבלי הלקט) והוא קדם בזמן לר' בנימין בן יהודה, ולפי"ז בעל פי' עזרא קדם בזמן עוד לפני ר' בנימין בר אברהם אשר כתב גם הוספות לפי' רש"י (עי' פליטת סופרים ע' ב' וחלק האשכנזי ע' 12). וזאת שנית כי הנה לדעת המו"ל נולד ר' בנימין בר יהודה בשנת מ"ה, אמנם כ"י ברעסלא העתיקה פולה בת ר' אברהם הסופר בשנת מ"ה שלשה שנים אחר הולדת ר' בנימין בן יהודה וכ"י מיילאנד העתיק ר' יהואל בר יקותיאל שנת מ"ה והוא ממש באותו שנה שנולד בה ר' בנימין בר יהודה וזו ראיה שאין עליה תשובה ולפי זה אי אפשר שיהיה ר' בנימין מחבר פי' עזרא כי מחברו חי זמן הרבה לפניו, עכ"ד.

ולפי עניית דעתי ההוספה שמצא הח' האלבערשטאם אשר שמו נקרא בשערי התורה והחכמה בכ"י מיילאנד מר' בנימין בר אברהם שקדם בזמן עוד לפני ר' בנימין בר יהודה במקומה עומדת, ואני לא ראיתי, ואע"פ שלא ראיתי אינו ראיה, אני אומר שהמעתיק כתבה בזמן מוקדם מפי' אחר או מדברים שנמסרו בעל פה, וכבר כתבתי לעיל שאין לסמוך על שער כ"י מיילאנד, ע"ש.

ועל ראיה שנייה אני אומר אחרון אחרון חביב, אבל גם על זאת אשיב כי ע"ד השנה שנולד בה ר' בנימין בן יהודה לא כתבתי בספרי אלא כמדומה אבל לא בכיורור, והמעייין בספרי חלק א' עמוד 14 יראה שבפי' אמרתי שלא אוכל לברר שנת הולדתו אלא (עיין שם, עמוד 15, n. 1) השנה שבה הלך לעולמו. ואע"פ שגם בשנה ויום אשר כתבו המעתיקים מדעתם יש לספק ולעייין על אמיתות הזמן מ"מ גם לדעת הח' האלבערשטאם אני אומר כי ר' בנימין בן יהודה הוא המחבר של פי' עזרא ואולם בימי בחרותו ראה אור עולם וזה הספר ראשית מלאכתו תחלת פרי עטו ושנת הולדת ר' בנימין לא אוכל לברר ואולי נולד בשנת ל' או ל"ה (75—1270) או שנתים קודם זמן המוגבל כאן וזה הדבר צריך עוד דרישה וחקירה כי מכ"י וגם מספרים שכתב לא נדע מאומה כ"א ממחברת עמנואל כמו שכתבתי בחלק ראשון מספרי שהיה חי בזמן Leo Romano, עיין שם.

חילופי נוסחאות לפירוש עזרא

מתוך כ"ה (האלבערשטאם) וכ"מ (מערצבאכער).

עמוד	שורה	כ"מ (או דפוס הג"ל)	כ"ה
6	4	כתי	עירי.
—	7	תרגם	מתרגם (וכ"ה בכל הספר).
—	—	מתרחת	מתרחת.
—	12	כמו	כמין.
7	8	שכניו נשאו	שנשאו בניו.
8	12	מגועל	מגועל פירוש.
9	3	מטביות	הם מטביות.
9	15	ככתב	ככתוב
10	7	מכבל	עמו מכבל.
10	16	בלחלה	בחלה.
11	6	וסוכרין	ושוכרים.
12	9	אסתר	אסתר המלכה.
—	11	הכוחיים	הכותים הגרים.
—	13	ואת	ואף.
13	7	כענינא דין כתי	כעניא דין דכתיב ביה.
—	9	משונה	משנה.
14	1	ינתנון מדה	ינתנון עוד לא יתנו מדה.
14	14	ערו	ועוד ערי ערוער מתרגם קרוי חורבייא.
15	10	עבק	אבק.
—	—	נדע	נדע כי.
—	20	להיזק	להזיק.
—	24	מלשינות	מלשינות, מאי מלשינות.
16	18	ואומר כי כן	ואומרים כי כן.
—	19	ביוני	ביוני.
17	2	דא	דנא.
—	7	פתשגן	פרשגן.
—	8	דגללא	דגללא פרוזין מן שיש.
—	14	השמים	השמים והארץ.
18	1	כבל	כבל ונחנם.
—	2	ליה	ואמר ליה ואמר לו.
—	10	כבל	כבבל.
19	5	כל	וכל.
—	6	הנמקד	הנפק.
—	הערה י'	סיעתו	סיעתו.
20	8	והסוסים	והסוסים וכל בהמה.
—	9	יגמר	ימגר.

עמוד	שורה	כ"מ (או דפוס הנ"ל)	כ"ה
20	9	אכניה	אכניה לשון ירידה.
—	הערה ט'	אז עשה ממנו	ואז נעשה ממנה.
21	1	בשנת	כרם בשנת.
—	2	מלך בבל	מלכא די בבל.
—	5	בבל חמא	בבל.
—	7	מלכותא	מלכותו.
—	10	מטמי	מטמא.
—	—	כת'	ככתוב.
22	3	ומסויים	ומסויים כוליה.
—	4	האיגרת	האגרת מני שים טעם.
—	7	חששות	חשחות.
—	13	מדות	מדת.
23	2	וארנוני	וארנונא
—	8	מקום	המקום.
—	11	בדברים נעימים	בדרכים נעימים.
24	10/11	יתד תקוע	היתד התקוע.
—	17	מחמא	מחמא.
25	2	לשון	כמו.
26	14	כדאמר'	כאמור.
27	3	שובר	שובר חושב.
—	5	מבית	בית.
—	18	לאופות	לאופות.
28	9	כמו	וכמו.
—	19	קינות	קינת.
—	21	ותשקר	ותקשר.
29	3	וכת'	וכמו.
—	8	הנוגשים	הנושים.
—	13	דורון	דורון לשלמון.
—	17	וכמו	וכמו וחמש.
30	2	ויש אומר	ויש אומרים.
—	3	וישמע	וישלח.
—	5	כודם	כודאם.
—	6	אשת	אשה.
—	8	הכסוי	הכסוי.
31	4	כמו	כמו שנ'.
—	15	לאופות	לאופות.
32	3	מתענין מתריעין	מתריעין.
—	7	עופייהו	טרפייהו.
—	8	למה	ולמה נקרא שמו.
—	9	הגם	פגם.
33	5	להלן	התם.
—	7	שנשאר	הנשאר.
34	5	חנאה	סנאה.
35	6	למול	למואל.
—	7	ויתנו	ויפקדו.
36	2	אם תעשו	אם תעשו כן.

ובסוף דברי אתן חודה להח' האלבערשטאם שהעירני בטובו הגדול על נוסחאות שונות מכ"י שלו שכולל פ"י משלי מר' ששת בר יצחק ירונדי, פ"י משלי מר' בנימין הב"א בר' יהודה בל"צ, פ"י עזרא, ובראשו נמצא: בשם אל נאזר בנבורה אחל ואשלים פ"י של עזרא. ובסופו כתוב: נשלם פ"י ספר עזרא, הוא סוף פ"י כל המקרא, שבח לאל עליון ונורא, שנתן לי כח ונבורה, ועזרני מהחל עד גמירה, הוא ברחמי יצילנו מכל צרה, ויוכינו לעובדו בטהרה, ולשמור כל מצוותיו כדת וכשורה, וכל תורתו בציווי ואזהרה. והנה אלו השלשה פירושים בקובץ כ"ה נמצאים גם כן ביחד בכי"נ ושם מיוחס פירוש משלי בטעות לר' חסדאי הלוי במקום ר' ששת בר יצחק, ופי משלי ועזרא לר' בנימין בן יהודה, שחברם כאמת כש"ל.

והח' האלבערשטאם כתב ג"כ להח' בערלינער שדפוס אקספרד מה' מאמיום שוה כמעט לכ"י שלו, ועד עכשיו לדאבון נפשי לא ראיתי דפוס אקספארד בלשון הקדש אלא הקדמת ספרו בלשון ענגליש שקבלתי בתרגום אשכנזי מרעי אהובי אשר כאח הוא לי. ואולם ראיתי שכי"ה שוה כמעט לכי"ב וכי"נ, ואע"פ שבכי"ה פ"י עזרא כתוב בסתם בלי שם מחברו, נראה לי ברור שר' בנימין בן יהודה חברו והמעתיק שמיחס פ"י משלי לר' בנימין בן יהודה כולל שני הפירושים ביחד וכותב בסתם בהמשך הדברים פ"י עזרא.

ידידי היקר והנכבד נ"י!

בוה הנני שולח לך בחזרה את הערות בערגער וחלופי נוסחאות. ולדעתי אין לי ראי' מאומה, שהפ"י הוא מר' בנימין בן יהודה. כי מה שמביא בפ"י משלי פירושים מרד"ק, ובפ"י עזרא נמצאו ג"כ פירושים אשר נמצאו ג"כ בשרשים לרד"ק, מזה אין ראי' מאומה. כי גם מפרש אחר ה"י יכול להשתמש בס' השרשים לרד"ק. ואולי בהפך לקח הרד"ק מפ"י עזרא שלפנינו. — והנה בכל הכ"י הנודעים לנו והם ט"ו במספרם, בכלם לא נמצא שם המחבר, ובכ"י מיילאנד נמצא שהוא לר' סעדי', ובכ"י מינכען המאוחר נמצא שהוא לר' בנימין בר יהודה. ואין הנין על פי עד אחד — ועי' גם מ"ש רמ"ש"ש בהמוכר י"ח צד 108: "לפי ידיעתי (כ"י מינכען) הוא האחד אשר בו נזכר שם המחבר, ועדותו אינני מספיק כי אולי ייחס בכ"י זה (פירוש עזרא) למחבר הפירוש הקודם לו (והוא פ"י משלי). והנה על ראייתו השנית נגד ייחוס פ"י עזרא לר' בנימין בר יהודה כתב המו"ל כי אולי נולד בשנת ל' או ל"ה — אמנם גם באופן זה, ה"י בן ט"ו או בן עשר שנים בעת אשר העתיק מעתיק אחר ספרו. והוא בהכרח כתב ספרו קודם לזה הזמן. האם כתבו בעת היותו בן ה' או בן ז' ? והנני להעתיק לך בזה את הוספת ר' בנימין בר אברהם בכ"י מיילאנד, והיא בנחמיה ג' ל"ד (פה צד 28): היהודים האומללים וכו' לשון ודון. "ד"א האומללים חתוכים וגזורים כמה דתימא כי אמילם והיו קורין אותן על שם המילה לגנאי. בנימין צעיר ביר' אברהם הרופא נ"ע" וההוספה הזאת נמצאה בפנים הפירוש לע' על הגליון ולא "כתבה המעתיק בזמן מוקדם מפ"י אחר או מדברים שנמסרו בע"פ". —

ולפי זה מעתיק הפירוש בשנת מ"ה כבר היה לפניו כ"י אחר עם הוספת ר' בנימין בר אברהם, אשר הוא הוסיף על כ"י אחר הנכתב עוד קודם לזה, ומתי כתב המחבר פירושו? אחשוב כי כל מעיין ישר יודה לדברי. כי ר' בנימין בר יהודה לא ה"י מחבר פ"י עזרא שלפנינו, ורק מעתיק כ"י מינכען כתב כן בשגגה.

גם מ"ש כי אתה, ידידי, והח' רמ"ש"ש מסכימים ג"כ שפ"י עזרא ר' בנימין חברו, הנה אתה כתבת כן לפני נדפס הפ"י מכ"י אקספדר, ואחרי כי נדפס כתב רמ"ש"ש (המוכר כ"א צד 123): "המו"ל (מאתיוס) יוכיח כי הפירוש אשר רק בכ"י מינכען מיוחס לו, איננו ממנו". —

והנני ידירך ואוהבך בלב ונפש מוקירך ומכבדך.

ש"יח' האלבערשטאם.

ה ש ב ת א ב ד ה

מאת

ד"ר אברהם ברלינר.

השבת אברה.

בשנת בשו"י את שבותיכם (ה' ש"ך לפ"ג) החל הר"ר שלמה בכמהר"ר מנחם קבולי להדפיס בקושטנדינא העיר רבתי עם "תשובות שאלות מהנאון האלוף מהר"ר אליא מזרחי זלה"ה ומרבני ספרד וצרפת ואשכנז שנמצאו בזמן הרב וקצת הלכות שנתפלגו בישיבתו", ויכל רש"ק את מלאכתו אשר עשה ביום הששי ט"ו סיון שנת ה'רנ"ו (ה' שבי"א לפ"ג). מספר העלים בספר הזה הוא מאה וששים ומספר התשובות מאה. בעל המדפיס היה ה"ר שלמה בכמהר"ר יצחק יעבץ הדורש זלה"ה.

ההוצאה הזאת בכלל היא יפה מאד ותאוה לעינים. אך המגיה ר"ש קבולי לא הבין את אשר לפניו ולמרות "העיון הרב" אשר הבטיח לעיין במלאכתו, הוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. טעויות הדפוס רבו מאד בספר הזה, וטעויות שלא מדעת רבו מהן. די לנו להזכיר, כי נמצא בכ"מ "ר' גמליאל מ"ה" במקום רגמ"ה, "ר"ל ר' גרשום מאור הגולה! אך בכל זאת עלינו להודות לרש"ק כי הציל את תשובות רא"מ מאברון וכליון גמור והשאיר אותן לנו לפליטה.

כל תשובה ותשובה בספר הזה מסמנת במספרה, והמספרים הולכים על הסדר מא' עד ק'. אך תשובה אחת, המתחלת בראש דף קי"א ע"א, כלתי מסמנת במספר אשר יאות לה, הוא המספר ס"ו. והיה הדבר הזה לנו לעד, כי התחלת התשובה הזאת חסרה בדפוס; גם מלת "וששאלתם" מורה ע"ה, כי אין דרך להתחיל בתשובה באופן כזה. מטעם זה נשחת גם מספר העמודים מדף ק"ו והלאה. כי שני הדפים הבאים אחר הדף הזה אין להם מספר כלל, ואחריהם יבא דף קי"א, ומכאן אתה למד, ששני דפים, היינו ק"ט וק"י, חסרים בספר שלפנינו. ופתרון הדברים הוא: מתחלה היו הדפים מסמנים כסדרם עד קי"א. אך אחרי ההדפסה לא היה את לבב המו"ל לפרסם בקהל את ראשית התשובה סי' ס"ו, מטעם אשר נחקור אדותיו בהמשך דברינו. אולם לא היה יכול להסיר את שני הדפים (ק"ט וק"י) אשר כללו בקרבם את ראשית התשובה הג"ל, כי בראש דף ק"ט היה סוף התשובה שלפניה, היינו סי' ס"ה, ובכן מוכרח היה להסיר מתוך הספר ארבעה דפים שלמים ולהדפיס מחדש את סוף התשובה ס"ה, באופן שתכלה כלה בסוף דף ק"ת. והנה הוא עשה את אשר זמם, אולם מזומת יעץ לבל יגנישו הקוראים את חסרון שני הדפים ק"ט וק"י, ולכן הניח מלסמן את הדפים החדשים. ועוד יתרה עשה, כי מן הוא והלאה נתרפה במלאכתו ולא סמן במספר דפים אחרים (דקי"ד וקי"ז) הבאים אח"ו ובסוף (מדף קי"ט והלאה) חדל בכלל מלסמן את הדפים במספרים! וכל זה למען לא יעלה על לב הקורא לבדוק אחר סבת חסרון הסמנים בדף קי"ו וקי"ח!

התשובה שאנחנו דנין עליה (סי' ס"ו) כוללת בחלקה הראשון את "הפסק

ששלח מהר"ר אליא מורחי בקנדייא בעד בנו מהר"ר גרשון. והוא. כי אחד הרפאים הוציא רבה על בנו הנזכר שנשמד ועמד בשמד כארבע שנים. והדבר נגע עד לב רא"ם וימרר את רוח ויכתוב התנצלות בעד בנו והוביח במישור. כי אך שקר ענה בו מוציא הרבה. וידבר אתו קשות. והנה יכול היות. כי המו"ל או המדפיסים חסו על כבוד רא"ם ובנו. ולכן גזרו אמר להשמיט את החלק הזה מהתשובה. עד מלת "וששאלתם". ששם מתחיל ענין חדש. אולם עוד אחרת אחשבה. והיא כי אימת מלך ושרים נפלה על המדפיסים ויראו לנפשם. כי הדברים האחרונים בתשובת רא"ם לא ימצאו חן בעיניהם ולא יפיקו מהם רצון. ולכן. בהגיעם עד המאמר "ונתן לו עבד אחד מעבדי המלך ללכת" חדלו מלהדפיס עוד. וגם את הנדפס מכבר השמיטה ידם.

והנה אם היה את לב המו"ל או המדפיס להאכיד מאתנו אחת מהתשובות היותר יקרות שבכל הספר. החפץ הזה לא עלה בידם. אמנם ברוב הספרים חסרה התשובה הזאת. אולם בקצתם נשארה לדור. כן נמצאת בשו"ת רא"ם אשר בבית עקד הספרים בהאמבורג. ושם ראה אותה החכם צונץ ויכתוב את תכנה על פסת ניר בכתובה דקה ויפה. וידבק אותו בדבק טוב על גליון ספרו הוא. והספר הזה נמצא בעת בבית עקד הספרים אשר להמלכות פה ברלין. עוד נמצאת התשובה (עד המאמר "ונתן לו עבד אחד מעבדי המלך ללכת". כי יותר מזה לא נדפס כאמור) בספר אשר ביד הגבירים אשר זכו לשתי שלחנות. נדיבי הלב ויקרי הרוח מוה"ר שלמה זלמן ומוה"ר יעקב אשר אוללמאן נ"י בעיר ווארדיין גדול באונגריה. החכמים האלו הגדילו חסדם עמדי ויעתיקו לי את התשובה מתוך ספרם למען הדפיס אותה "בקבץ על יד" אשר לחברתנו. ובתתי להם תורה מקרב ולב עמוק על החסד הזה. הנני מבטיחם. כי גם חברינו. אשר חכמת חכמינו וקורותיהם וקורות עמנו חביבים בעיניהם. יודים כי היטיבו להם.

ברלין ב' דחנוכה תרנ"ו לפ"ק.

אברהם ברלינר.

סו. הפסק ישלח מהר"ר אליא מזרחי בקנדייא בעד בנו מהר"ר גרשון.

קול שאון סואן ברעש קול מלחמה במחנה העברים קול ענות אנכי שמע מאיש
ריקא בר ריקא איסתר' בלגינא קיש קיש קרייא לא קרא ולא שנה עלה ברוחו
עם מיעוט שמוש מלאכת הרפואה שבידו לפסוע על ראשי עם קודש להשתרר
עליהם גם השתרר בקש להתנאות בטליתן של תלמידי חכמים ונתרחק ממחיצתו של
מקום כי אינו מהם כאשר העידו כל רואיו יודעיו ומכיריו שלא דאה מאורות מימיו
ולא ידע צורתה דשמעתתא ורצה להרים ראש ולענה וראש ולנהוג נשיאותו (בדמים)
[ברמים] כמו שאמר נשיאים ורוח וגשם אין וירא כי לא יוכל לו וכי לא נעשה עצתו
ורוע מחשבתו ויבחר מחנק נפשו למסור הקהל בכמה מיני מסירות והרים ידו על
חבירו בתוך מקדש מעט ולא ירא אלהים כאשר ראינו באגרת חכמי קנדייא והמכתב
מכתב אלהים שופטים חכמים ונבונים אשר מעולם אנשי השם בתורה ובחסידות
ובעונה בעושר ובכבוד ובכל מיני חמדה ושם ראינו והנה מגלה עפה כתובה פנים
ואחור מלאה חרופים וגדופים נגד יוסף אלגזי על אודות המרד שמרד במה שהתרו
בו פעם ופעמים ושלש שלא יורשה למסור שום יאודי מהקהל קהל אקשייא יצ"ו
כמשפט הראשון ושלא ירים יד על שום בר ישראל ולא לביישו בשו' אונאת דברים
כמנהגו הקדום והוא כחכם (?) רמות רוחא דאית ביה לא נכנע לקול מוריו אבל הקל
ראשו לנגדם ושנה ושלש וכסיל שונה באולתו וגזרו עליו נח"ש בגורת נח"ש שלא
יוסיף עוד לחטא ושישוב מדרכו הרע ולא יפנה אל (רחבים) [רהבים] ואם לא ישמע
לקול מלחשים ישלחו בו הנחשים השורפים וישרפוהו בנחלתם וישלחו כתבים לכל
אנשי הישיבות ולכל החכמים אשר בכל המקומות להכריז מעשיו הרעים ולפרסם
מדותיו המכוערים עד (תעלו) [תעלה] צחתו אצל כל חכמי ישראל אשר בכל מקומות
גלותם ויבדילוהו מעדתם והיה למשל ולשנינה בכל גלות ישראל.

גם ראינו הכתב אשר שלח הרב מהר"ר משה קפסלי הישיש והחסיד והגורה אשר
נזר על הקהל הקדוש הנזכר לעיל שלא יורשו לקבל תורה מפיהו כוונתו בזה
משום דסאנו שומעניה' וכתוב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי
מלאך י"י צבאות הוא ודרשו רבותינו זכרם לברכה בחגיגה אם דומה למלאך י"י
צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו ודלא כרבי מאיר דאמר
(אגוז מצה) [רמז מצא] תוכו אכל קליפתו ורק ודריש קרא דהא אוניך ושמע דברי חכמים
ולבך תשית לדעתי לדעת' לא נאמר אלא לדעתי ושלא יקבלו שום (הוראה) [הוראה] מפיהו
ושהערוך אשר נשתדל בתקונו לא יסמכו בו כוונתו בזה שהוא מאותם שאמרו עליהם
כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה עליו כתב הרמב"ם ויל
אלו התלמידי' הקטני' שלא הרבו תורה כראוי והם מבקשים להתנדל בפני עמי הארץ

ובין אנשי עירם וקופצים ויושבים לדין בראש ולהורות בישראל הם המרבים המחלוקת והם המחרים את העולם והמכבים נרה של תורה והמחבלים בדם י"י צבאות עליהם אמ' שלמה בחכמתו אחזו לנו שועלים שועלים קטני' מחבלים כרמים והוא ברוב תחבולותיו וערמותיו (כסא) [כסא] קלונו והעלים ממני כל אלה הענינים אשר עברו עליו שלא נודע לי רק אחר זמן רב כאשר חזרו וכתבו למהר"ר משה קפסלי ולה"ה כמתאוננים עליו על שפסק לנגדם ובוכים לפניו להפוך הקערה על פיה וטרם הודע אלי נוסח הגזרות אשר גזרו עליו מהר"ר משה קפסלי ז"ל וחכמי קנדייא יצ"ו ראיתי והנה מגלה עפה כתובה פנים ואחור מלאה (הצאות) [הצעות] והקדמות מאותן הצפצופין השגורים כפי התלמידים רמות לאויל חכמות ואחר (ההצאות) [ההצעות] החמורות החל להתאונן על הקהל הנוכר לעיל.

זה נוסח לשונו באתי להודיע למעלת כבוד תורתך איך אני אחד מן הקטנים שבבת החמון לקטתי בין העומרים שני גרגרים והשגתי מעט בתורה כפי כחי ובוה המעט שהשיגה ידי הורגלתי בה לקיים גם להיות זוכה במה שאיפשר ועל זה השתדלתי מיום נפלי הנה ואם באתי לבר' מה שקרה לי לסבת זה יכלה הזמן וספר לא יכלה אבל רובם כתבתי אל מהר"ר קפסלי נר"ו ומשם יתפרסם הדבר וכתב בסוף דבריו על זאת יצאתי אחר מעלת כבוד תורתך לשחר פניו, כי מעולם החכמים וכל מגביר בדעותיו, לא שעו אל דברי השקר ורוב כזב וצריך שתפנה מחשבותיך, מול אלה השקרי' אשר באו לאזניך, ומן החשד אשר ברעיוניך, כי כל דבריהם הם כזב ושקר, והם טעו בהם לאין חקר, ולעולם מנהג זה לא יעקר, כי אין להם תורה, לא חוקים ולא מצוות ולא מורה, ועליהם לא שכן שכינת האורה, והשעה נחוצה ולהאריך אין בידי כי אם להשליך יחבי על מעלת גודל חכמתך שיועלני על כל אופני צרכי הנהגתי, ואחר שמתי מגמתי, (להתתופף) [להסתופף] בצל גודל חכמתך, ולהשיב רגלי אל אמינות נועם מעלתך, ירצה מלפני יזכיר אלי אני עברו שורה או שורותיי' ממעון קדשך הביטה ובוה אדע כי מצאתי חן בעיניך וכבר הנחתי כל עניני אל גורתי הקיימי' והנהגתי העליונה ואם אשאל ממנו מה שאינו טוב ואבקש ממנו מה שאי' תקוה בחירתו העליונה טובה מבחירתי ובטחוני בו בכל דבר להתגדל בנפשו ולהתחמם בחסד בוראו והשגחתו ואף כי אנכי תולעת ולא איש ענותי אל תבוה חס ושלום ואל תסתיר פניך ממני אף כי לרדוף צדקה וחסד לעשות משפט כי למען זאת ערכת תחנונות והנני נרצע נאמן לאדוני כאחר מן הילדים אשר חנן אלהים לאדוני להפק רצון מעלתו משליך יחבי בחבלי עבותות אהבתו אשר מעולם מלבי לא תמוש ולקיים גורתך תבחנוני ולרגעים תפקדני כי מעשי יסכימו לדברי (ברצון) [כרצון] נפש אדוני המשתחו' מרחוק רצון ועלוב תולע' ולא איש הכותב באי אקשיא בפרשת ועתה יגדל כח י"י העלוב נרצע למאמרו יוסף אלגזי בן לאדוני אבי כבוד רבי יצחק אלגזי נ"ע ספרדי עד כאן דבריו.

ואני ברוב יושרי ותום לבבי חמלתי עליו כי אמרתי בלבי איך יתכן לאיש נכרי שבא מאר' מרחקים גולה ונדה (להתתופף) [להסתופף] בצלם להרים ראש על אנשים תושבים האיש אחד בא לגור וישפוט שפוט אין זה כי אם רוע לב התושבים כי כולם או רובם בעלי אומנות אין ביניהם תורה כפי מה שכתב עליהם ואולי מוכיחם על קיום הדת ואינם מקבלים דבריו ורצים להקל בו כי כך הגיד לי רבי משה קוסרו יצ"ו.

ואנכי לא ידעתי כי חתנו הוא וקבלתי כל דבריו וכתבתי לקה' שלא יולולוהו ושיקבלו תוכחתו לחושבי כי תוכחתו תוכחה מגולה תוכחת שם שמים לקיום המצוות ולשמירת הדת לא זולתה ויהי כאשר השיג זה הכתב מידי גבה לבו עד להשחית ואמר מושב אלדי' ישבתי אעלה על במתי עב אדמה (לאלי') [לעליון] חשב כי אין האלדים שופטים בארץ לית דין ולית דיין לית פורעניתא לרשעייא וזכותא לצדיקיא עוב י"י את הארץ למקרים (וילח) [וילך] אחרי שרירות לבו ויעש כל הישר בעיניו וכל אשר שאלו עיניו לא אצל מהם ולא זכר את כל החסדים ואת כל האמת אשר עשיתי אתו להוכיח קהל קדוש בעד איש נכרי אשר לא ידעתי מה טיבו ומה עניינו (ויש כח) [וישכח] לי כל הנדרים אשר נדר לי בכתבו הנזכר לעיל ויהי בראותו כי הקהל יצ'ו כבדו את (כח') [הח'?] בני בכורי יצ'ו שלח ויבנו בגאות לבו את החסיד העניו הקדוש מבטן ומהריון מהריר ר' גרשון מזרחי גר' בני בכורי ישראל לו משפט הבכורה כתורה ובמעשים אשר הוא ידוע לכל קהלות קוסטדינא ישמרם צורם. ולעיני כל הקהל הקדוש הנזכר לעי' הוא ואחיו ויוציאו דבה רעה עליו לאמור האיש הזה אשר נשתמד ועמד ארבעה שנים בשמרא בפולי לעיני כל הקהל' יקרא שמו בשם רב או בשם חכם שבישראל והלא המשוומדים אין להם וכו' אפי' כאלף תשובות הלכנו פניו ברבים עם דבות ושקרים עד דאויל סומקא ואתי חיוורא אשר הוא נחשב לשפיכות דמים כדאיתא בפרק הזהב דתני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חברו ברבים כאלו שופך דמים דהא חזינן דאויל סומקא ואתי חיוורא אמרו ללשונינו נגביר שפתנו (אתני) [אתנן] מי אדון לנו ויחפאו עליו דברים אשר לא כן לשון מדבר' גדול' ומלין לצד עילאה ימללו ויצו להשפיל הגבוהים ולהטיל מומין בקדשים והנה עם הפעולות האלו מקיימים מה שכתבו עליהם חכמי קנדייא יצ'ו ומודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו על מי בטחו ואת מי נועצו כי פעהם לבלי חק ויוציאו מפייהם מילין וילעינו ואין מכלים העל (משנעת) [משענת] הקנה הרצוץ אשר הם משתמשים במלאכת רפואתם או תפליצתם השיאם ודון לבם הביאם לכל אלה כאשר אמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע שמעו שמעו והאזינו ארץ שפטו נא בני ובין כרמי מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באושים מי שמע כזאת ומי ראה כאלה תחת אהבתי ישמנוני ואני תפלה כי טוב קיויתי ויבא רע ולא זכר את כל הכבוד אשר עשיתי לו אבל לא די שלא כבד את בני בכורי אשר היה ראוי לכבדו ולפארו יותר מן כל הקהל אם מצדו כי הוא מכיר ערכו יותר מכל התושבים שם כפי מה שכתב הוא עליהם שכולם עמי הארץ אין עוד מלבדו ואם מצד שנמלתי אני לו כל כך כב' שאביו או רבו לא היה יכול לעשות בעדו מה שעשיתי לו אבל אדרבה עמד וחרפו וגרפו וביהוה והלבין פניו ברבים עד דאויל סומקא ואתי חיוורא והוציא עליו שם רע ודבריו אשר לא היו ואם לא חשש לכבוד החסיד הנזכר לעיל ולא לכבודי אשר כל אנשי הגירוש קבלו כבוד מידי כפי יכולתי ועשיתי להם כמה טובות כאשר יגידו הם בעצמם אם בגופי כי נצטערתי עליהם קרוב לשנה אחת בקבוץ הממון אשר קבצתי בפדיון כמה מאות פרחים מהם ונכנסתי במחלוקות גדולות עם כל הקהלות וקבצתי להם שלשה או ארבעה פעמים קרוב שלשה אלפים פרחים ונדיתי והחרמתי לכמה בעלי בתים מעשירי הארץ בעבור שלא רצו ליתן מה שבקשנו מהם ואם בממוני כאשר ידוע לשם ית' מה

שיצא מידי ממוני ומה שפירותי בעבורם ואם בנפשי כי נסתכנתי מרוב הצער והיגון יומם ולילה ואם בשכלי כי בטלתי למודי ועיוני קרוב שנה אחת בעבורם ואם לא חשש לכל אלה מדוע לא חשש בנפשו אם הוא בעל דת ומאמין בדברי רבותינו ז"ל כאשר הוא מראה את עצמו בדבריו ובכתביו ממה שאמרו רבותינו ז"ל בפרק הזהב אמר רבי חנינא הכל יורדים לגיהנם ועולים חוץ משלשה שהם יורדי ואינם עולים המכנה שם לחבירו והמלבין פני חבירו ברבים והבא על אשת איש ופריך התם היינו מכנה היינו מלבין ומשני א' על גב דדש ביה בשמיה ואמר ר' יוחנן נוח לו לאדם שיבעול ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים אפילו בדברי אמת וכל שכן בדברי שקר וכ"ש לאיש קדוש כזה האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע לקדושת שמו יתברך וכל שכן כשאני עומד ורואה ומתבזה על כל הקלון אשר הוא מבוזה את בני בכורי מחמד עיני אשר גדל בחקי מעורו עד היום הזה ולא יצא ממדרש שלי ומפלפול למודי כל ימיו כאשר יעירו על זה כל יודעיו ומכיריו כי רבים הם מאד היודעים והמכירים אותו ואת דרכיו ואת מעשיו ואת מדותיו התרומיות ועוד אם (היה) [היו] דבריו אמת הם ושלום מדוע לא חשש משום מום שבך אל תאמר לחבירך כי אפילו אם תמצא לומר שלא עבר עליו השמד הכללי אשר עבר לרוב אנשי הגירוש של ספרד ולרוב קהלי פורטוגאל מכל מקום היה לו לזכור את משה אלגזי שהיה משומד להכעיס ומחלל שבתות בפרהסיא לעיני כל ישראל בהיות קהלות ספרד על ישובם ועל שלוותם ונתפש כמה פעמים (בזאת) [בזנות] עם הגויות ודגוהו בשריפה לולי ממון קרוביו שהצילתו ממנה ורצה לפסול איש קדוש וחסיד כל ימי חייו באותו המין מן הפסלות אשר הם נפסלים בו אבל זאת מאמת דברי האומר כל הפוסל פסול ואמר שמואל ובמומו הוא פוסל וסימנך וטמא טמא יקרא כההוא (בפרק) [דרפק] עשרה יוחסין ההו' דהוי קרי לאינשי עבדי ואישתכח דהוה אתי מבית חשמונאי ואמר שמואל כל האומר מבית חשמונאי קא אתינא עבדא הוא ואכריוו עליו דעבדא הוא ואיך לא חשש על כבוד קרוביו שכיניו ומיודעיו אשר (קרא) [קרה] להם השמד הגדול והנמר' שמד של עבודה זרה שהוא על שיהרג ואל יעבור או על כבוד קהלות פורטוגאל אשר נאנסו לעבודה זרה אבל עמד זה וביזה את החסיד הנזכר לעיל תוך כל הקהל הג"ל בנאוה ובזו בפסלות שהם וקרוביהם ושכניהם ומיודעיהם ראשיהם ושופטיהם נגועים בו וחשב בעבור היות מקומו רחוק שאין מי יגיד את מומיה' ומומי משפחתם ורצו להקים ראש וכל זה אפילו אם גניז מה שאמר על בני בכורי אמת כי עדיין היה לי להתרעם עליו אם מצד שלא חשש לכבוד החסיד הקדוש הנזכר לעי' אשר הניח אב ואם אשה (ובניה) [ובנים] אחים וקרובים האומי' ללבי ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע והניח ממון רב קרוב שני אלפים פרחים מהם פיור לשרים ולסגנים קרוב ארבע מאות פרחים על אודות העלילה אשר העלילוהו ומהם שללו השוללים ומהם בדרכים מסוכנים אשר לא נוצל אחד מאלף מרוב השוללים ולא ניסה בימיו בהליכי דרכים כי הם בעי' קסטמוני לברא אשר קרה לו זאת העלילה הנזכרת וגם זה מצד ששלחתיו שמה מרוב פחדי מהדבר הגדול אשר היה בעיר ויהי אך יצא יצא והנה מרף ולא ראיתיו עד הנה אוי לי על שבירי והיה ראוי אם היה ירא את השם שיחבקו

וינשקו ויכבדו אם לכבוד מי שאמר והיה העולם אשר נתקדש על ידו ואם לכבודי אשר הייתי לו (לו) לאב ולפטרון וכיבדתיו כבו גדול לא לקבל כבוד ממנו ולא לקבל שום טובה כי מה טיבו ומה עניינו אך על צד החסד והחנינה לא זולתו ואם מצד שאני מפורסם לכל העולם לאיש מרביץ תורה לישראל היום ל"ה שנה ויש לי אנשים תלמידים גם הם מרביצי תורה ואנשים ראוי להוראה להנחיג קהלה וקהלות והיה ראוי לחלוק כבוד לבני כי כבודו הוא כבודי ובזיונו הוא בזיוני ואם מצד שהטיבותי כמה מיני טובות לכל גירושי ספרד ועדיין אין שמנה חרשים שבא הנה קרובו אלמני הדר באי שיאו על דבר עלילה אחת שהעלילוהו על אודות אשה משומדת שברחה משיאו ואמרו הוא הגורם והשליכו עליו כמה פרחים ובא לפני ודברתי הרבה בערו והשתדלתי למלא רצונו ולולי המות שקרה לבני רבי אליעזר נוחו ערן בימים ההם אבל הייתי ממלא רצונו כרצוני ואם על כל אלה לא פקה את עיניו (מרוע) [מדוע] לא חשש על ההלבנה אשר הלבין פני החסיד הנוכח לעיל תוך מעמד כל הקהל עד דאויל סומקא ואתי חיורא אפילו אם היה אמת שהרי אסור ההלבנה נוהג אפילו בתוכחות כמו שדרשו רבותינו ז"ל בערכין מקרא דלא תשא עליו חטא כלום לא תוכיחנו בדברים קשים שיהיו פניו משתנות ותשא עליו חטא ועונש המלבין גדול מאוד שהרי הוא אחד מהיוודים ואינם עולים אלא נרונים בה לדור דורים ותולעתם לא (תמוש) [תמות] ואשם לא תכבה והיו לדראון עולם גיהנם כלה והם אינם כלים ועונש המשומד קל מענשו שהרי המשומד עונשו מפורש בתורה כל אחד לפי עניינו שאם היה העברה שנשחמד בה בעונש מלקות לוקה ויש לו חלק לעולם הבא ואם היתה בעונש מיתה מקבל עונש ואז הוא בן עולם הבא והמלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעולם הבא לעולם ולעולמי עולמי כדאשכחן בפי' הזהב מאי דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים ולא ידעתי קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקדש ברוך הוא רבנו של עולם גלוי וידוע לפניך שאילו היו מקרעין את בשרי לא היה דמי שותת לארץ ולא עוד אלא בשעה שהם יושבים ועוסקים בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על אישת איש מיתתו כמה ואני משיב להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא והמלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעולם הבא וכל השערים (נגע לו) [נגעלו] חוץ משערי אונאה שנאמר הנה י"י נצב על הומת אנך והנה זה ההדיוט הקופץ בראש אילו היה לו שום למוד אפילו מעט מן המעט לא היה טועה בדבר שהתינוקות של בית רבן יודעים אותו לומ' בתוך קהל וערה שאין ראוי לכבדו ולקרותו בשם רב ולא בשם חכם מפני שנשחמד והמשומדים אין להם תקוה עוד שהרי אפילו היה לבר מינן כן והיתה השמרא ודאי שמדא דעבודה זרה מכיון שחזר בתשובה הרי זה גדול מצדיקים גמורים דקימא לן כרבי אבהו דאמר במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים עומדים ואף ר' יוחנן לא פליג עליה אלא בפחות ויתר דר' אבהו סבר בעלי תשובה הם גדולים יותר מצדיקים גמורים ור' יוחנן סבר איפכא אבל לענין שיהיו בעלי תשובה גדולים וחשובין ומקובלים למקום כולי עלמא מודו ביה והרמב"ם ז"ל פסק כרבי אבהו ונתן טעם לדבר מפני שהם כובשים יצרם יותר מצדיקים גמורים שאינם דומה מי שמעם טעם האיסור ופירש הימנו למי שלא טעם כלל וכתב באחרונה אף על פי שכפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק

לעולם הבא ומאחר שמעלתן גדולה לפני השם יותר מצדיקים נמורים איך יעלה על הדעת לומר שאינו ראוי לכבוד ארנבא להם לברם נתנה הארץ ולהם ראוי הכבוד יותר מצדיקים נמורים מאחר שהם חביבים למקום יותר מהם והרי בהדיא אמר בפרקא קמא דעבודה זרה אמר על ר' אלעזר בן דרודיא שלא הניח זונה שלא בא עליה ולבסוף חזר בתשובה וכשיצאת נשמתו יצאת בת קול ואמרה ר' אליעזר בן דרודיא מוזמן לחיי העולם הבא בכה רבי ואמר אשריכם בעלי תשובה לא די שמקבלים אותם אלא שקוראים אותם בשם רבי ומעתה איך לא יקראו אותם בשם רב שהוא יותר קטן משם רבי דגדול מרב רבי וכל מה שאמר על החסיד הנזכר לעיל (הם) [הוא] שקר מעקרו ושלא עבר עליו שמד מעולם לא ריחו ולא ריח ריחו כלל ושאיין שם בעל תשובה נופל על החסיד הנזכר לעיל כלל מאחר שלא היה שם שמד מעולם אלא שברח משם כדי לשמור דתו בפרהסיא שלא יאנסו אותו כלל שנמצא (על) [כל] מה שאמר אותו האיש על החסיד הנז' לעיל אינו כי אם דבה ושם רע בעלמא כאשר יראה מהמכתב החתום מידי כל חכמי קוסטנרניא ישמרם צורם בין מחכמי התושבים בין מחכמי ספרד יצוי היתכן לאיש כזה מעתה שיהיה לו מחילה כלל והלא דברים קל וחומר ומה כשהדברים דברי אמת אפילו הכי מפני ההלבנה בלבר אמרו אין לו חלי' לעי' ה' אבל הוא מהורדי' לניהנם ואינם עולים אלא גדונים שם לעולם ולעולמי עולמים גיהנם כלה והם אינם כלים כדאמרו כל שכן שהדברים דברי שקר ואין שם אלא בדיאה ודיבה ושקר בלבד על אחת כמה וכמה ואפילו במקום דליכא הלבנה אלא הוצאת שם רע בלבר אמר בתוספתא על שלשה עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין להם חלק לעולם הבא גלוי עריות ושפיכות דמים ועבודה זרה ולשון הרע כנגד כולם שהרי בעבודה זרה כתיב אנא חטא העם הזה חטאה גדולה (שפיכות) [ובשפיכות] דמים הוא אומר גדול עוני מנשוא ובלשון הרע הוא אומר אשר אמרו ללשונינו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו ועוד אמר הכתוב לשון מדברת גדולות ללמדך שהיא שקולה כנגד כולם (כגדון) [כגדון] דירן דאיכא תרתי לריעותא שם רע והלבנה (אל) [על] אחת כמה וכמה תמיה אני עליו לא (יגופינו) [יגופנו] השי שימות במהרה במיתה משונה שהרי שנינו בערכין אמר רבי אלעזר בן פרטא בא וראה כמה גדול עונש של לשון הרע ומה מרגלים שלא הוציאו שם רע אלא על עצים ועל אבנים בלבד אמרה תורה וימותו האנשים מוציא דבת הארץ רעה במגפה ודרשו רבותינו ד"ל באותה מיתה ההגונה להם מיתה כנגד מיתה מדה כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבה לשונם על טיבורם ותולעים יוצאים מלשונם ובאים לתוך טבורם המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה וידוע כי בגדון דירן לא יפול לא שמד ולא ריח שמד מעולי' שהרי לא היה שם לא פועל ולא דבור כלל אלא עדות בעלמא שקמו עליו הישמעאלים שהיו שכנים לו בבית שהיה דר בו בהיותו חולה מוטל במטה והעידו במלכות איך שאלוהו בהיותו מסוכן מאד מי יקברנו ומי יתעסק לקברו בי לא נמצא שם שום יאודי בעת ההיא כי כשלשה סוחרים שהיו שם הלכו להם ואמרו שהשיב להם אתם התעסקו בקבורתי והשיבוהו אתה יאודי ואנחנו ישמעאלים ולא יתכן זה אמרו שענה להם גם (אנו) [אני] כמותכם זאת היא נוסח העדות שהעידו עליו בקומו מן החולי שהיה מוטל בו קרוב ארבעים יום והחסיד צעק ובכה לפני השרים והמלך ואמר חלילה לי מלומר כדברים האלה

ולא שמעו בקולו כי אמרו כבר העידו עליך לא נוכל לעשות חלוקה מה שהעידו כאשר שמע החסיד הדבור הרע הזה צעק ואמר (אם) אפילו אם תמצאו לומר שאמרתי גם אני (כמוכן) [כמוכן] כאשר הם מעידין עדין אין בזה כלום כי דברי החולה המסוכן לא מעלים ולא מורידין וכדי שיפייסו את המלך הנ"ל שיסכים להמתין עד שיבואו פסקים מהלומדים המפורסמים שלהם מעיר קוסטנדינא שהיא רחוקה מאותה מקום קרוב למהלך המשה עשר יום נתפזרו יותר מארבע מאות פרחים ונציניי וכאשר לקחו הפסקים מכל הלומדים שלהם וכולם הורו להתר כי אמרו דברי החולה שנסתכן בזה המדרגה שיהיו שואלים אותו מיתעסק בקבורתו וכל שכן שהעידו שהיה פרנישי רוצה לומר שיצא מדעתו בחליו לא מעלין ולא מורידין וכשראה אותם המלך כעס על כל שריו ועבדיו שהסכימו על הבאת הפסקים ההם גם על הלומדים אשר פסקו להתר ולא (רצא) [רצה] לקבל את דבריה וכשראה החסיד הנ"ל שלא קובלו הפסקים ההם ושננמר העדות עליו בעדות העדים שהעידו עליו מה שהעידו ולא הוצרכו לשאול אותו אם הוא מסכים או אינו מסכים מיד השתדל ליקח רשות ללכת באנגורי שהוא קרוב לאותה העיר מהלך חמשה ימים וכיון לברוח משם והמלך פחד פן יברח ונתן לו עבד אחד מעבדי המלך ללכת . . . (ע"כ נמצא בדפוס והשאר חסר וחבל על דאברין).

ש ר י ד ו פ ל י ט

מתרגום עברי ישן

לספר הראשון מספרי החשמונאים.

י"ל על פי כתב יד משנת 1160—1180 לערך

ע"י

הפרופ' ד. הוואלזאהן.

הקדמה.

כ"י פאריז סי' 1326) אשר לפי ידיעתי לא נשתמש בו עוד כראוי לענינים מדעיים, כולל בעקרו דברי הלכה בכל הלקי הש"ע ובפרט בדינים השייכים לחלק או"ה ויורד. אולם נמצאים בו גם ענינים רבים ושונים, אשר דבר אין להם עם ההלכה. כן נמצאים בו דברי אגדה הלכותיים ממדרשים, שיר ארוך, אשר על אדני המוסר הטבעו אדניו (והוא נקרא בשם "מוסריים" וכתוב בחרוז ומפורד), באורי מקראות (בפרט ע"ד מקראות אשר לדעת המחבר חסרים כמו מלות הענין או גם תיבות אחדים), חקירות בלשון, בפרט ע"ד תיבות חסרי אות שרשית (כמו ללת במקום ללדת) או תיבות מתחלפות (כמו "כשב" ו"כבש", ו"הערל" (חבוק ב' ט"ז) ת' והרעל, והוא נגד נקוד המסורה). עוד נמצאת בכ"י זה "תשובה למינים" בדבר המאמר "שוב שבגוים הרגו", סגולה למצוא הנגב, חציו בלשון רומי וחציו בלשון צרפתי ישן. גם קורות חימים נמצאו בספר הזה, וממעל להם כתוב לאמר "מסדר עולם", ובו לקוטים ע"ד זמן בה"ק הלכותיים "מסדר עולם רב" ו"ע"ד הומנים המאוחרים מיוסדים ע"פ הרוב על דברי חז"ל בתלמוד וביוסופון, וזה האחרון נזכר במקום אחד בפרוש. ובמ"א נמצא "ובשנת ק"פ למלכות יוון (sic!) מלך יוחנן בן שמעון בן מתתיה בן חשמונאי ל"ז שנה כמו שמצאתי בסדר עולם דרבנן", והדברים האלה בלתי נמצאים בסע"ר שלפנינו, אבל הנה הנם בסדר עולם זוטא. המאמרים האלה, אשר המלות "מסדר עולם" כתובים עליהם, נכללים ברף קע"ד ע"א עד דף קפ"א ע"א (ובהעתק שלי מצד 91 b עד 97 a). השריד, אשר אני מו"ל היום, נמצא בכ"י הזה דף ק"א ע"ב עד ק"י ע"ב (ובהעתק שלי מצד 112 b עד 119 a). בכ"י חסרים אח"י י"ב דפים שלמים, אשר כללו בלי ספק את יתר דברי התרגום העברי הזה. בכלל נלקה הכ"י, אשר אנו דנין עליו, בחסר בכ"מ; בראשיתו חסרים ל"ט דפים, באמצעיתו חסרים ג"כ דפים אחדים, ובמה חסר בסופו לא אוכל לדעת אל נכון. הדף האחרון מהכ"י, המחזיק קפ"ד דפים, מסומן במספר רל"ח ונפסק באמצע המאמר, א"ב חסרים בו מלבד סופו עוד ג"ד דפים. בתוך הכ"י אין כל סדר ומשטר, ובנראה הוא ספר אסופות כתוב בידי חכם אחד לעצמו, ולכן רשם לו את הענינים כאשר אנה אותם האלהים לידו, כאין סדרים, למען יהיו לו לזכרון. עם כל זאת יש להספר הזה ערך גדול לידיעת קורות החכמים אנשי השם בארצות הרינוס ובצרפת הצפונית משנת המאה העשירית עד המאה ה"ב, וע"ב אשוב אדבר עוד אדות הכ"י ברחבה במ"א. את שם המחבר לא אוכל להודיע בברור. ברף קס"א ע"א (בהעתק שלי 82 a, b) נמצא שיר בהלכות טרפות ובראשי

חרויו נרשם שם מחברו „אני יעקב בר אברהם“ (סוף השיר חסר); אולם אחרי כי לפי ידיעתי לא היה בין החכמים, אשר בתוכם חי המחבר (ראה מ"ש להלאה), איש אשר בשם יעקב בר אברהם יכונה, ע"כ אומר לי לבי, כי השיר הזה נעתק מאיזה ספר על שחיטות ובדיקות, אשר שם מחברו היה יעקב בר אברהם, ואינו המאסף שלפנינו. מדברי המחבר נוכל לדעת דבר ברור ע"ד הזמן והמקום, אשר בהם חי המחבר וע"ד חברת האנשים אשר התהלך בתוכם. המחבר חי בארצות אשר על נהר ריגוס והוא מודיענו ע"ד כמה וכמה שאלות בעניני ההלכה שנשאלו בבתי המדרש בוורמיישא, במגנצא ובקולוניא. מקום מושבו של המחבר היתה, כנראה, העיר וורמיישא, ובאמרו „מעשה היה בעירנו“ כוונתו על העיר הזאת, כי כן יצא לנו מהמשך הדברים. אולם בזמן מן הזמנים היה מתנורר גם במגנצא, כי הוא מדבר על מה שראה בבית הרב ר' יצחק בן יהודה, וזה הרב חי בעיר מגנצא כידוע. במ"א הוא ישים מדבריו ע"ד חמאת גוים ושם יאמר, כי בהיותו כעשר שנים לפ"ו בצרפת כתב לו ר' יצחק בן שמואל באותו הענין, ואח"ז הוא מביא תשובת ר"ת לריב"ש עצמו בדבר הזה. אין ספק א"כ, כי ריב"ש שלפנינו הוא בעל התוספות הנודע בשם ר"י הוקן מדמפירא, אחר מבני השלשים לרש"י וכן אחות ר"ת. ר"ת נפטר בשנת 1171 ושנת מותו של ריב"ש נכחד ממני, אולם שני תלמידיו, ר' ברוך בר יצחק בעל ס' התרומה (בשנת 1202 לערך) ור' אברהם הירחי בעל המנהיג (1204) כבר היו אנשים מפורסמים ונודעים לשם ולתהלה סביב לשנת 1200. ויש לשער איפוא, כי ר"י מת בשנת 1180 בקירוב. מחבר הב"י שלפנינו, שהיה בן דורו של ר"י, חקר את ספרו בחצי השניה למאה ה"ב, אבל לא קודם 1160, יען כי ידוע לו, אשר ד"ת וראב"ע כתבו איש לדעתו דברי שלום ואמת, וזאת נהיה לערך בשנת 1156, ועכ"פ לא חקר את ספרו ימים רבים אחרי שנת 1160, כי הוא מביא דברים רבים בהלכה, ולפעמים גם באגדה בשם רבו ומכנהו „מורי“, „הרב“ וע"פ הרוב מ"ה, ורק ב' פעמים הוא יקראהו בשם „מורי ר' יעקב הלוי“, ואחרי כי ר"י היה חי בגרמיוא והמחבר שלפנינו מביא כמה פעמים ביחס עם ר' יצחק הלוי הנקרא סגן לויה, רבו של רש"י, א"כ יש לשער, כי ר' יעקב זה הוא בנו המפורסם של ר' יצחק הלוי, הנודע גם בשם יעב"ץ. שנת מותו של ר' יעקב זה לא נודע לנו, אבל אביו, אשר בשנת 1086 מתה לו בת (ילדה צעירה לימים), כנראה, האריך ימים והגיע לזקנה ושיבה טובה, כי בא עוד בכתובים עם רש"י, תלמידו מלפנים, אחרי אשר יצא שמו לתהלה ולתפארת. בנו ר"י מת עפ"י ההשערה בשנת 1140 לערך. כן נראה כי מחברנו ידע והכיר עוד את ר"ת פנים אל פנים, וכאשר הזכרנו בא גם אל בית ר' יצחק בן יהודה רבו של רש"י, וכן הוא אומר במ"א: „וכן עושין בביתו של ר' יצחק בר יהודה“ ואחר כל אלה נראה ברור כי מחברנו חי לערך בין שנת 1120 ובין שנת 1180, וכי כתב את ספרו לכל הקודם בשנת 1160 ולכל המאוחר בשנת 1180 ולא אחריו.

העתקת ספר החשמונאים, אשר אני מו"ל בזה את הנשאר ממנה ואשר רק מיד יהודי איטליאני חוברה לה, היתה ידועה א"כ ליהודים אשר בארצות הריגוס כבר בראשית המאה ה"ב. אמנם לא נוכל להוציא מזה, כי היא נכתבה כמה מאות שנים לפני הזמן ההוא, כי הרבנים במדינות הריגוס בזמן ההוא, אשר אחדים מהם מאיטליה באו שמה, נשאו ונתנו עם רבני איטאליה ובפרט עם חכמי רומא רבתי, והיה היכולת בידם להשיג באמצע המאה ה"ב תרגום הנכתב בשנת המאה ה"א באיטליה. אולם

לשון התרגום הזה וסימנים אחרים יכריחוני לשער, כי המחבר חי בחברת החכמים, אשר מקרבם יצא ספר יוסיפון המקורי, ולדעתי חובר הספר הזה לערך באמצע המאה התשיעית. החכם הערבי אבן חאזם, אשר מת בשנת 1063, יודע ומכיר כבר ההעתקה הערבית לס' יוסיפון שנעשתה בידי יהודי תימני. מוזמן חבור ספר אחד באיטליה עד עת העתקתו מעברית לערבית בתימן ועד בוא ההעתקה הזאת לארץ ספרד, ששם חי החכם הערבי הנזכר, עברו לכתב מאה וחמשים או מאה ושבעים וחמש שנים⁽¹⁾.

הפלטת הנשוארת תביל בקרבה העתקת הספר הראשון מספרי החשמונאים פרשה א' פסוק א' עד פרשה ד' פסוק ס"א ואח"ז פרשה ו' פסוק כ"ז עד פרשה ט' פסוק ל', ומיד אח"ז פרשה ו' פסוק א' עד פסוק י"ד, ואח"ז נמצא חסרון הי"ב דפים כאמור. מדוע העתיק המחבר פרשה ו' אחר פרשה ט' פסוק ל' ואם העתיק גם פרשה ו' וכתבה שלא במקומה אינני יודע. ההעתקה היא עפ"י הרוב נאמנה, אך לפעמים קצר המעתיק אם מעט ואם הרבה, גם נמצאו בה שנויים והוספות אשר מקצתם מספר הב' לספרי החשמונאים לוקחו. בפרט נראה בהעתקת פרשה ו' פסוק א' עד י"ד, כי לקח הרבה מספר ב' לספרי החשמונאים פרשה ט' פסוק א' עד י"ב.

הנני טרוד בעת בעבודה אחרת, ולכן אין לאל ידי לבקר ולבחון את המקור לפרשיות הראשונות של ספר החשמונאים ע"י ההשוואה עם התרגום המונח לפנינו, ובלב נכון ונפש חפצה הנני מניח את הדבר הזה לאיש הרוצה לעסוק בזאת, ואני מצרי השתדלתי רק להדפיס את ההעתקה בדיוק עפ"י הב"י ולהעיר דברים אחרים ע"ד הב"י אשר השתמשתי בו וכן ע"ד מחברו וזמן חבורו. —

⁽¹⁾ בשלשת הנוסחאות הנודעות לנו מס' היוסיפון, ר"ל: ההעתקה הערבית, ההוצאה הראשונה ע"י כונת במאנטובה ודפוס קונשטנטינא, אשר על פיהו נדפסו כל ההוצאות המאוחרות שבידינו, נמצא הספור, כי יושבי תרשיש באזיא הקטנה יצאו כלם ממקומם וילכו למו אל ממלכת יון, אחרי אשר צרו הערביים על העיר תרשיש וילחמו עליה ויכלו לה. מתי נהיה הדבר הזה ראשונה לא אדע. אולם מודעת זאת, כי הכאליף הרון אל-ראשד בצר את העיר הנ"ל בשנת 790 לערך ויושב בה את הערביים. יציאת תושבי תרשיש היתה לדעתי ג"כ בימים ההם, ויוצא לנו מזה, כי מחבר היוסיפון לא כתב את ספרו לפני המאה התשיעית. — הספור מנתינת כתר המלוכה על ראש מלך רומא בשנת 962 (פרשה ע"ו, דף קט"ו, ע"ב עד קי"ז ע"ד דפוס ויניציאה 1544) אינו נמצא, לא בהעתקה הערבית ולא בהוצאה הראשונה, והוא א"כ הוספה מאוחרת אשר נתוספה בחצי השני מהמאה העשירית. ואחרי כי בעת ההיא כבר הכניסו דברים בספר הזה שלא היו בו בראשונה וכבר נתפשט אז כנראה בצרפת הצפונית ובאפריקא הצפונית, נוכל לדעתי לשער, כי הספר בתכניו העקרי והמקורי חובר במאה התשיעית למספר הנהוג, בעת אשר לא נשכחה עוד יציאת היונים מעיר תרשיש. לפי הידיעות שהניעו עדינו בעת האחרונה ע"ד מצב התרבות (קולטורא) בתוך מחנה היהודים ויושבי איטליה בשנות המאה השמינית והתשיעית, לא נתפלא על חבור ספר כהיוסיפון באיטליה במאה התשיעית. כנראה נעשתה גם העתקת הספר הראשון לספרי המכבים בעת ההיא.

מספר חשמונים.

ויהי אחרי הכות אלכסנדרוס בן פיליפוס המוקדוני אשר מלך בראשונה על יוון ויעש מלחמות רבות ויכבוש מדינות ויהרג את מלכי הארץ ויעבור את קצה הארץ וישלול שלל רב מן העמים ותחיל הארץ מפניו ויאסוף חיל וצבא לרוב מאד וירם ויגבה לבו וילכוד פלגי ומדינות הגוים העצומים ויהיו לו למס עובד. ואחרי כן נפל למשכב וידע כי בא מותו ויקרא את נעריו הנכבדים אשר גדלו עמו מנעורי ויתן להם מלכות בעודו חי וימלוך אלכסנדר י"ב שנה וימת. ויחזיקו נעריו במלכו כל אחד במקומו ויקחו להם כל מחמדיו אחרי מותו וגם היה לבניהם אחריהם ימים רבים ותמלא הארץ רעה ויצא מהם שורש רשע אנטיוכוס הרשע בן אנטיוך המלך אשר היה ברומא וימלוך בשנת מאה ושלשים ושבע למלכות יוון: בימים ההם יצאו מבני ישראל רשעי העם ופריצים ויאמרו נלכה ונכרתה ברית עם העמים אשר סביבותינו כי אם נסור מעליהם תבא עלינו הרעה הגדולה ויישב הדבר בעיניהם ויפרדו מקצת העם וילכו אל המלך ויתן להם ממשלה לשפוט את הגוים. ויבנו בית הקדשים והיכלות לאילילים בירושלים כתורת הגוים ולא מלו ערלתם ויפרו את ברית הקודש וינצחו את הגוים ויתנשאו לעשות הרעה. ותיכון המלוכה לפני אנטיוכוס ויחל למלוך בארץ מצרים להיות מלך על שתי ממלכות. ויבא במצרים בעם כבד בסוסים ובפילים וברכב ובאניות חמורות ויעש מלחמה לקראת תלמי מלך מצרים. וישב תלמי את פניו ויברה ויפול חללים רבים וילכוד ערים בצורות בארץ מצרים ויקח את שלל ארץ מצרים. וישב אנטיוכוס אחרי הכות את מצרים בשנה מאה וארבעים ושלש עלה על ישראל. ויעל על ירושלים בעם כבד ויבא אל המקדש בנאותו ויקח את מזבח הזהב ואת מגורת המאור ואת כל בליה ואת השלחן ואת כלי הזהב אשר בהיכל וישמאו את כולם. ויקח את הכסף ואת הזהב ואת כלי החמדה ויקח את כל מטמון הנמצא באוצר וישלחום ויביאם אל ארצו. וישחת את הכל וידבר נאון וגובה ויהי בכי גדול בישראל בכל מקומותם ויקוננו עד לחולי והנשים היפות היו משתנות וכל נפש מר יבכין. ויהי לשנתים ימים וישלח המלך את שר המס בערי יהודה ויבא ירושלים בחזל גדול וידבר אליהם דברי שלום במרמה ויאמינו לו ויבא על העיר בטח ויך בהם מכה רבה ויאכד עם רב מישראל ויקח את שלל העיר וישרוף אותם באש וישבר את הבתים ואת כל חומותיה מסביב ויולך בשבי נשים וטף ואת הרכוש לקחו. ויבנו את עיר דוד בחומה גבוהה ובצורה ובמגדלים רבים ותהי להם למצודה וישמו בה גוי רשע ואנשי און ויהיו שם ויתנו בהם שריונות וכובעים ויקבצו את שלל ירושלים

ויניחו שם ויהיו לפחותים רבים⁽¹⁾ ותהי זאת לפוקה ולמכשול רע בישראל וישפכו דם נקיים סביב למקדש וישמאו את המקדש וינוסו יושבי ירושלים מפניה ותהי לשיבת זרים והנולדים בה עזובה. ויכתוב המלך אנשיוכם בכל מלכותו לאמר להיות כולם לעם אחד ויזנה כל אחד את תורתו ויעשו כל העמים כדבר המלך אנשי רבים מישראל עברו⁽²⁾ ויזבחו לאלילים ויחללו את חשבת וישקצו את נפשיותם בכל טמאה ויעזבו למול את בניהם. וישלח המלך ספרים בכל ערי יהודה ובירושלים ללכת בתורת עמי הארצות וכל אשר לא יעשה כדבר המלך אנשיוכם יזנה. וכל הדברים האלה כתב לכל בני מלכותו ויפקוד שרי העם על הדבר ורבים מבני ישראל עינו את נפשם ולא אכלו כל טמאה ויבחרו המות מלאכול מאכל טמא ולא אבו לעזוב את תורת יי הקדושה וימותו ויהי העם בחמה גדול מאד. בימים ההם קם מתתיה בן יוחנן בן שמעון הכהן מבני יהורב מירושלים וישב בהר המורעי ויהי לו בנים חמשה יוחנן ושמעון ויהודה ואלעזר ויהונתן ויקנאו על הרעה אשר נעשה בעם יהודה ובירושלים ויאמר מתתיה אוי לי כי יולדתי לראות הרעה בעמי והשמדת העיר הקדושה והיושבי שם המסורים ביד אויבים כי קרושים ביד זרים נתנו והיכלו ביד איש נבזה אשר כלי כבודו הולך בשבי בהוריו ברחובות גוועו והנה מקדשינו לחרבה ושמאווה גוים למה לנו חיים. ויקרע מתתיה וכל בניו את בגדיהם וילבשו שקים ויתאבלו עד למאד ויבואו שמה [מלאכי] מלך אנשיוכם לצות לעם אשר ברחו בעיר מורעי לזכות ולהעביר מתורת יי ורבים מעם ישראל עברו ודבקו בם אך מתתיהו ובניו עמדו בנבונותם. ויענו מלאכי מלך אנשיוכם ויאמרו למתתיה אתה שר ופקיד וגדול בעיר הזאת ולך בנים ואחים הנכבדים ועתה רדה נא בתחילה לעשות את מצות המלך כאשר כל העמים ואנשי יהודה הנשארים בירושלים ותהיה אתה ובניך מאוהבי המלך ותתעשר בכסף וזהב ובמתנות רבות. ויקרא מתתיה בקול גדול ויאמר אם כל הגוים ישמעו למלך אנשיוכם להיפרד כל איש מעבודת אבותיו לעשות מצותיו אני ובני אחרי נעבוד את תורת אבותינו לכפר לנו יי ולא נעזוב תורת ומשפט יי ולא נשמע אל דברי המלך אנשיוכם ולא נזבח לעבור מצות תורתינו ללכת בדרך אחר. ויהי ככלותו לדבר את כל [הדברים] האלה ויבא יהודי אחד לעין כל ויזבח לאליל אשר על הבמה בעיר מורעי במצות המלך. וירא מתתיה וידאג וירעדו כל איבריו ויבער עליו אפו וידלג עליו ויהרג אותו על הבמה הרג בעת ההיא והבמה שבר ויקנא על התורה כאשר עשה פנחס לומר בן סלוא ויקרא מתתיהו בקול גדול לאמר כל איש יקנא לתורה ועומד בביתו יבא אלי. וינס הוא ובניו והרבה מן העם על ההר ויעזבו כל אשר להם בעיר. אז ירדו רבים המבקשים צדק ומשפט אל המדברות בצריחים ובסתרים וישבו שם המה ובניהם ונשיהם ורכושיהם כי ככד עליהם הרעה. ויגידו לאנשי המלך ולצבא אשר היה בירושלים בעיר דוד אשר יצאו אנשים אשר הזניחו את מצות המלך אל מקום סתר אשר במדבר ויצאו עליהם רבים ויחפשו אחריהם ויערכו מלחמה עליהם ביום השבת ויאמרו עליהם צאו נא אלינו ותעשו את דבר

(1) כן הוא בכ"ו, בהעתקה הסורית: והות לפחא רבא.

(2) כלוי את ברית השם.

המלך ותחיו ויאמרו לא נצא ולא נעשה את דבר המלך ולא נחלל את יום השבת ויבואו עליהם למלחמה ולא ענו להם ולא יצאו ממקומם הסתרים ויאמרו כי נמות כולנו בעונותינו ועדים עלינו שמים וארץ אשר לא במשפט תמיתנו וילחמו כם ביום השבת וימותו הם וגושיהם ובניהם וכל אשר להם עד אלף נפשות ויוריעו למתתיה ולרעיו ויתאבל עליהם מאד. ויאמרו איש אל רעהו אם נעשה כאשר עשו אחינו ולא נלחם עם הגוים בעד נפשותינו כמשפטינו יאבדו אותנו מן הארץ. ויחשבו ביום ההוא לאמר כל אשר יבא עלינו להלחם ביום השבת נלחמה לקראתו ולא נמות כאשר מתו אחינו אשר בסתרים. אז נקבצו עדת יהודים אליהם אנשי חיל מישראל כל אשר בדר בתורה וכל הבורה בן הרעה נאספו עליהם ויכרתו ברית עמהם. ויצאו לצבא ויכו את הרשעים בחרונם ואנשי און באפם והנשואים ברחו אל העמים. ויסוכו מתתיהו ורעיו וישבר את הבמות וימל את הילדים אשר לא נימולו אשר בכל גבול ישראל בנבורתו ויאסוף אנשי מלחמה ויכו כל גאה ויצליהו בכל מעשיהם ויקחו את התורה מיד הגוים⁽¹⁾ ולא נתנו קרן לרשעים. ויקרבו ימי מתתיהו למות ויאמר לבניו עתה תגדל גאות השוכבים וקצף חרון אף. ועתה בנים תקנאו לתורה ושימו נפשיכם לעדת אבות⁽²⁾ וזכרו מעשיהם אשר פעלו בדרות ויהיו להם כבוד גדול ושם עולם. הלא אברהם נבחן ונמצא נאמן ויחשב לו לצדקה. ויוסף בצרתו שמר מצותו ויהי אדון לכל מצרים. גם פנחס אבינו קינא קינאת אלהיו ויקח לו לעדות כהונת עולם. אף יהושע כאשר מילא את דבר יי ויהי לנגיד על ישראל. וכלב בהעידו בקהל לקח ירוש'. ודוד בחסרו ישב בכסא מלכות לעולם. ואליהו בקנאו את קנאת התורה נתעלה השמימה. וזחנניה עזריה ומישאל באמונתם ניצלו מן הלהב. ודניאל בתומו ניצל מפי האריות. וכאשר תחשבו בן בכל דור ודור תמצאו כי הבושתים בו לא ידאבו. ומדברי אנשים חסאים לא תיראו כי כבודם עמל ואין כי היום... ומחר איננו כי שב אל אדמתו ואבדו עשתונותיו. ואחם בני התנחמו ותנכרו בתורה כי בה תתכבדו. והנה שמעון אחיכם ידעתי כי איש עצות הוא ותמיד אליו תשמעו והוא יהיה לכם לאב. ויהודה מכביי איש חיל מילדותו הוא לכם לשר צבא והוא ילחם בעד העם. ואתם תאספו בני תורה לנקום נקמת עמיכם ולגמול את נמולם. ותשמעו את מצות התורה. ויברך אותם ויאסף אל אבותיו ויגוע וימת בן מאה וארבעים ושש שנים ויקברו אותו בניו בקברות אבותיו במודיעים ויבכו אותו כל ישראל בני גדול: ויקם יהודה מכביי תחתיו ויעורוהו אחיו וימשחו אותו בשמחה תחת אביו למשוח מלחמה. וירחיב את כבוד עמו וילבש שריון כענק ויתאור בכך כלי מלחמה וישלף חרבו על מתניהו וידמה לאריה בכל מעשיו וכנור ארץ נהם על שרפו. וירדף את רשעים להשמדם ואת מכהילי עמו הצית להבה ויתבהלו אויביו וכל עושי רשעה השמיד ותשאר התשועה בידו וישפיל מלכים רבים וישמח יעקב במעשיו ויהי זכרונו לברכה לעד. וילך בכל ערי יהודה להשחית הרשעים מהם ויסר חרון אף מישראל ויגדל שמו עד קצה הארץ.

ויצא אפולוניאוס פחת ארם משמרון ויקבוץ עם רב ועצום וגדול מאד להלחם על ישראל. ויודע ליהודה ויצא לקראתם ויכם ויהרגם ויפלו חללים רבים

⁽¹⁾ הסורי: ונסבוהי לנמוסא מן אירא דעממא.

⁽²⁾ צ"ל לעדות, הסורי: דיתקא.

והנשארים נסו ויקח את כל שללם וגם הרב אפולוניאוס לקח יהודה וילחם בה כל הימים: וישמע סירון שר צבא ארם אשר קיבץ יהודה חיל וקהל נאמן עמו אשר במתי מעט היה מתלחם ויאמר אעשה לי שם וכבוד ואעשה מלחמה עם יהודה ועם העם אשר עמו אשר בזה את דבר המלך. ויאספו עמו מחנה רשעים הניבורים לעזרה ויעלו לעשות נקמה בכני ישראל ויקרבו עד בית חורון ויצא יהודה לקראתם במתי מעט והיו בראותם את החיל הרב הבאים עליהם ויאמרו אל הודה איכה נוכל אנו מועטים להלחם על עם רב וניבור כאלה ואנחנו נכנעים וחלשים היום בצום כי בקשו רחמים מיי להצילם. ויאמ' יהודה יש יכולת למסור רבים ביד מעטים כי אין ברב חיל נצחון מלחמה כי משמים הכח והגבורה המה באים אלינו ברוב עם או בצבא ובנאון לב להשמידנו ואת נשינו ובנינו ולשלול את רכושינו ואנחנו נלחמה בעד נפשותינו ובעד תורה ויי' אלהינו יכניעם לפנינו ואתם אל תראו. והיו ככלותו לדבר וישחת בהם רבים ויכנע את חיל סירון לפניו וירדוף אחריהם במורד בית חורון בשדה ויפלו מהם שמונה מאות איש והנשארים נסו בארץ פלשתים ויפול פחד יהודה ואחיו על כל העמים אשר סביבותיהם ויבא שימעו לפני המלך וגם מלחמותיו אשר ספרו על כל העמים. וישמע המלך אנשיוכם את הדברים האלה ותראב נפשו וישלח לאסוף צבא בכל מלכותו וחיל כבד מאד. ויכינו על אנשיוכם ללכת על יהודה ויתן להם צדה לשנה אחת ויזהירם בכל דבר. וירא אנשיוכם כי אפס הכסף מאוצרותיו ואשר המעיט את המס הארץ בעבור מלחמותיו להיות ידם עמו כי הסיר את חוקות הראשונים וירא כי לא היה לו כתמול שלשום לתת מתנות ברוחב ידים להגדיל על המלכים אשר היו לפניו ויחר לו מאד. ויתן בלבו ללכת בארץ פרס לקבל מס הארץ לבנוס כסף רב. ויבחר את תלמי ואת ליסיאה ואת נקנור ואת גורניאש אנשי חיל ואוהבי המלך וישלח אותם ארבעי אלף רגלי איש ושבעת אלפים פרשים לבוא אל ארץ יהודה להשמידם כדבר המלך ויכינו את דרכם ללכת בגבורתם ויבואו ויחנו בעיר באמהו ושמה באו להם ארמיים לעזרה אשר בעזהו במדבר. וירא יהודה ואחיו כי גדלה הרעה אשר בא צבא רב מקצה הארץ ואשר שמעו את דבר המלך אשר צוה להשמידם ויאמרו איש אל רעהו נשביתה מנחלת עמנו ונלחמה בעדינו ובעד מקרשינו ויקהילו את הקהל להכין את נפשם למלחמה לחנן ולהתפלל לחנון ורחום גם בירושלים אין איש יושב כי היא כמדבר אין יוצא ואין בא מבניה והקודש למרמס. והיו במצודה בני זרים ושם שבת העמים ולוקח שמחה מיעקב ונשבת תוף וכינור. ויאספו ויחנו במצפה אשר על פני ירושלים אשר במקו' בית תפילה לישראל. ויצומו ביום ההוא וילבשו שקים וישימו אפר על ראשם ויקרעו שמלותם ויגוללו את ספר התורה אשר יזמו הגוים לרמות אלהיהם. וילבישו הכהנים את בגדי השרד ויתנו ראשיתם ומעשרותיהם ויעמידו הגוירים במלאת ימיהם ויצעקו בקול גדול לאל השמים ויאמר מה נעשה לאלה ומה יהיה מהם הלא בית קדשך למרמס ולטמאה וכהניך לאכל ובכי ועתה הנה הגוים באים עלינו להשמידנו ואתה ידעת את מחשבתם עלינו כי לא נוכל לעמוד בפניהם אם לא תעזור לנו ויקראו בקול גדול ואחרי כן העמיד יהודה את עם הצבא לשרי המאות ולפקידים ולשוטרים ויאמר אליהם מי האיש אשר בנה בית חדש או ארש אשה או נמע כרם ורך הלבב [ילך] וישוב לביתו כאשר כתוב בה בתורה.

ויסע מחניהו ויחנו מנגד לעיר אמהו ויאמר יהודה התאזרו כבני חיל ותהיו נכונים בכקר להלחם את הגוים אשר יזמו להכחידם⁽¹⁾ ואת בית קדשינו הלא טוב לנו למות במלחמה מראות ברעת עמינו ובית קדשינו וברצון אלהי השמים יהיה. ויאסוף גורגיאוש חמשת אלפי איש ואלף רכב בחרו ויסע מחניה⁽²⁾ לילה לחנות על מחנה יהודה להכותם פתאום כי העם אשר במצודה היה מנהלם. וישמע יהודה ויקם הוא וגיבוריו ויכו את גיבורי המלך אשר בעיר אמהו ויתפור הצבא אשר במחנה. ויבא גורגיאוש לילה אל מחנה יהודה ולא מצא שם איש ויבקש בהר כי אמר ברחו לנו שם. והבקר אור ויתראה יהודה בשלושת אלפי איש אשר לא היה בידם מנן וחרב וייראו מאד את מחנה הגוים כי רבים וחמושי רכב סביבותיהם והמה מלומדי מלחמה ויאמי יהודה לאנשים אשר אתו אל תיראו מרוב המונם ומן ריגליהם אל תחתו זכרו כמה נושעו אבותינו על ים סוף בדרך אחריהם פרעה בחיל רב. ועתה נצעקה לימי אלהי השמים אשר ירחם עלינו ויזכור ברית אבותינו להכניע את החיל הגדול הזה ביום הזה לעינינו וידעו כל הגוים כי נואל ומושיע לישראל. וישאו הודים את עיניהם ויראו אותם באים לקראתם ויצאו עליהם מן המחנה למלחמה. ויתקעו העם אשר ליהודה בשופרות ויצאו וישחיתו בנוי וינוסו בשדות ואחרונים נפלו בחרב וירדפם עד יעור⁽³⁾ ועד שדה אדום באשרוד וישלו מהם בשלושת אלפי איש וישב יהודה והחיל אשר אתו ויאמר אל העם אל תחמדו מן השלל כי לפנינו המלחמה היא כי גורגיאוש וחילו קרוב אלינו בהר כי אם עמדו נא לקראת אויבינו להלחם במ ואחרי כן תרדפו אחרי השלל. ויהי טרם בלה יהודה לדבר והנה נראה חלק היורד מן ההר וירא גורגיאוש כי שבו אליו הנסים ויצת יהודה אש במחנה להעלות העשן וירא העם את קישור העשן ויראו מאד מחיל יהודה כי ראו את יהודה ערוכים למלחמה ויברחו כולם אל השדות וישב יהודה אל מחניהם אל השלל ויקחו להם זהב וכסף לרוב ותבלת וארנמן ותולעת שני ועבודה רבה וישבו בתורות ובתללות ויברכו את אלהי השמים כי טוב ימי לעולם חסדו כי היתה תשועה גדולה בישראל ביום ההוא:

ויאסף ליסיאה מבחר אנשים ששים אלף וחמשת אלפי רכב להלחם על יהודה בשנה ההיא ויבא ביהודה ויחנו בבית חורון וירץ עליהם יהודה בעשרת אלפי איש. וירא יהודה את החיל הגדול ויתפלל ברוך אתה יי המושיע את ישראל אשר הכנעת גבורים ביד דוד עבדך ומסרת זרים ביד יהונתן בן שאול בן תמסור ותסגור את החיל הזה ביד עמך ישראל ויבושו בצבאותיהם וברכביהם. חן אימה ופחד עליהם למען יהיו לחרפה לכל שומעיהם ויבהלו ברעותיהם והפילם בחרב אוהבין ויהללך תהילה ליודעי שמך. ויעלו ויהרגו בחיל ליסיאה כחמשת אלפי איש וירא ליסיאה את חילו בורח ואת שמע היהודים כי הכינו עצמם [אם] למות אם לחיים וילך וישב אל אנשוכיא ויבחר חיל רב וצבא לבוא ביהודה ויאמרו יהודה ואחיו עתה נכנעו כל אויבינו נעלה נא ונשהר את מקדשינו ונחדש אותו ויקבצו כל העם ויעלו אל הר ציון ויהי כראותם את המקדש הרב והמוזב הרוס

(1) צ"ל להכחידנו.

(2) צ"ל מחניהו.

(3) צ"ל גור.

והשערים שבורים והחצר מלא דשא ואילנות כערכה ויקרעו את בנדיהם ויספדו מספר גדול וישימו אפר על ראשם ויפלו על פניהם ארצה ויתקעו בשופרות ויצעקו לאלהי השמים ויעמיד יהודה אנשים להלחם את העם אשר במצודה עד אשר יטהר את ההיכל. ויבחר לו כהנים בלי מום החפצים בתורת יי' ויטהרו את ההיכל אשר טמאוהו באליליהם ובשיקוציהם ויוציאו את הנשים⁽¹⁾ אשר נטמאו ממקום הטמא ויתן אל לבו להעלות עולות וחבים על מזבח ההרוס אשר עשו להם ויועץ להרוסו פן יהיה להם לחרפה כי העמים טמאה⁽²⁾. ויכתתו את המזבח ויכתשו אותו וישימו את האבנים ההם בסתר ההר עד יבא יורה צדק ויסירם משם. ויקחו אבנים שלישות כתורה ויבנו מזבח חדש כראשונה ויבנו את ההיכל והבית הפנימית והחצר קידשו ויעשו את כליו החדשים ואת המנורה ואת מזבח הקמורת ואת השולחן נתנו בהיכל ויקטירו ואת⁽³⁾ המזבח ויעלו את נרות המנורה ויקרא אותו נר חנוכה כי האיר יי' לנו וידליקום בהיכל. וישימו על השולחן את לחם הפנים ויתנו את הפרוכת ויכל המלאכי לעשות. וישכימו בבוקר בחמשה ועשרים יום לחודש התשיעי הוא חודש כסליו בשנת מאה וארבעים ושמונה למלכות יון ויעלו עולות וחבים על מזבח הקודש כאשר כתוב בתורה וכאשר עשו בראשונה כן עשו עתה וכדת אם יום⁽⁴⁾ אשר טמאוהו הגוים באותו יום חדשוהו בזמירות ובכינורות ובנבל ובמצלתיים. ויפלו כל העם על פניהם ויברכו את יי' בשמים אשר הצליחם ויעשו את חנוכת המזבח שמונת ימים ויעלו עולות בשמחה ובהלילות על התשועה. ויאפדו את ההיכל במעילים וכתרי זהב ויחנכו השערים והפתחים וישימו את דלתותיהם ויהי לעם שמחה גדולה עד למאד כי הושב את חרפה בגוים. ויקבץ יהודה ואחיו את כל קהל עדת ישראל לקיים את ימי חנוכת המזבח בעת הזאת שמונת ימים בכל שנה ושנה בחמשה ועשרים לחודש כסליו בשמחה ובששון. ויבנו בעת ההיא את הר ציון בחומות גבוהות מסביב ובמגד גדולים ובצורים אשר לא יבואו עוד הגוים להרוס אותו כבראשונה וישימו שם חיל וצבא לעוברו ולשומרו ויהי בית מורא לעם לעיר מבצר על פני ארץ אדום.

מן ניקנור.

ויבא ניקנור ירושלימה בחיל כבד רב וישלח אל יהודה ואל [אחיו] בעוקבה דברי שלום לאמר לא לי ולכם תהיה המלחמה כי באתי במתי מעט לראות את פניכם לשלום ויבא אל יהודה וישאל לו לשלום ויארבו האויבים ללכוד את יהודה. וירא יהודה את עורמתם וידע כי בעוקבה באו כי הערים לו ויסב מעל ירושלים ולא רצו לראות עוד את פניו. וירא ניקנור כי נתגלה עצתו ויצא אל כפר שמלה וילחם על יהודה מסביב. ויכנע יהודה מפניו ויברח בעיר דוד. או יצאו הכהנים אל ניקנור וישאלו להם לשלום. ויהי כאשר רדף ניקנור אחרי יהודה אשר כרת

(1) צ"ל האבנים.

(2) צ"ל טמאוהו.

(3) צ"ל על.

(4) צ"ל וביום.

עמו ברית ויעשו שלום אהבה ויעל על הר ציון וירא את חזק העיר ויעבור את הברית וימצא יהודה בשמרון ויאמר ניקנור להלחם על יהודה ביום השבת ויאמרו היהודים אשר עם ניקנור תנה כבוד לַיִי אשר צוה לכבד את השבת ולשמרו כי האלהים הוא גדול וגבוה בשמים [ויען ניקנור ויאמר] ואני גדול וגבור בארץ ואת מצות אדוני אמלא. והיו עם יהודה מתי מעט ויראו מאד מפני ניקנור ומחילו העצום וילבשו את כלי מלחמה ולא שריונות ורמחים כי אם בתפילות ותחנונים⁽¹⁾. אחרי הדברים האלה עלה ניקנור אל הר ציון ויצאו הכהנים לשאול לו לשלום ויראו את הזבח אשר היו מקריבים ויבו בעיניו הדבר וישחק ויהי כמתעתע וחירף וירם את ידו וישבע אם נתון תתן יהודה בידי אחריב את הבית הזה בשובי בשלום ויצא בחימה. וילכו הכהנים אשר בהיכל ויעמרו לפני המזבח ויבכו ויאמרו אנא יי אשר בחרת בבית הזה לקרא את שמך עליו ולהיות בית תפילה לעמך תעשה לנו נקמה באיש הזה ובחילו להפילם לחרב ולהמיתם וזכור את חרפתם והכניעם ואל יבוא מאויים. ויצא ניקנור מירושלים ויהן בית חורון ויקח את כל חיל ארם עמו שם ויהודה היה בבית ארשה⁽²⁾ ושלושת אלפי איש אתו ויתפלל יהודה ויאמר יי אשר שלחת מלאך על עם סנחריב ויך בהם מאה ושמונים אלף כן הך בחיל הזה לעינינו ביום הזה כי דבר סרה על קדושתך ושפטיהו כרעתו. ויערכו מלחמה ביום שלשה עשר לחודש אדר והי בהלה במחנה ניקנור ויפול הוא בראש במלחמה. וירא חילו כי נפל ניקנור וישליכו איש כלי מלחמתו וינוסו וירדפו אחריהם וישגנום ויכוס מדצור עד בואכה יעור⁽³⁾. ויתקעו שופרות אחריהן על רוב הנסים ויצאו מן הערים מסביב ויהרגום תשעת אלפים ויקחו את השלל ואת כל המלקוח ויתיוזו את ראש ניקנור ואת יד ימינו אשר הרים בגאון כרתו ויתלום נגד שער ירושלים ותהי שמחה לעם ויעשו חג ביום ההוא בשמחה גדולה ויכתרו ברית לקיים את החג ביום שלשה עשר לחודש אדר ותשקוט ארץ יהודה ימים מועטים וישמע יהודה את שמע הרומנים אשר הם אנשי חיל ואשר הם עושים כל חפצו ואשר הם נאמנים באהבתם וישמע יהודה את גבורת מלחמתיהם אשר עשו בגליציא כי דחקום ונתנום למס ואת אשר עשו באישפמיא כי החזירו את מטיל הכסף והזהב אשר שם בגבורתם ואת אשר השלימו עמם כל המקומות הרחוקות מהם ואת אשר הכו כל המלכים אשר באו עליהם וישמרום ויתנו להם למס כל ימיהם ואת אשר הרגו את פוליוס [נ]עוזרי המלך ואשר תפשו כל הקמים ויהרגום. ואשר תפשו את אנטיוכוס הגדול חי אשר מלך בעסיה הנלחם עליהם במאה ועשרים פלים ובחיל כבד וישמידם וישיבו לו את מלכותו וכל ממלכות מדי ולוד ומבחר המלכות נתנו תחת ידם ואשר הלניעה את מלכות אלעדה ויסירם מעל אדמתם וישבו את נשיהם ואת בניהם ויהרסו את הערים אשר בהם ויתנום לעבדים עד היום הזה. כי שמעו אשר באו לקראתם למלחמה ויהרגום עד לכלה ואשר לממלכות וכל האיים שקטים כי נכנעו מפני ממשלת הרומנים ואשר הם מקיימים את ברית אהבתם באמונה עם הנשבעים להם ועם השכנים להם

(1) ראה ספר מלכי ב' 15, 2—11.

(2) חסור: שרא על ארסא.

(3) צ"ל מארשא עד בואך גזר.

ואשר נפל פחדם על כל הממלכות הקרובות והרחוקות ולכל אשר הם חפצים למלוך במלוכה הוא יהיה למלך וכל אשר ינשאו תנשאו ומהם אין נושא כתר ואין לובש ארנמן להתגדל ולהשתורר בו. וכל זאת אינם שואלים המלוכה כי מתייעצים בשלש מאות ועשרים יועצים מן הנכב' והגדולים בהם ובכל שנה נותנים אחד הגדול להיות שליט עליהם ונשמעים אליו ואין איש מתקנא את רעהו: וישלח יהודה את איפולימוס בן יוחנן ואת גזון בן אלשי¹) לרומא לכתוב להם ברית אהבת ריעות ולדרוש מהם להסיר מעליהם את עול היוונים כי הרחיקו את כל ישראל בעבודתם. וילכו רומא וירברו אל היועצים לאמר יהודה מכבי ואחיו וכל ישראל שלחוני אליכם לקיים ולכרות עמהם ברית אהבת ריעות ושלוש וכו' וכתבו לנו את הברית באהבתכם ואת אשר תסירו עול היוונים מעליהם. ויישב הדבר בעיני הרומנים ויכתבו את הברית בלוחות נחושת וישלחום ירושלימה להיות להם לאות ולעד לזכרון שלום אהבה וריעות:

וזאת פתשנן הכתב לרומנים וליהודים יהיה שלום בים וביבשה ומהם יתרחק חרב אויב לנצח. כי אם יקרה מלחמה לרומנים בכל ממשלתם או לכל הנקשרים באהבת' והיו להם היהודים לעזרה בלב שלם ובנפש חפיצה. ואם יתנו צבא וחיל וכלי מלחמה ותירוש ודגן וסוס ורכב ואניות כאשר ייטיב בעיני הרומנים ולא יקבלו הרומנים מהם. ואם יקרה המלחמה בעם יהודה יבואו להם הרומנים לעזרה בלב שלם ולא יקבלו מהם היהודים את צידת העזרה כי אם היהודים יתנו הדגן והתירוש ורכוש וכלי מלחמה וסוס ורכב ואניות כשוג לרומנים וישמרו מצותיהם וחוקות הברית אשר נשבעו יחד בלא מרמה ככה קיימו הרומנים עם היהודים ועל כל דברי הדת האיגרת הזאת אם רוצה מזה ומזה להוסיף או לגרוע משלהם או לחלוק שלל וביזת רכוש יחלקו בשוה. וישלחו הרומנים אל דימיטריאוס המלך כדברים האלה לאמר. למה הריעות להכביד עולך על היהודים אשר הם אוהבינו וריעינו כי אם לא תחדל מהם נבואה עדיך ונלחמה עמך בים וביבשה ונעשה אתך משפטים. והיו כאשר שמע בארץ דימיטריאוס כי נפל ניקנור וחילו וישלח את בכירם אל ארץ יהודה וגם את אלכימוס ואת קרני הימין עםם. ויחננו החיל בגליל אצל ירושלים ויהודה שם מחניהו בלישה כשלשת אלפי איש בחור. והיו מחנהו עשרים אלף רגלי ושנים אלפים פרשים רוכבי סוסים. וירא מחנה יהודה את החיל הגדול אשר לבכירם כי רבים הם ויראו מאד ויגוסו מן המחנה ולא נשאר עם יהודה כי אם שמונה מאות איש. ויך לב יהודה בקרבן כי המלחמה הרדפתהו ולא היה לו זמן לאסוף העם ויאמרו העם אשר אתו נושיע את נפשנו כי לא נוכל להם ונלכח אל עמינו וגביאם ונלחמה עםם. ויאמר יהודה חלילה לנו מעשות זאת אשר נברה מהם להביא עלינו חרפה על כבודינו כי אם נמות בגבורתינו על אחינו ולא נאבד גדולת כבודינו. ויצאו בתוך צבא אויביהם וילחמו את קרני הימין ואשר בקרני השמאל באו להם מאחור ויקיפו את יהודה ואת חילו מסביב ותכבד המלחמה ויפלו רבים מאלה ומאלה ויפל גם יהודה והנשאריו נסו. ויקחו יונתן ושמעון את יהודה אחיהם ויקברוהו בקברות אבותיו בעיר מודע' ויבכו אותו כל ישראל כבי גדול ויתאבלו ימים רבים ויאמרו איך נפל גיבור

(1) צ"ל אלעזר.

מושיע לישראל ויתר (הם) דברי יהודה ונבורת מלחמותיו אשר עשה הלא הם כתובים על ספר החשמונים. ויאספו אוהבי יהודה ויבחרו את יונתן ויקם לנגיד תחת יהודי אחיו עליהם. וישב יונתן במכמש וישפוט שם את העם וישחת את הרשע מישראל.

ממיתת אנטיוכס⁽¹⁾.

ויהי בעת ההוא והנה אנטיוכס במלכותו וישמע כי בעיר אילימרם אשר בפרס היכל נאה אשר בו פרוכת הזהב ושריון ומגן אשר הניח שם אלכסנדר ויבקש לשלם ולא יוכל כי בני (sie) אילימרם הבריתוהו בכושת וינידו לו על הדרך כל אשר נעשה לעמו בארץ יהודה וישב בחמתו ויהר אפו עד אשר נשתנע כי ברח מהניהו אשר בארץ יהודה וכי ברח ליסיאה וחילו במלחמה ראשונה ואשר השליכו את כלי מלחמה ולקחו אנשי יהודה את כל שלם ואשר חרבו את כל העמים ובנו את המוכה אשר בירושלם ואשר הנביתו את חומות העיר מסביב וגם בנה את בית סורא עירו. כשמע המלך את הדברים האלה ותפעס רוחו ומרוב הבהלה נפל למשכב ויחלה מרוב אנחתו. ויאחזהו השבץ וכאב המעים וחולי הבטן וירום תולעים ויבאש לכל החיל ונשרו איבריו וגם בעיניו נבאש וידבר לכל קוראיו ויאמר צדיק יי' הוא ודיין אמת וידר נדר אם ירפאהו אלהים להיות כיהודי קורא בכל מקום, גבורת שדי: ויכתוב את הדברים האלה אל היהודים להתפלל ליי' על אנטיוכס בנו ויקרא אנטיוכס לפיליפוס ריעו . . .

⁽¹⁾ ראה ספר מכבי, א' א'—י"ד ומכבי, כ' ט' א'—י"ב.

ספר

צפנת פענח

יגלה שירים קדמונים, פרי רוח רבני אלגיר הראשונים, אשר היו עד היום הזה
שפונים וסמונים, בכתבי יד ישנים,

ונלוו אליהם הערות ותקונים

ממני

הצעיר יצחק מרעלי "ס"ט.

עם תוספות הגהות והערות מאת

חיים בראדי.

מחברת א'.

כוללת

פליטת שירי הריב"ש והרשב"ץ זיע"א.

לזכרון

נשמת אדוני אבי מורי ועמרת ראשי

בה"ר רפאל דוד מרעלי זצ"ל

שנמטר ביום ב' ג' לחדש מרחשון שנת תרנ"ג לפ"ק.

קַרְמֶה-צִפְנָה.

מִי מַלֵּל: בינות ספרים עתיק־ימים, אשר כמו בערמות אבק בית הגניזה, ועלים נפרדים אשר בלו מזוקן, מצא ידידי החה"ש ר' משה בועזיז נר"ו, זה לא כביר, ובשעה טובה, כתב יד ישן נושן, מעט הכמות אבל רב האיכות. ויהי בהראותו אותי את הספר, ואעיף עיני בו ואחזה, והנה הוא מלא שירים יקרים ילד־רוח רבותינו הגדולים זי"ע, אשר אור תורתם נגה וזורה עלינו פה, ואשר בסוד להקת המשוררים באה נפשם ובקהלם תחד כבודם. ואשמח עד מאד כי מצאתי את שאהבה נפשי, את הדבר אשר לו נכספה וגם כלתה מעודי עד היום הזה. ואומרה אז אל ידידי הנז': הן הספר מצא חן בעיני, כי ברכה רבה בו, שש אנכי על אמרותיו כמוצא שלל רב. ועתה אחזתיו ולא ארפנו עד שהביאתיו אל בית אוצר ספרתנו, ואל חדר שכיות החמדה הנשארים לנו מימי קדם. ויואל משה בטובו, לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי. והנה מקום אתי פה להביע לו נגדה נא לכל עמי את רגשי תודתי מקרב ולב עמוק.

הכת"י הזה הוא קובץ קינות לימי הצום הרביעי, החמישי והשביעי, והוא חסר בסופו והמעתיק⁽¹⁾ ספח אליו עוד בראשו איזה קינים והגה ושירים פרטיים מהריב"ש, הרשב"ץ, הר"ר אבא מארי, הר"ר יוסף ונגדו הרב, הנקרא בשמו, למשפחת אבן כספי המפארה, וזכר כל הצדיקים האלה לברכה. ואבחר כעת מכל השירים הנחמדים, אשר נקבצו באו בו, את הגיוני רוח מורינו הריב"ש והרשב"ץ זי"ע, כי להם משפט הכבודה, ולהם נאווה לראות אור ראשונה. ואם, כאשר תקותי תאמצני, תיטב בעיניכם, קוראים נכבדים, החוברת הזאת מספרי "צפנת פענח"⁽²⁾ אשר כשמו כן תעודתו, לחשוף אוצרות נעלמים ומטמוני מסתרים אשר נצפנו עד כה בעירנו יע"א, לאמר לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו, אזי בע"ה אעביר על פניכם כל טוב שירי יתר רבנינו הקדמונים וצ"ל הנמצאים אתי, והמה בכתובים, כאשר יש את נפשי, איש איש על

⁽¹⁾ בצד הראשון מן הכ"י הזה רשום: אני הכותב . . . בה"ר יוסף זנודה ס"ט, ושמו העצמי נמוק כדיו, ואמנם כ"אפרים" נראה אלי מבעד למוחק. ולולא חתם בו הסופר את שמו, כי עתה הולחנו תועה להאמין כי הכ"י הזה הוא מהרב ר' יוסף אבן כספי הצעיר ז"ל, יען כי על שיר אחד מהרב הזה המובא בו רשום: שלחתי אני הצעיר יוסף בן החכם ר' אבא מארי זלח"ה וכו' ועל שירי ר' אבא מארי הגדול ז"ל ור' יוסף הגדול ז"ל כתוב: בתים אלו יסוד "אדוני זקני" וכו'. על אדות הרבנים האלה ז"ל אחשך־פי עד אשר אוציא את שיריהם הרבים לאור בע"ה ואז עלימו תסוף מלחי.

⁽²⁾ הנה לדעת מהר"א מגרמיוז ז"ל, צריך כל אדם לרשום שמו בספרו (יעוין בספר הרוקח) לכן גם אני הצעיר התמתי שמי ושם אבי ז"ל על מחברתי זאת "צפנת פענח" אשר הוא בגי' "זה יצחק בה"ר דוד מרעלי ז"ל".

דגלו באותות לבית אבותם, וראיתם ושש לבכם, כי הודות לאל, ההצלחה האירה לי פנים, ומצאתי לאשרי המון שירים בכת"י, שירי קדש ופיוטים וזמירות, כלם אהובים, כלם ברורים, כלם נעימים.

הן כל יקר יאתה לשירים הנכבדים האלה, אשר אנכי נותן לפניכם היום, אם מפאת ערך רעיוניהם הנשגבים המשבצים במחלצות נאומי נביאינו הנעימים וניביהם הנאורים, ואם מצד יוצריהם אשר ממזרח שמש עד מבוא, מהלל שמם ומפואר, ואשר השכילו להלוך בעקבות משוררינו הספרדים, והפליאו כמוהם לעשות לרוח משקל. הדרת הוקנה והשיבה החופפת עליהם, תשית נוספות על זיו יפעתם והודם. כי חמש מאות שנה חלפו הלכו למו כבר מאז נתכנו השירים האלה; ועד כה, הה' היו כלואים במאסר הכ"י, ולא שופתם גם עין חוקרינו המתחקים על שרשי הפיוטים הקדמונים⁽⁸⁾; ועוד מעט קט ונכחדו מן הארץ, כי כפשע היה בין הכ"י הנ"ל ובין האבדון, לולא משה בחירי חמל עליהם וחש ומשה אותם מתהום הנשיה, ימים אחדים לפני הזמן המיועד לגניזת הספרים הישנים.

הנה לדאבון לב כל חובבי ספרותנו העתיקה, ספרים יקרים אשר חוברו בימי קדם ואשר באמת הון עתק וכל החפצים לא ישוו בהם, יפלו לרוב לנחלה לאנשים הבלתי יודעים להוקיר את חין ערכם, אשר בלי חמלה וחנינה ישליכו אותם מנגד עיניהם, ככלי אין חפץ בו. וממין הספרים האלה הוא בלי תפונה הכ"י הזה אשר בעליו האחרון וזה אותו הלאה והרחיקו מעל פניו להיותו קובץ קינות ובכללן מגלת ירמיהו ע"ה. ותליית, כי לא היה לברות לשני עש ותולעת, ורמה לא היתה בו.

השירים השורדים האלה, היוצאים עתה לאור בפעם הראשונה, יראונו לדעת כי רבותינו הגדולים, הנאונים האדירים הריב"ש והרשב"ץ ז"ע, אף כי שחו בים התלמוד הגדול ורחב הידים, עצרו כח גם לעלות אל ראש הר הזמורה אשר יגיע לשמים שיאו, לשאוף רוח נחת, ולהנפש מעט מתלאות הזמן. ויהי המקרא תמיד נר לרגלם, וחכמת הדקדוק אור לנתיבתם. אפס למראה הצרות הרבות והרעות אשר עברו על ראשם בארץ השפנים (Espagne), ואשר העלו בזכרונם את כל הקורות אשר מצאו את אומתנו האמללה והנדרחה מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, היה עונבם, לרוב, לקול בוכים, ויהגה אך נכאים. ואולם לעתים רחוקות רוח שמחה רחף על כנורם וירעיש את מיתריו אשר השמיעו קול רנה וגילה, וישירו שירות דודים.

אם הריב"ש וצ"ל חבר עוד שירים מלכר אלה, לא אוכל לדעת, אבל אדמה בנפשי כי היו עוד אחרים לפניו, ונאבדו מתוך הקהל. אמנם מהרשב"ץ וצ"ל נמצאו עוד היום אצלנו שירים קצרים וארוכים הלא המה בספרתו אחד הנה ואחד הנה, ושמנה בתים אשר הוסיף באזהרות ר' שלמה בן גבירול וצ"ל, ומעמו ונמוקו עמו⁽⁹⁾.

⁽⁸⁾ מאגרות שר"ל (חלק שמיני אות תפ"ה) נראה ברור כי היו ביד החוקר הזה ז"ל קינות מריב"ש ומהרשב"ץ וצ"ל. אבל תם אני ולא אדע אם ראתה עינו את כל השירים היקרים אשר הוצאתי לאור עתה בע"ה.

⁽⁹⁾ בקרובץ אלגיר נמצא ליום ב' של שבועות פיוט אשר חתם בו: "שמעון חזק" ומבנה בתיו גם משקל חרוזיו (הדומים לשיר ב' מחלקת ב') יעידון יגידון כי ידי הרשב"ץ ז"ל יסדוהו. שמונת הבתים אשר חוסף הרב ז"ל באזהרות רשב"ג ז"ל הלא הם כתובים על ספר מנחת בכורים להרה"ח אליהו בן אמוזג נר"ו והעיר עליהם כדברים האלה: "אלו הן ח' בתים להרשב"ץ וכה הראני מר"ח הרב כמחור"ד אברהם קוריאט נר"ו יאיר ס' אזהרות משפירי

עפ"י עדות מהר"י גבישון זצ"ל בספר עומר השכחה⁽⁶⁾ (דף קכ"ה ע"ב) תכן הרב הזה זצ"ל עוד שירה ארוכה. "המתחלת הסר זמן מכאוב המון שיריך וכו' בת ארבע מאות בתים שוים על קו אחד יעמודו ובהמצאה אחת ובענין א' ובמשקל א' בלי תוספת או מגרעת אפילו כמלא נימא" ובחרוזים משותפים (תגנים). ובבאה לפני המלך (מאן מלכי רבנן) הריב"ש זצ"ל. "כתב לו שבעה עשר בתים אחרים על אותו המשקל ועל אותו האופן ההמצאה עצמה. להראות שאעפ"י שיש לו כח גדול ורוח אלהין קרישין ביה בהמציאו ארבע מאות מלות דומות זו לזו עדיין יש ויש וכוונת כלם לשם שמים". לדאבון לבנו מכל הבתים האלה המלאים כל טוב, לא נשאר לנו כי אם זכרם. חבל על דאבדין ולא משתכחין! ברם זכור לטוב אותו הרב המשורר, והר"י גבישון שמו, אשר השאיר לנו לברכה את התחלת דברי הריב"ש זצ"ל וסיומם (ע"ש).

גם בכ"י הזה אשר בידו, ואשר על פיו עשיתי את העתקתי באמונה⁽⁶⁾, נרשם בצרו הראשון כדברים האלה: וגם מורינו הרב הגדול הרשב"ץ זלה"ה היה שולח חרוזים אל מעלת אדוני זקני החכם הגדול ר' אבא מארי (אבן כספי) זלה"ה בדברי שבת, והיה מפתח שמו בהם בדרך מליצה, ואדוני זקני זלה"ה היה משיב בבתים אלו:

אתה מעון.	לחכמה צור.	ראש שיר	למעונך שם.
שומע לך.	ישכון בטח.	יוס[יף דעת].	דת לך יבשם:
אתה האל.	[חלק לך] בין.	יען [כל] עת.	דתך תרוץ.
עשה לך שם.	אל ראש עולם.	עד חציו גם.	עד סוף אחרון:
את [שם אבי]	ך ראש צדק.	לפני ראשו.	האל השית.
שמח הרבה.	מאין אחרית.	גדלה עד כי.	אין לך ראשית ⁽⁶⁾ :

ספריו של הרב גאון עוזנו כמהור"ר חיד"א זי"ע ושם כתוב בגליון משהרת ידי קרשו ממש וז"ל: אלו השמנה בתים. לא חלו בס ידים אשר בנה שלמה, הרשב"ג שור"ם במדבר במתק ודשן נאו"ת מדב"ר העומדים ברומם, שורות"ם וזיוריו אזהרות מזהירות שככה לו בעולמו, ואולם תמניא אינון בתי מלכות רבן שמעון הרשב"ץ גדול מרבן שמו, וכך היה מונח אלה הפקודים ונימוקו עמו. דברי החיד"א ס"ט". עכ"ל. הגה כנראה הבתים האלה באו לידי הגאון הזה ז"ל אחרי אשר חבר ספרו היקר שם הגדולים (ע"ש ערך אזהרות). ואולם לא אכתה תחת לשוני כי לבי יסיתיני בספק, כי כאשר נדפסו כן יצאו מתחת יד הרשב"ץ זצ"ל יען כי יש לתמוה: מדוע לא שקל את החרוזים האלה בפלס אשר השתמש בו הרשב"ג, כאשר היה מן הראוי? בלי ספק ידי אחד המעתיקים חלו בהם אשר השחיתו את תארם ושנו את טעמם ובתכניתם הזאת באו אל ידי הרב חיד"א זי"ע.

⁽⁶⁾ פה מקום אתי לבשר לכל אוהבי שירים קדמונים, כי יש את נפשי להו"ל בע"ה בל"צ את ילדי-רוח המשוררים הנפארים ממשפחת גבישון ז"ל אשר בסוף הספר היקר "עומר השכחה" בהערות והארות ממני כפי אשר יחנני ה' החונן לאדם דעת, ואקוה כי אפיק רצון מהם. ⁽⁶⁾ כאשר השלמתי את העתקתי הגר הגיד לי ידידי החורן ר' יוסף לחייאני ב"י כי נמצא אתו קובץ קינות לימי הצומות בכ"י, ויואל גם הוא להשאילו אלי. ועל פיו תקנתי איזה טעויות אשר בכ"י הראשון כאשר הראתי בהערותי אשר בסוף הספר הנכחי. ושם אזכיר אותם בר"ת: הראשון בכ"י, והשני בכ"ש.

⁽⁷⁾ ראש שיר הוא "ש", בהתחברו אל "מעון" יהיה "שמעון". — והשם הזה שרשו "שמע" וגרמו בשומע לך. ואולי בשתי התיבות "שומע לך" כוון המשורר ז"ל אל הגי' "שמעון". — המלים אשר בתוך המסגרת נמחקו בכ"י ותקנתים מודעתי. — אם נחבר "שם" אל ראש עולם עד חציו ר"ל "ען" ונלווה אליהם סוף אחרון ר"ל ק, יעלה בידינו עוד "שמעון". ראש צדק הוא צ ואחרית "שמח" בלי ראשית הוא מח הרי צמח. שם אבי רבן שמעון הלזה ז"ל. ⁽⁸⁾ בדרך אגב מציאתי לנכון להציג פה לעיני הקוראים הנכבדים את השירה הזאת אשר

בטרם אצא מאת פניכם, קוראים יקרים, אמרתי אספרה לכם את כל התלאה אשר מצאה בימינו אלה את שני המאורות הגדולים, ה"ה רבינו הריב"ש ורבינו הרשב"ץ ז"ל. ויהיו דברי אלה כעין "מלואים" לתולדותיהם הידועים לכם מכבר בטח. הנה מטעם הממשלה יצא, בשנה העברה, חק להפיל חומות עירנו הגבוהות והבצורות, למען הרחיב את גבולת. ומודעת זאת בכל הארץ כי הרשב"ץ ז"ל מנוחתו כבוד בקיר החומה הצפונית, והריב"ש ז"ל, חוצה לה הרחק כחמשים מיתרים (Mètres) בערך. ויהי בהשמע הדבר אלינו, פחד קראנו ורעדנו, ולעפה אחותנו, ותכסנו פלצות. אהה! מורינו ומאורינו! אמללים הייתם בחייכם, ואמללים גם אחרי נאספתם אל עמכם. בחייכם על צוארכם נרדפתם בלי חשך בארץ הדמים, אויביכם שללו אתכם ושרדו את כל רכושכם, וגם כבואכם אל המקום הזה אשר אויתם למושב לכם, לא מצאתם מנוחה שלמה. והנה, הה! גם אחרי שכבתם עם אבותיכם, זה קרוב לחמש מאות שנה, ועוד לא הונח לכם! רב לכם, אדונינו, רב לכם סבול כעס ומכאובים! על כל אחד מכם, גאונינו, אוכל להמליץ את דברי אויב (ג' כ"ו): לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז. לא שלותי בספרד, ולא שקטתי באפריקא, ולא נחתי נם בקבר, ויבא רגז, (ע"ד דברי שמואל אל שאול: למה הרגונתי להעלות אותי, ש"א א' כ"ח ט"ו). ראשי עדתנו פה, ה"ה חברי הכונסים מוואר, חשו אז ולא התמהמהו לעצור בעד הרעה הזאת. ויפנו בבקשתם אל שר חיל הגאונים (génie) אשר להם לבדם נתנה חלקת הארץ הלוז, לבלתי יעתיקו הרבנים ז"ל ע ממקום מנוחתם, ולדאבוננו השיב פניהם ריקם, באמרו כי כן דבר הממשלה, וכתב אשר נכתב ונחתם בטבעת שר המלחמה המושל על הענין הזה, אין להשיב. ויחלו אז את פניו למען נתתן להם

ראיתי בסוף מחזורי כ"ו השייך לביהכ"נ של מהר"א ציירי זצ"ל ורשום עליה ככה: וזה אשר דבר הרי' דוד יצ"ו ב"ר שמואל חלאיו ב"ע השואל על פירוש "אשר אשש" והוא תלמיד הרשב"ץ ז"ל. ע"כ. ולפני הזכירי השיר הזה, אקדים כי "אשר אשש" הוא פיוט לשחרית של יום הכפורים מהרב יצחק בן גיאת ז"ל ופירש אותו הרשב"ץ ז"ל עפ"י בקשת אחד החוגים (כ"כ בס' לויית חן מהרב הזה ז"ל ועתה נודע לנו מי הוא השואל). ונדפס בהגהות מהר"א אלנקאר ז"ל במחזור שלנו וגם בס' חופש מטמונים מהר"ה"ח ב"ג ז"ל. והתלמיד הזה הוא ב"ס בנו של הרי"ר שמואל חלאיו ז"ל מ"ב רשד" אשר פנה פעמים רבות בשאלותיו אל הרשב"ץ ז"ל (עיין תשב"ץ). ואלה דברי השירה השקולה בפסל הזוג:

עשרה מאמרות גם כללם
ובתבונה ודעת צור הולם
בעולמות שלשה ושבילם
כרובים פורשי כנף כאולם
שתים מערכות בו וכלם
למולות שנים עשר במשלם
שבע גרות מגורה הם בהלם
באש תמיד ולא תכבה לעולם
וההפסד בעוז צורם מחוללם
בחק האל דבר אחד לכלם
אשר במ נחקק הכל ונשלם

לרב שמעון אשר פירש לדוד
בתוך שלש אשר המה בחכמה
כבוד עליון ואמצעי ושפל
וסוד משכן ובית קדש קדשים
ובית קדש מגורה הם ושלחן
שנים עשר אשר המה בערך
ושבעה כוכבי לכת בדוגמת
והחצר כמובת אש בתוכו
ודוגמתו בעולם ההנה
ומחשבה והדבור ומעשה
בתוך ספר ספור כללם

למצער ארכה לפני יחל מלאכתו שם, ויאות להם על זה פעמים ושלוש. וישיתו לבם, במשך הזמן ההוא. להגיש עצמותיהם אל הכונסיסטואר המרכזי אשר בפאריס, למען יעמוד לימינם, ואולי יש תקוה כי על ידו נשיג את מבקשנו.

בעת ההיא נמנה מאת הכונסיסטואר אשר בעירנו ועד, לפקח על הענין הזה. ותהי ראשית מלאכתו לחקור במערת הריב"ש וצ"ל איה מקום כבודו. (כי לפי סדר העבודה (plan) היה צריך להעתיק הרב הזה ו"ל ממקומו בראשונה) אולי ימצא קברו למטה מן הדרך הסלולה אשר אצלה נבנה ציון הרב וצ"ל על גבעה תלולה, ואז לא נירא פן תשבת מנוחתו. אבל הה! גם תוחלתם זאת היתה מפח נפש. כי הקבר היה גבוה על המסלה, ומקומו בימין המערה, וסביביו חביות מעשה ידי יוצר אשר נגנזו בהם לפנים ספרים ישנים שנהפכו כעת לעפר. ותחת למצוא שם רק הרב ו"ל ושני בני הרשב"ש וצ"ל, ה"ה הרבנים בעלי שו"ת יבין ובוועז וז"ע, אשר לפי דברת הוקנים שמה ינוחו, נגלו לעיניהם כחמשה עשר קברים ורובם אחד ע"ג חברו בלי כל כתובת, ויהי הדבר לפלא גדול. ותהלה לאל יתברך, כי מצבת הריב"ש ו"ל נשארה קיימת, כי בלתי א"כה ידענו מי הוא הרב ו"ל לחלק לו הכבוד הראוי לו!

המצבה הזאת אשר נמצאת ביום א' ו' לחדש אייר התרנ"ו בסדר אחרי-מות קדושים, נתנה לאחב"י אשר פה ענין רב לענות בו, כי היא היתה דבוקה אל צלע הקבר הימני בלי כל רושם אותיות עליה. ואולם אנשי הועד הנ"ל הרהיבו עז בנפשם והוציאנה ממקומה להתבונן בה אם לא נחרת עליה דבר מאחריה, והנה לפניהם, לגדל תמהונם, שיר שלם באותיות מרובעות ובולטות, יקרות ומרהיבות עין עד להפליא, אשר יתן אותותיו אותות נאמנים כי האבן הזאת היא מצבת קבורת הריב"ש וצ"ל, גם אם דבריו לא יתאימו בד בבד עם הקינה הידועה לנו מלפנים והחקוקה על לוח ציונו מבחוץ. המה ראו כן תמהו, נבהלו ושלחו חיש לקרוא לחכמי עירנו הי"ו, למען יבאו לחזות את המציאה הנפלאה הזאת ולחזות את דעם עליה, יען כי חידה היא ואין פותר אותה. ויען אז כל אחד את חלקו, זה בכה וזה בכה. ואני צעיר התלמידים אחרי אשר חרשתי בעגלת וקני דורנו יצ"ו, מצאתי את פשר הדבר הזה. הנה המה יספרו כי שמעו מאבותיהם אשר לפנים בחסות עירנו בצל התוגרמים, הסכן הסכינו טבחי אלה האחרונים, להשחית בודון את סכיניהם על אבני קברי ישראל, ואין איש מאחינו פוצה פה ומצפצף, כי היו אז צפויים אלי חרב, סכנה גדולה רחפה על ראשם, וחיייהם תלואים מנגד. ולהיות כי יום יום הלכו שמה לעשות מעשיהם, זר מעשיהם, נמחק הכתב אשר על האבנים ברבות הזמן. והרבה מצבות אשר נמצאו כעת בסביבות הריב"ש ו"ל יעידון על אמתת הדבר הזה. והנה לרעתי אין ספק, כי גם מצבת רבינו ו"ל לא נמלטה אז מידי המחבלים ההם. וכראות חכמי העת ההיא את השערוריה אשר נעשתה, החליטו⁽⁹⁾ להקים מחדש מצבת אבן על קבר הרב ו"ל ולכתוב עליה

⁽⁹⁾ בספר דור דור ודורשיו (ח"ה צד 149 בהערה) הובאו דברי הרב יוסף בר יצחק סמברי וצ"ל אשר כתב בספרו „דברי יוסף“ מצרות הריב"ש וצ"ל באפריקא ושגם במותו לא נהגו בו כבוד וכי נשאר קברו בלי מצבה עד שהמגורשים מקשטיליא בשנת רנ"ב בנו ציון גדול על קברו וכתבו עליו הבתים אשר הו"ל ר"ד קויפמאנן נ"י (כ"ב בדוריד). ויפה העיר הרא"ה ווייס בזה"ל: ומי יודע אם לא הפרזו ר' יוסף הזה על המדה. כי מדברי התשב"ץ בכ"מ נראה כי יותר מאשר נהג בו כבוד בחייו, נהג בו אחרי מותו. וע"כ אין להאמין כי נתן הרשב"ץ להשפילו אחרי מותו עד שאפילו מצבה לא העמידו על קברו. עכ"ל. ואני הצעיר,

בחרט את הדברים אשר היו מפותחים על הראשונה, למען ידעו הדורות הבאים אחריהם איה מקום כבודו להעריצו. אפס, לדעתי, אבד זכרם מנהם, וינעו להוציא את הקינים ולא יכלו, ואף כתיי אחד להעתיקם ממנו לא מצאו אז. ואולם הבית, אשר בו רמז המיסד ר' אבא מארי אבן כספי ז"ל את פרט השנה אשר בה נלקח ארון האלהים, וסיום החרוזים "חק" נשארו אתם לפליטה. וישחררו אז את פני אחד המשוררים לחבר להם חרוזים לכבוד רבינו ז"ל, וימהר לעשות את רצונם. ואחרי אשר הוחקו הטורים ההם על האבן, השכילו להפוך אותה על פיה למען לא יוסיפו עוד בני עולה להניף את חרבם עליה ויחללוה. ולכן היה שם ושאריה לכתובת הלזו, ולא נשחת תארה בארך הימים. ואדמה כי בהשערתי זאת קלעתי אל מטרת האמת. והנני להציג עתה לעיניכם, קוראים אחובים, את הקינה החדשה וגם הישנה מערכה מול מערכה וראיתם כי צדקתי באמרי פי. ומי יתן והיו לכם לרצון!

(הישנה)

(החדשה)

מאד רגזה תבל
וציץ היקר נבל
ולבשו סות אבל
מאורים בשחק:

בנסול מגדל
כבוד ידל
נעם יחדל
נחם ירחק:

שרפים יהמיון
ברעש יאתיון
בקול מר יבכיון
לדוד מגי ירחק:

אם באשמך
גופו נטמן
רוחו נאמן
עד בשחק:

[אה]ה סר הוד לקח
ונהפך יין רקח

שונה ששה¹⁰
סוד החמשה

אבוא אחרי הרב המעיר ב"י ואמלא את דבריו. הנה לדעתי יתכן כי בנוגע למצבה אמת יחנה חכו של ר' יוסף סמכרי ז"ל, כי אולי בבוא המגורשים הנ"ל הנה, כבר נמחקה הכתבת שהיתה על קבר הריב"ש ז"ל, כאשר שערתי למעלה. ואז נרבה רוחם אותם לעשות נפש לצדיק ז"ל ויקחו אבן וירימוה מצבה והיא היא אשר נגלתה לעינינו זה לא כביר, ויצא לנו מזה כי הקינה הזאת החדשה נחרתה בהשתדלותם בימים ההם, ולא כמ"ש הרב ווייס ב"י, כי כתבו אז על הציון הבתים אשר חו"ל הרד"ק ב"י והל' יסוד הרב אבא מארי אבן כספי ז"ל.

¹⁰ שונה ששה פי' ששה סדרי המשנה אשר הם פירוש (סוד) חמשה חומשי התורה. — הנוסח הישן נדפס ב"הכרם" ואנכי העתקתי פה מן הכ"י אשר בידי ובו רשום עליו כדברים האלה: „בתים אלו כתובים [על] מצבת מורנו ורבנו הרב הגדול ריב"ש [זלה"ה] והם יסוד אדוני זקני החכם השלם ר' אבא מארי אבן כספי זלה"ה, ופסירת הרב חיתה שנת כ"י לקח ורסוז הוא בבתיים על מצבתו ע"כ. — הנוסח הזה לא נחרת כמתכונתו על הלוח אשר היה על ארמון הרב מבחיץ. הבית השני ממנו נפקד מקומו שם. (ראה המכ"ע Monatschrift) שנת 1883 חוברת 3 וספר הרב יצחק בלאך. ב"י (לפנים רב באלגיר והיום בעיר Nancy) הנקרא: Inscriptions tumultueuses. — לדוד מגי, בכרם מנו. בית ג': אהה, כן תקנתי עפ"י הנוסח החדש אשר בו נמצא בשלמותו הבית הזה, אשר נשאר לפליטה במובא למעלה בהשערתי. (וראיה מהימנא לה הוא משקל הבית הזה, יתר וד"ה, המשונה מן האחרים המיוסדים על

יושב בשר לרעל כ"י ל'ק'ח'
מים ישחק: אלהים את יצחק:

אחה סר הוד לקח עלות אוה אל על
ונהפך י"ן רקח בטוב חלד נעל
לרעל כ"י לקח ותום צדק פעל
אלהים את יצחק: בכסא יה הוחק:

כאלים יחשב
לרנתם יקשב
בכתר הוד יושב
בשמים ישחק:

ארבע תנועות בלבד, והמתאים בד בבד עם כל חרוזי השיר (הישן). — בכרם הגי' "כמה" וכן בלוח הציון הגי' ובכ"י יש נקב במקום שתי האותיות הראשונות, ולדעתי "אחה" הוא יותר נכון. בית ה': "ותום צדק" כן כתבתי עפ"י הכרם בעבור המשקל; בכ"י: בו הן, והוא נגד המשקל וכן בלוח הגי' אמנם גם אם הגי' "ותום" נעתקה סכ"י אשר ראה הר"ם אדעלמאן מירושלים (ע' הכרם) יתכן כי תקון סופרים היא, יען כי לא יתכן שטעות כזה נפל בכ"י אשר לפני וגם בכ"י אחר אשר ממנו הועתקה הקינה החקוקה על הציון הגי', ולא תשתנה בנקל המלה "ותום" אל "בו הן". לכן לדעתי יש לתקן "והן" צדק פעל ויהיה עפ"י המשקל. ואין זה חזון יקר בכ"י כי בטעות הוסיף הסופר אות אחת. הנה הרב בלאך הגי' דחה את פטירת הריב"ש ז"ל לשנת קס"ט (1409) (ע' העתון Revue des Et. Juiv. VIII, 280) וגם הר"ר אמלאס בהכרם הטיל ספק באמתת הפרט "כי לקח" ואולם הרד"ק הגי' העיר על דבריהם בטוב טעם והראה לדעת כי "אין לבנות מגדלים הפורחים באוירן של השערות ולזרוק הלאה ציון ברור ומקובל בלי מופת מכריע ותוחך. ויצא אח"כ אחד מחכמי עירנו, והוא ידידי החכם הש"ר מרדכי צורר גי' להוכיח קבל-עם כי צדק הרב בלאך בדבריו אשר גם הוא התרה החזיק אחריהם. (ע' "המליץ" גליון 10 ש' תרמ"ח) ועשה להם סמוכים. והנה אחשוב לנכון להזכיר את טענותיו פה ולבשלן כי על אדני תהו נוסדה, למען לא יסמכו עליהן כותבי דברי ימינו להיותן יוצאות מפה אחד מילידי אלגור, ואתו הסליחה. ואלו הן: (א) ברור הוא אצלו בלי כל ספק, כי ר' אבא מארי אבן כספי ז"ל לא ראה את הריב"ש ז"ל יען כי לא בא עמו בשו"ת, וגם לא נזכר שמו בין חכמי הדור הבא אחריו. (ב) דבר ידוע הוא כי מטעם מלכי ערב לא כתבו היהודים אז מאומה על מצבות מתיהם, והגזרה הזאת שררה בעצם תקפה עד השנה 1600 לספ"ה בערך. ובימים ההם חבר ר' אבא מארי ז"ל את קינתו, ואז נשכחה שנת פטירת הריב"ש ז"ל, זה אומר בשנת קס"ח וז"ה קס"ט והשלישי ק"ע, והמקונן בראותו כי הגי' של "כי לקח" הוא קס"ח גמר אומר כי בשנה ההיא שכב רבנו יצחק ז"ל עם אבותיו ולא חש אם היה זה ב' או ג' שנים אח"כ. אלה הם תורף דבריו, ולהוכיח כי לא שרירין הם ולא קיימין, דיה לנו עדות ר' יוסף אבן כספי ז"ל הנאמנה אשר הבאתי למעלה. ובנוגע לעצם הגזרה הגי' אשר הרב בלאך הוא מחוללה, הגני להודיע כי שאלתי אז פי מו"ר החה"ש הדומ"ץ הרב הכולל ר' שמואל אבולכיר ז"ל (נפטר בעיה"ק ירושת"ו אשר אוה למושב לו לעת זקנתו בחדש אלול ש' וילך שמואל "הרמות"ה" לפ"ק בן ע"ט שנה) השיבני כי מעודו לא שמע את הדבר הזה. והמצבות אשר נמצאו כעת בסביבות הריב"ש זצ"ל, והן מומן קדמו לפני העת אשר קבע עליו הר"ב את מסמרות השערות, יוריעונו למרי כי שגגה יצאה מלפניו, ומעולם לא היתה גזרה כזאת. ואם הוא, (הרב בלאך) לא ראה מצבה עתיקה מלפני שנת 1620 (ע' ספרו הגי') הנה לא ראינו אינו ראינו, וגם אם נגלו לעיניו קברים בלי כתבת אין לדון מזה על הכלל כי אולי נמחק הכתב מפני תנופת יד המחבלים כמ"ש"ל.

אחרי הדברים האלה אנידה לכם, קוראים נכבדים, את תוצאות שאלת הרבנים זי"ע. הנה קיינו לשלום ואין טוב, למרפא והנה בעתה. כי גם הכונסיםטוואר המרכזי לא יכול, לדאבוננו, לעשות מאומה לעצור בעד הרעה. ועלינו איפוא לבקש ראש כאגמון לפני רצון הממשלה כי יום האחרון המוגבל מאתה, הוא השני לחדש Tsin (כ"א סיון התרנ"ו).

ויהי בעצם היום הזה ויקראו ראשי קהלנו לעצרה כללית בביהכ"נ הגדולה את כל בני עדתנו ויעל אז הנשיא שלמה הוניל נ"י הבמתה ויודיע את הנאספים את כל פרשת מעשה אנשי הכונסיםטוואר אשר עשו להעביר את רוע הגזירה, ואת כל המכשולים והתחתות אשר מצאו בדרכם, ואשר בעבורם היה פעלם מאפע. ויאמר להם: אחי ורעי! הן נחויץ להשיב היום את ראש יועצי העיר והשר הנ"ל, אם הסכמנו להעתיק את הרב זצ"ל ממקומו, ואז זמן יתן לנו עד חדש ימים; ואם לא, הנה שר הגאונים יצוה לאנשי חילו לעסוק המה בעצמם בזאת המלאכה, ויחולל ח"ו כבוד הרב ז"ל על ידם, ומחר יהיה האות הזה. והנה יש את נפשנו לקנות בכסף מלא חבל אדמה לא רחוק ממקום ציון רבנו ז"ל, למען ינחו שם על משכבותם הוא והרשב"ץ ויתר רבנינו זי"ע וערכה להם שנתם באין מהיריד ומפריע. עד בוא גואלנו במהרה בימינו, אמן! ועוד עם לבבנו, להעתיק הקבר שלם בעפרו ע"י אמנים מומחים באופן שלא יפול ממנו צרור ארצה, ועצמות רבנו ז"ל לא תגלינה ופניו לא יראו.

ועתה הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל. ההשיב אשיב אותם דבר כי הננו נכונים לעשות את אשר הוטל עלינו בחזקה, אם מאן נמאן להסכים להעתקה הזאת, ונסמוך על הנס! וישאל אז ה' שלמה הנ"ל את פי חכמי עירנו הי"ו אשר באו אל האסיפה, אם תורתנו הקדושה תתנגד למעשה הזה! ויחוו אז חיש את דעתם, כי אין אסור בדבר, אחרי כי מקום מנוחתם החדש יהיה יותר נכבד ונאה למעלתם ז"ל. וע"ד הנס אמרו כי חז"ל הורונו "שאין לסמוך על הנס", אולי לא אפשר דרא. ואם נמצא חן בעיני ה' ויעשה עמנו אות לטובה בהראותנו נפלאות כאשר ראו עיני אבותינו בשנת הדר"ת מלך (1844) כי המה יספרו לנו כי פועל פעל בימיהם והציל את כבוד הרבנים זי"ע מיד עושקיהם כה, אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה. אמן כן יעשה ה'. ויען אז כל העם יחדו ויאמרו אל ראש הכונסיםטוואר הנ"ל, כי טוב טוב ששיב כי הננו נכונים למלאות את חפצם. ואולם במשך ימי החדש, ינסה עוד הוא וחבריו לדפוק על דלתות השרים ההם, מבלי הואש, כי אולי אחרי עת צרה נושע ורוח והצלה יעמוד לשני עמודי עירנו יע"א. ויעשו כן. ולעורר את הרחמים עננו בצום נפשנו ביום כ' ז"ך לחדש סיון.

ויהי אך יצא יצא התמוז למשול על הארץ, והנה ידי עבדי הצרים ופועליהם חלו בארמון הבנוי לתלפיות על קבר הריב"ש זצ"ל ויערו אותו עד היסוד בו בלי חמלה. ועיינו רואות וכלות בדמעות כי אין לאל ידינו להפריעם ממעשיהם. ויגדל עוד צערנו, בהודע לנו, כעבור ימים אחדים, כי תוחלתנו נכזבה, וכל תחנות ראשינו מאפס ותהו נחשבו, וגם תקותנו, אשר הרגיעה את רוחנו, כי גאונים ז"ל ינחו בשלום במקום קרוב אל משכנם הראשון, נשארה מעל. כי יועצי העיר, אשר להם נתנה לאחווה אדמת הקדש ההיא להיות למרמס ולמדרך כף רגל אדם ובהמה, (אוי לעינים שכך רואות!) ואשר על דגל בני-בלי-שם יחנו, מאנו לעשות את בקשתנו, אף בדמים יקרים, ולא נתנונו להביא את עצמות הריב"ש זי"ע גם לבית-עלמין העתיק אשר בו

שוכבים רבנים קדמונים מעירנו וצ"ל⁽¹¹⁾). והם באחת: לקבור את הרב בר ששת וצ"ל בבית מועד לכל חי אשר בכפר St. Eugène רחוק כחצי שעה מן העיר מצדה הצפוני. ומי ישיבם, נפשם אותה ותעש! הן עונותינו הטו את אלה, וכבוד רבנו יצחק ז"ל מחולל מפשעינו!

עודנו תפושים בשרעפינו, ופלגי מים תרד עינינו על הצרה הזאת הבאה עלינו ר"ל, והנה כמלאך מושיע בא אלגירה השר שמעון אלקנוי הי"ו נשיא הכונסים מוואר בעיר ווהראן יע"א אשר חרה לו עד מאד בשמעו את הגזירה הנצבת כמו נד לעומתנו. וישאל את פי ראשי עדתנו לנסות באחרונה לדבר על לב השרים (קרי בצד"י) והמושלים, אולי יצלה בידו חפצו להטותם לטובתנו להעתיק את קבר הריב"ש ז"ל אל חרבת בית הכנסת „אל הארה"⁽¹²⁾ אשר בתוך העיר, כי האדמה הזאת היא אחוזת עולם לקהלנו, ובמקום הזה התפלל רבנו ז"ל בבאו הנה. כאשר קוה מראש, נתנה לו שאלתו בשמחה רבה. מבלי התמהמה הלך אל המושל (Gouverneur) ואל שר חיל הגאונים וראש יועצי העיר ויציע לפניהם את דבריו וירחיב עו בנפשו ויאמר אליהם, אין מדת האנטיסימיזם נוהגת עם המתיים, ולכן אפוא אליהם למלאות את בקשתו. ויהי ה' אתו ויט אליו חסד ויתן חנו בעיני כלם ויאותר לו על הדבר הזה. אולם לדאבון לבנו עוד הפעם התקיימו בנו דברי ישעיהו בן אמוץ ע"ה (מ"ט י"ז), ובעוד אשר הצעת מר אלקנוי נ"י הפיקה רצון ממנו, ותנחמנו מעצבוננו ומרגזנו, והנה יצאו מתוך העדה מתי מספר ונער יכתבם, ויתנגדו אל המפעל הטוב הזה, ויעמדו לשטן לו, ובעו"ה המה היו המנצחים, ה' הטוב יכפר בעד. והיה זה ביום עש"ק ראש החדש אשר „משנכנס ממעטין בו בשמחה" ויגמר אומר אז הכונסים מוואר כי ביום א' תהיה לזית הריב"ש וצ"ל.

ויהי ביום השלישי (לירח אב) בהיות הבקר, ויחרד כל העם אשר במחנה חרדה גדולה עד מאד ויאסף סביב קבר רבינו יצחק ז"ע אשר הורם כאבן שלמה ממקומו והונח על עגלת-צב רתומה לעשרים סוס. וינהרו אחרי מטת הרב בר ששת הקדוש והחסיד ז"ל כל בני קהלנו בקראם בקול רם, בכל הדרך, תהלות נעים וזמירות ישראל, עד בוא ארון האלהים אל בית החיים (ויה"ר שינוח שם בשלום על משכבו עד עמדו לגורלו לקץ הימין). אז הרבנו בקינות וסליחות ותחנונות, ובאחרונה נגש הח' הש' מו"ר אלופי ומיודעי כה"ר יהודה לופראני נ"י בשם חכמי עירנו יצ"ו אל קבר רבינו ז"ל ויקשר עליו מספר מר בדברים חוצבים להבות אש, ועיני הנאספים הורידו כנחל דמעה מאין הפגות. ויקם אחריו החדש"ש כה"ר שמואל צרור המור נ"י ויעש השכבה למנוחת נפש אדוננו ונאוננו ז"ל ובזה חס סדר הלזיה, ושם כל העם איש איש אל עבודתו ואל מלאכתו בלב נשבר ונדכה וברוח נכאה, ויהי האבל כבד מאד

⁽¹¹⁾ אל הב"ע הזה המכונה „מדרש" כי רבנים גדולים ינוחו בו, הובאו בחדש תמוז תרכ"ז ובכבוד גדול עצמות רבנו סעדיה זוראפה ז"ל והרב יוסף בנימין ז"ל אשר נמצאו קרובים למקום הריב"ש ז"ל.

⁽¹²⁾ הוראת השם הערבי „אל הארה" הוא רבע היהודים. הבית המפאר הזה נהרס לדאבוננו בידי הצרפתים זה כשלושים שנה בערך. אדוני אבי ז"ל הגיד לי כי שמע מאבותיו ז"ל כי בהיכל הזה הקדוש, ראה הרשב"ץ ז"ע את הריב"ש ז"ע בפעם הראשונה בבאו אלגירה ביום תשעה באב.

לנו יושבי העיר הזאת, כי נוסף על אבל לאומנו¹⁸). וגם לכל אחינו די בכל אתר ואתר צר להם עד מאד כאשר הגיעה השמועה לאזניהם. כי גדול שם רבינו ז"ל בכל הארץ, ושמעו הולך בכל המדינות, ובכל מקום מקטר מגש לכבודו. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

ועתה, קוראים חביבים, אשים קנצי למליו, ואפרד מכם לשנה תמימה. וכעת היה אי"ה אבוא לחזות עוד בנועם פניכם אשר לא יראו ריקם. ואני תסלה: ה' יוסיף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם ואת כל "מקיצי נרדמים" ורובבי שפתי ישנים נ"י, וביחוד יברך את ידידי הנאמן. נטע נעמן, טעמו כמו מן, חכם כהמן, הר"ר חיים בראדי יצ"ו אשר העירני להדפיס על ידי החברה הנכבדה הזאת את שירי אדונינו הריב"ש והרשב"ץ זיע"א. יה"ר שהוצאת הגיוני-לבם האלה לאור עולם תהיה להם לנחת-רוח, וימליצו טוב בעדינו ובעד כל אחב"י, על גאולתנו ועל פדות נפשנו בבי"א. וה' יברך את עמו ברב עז ושלום.

אלגיר בחדש אדר שנת "חיו יחיו מקיצי הנרדמים" (תרנ"ז) לפ"ק.

כ"ד הצב"י יצחק ס"ט בן לא"א מו"ר ועט"ר כה"ר רפאל דוד מרעלי זצ"ל.

¹⁸ הנה נתתי סימן לשנה הזאת בפסק: על "גהרות" (לפ"ג) בכל שם ישבנו גם בכינוי בזכרנו את ציון, זה ציון הריב"ש ז"ע אשר נהרס עד היסוד בו. והמזמור הזה אשר יקראו כל בית ישראל כליל ט"ב יזכירנו כי היה המעשה הרע הזה בחדש החמישי, יתפכו ה' לששון ולשמחה. במהרה בימינו אמן כן יהי רצון!

שירים מהריב"ש זצ"ל.

(א)

ומי קם הזמן כיום לנגדו
 ביום המחרת יכרע לרגליו
 ושמש נראתה בקר בארץ
 בערב נכסתה בכסות צלליו:

(ב)

כי אם לנוד דודים
 גזלו תנומתי
 אשור בהכבד
 תרב דאגתי
 ומתק בסוד רע
 גם הוא לעומתי
 נודו ופירודו
 רוחי וגופתי
 ביני ובינהו
 בעדו בדמעתי
 לי מפרידתו
 ערבה אסיפתי:

לכל צרי אמצא
 דאגות לבבותי
 מדי תנומתו
 חשך בכל עתי
 אחי היש תענוג
 אשב לעומתו
 האעלצה אחר
 שקול בהפרד
 הן על זמן הפריד
 ואמסכה ייני
 צורי היש חברה
 מרם אסיפתו

(ג)

קינה.

זעקת שבר נשואי תלאות
 ישבו ארץ וירדו פלאות

שוד ושבר בארצו ובגבולו
 נצור מכל משמר

ומזי רעב וקטב מרירי
 הגלה עמי ושכן חרירי

אכלו את יעקב ויכלוהו
 מחרבם לא נשמר

מגדל עופל בחוכך למשגב
 בקנזותיך בראש כל רחוב גב
 הלכו לפני מרדף בלי כח
 נפשך שדי המר

אספו נגהם וצעקו בבכיה
 תבנית היכל והוכת שאיה
 אל לשבתו ומעמו לא עמד
 הלכו בו וריחו נמר

חזקו בנים וחכו ישועה
 בתים מלאו וארץ זרועה
 כי עוד חזון וירום לרחמכם
 נחמו עמי יאמר:

יגדל מספד וקינים יעצרו
 יתנו קול ובכבי ימררו

הן הבה צור בחרבו בני חילו
 ובהיכלו

צָהָה צָמָא המוני וכל חילם
 אחזו שער מרומים לקול נפלם
 זולתך אדונים בעלוהו
 ויכלוהו

חיל בת ציון לארץ וכליון
 בפשעיה ומרדך באל עליון
 נדחיק באין און ומנוח
 ותשוח

קדרות לבשו שחקים, וכוכבים
 הן אראלם לבתים מחטבים
 חרב בסף, שממה בהר חמד
 אשור קלמד

ברבות שואה שלומים תיחלו
 כי עוד תירשו שלל צר ותאכלו
 צור מושיע יחכה לחננכם
 ואלהיכם

(ד)

קינה אחרת.

לשוד עירי גדול כים שברי ולחמי רוש ותלאה:

יחמני צור חלקי ולבבי

אין מתום ונגע נראה:	למטרה אל אויבי ארגז ובבשרי	יקימני ותקחני
פנת יקרת מסלאה:	מלכת ברחובותי רגלי פעמי מרכבותי בציון אל עירי	צ עדי צד ושם בסד והן יסד
באו רבים ונכאה:	למרגיזי אל לנחלה למכתי כי נחלה ובית כבוד יערי	חמורותי ודמעותי ובחומותי
לנחלתי כי נלאה:	ומספד אל יודעי נהי אל כל עובר לו יהי לקול בוכים וכנורי	קרא אבל וציר וחבל כלי נבל
נגאלה והוי מוראה:	ארצי בעדי לעולם נסגרו ואנו באבלם עבשו ועיר הדרי	בריהיה פתחיה צמחיה
בממלכה החטאה:	אקו בשעיר ובני עמון ליום הרגה שכול ואלמון זרוע אלי עורי	ראות נקם להתיקם גמול לחיקם
ואשתומם על המראה:	תבער אש בקרבי שוד ושבר בכל סביבי נתי ערבי ושחרי	בהגיגי למבליגי אזכרה נגי
החרבה אקלאה:	קצרה ידך מפרדות בעמך בכבדות האח בנפול נזרי	יה הקצור וצר יעצור ואמקה צור
ובכבוד משאה:	היוקח או ימלט מוטות צר כי שולט ירדה כי בחרי	שבי גבור ואם ישבור בבית הבור

יְשִׁיבֵנִי נֶאֱנַחָה	בַּת עָמִי וְשֶׁקֶת חֲגָרִי
וְגַם קָרַחָה	הֶרְחִיבֵנִי בְּנִשְׁרִי
וּלְשִׁמְחָה	מִה זֶה עוֹשֶׂה אִמְרִי
	לְהִתְקַרֵּב וּתְבוֹאָה:

תְּהִי מִסְעֵד	וְעֹזֵר אֶל גּוֹלְתִי
לְבַל תִּמְעַד	וְשׁוֹכְבָה אֶל נַחֲלָתִי
וּמִגִּלְעָד	הִבָּא נָא הֲצִרִי
	לְשֹׁאֲרֵית הַנִּמְצָאָה:

חֹזֶק נִמְהָר	לִבִּי נִבְאָה לְהֵרֵצִיּוֹן
בְּרוֹשׁ תִּדְהָר	בְּנוֹת הַיֵּכָל וְאַפְרִיּוֹן
בְּרֹאשׁ כָּל הָהָר	יִהְיֶה נִכּוֹן הָרִי
	וְעַל גִּבְעָה נִשְׂאָה:

(ה)

קִינָה אַחֲרֵת.

יּוֹם יוֹם שׁוֹאֵלִים בְּגִלְלֶךְ	אֶרֶץ חֶפְצִי נִדְחִיךָ
לֵאמֹר בֵּית יְיָ נִלְךָ	צוּפִים שׁוֹאֲפִים לְמִנּוּחֶיךָ
שְׁלוֹם מֵאֵת צְבָאוֹתֶיךָ	שְׁלוֹם רֵב קְרִית מֶלֶךְ
שְׁלוֹה בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ:	יְהִי שְׁלוֹם בְּחִילְךָ

מֵאֵן לְצַבִּי וּלְכַבּוֹד	צִיּוֹן הָעִיר הִתְלַלָּה
עֲלִיךָ לְבִי יְדוּד	עֲלִיךָ רוּחִי חִפְּלָה
יִדְדוֹן כָּל מַחְנוֹתֶיךָ	יִדְדוֹן בְּשִׁבִּי וּנְדוּד
וּתִאֲכַל יִסּוּדוֹתֶיךָ:	כִּי אִשׁ אֲכָלָה הַיֵּכָלְךָ

דּוֹרוֹת וּשְׁנוֹת עוֹלָמִים	הִשְׁבַּתִּי יָמִים מִקֶּדֶם
מִשְׁלָתִי עַל הָעַמִּים	פֶּרְצָתִי יִמָּה וּקֶדֶם
צִיּוֹן עַל שׁוּד חוֹמוֹתֶיךָ	כִּמָּה לִי אֲשַׁב מִשָּׁמַיִם
עַל תֵּלְךָ וּשְׁוֹמְמוֹתֶיךָ:	לִמָּה קוֹדֵר אֶתְהַלֵּךְ

מִלֵּאָה קֶצֶף וְצִבְאָךְ	קְרִית מִשׁוֹשׁ עִיר עוֹז לָנוּ
תָּם עוֹן נִרְצָה חֲטָאךְ	כִּי תָם פֶּשַׁע רֵב הִגְלָנוּ

ירפאך ממכותיך
נחם את כל חרבותיך:

צורך לאור יוציאך
כי נחם את היכלך

על כבוד גלה ממך
מה אשׁוה לך ואנחמך
אין מקים יריעותיך
חגרי שק בחוצותיך:

בת ציון השפלי שבי
על בנים הלכו בשבי
אין שר אין שבט תומך
שיתי כליל צלך

יונה מארץ אשׁור
תרהר וברוש ותאשׁור
נדחך ונפוצותיך
ויריעות משכנותיך:

שׁובי יונת חן נעצבה
שׁמחי כי אשים בערבה
מחרמון ושׁנר ישׁור
הרחיבי מקום אהלך

(1)

קינה ממשורר פלמוני

על פטירת הרב ר' סרץ זצ"ל, ואולי הוא
רבו של הריב"ש זצ"ל:

כיום ישירו בניהם
ונהי נשמע בפיהם
ההולך לפניהם
וכבה אור עיניהם:

מתו חכמה ומזמה
קול קינה ואנינה
על חסרון הארון
ותשש כח חכמים

ומספד מר בו ואון
בקהל ובמשאון
ויהיו דראון
הרב פרץ גאון
ויקרנות וקפאון
שחק וכסיליהם
וכבה אור עיניהם:

איך בביתו אבל רב
ומשכילים במר עולים
ובני און חדלו און
לחסרון אבי מוסר
יום אופל וערפל
וכבה אור כוכבי אור
ותשש כח חכמים

ועבורים ותקופות

בכו על מות אבי חכמות

המקבל, פני תבל	בסבר פנים יפות
ובין עיניו, כל שניו	היו לו לטוטפות
על האל . . .	בו ידים רפות
ואיך צעקה ונאקה	ופרץ בחוצותיהם
ותשש כח חכמים	וכבה אור עיניהם:

ב

שירים מהרשב"ץ זלה"ה.

(א)

אמת עלה ארי עז, בעלותו	גבירים חרדו משאנתו
ובה גבר בני אלים, מצודד	בלי רשת, אבל רשתו שפתו
ונוצח גברים יום קרב, לא	בחרב וחנית, כי פיו חניתו
והוא משך בחבלי בין חכמים	ושתם בעבותות אהבתו
גביר רכב בחכמה במתי עש	ושת תום מעלות על מעלתו
ותם מאז ידענוהו	בתומו כל אור מאין ראותו
ברוחיו המפזחים מבלי מור	אבל ממפעלותיו חלבנתו
אמונה חנתה רפאות בערש	דוי אשכב לנפשי בחנותו
ואאזור בעבות חיים ימיני	ואף לא ראתה עיני דמותו
ישוה אל בני מעיו ורבים	בקרב מקהלות עמו כמותו.

(ב)

מר יבכיון ויהמיון —	וצעקו חויץ אראלינו
והליל יליל בן שחר	וקדרות לבשו זבולינו
ובנעימים נפלו חבלים	וצרה כהרה תחוללנו
איך צור ביד צר מכרנו	ויבינו הם פלילינו
שבת משוש לבנו	נהפך לאבל מחולנו:

שְׁכֹרֶת יִגְוֶן וַיִּין מְרוּרוֹת
בְּכִיתֶךָ קְבוּעָה לְדוּרוֹת
וּכְבוֹד יַעֲרֶךְ כְּמוֹ יַעֲרוֹת
וּלְפֶאֱר בֵּיתָר וְצִפּוּרוֹת
נֹה צֶדֶק מְרַבֵּץ תּוֹרוֹת
וְעוֹד רַעוֹת רְבוֹת וְצָרוֹת
נִסִּיר צִנִּיפוֹת וְעִטְרוֹת
לְזֹאת וּנְקֶרַע כִּנָּף מְעִילֵינוּ:
שְׁבִית מִשׁוֹ"ש

מִנִּי שְׁעוֹ נָא וְאִמְרָר
יוֹם מֵר יִקְבְּהוּ אוֹרֵר
יוֹם רַע עוֹן בַּצְעֵי סוֹרֵר
יוֹם צָר אֲרֻמֹּנוֹתֵי צוֹרֵר
הַצָּר בְּכָל שְׁעָרֵי צוֹרֵר
הִנֵּה כִגְרָא אֲנִי מִתְגּוֹרֵר
בַּחֲמָה וּסְעָר מִתְגּוֹרֵר
חֵץ יִדְרוֹךְ בְּגִבּוֹלֵינוּ:
שְׁבִית

עֲצוּבֹת רוּחַ אִם יוֹכְלוּ
לְכַבּוֹת יִקּוֹד בּוֹגְדִים שְׁלוּ
לְמִקְדָּשׁ מַעוֹן אֲשֶׁר חָלְלוּ
עוֹץ לְאַרְץ הַשְּׁפִילוּ
חֲשַׁבּוּ לְהַשִּׁיג וְשׂוֹא עֲמְלוּ
יִבְעֵרוּ בְּאַחַת וַיִּכְסְלוּ
לְקוֹל הַמוֹנֵם שְׁפָתֵי צִלְלוּ.
וַיִּשַׁח כְּאוֹב קוֹלֵנוּ:
שְׁבִית

וְנִמְצָא הוֹסֵר הָדָר קִדְשִׁי
זִנְחָה מִשְׁלוֹם נַפְשִׁי
בְּרֹאשׁ אֲמִיר צוּפִי וְדַבְשִׁי
לְתַנּוֹת יוֹם עֲנוֹת נַפְשִׁי
כִּים נִגְרֵשׁ מִיֵּט רַפְשִׁי
לֹא אֲשַׁמַּח אֶל גִּיל בְּמוֹקְשִׁי
כִּי סָף רַכְבִּי וּפְרָשִׁי
וְחִטָּאֵי הָרֶבֶה חֲלָלֵינוּ:
שְׁבִית

חֲמֵשׁ קִרְאוּךָ יוֹם עִבְרוֹת
לְצַפְצָף אֲמִרוֹת נִעְתָּרוֹת
נִחְשָׁף וּקְדָרוֹ שְׁנֵי מְאוּרוֹת
בֹּא קֵץ וְהִגִּיעוּ סְפוּרוֹת
חֲדָשׁ זָד עוֹבֵד זָרוֹת
כִּי לֹא יִדְעֵתִי סְפוּרוֹת

בְּכִי וּלְבָתִּי אֶעוֹרֵר
לֹא אֲשַׁמַּע בּוֹ קוֹל מִשׁוֹרֵר
וְאוֹתִי בְשָׁלוֹי בַּעֲזוֹ יְפוֹרֵר
וַיִּשָּׁק דְּמַע מֵר מִמֵּרֵר
צַעֲדִי וּדְרָכֵי סוֹרֵר
וּבְבֵיתִי כָל אִישׁ שׁוֹרֵר

דְּמַעוֹתֵי בְשָׁלִישׁ כָּלוּ
בְּלִבִּי כֹאשׁ וּלְהַב הָעֵלוּ
וְצָבִי עֲדִיךְ אֲשֶׁר נִצְלוּ
עֲלוֹת בְּהָר קִדְשֶׁךָ הָעִפְּלוּ
גִּבּוֹל אֲמַת רִאשׁוֹנִים גִּבּלוּ
מוֹסֵר הַכֹּלִים יִהְיֶה לָּנוּ

וְנִמְצָא הוֹסֵר הָדָר קִדְשִׁי
זִנְחָה מִשְׁלוֹם נַפְשִׁי
בְּרֹאשׁ אֲמִיר צוּפִי וְדַבְשִׁי
לְתַנּוֹת יוֹם עֲנוֹת נַפְשִׁי
כִּים נִגְרֵשׁ מִיֵּט רַפְשִׁי
לֹא אֲשַׁמַּח אֶל גִּיל בְּמוֹקְשִׁי
כִּי סָף רַכְבִּי וּפְרָשִׁי
וְחִטָּאֵי הָרֶבֶה חֲלָלֵינוּ:

וּקִץ אֲשֶׁר נִסְתַּר בַּחַזְיוֹנִי
וַיִּנּוֹסוּ צְבָאוֹת יְגוֹנִי
צָבִי וּכְבוֹד צִמְחָה יִי
וַאִילוּ יִקְרַע חֲלוֹנִי
וַיִּקְדְּמוּ יִשְׂרָאֵל אֶת נֹגְגִי
אֲזַי אָמְרוּ גּוֹיִם שׁוֹמְנִי
כִּי הִגְדִּיל עֲשׂוֹת עִם אֲמוֹנִי

נֹחַם נִסְתַּר מֵעֵינִי
גִלָּה וְצוֹ יִשׁוּעוֹת הַמּוֹנִי
בִּן תֹּאמֶן נִטַּע נְעֻמִּי
וַיִּבְנֶה הַהִיכָל לִפְנֵי
וַיֵּשְׁבוּ בִּשְׁעַר זִקְנִי
אֲזַי יִמְלֹא פִי רִנָּה

כִּי הִגְדִּיל עֲשׂוֹת עִם אֲמוֹנִי
כִּי הִגְדִּיל וְכוּ'

(ג)

יוֹם שָׂרָף צֶרַח אֲרֻמוֹנִי
טִמְאָה יִצְאוֹנִי בְנֵי
הִלְכוּ שׁוֹעֲלִים לְעֵינֵי
אֲבָלוּ אֶת שְׂאֵרֵם מוֹנִי
פִּדְיוֹנִי וְנָסוּ כָל עוֹנֵי
אֶסּוֹף אֶסְיֹפֶם נָאֻם יִי:

שׁוֹד וְשֹׁבֵר קִרְאוֹנִי
מֵאֶרֶץ צָבִי אֶל אֶרֶץ
עַל הַר צִיּוֹן שְׂשֻׁמִּם
וְבְנֵי צִיּוֹן הַיִּקְרִים
נְחַמְתִּי עוֹד יִשׁוּבוֹן
כָּל אוֹכְלֵיהֶם יִאֲשֻׁמוּ

(ד)

עֲלָלִי הִלְכוּ שָׁבִי וְבִזְקִים רָתְקוּ:
בְּנֵי יִצְאוֹנִי וְאִינָם:
מִרֹמְמוֹתַי נִפְּצוּ הַמּוֹנֵי:
פִּלְגֵי מִיָּם יִרְדּוּ עֵינֵי:

שׁוֹדֵד אֶהְיֶה מִיִּתְרֵי נִתְקוּ
נִגְרָה עֵינִי כִּי לָקַח עִמִּי חֵנֶם
צִיּוֹן אִמְרָה עֲזַבְנִי יִי
חֲבָלִים אַחֲזוֹנִי וְרַבּוֹ יְגוֹנִי

וְהוֹכַח בְּמִכְאוֹב מִכָּף רִגְלִי וְעַד רֹאשׁ
כְּאִישׁ אֲשֶׁר אָמוּ תִנְחַמְנוּ:
וּלְקוֹ בְּרָאשׁ, לְחָלִי כָל רֹאשׁ:
מִלְכֶם לִפְנֵיהֶם וְהִי בְּרָאשׁם:

הִמָּא יִשְׂרָאֵל וְהִיא פוֹרָה רוֹשׁ
כְּבֵן יִקְוֶה עוֹד יִרְחַמְנוּ
הִמָּא בְּרָאשׁ, וְאָמְרוּ נִתְנָה רֹאשׁ
יִתְנַחֲמוּ בְּרָאשׁ, וַיַּעֲבֹר קְדוּשָׁם,

וּלְקוֹ בְּעֵין, עֵינִי עֵינִי יוֹרְדָה מִיָּם
עֵין בְּעֵין יִרְאוּ בִּשְׁבוֹב יִי צִיּוֹן:

הִמָּא בְּעֵין, מִשְׁקֵרוֹת עֵינִים
יִתְנַחֲמוּ בְּעֵין, מִפִּי עֲלִיוֹן

חטאו באזן, ואזניהם הכבידו משמוע ולקו באזן, ואזניהם תחרשנה משמוע
יתנחמו באזן, כי הסתו עבר ואזניך תשמענה דבר:

חטאו באף, שולחים את הזמורה אל אפם, ולקו באף, אף אני אלך
עמם בקרי להדפם
יתנחמו באף, לא מאסתים בחוביהם ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם:
חטאו בפה, דובר נכלה כל פה ולקו בפה, ויאכלו את ישראל בכל פה
יתנחמו בפה, לבלי חק אז ימלא פינו שחוק:

חטאו בלב, שמו שמיר לבב שובב ולקו בלב, דוי כל לבב
יתנחמו בלב, ויאמר יושב שמים דברו על לב ירושלים:
חטאו ביד, ידיהם דמים מלאו ורמיות ולקו ביד, בשלו ילדיהן ידי נשים
רחמניות
יתנחמו ביד, ואל מלא כל הארץ כבודו לקנות עמו יוסף שנית ידו:

חטאו ברגל, מעכסות ברגליהם ולקו ברגל, על הרי נשף מתנגפות
רגליהם
יתנחמו ברגל, מה נאוו אל ההרים כספיר ויהלום רגלי מבשר משמיע
שלום:
חטאו בזה, ואמרו כי זה משה האיש ולקו בזה, על זה היה דוה לבנו
מבאיש
יתנחמו בזה, ואלהי ישענו זה קוינו לו ויושיענו:

חטאו בהוא, וכחשו ביי ויאמרו לא הוא ולקו בהוא, נהפך להם לאויב
ונלחם גם הוא
יתנחמו בהוא, ויאמר אלהיכם: אנכי אנכי הוא מנחמכם:
חטאו באש, האבות מבערים את האש ולקו באש, ממרום שלח אש,
יתנחמו באש תנחום חביב: ואני אהיה לה חומת אש סביב:

חטאו בכפלים, חטא חטאה ירושלים ולקו בכפלים, כי לקחה מיד-
י"י כפלים

יתנחמו בכפלים ממרומי: נחמו נחמו עמי:
חטאו ביש, ואמרו היש י"י בקרבנו ולקו ביש, אם יש מכאוב כמכאובנו
יתנחמו ביש, תנחום מסולה: להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא:

עד אנה תצעק: אוי אריאל אריאל וגואלנו מעולם אתה האל
בימינו תושע יהודה וישראל ובא לציון גואל:

(ה)

שְׁלֹמִים הָגַלְתָּ עִיר תְּהִלָּה
שֶׁה פִּזְוֹרָה הִדְיָחוּהָ
לִמָּה תִּבְכֶּה הֲלֹא מֵרַחֲמֶךָ
מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי

אוּמָלְלָהּ יוֹלַדְתָּ שִׁבְעָה
אֲרִיּוֹת מֵהָרָאֵל גִּבְעָה
יִנְהַגְךָ כִּבְהֵמָה בִּבְקָעָה
וְעֵינֶיךָ מִדְּמָעָה:

מֵעוֹן אַתָּה הָיִיתָ
מִדְּשֵׁן בֵּיתְךָ יְרוּשָׁלַיִם
אֵיךְ זֶה כִּמָּה זַעֲמַת
וְעִשְׁנָתָה בְּתַפְלָתָהּ

עוֹזֵר לְזֹרֵעַ אֲמוֹנִיךָ
הַשֶּׁקֶם נָחַל עֲדֶיךָ
וּמֵהֶם תִּסְתִּיר פָּנֶיךָ
הַאֲכַלְתָּם לֶחֶם דְּמָעָה:

מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְכוּ'

בֶּן אֲמִצַּת נִשְׁמַת
וּפְרִצַת גִּדְרוֹת צֶאֱן
לְמִשְׁפַּחֹת אֲדָמָה מִגֵּרָתָהּ
וּמִזְבַּחֹתֶיךָ הָרֶסֶם

וְשִׁמְמַת כִּנָּה נִשְׁמַתָּהּ
מִמִּצְרִים הִסְעָתָהּ
עֲדֵן מְקוֹם יָדְעָתָהּ
וְזֹאת שְׁנִית כִּסּוֹת דְּמָעָה:

מִנְעִי וְכוּ'

צִמְחָה צָדִיק תִּצְמִיחַ
וּקְדֹשׁ קְדֻשִׁים תִּמְשַׁח
אֵךְ שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתָם
כָּל עֵינֵי לֵאלֹהֵי

לְהַתֵּם וּלְכַלֵּה פֶשַׁע
וּקוֹדְרִים אֲזִי יִשְׁגְּבוּ יִשְׁעֵם
אֲזִי יֹאמְרוּ אֲנִשֵּׁי רָשָׁע
מִיֵּחַל וְיִוְרְדוֹת דְּמָעָה:

מִנְעִי וְכוּ'

אֲמִי' כֹחַ נִחְשָׁלִים
רֹאֵה כִי לִקְחוּ כִפְלִים
חֲרַפְתָּם הִסֵּר וְעָנָם
שִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה תִּשְׁמִיעֵם

פָּנִים הָאֵר וְיִוְשְׁעוּ
בְּכָל חֲטָאֵת אֲשֶׁר בְּךָ פֶשַׁע
כִּי אֵלֶיךָ לִבְדֹּי יִשְׁוּעוּ
וּמַעַל פְּנֵיהֶם מִחָה דְּמָעָה:

שִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה וְכוּ'

(1)

שְׁבִיָּה עֲנִיָּה בִיד שׁוֹבִיָּה
הַמְצִיקִים לָהּ וְכָל צָרָהּ
תַּחֲלִיל תַּצַּעֵק בַּמִּכְאוּבָּה
וּבֵת קוֹל כִּיּוֹנָה בְּמֶרֶס בִּיבִיָּה
תִּנְהַם: אוֹיָה כִּי לַחֻבִּיָּה יִדְרֹת נַפְשִׁי בִּכְף אוֹיְבִיָּה:

בְּחֻמָּת סָדוּם גָּדֹל עֲוֹנָה
נִהְפֵךְ כְּרֹנֶע לֹאבֵל שְׁשׁוֹנָה
וּמִזְדֹּן עֲמֹרָה הִרְבַּתָּה זְדוֹנָה
לִכֵּן זָרִים שִׁבְרוּ גְאוֹנָה
הֵם מִהֲרָסִיָּה וּמִחֲרִיבִיָּה בְּהִיּוֹת עֲנִי רֹשׁ עֲנִיָּה:

עֲנִיָּה סוֹעֶרָה לֹא נֶחֱמָה
כִּי רוּתָה בֵּית קִדְשָׁה שְׁמָמָה
וַיִּלֵּיד בֵּיתָה יָדוּ רֵמָה
לְהַשְׁבִּית זֹבַח וּמִנְחָה בְּמֶרֶסָה
וַאֲיֵן שֵׁם מִקְטִיר אֶת תְּלַבִּיָּה וּמַשִּׁים קִמּוּרָה בֵּין כְּרוּבִיָּה:

וְאֵיךְ יַעֲמֹד לֵב חוֹלֵת אֶהְבָּה
וּתַחֲזִקְנָה יָדֵי עֲזוּבָה עֲצוּבָה
בְּעַל נַעֲוִירִים קִדְפָה בְּאִיבָה
וַעֲיֹר נֶאֱמָנָה לְזוֹנָה חֲשֵׁבָה
וְהִרְבָּה כֹּאֲרָבָה אֶת יִרִיבִיָּה אוֹכְלֵי שְׂאֵרָה וְעֲצִיבִיָּה:

בְּחֻמָּתָה זֹאת הִיא בְּעֲנִיָּה
כִּי יֵשׁ בְּגִלְעָד צָרִי אֶל חֲלִיָּה
וְהִסִּירָה אֶת שְׁמֹלֶת שְׁבִיָּה
לְהִרְאוֹת עַמִּים וְשָׂרִים יִפְיָה
לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים כָּל קְרוּבִיָּה יִהְיוּ וְהִמָּה בְּכַתּוּבִיָּה:

חֲזֹקָן וַיֵּאֱמֵן לֵב הַמִּיחָלִּים
שִׁישׁוֹ מִשׁוּשׁ הַמֵּתֵאבְּלִים

כי שנת רצון ושנת גאולים
הנה באה לנחם אבלים
בבוא פדות לציון ולשביה שמחו וגילו כל אוהביה:

(ז)

אֶרֶץ מְקֹדֶשֶׁת	אֶכְסוּף לִמְסַפֵּר כְּבוֹד
תָּמִיד וְרוּחַשֶׁת:	נִפְשִׁי לְזֹאת תִּהְיֶה
שֶׁבֶת אֱלֹהִים הִיּוֹת	נֶאֱחָה לְקִרְיַת מִכּוֹן
מִתּוֹק וְנִדְרֶשֶׁת:	זְכֵּרָה לִפִּי מִדְּבַשׁ
אֶהְיֶה בַעַת זִכְרָה	יִקְדֵּר לִבִּי יְקוֹדִי
שְׂדֵה וְנִחְדָּשֶׁת:	הִיתָה לְעֵיִים וְגַם
אֵל יִחְשׁוֹב לִי לַחֲמָא	שְׂוֹגָה וְאֵם אֶהְיֶה
כֹּפֶר מִבְקֶשֶׁת:	הָאֵל לִנְפֹשִׁי לְזֹאת
גּוֹיִם וְאִיךְ אֶעְרוֹךְ	כִּי יַעְרֹךְ לִי כְבוֹד
בְּרִזָּל וּבִנְחָשֶׁת:	נֶפֶךְ וּסְפִיר בְּמוֹ
נִמְצָא בָאֲרָצוֹת אֲדוּם	עֶרֶךְ הַדֶּרֶה בְּלִי
וּבִצְוֹר וּבְפִלֶשֶׁת:	וּבְכָל גְּלִילוֹת עֶרֶב
תִּמְשׁוּל בְּשִׁפְחָה תִּהְיֶה	וְכִמוֹ גִּבְרַת אִשָּׁר
חֹפֶשׁ מְלוּבֶשֶׁת:	כִּי הִיא לִכְדָּה לְבוֹשׁ
תָּבֵל וְכוּ הוּא יִסּוֹד	נֶזֶף זֶה יִנּוּפֵף מִשּׁוֹשׁ
תָּבֵל מֵאִשְׁשֶׁת:	אֲבָן שְׁתִּיָּה אִשָּׁר
יָדָיו בְּעַפְרוֹת צִבִּי	בְּרָא אֱלֹהִים יִצִּיר
נֶפֶשׁ וְנִפְרֶשֶׁת:	כּוֹ נֶאֱצַל זִיו כְּבוֹד
אָדָם וְהֵבֵל וְאִישׁ	רָצָה בְּקִרְבָּה כְּלִיל
עֲבוֹת מִשְׁלֶשֶׁת:	תָּמִים לְאֲבוֹת כְּמוֹ
תָּבֵל, וְלֹא גִשְׁמָה	צִלָּל בְּשִׁמְף יִסּוֹד
מוֹכָה וְנִעֲנֶשֶׁת:	אֶרֶץ מְהוֹרָה, הִיּוֹת
אֲבוֹת אֲזִי נִבְחָרָה	כְּשֹׁכֵב מִנּוּחָה אֵלִי
תִּרְקִיב וְעוֹבֶשֶׁת:	גּוֹפֶת קְדוּשִׁים בְּלִי
בֵּה נִקְבְּרוּ עוֹד לִקְץ	חַיִּים יִמּוֹתוֹן וְאֵם
נֶעַר מִחֲדָשֶׁת:	יִמִּין כְּנֹשֵׁר הָלֹא

סרה באבני יקר
 אוכלה וחולשת:
 מלך, לזאת מורדים
 חלאה ונבאשת:
 השוכנים בה, אבל
 טובה מחמשת:
 תוסיף, ואם נעבדו
 מהם ונמשות:
 משפט בלי ידעו
 לכתוש במכתשת:
 עולה ואשה ויין
 תנור ומרחשת:
 ימים וילין; הכי
 לעם וכובשת:
 תלבין, זהורית תגל
 איך זה מכחשת:
 עמה, ועדות באש
 מאיר כנברשת:
 שאר שחקים עלות
 דרך מפלשת:
 כי לנבואה לבד
 רעיון ולומשת:
 מקרא ירחים וכל
 לוקחה ויורשת:
 שמן מנחות ונר
 האל משרשת:
 חשבון תקופות לבד
 בלתה מלקשת:
 חברון לזאת נבחרה
 עושה ורוכשת:
 שוכנים בתוכה והוא
 נפשם מיאשת:
 נוטש מגורה, כמו
 מדה ונמשות:

נענש מדבר לשון
 כי לא ליושבים תהי
 רבת אמת היא כבת
 באל מקיאה כסיר
 חוסר בלי מצאו
 בדבש וחלב וכל
 זרע לשוממים הלא
 בה נעזבה אז תהי
 קנאו בלא אל לאל
 שלחה אריות, אויל
 נבחר מחוזה לבית
 נסך, וסוד מחבת
 צדק בקרבה בלי
 עון וחטא נושאה
 חטאת ואם אדמו
 סוד זה, ועין מורדים
 אמנה שכינה בתוך
 שחק ונר מערב
 בית אל מכוון למול
 בו התפללות כמו
 גיא מחזה נקראה
 נפלאות לחדד מאד
 דיני נפשות וכן
 הדר ויתר שאת
 הכשר נסכים וזית
 לה כי בעץ טוב בגן
 ולפי קצירה יהי
 כי היא תבכר וכל
 זבחי קדשים הלא
 כי צאן ובקר דעי
 חסד אלהים עלי
 פוקדם בבנים ואם
 טח מראות עין אויל
 מצות מאד רחבה

י אות ענוש לץ אשר
 מורד בזוגו, בזה
 כ דמות פלאים יהי
 חיל האמורי לזאת
 ל לחוך עפרה הלא
 היום, ואם היא ביד
 מורש עדי עד לעם
 אך אם ברית ישמרו
 נאווה למי יאתה
 לא יתנו אל יליד
 סודו לעם זו הלא
 בחר בזרה כמו
 על יד גביר נאמן
 הווה בפשעה הלא
 פלא אשר לא לכל
 גער בים סוף ועם
 ציר מן ומי הבאר
 דת נתנה רעשה
 קרן לסיחון ועוג
 ארצם וכי לוחמה
 רצוא תרצץ ושוב
 האל ועת נלחמו
 שוא יחזו קוסמים
 שדי עדתי, ולא
 תחיל גברת ביד
 מאז שמנה, והיא
 אויה לבנים אשר
 רגלם נתונה כמו
 נפשי לציון מאד
 תמצא, ולא רַקְּכָה
 יום החרבה הלא
 צור מעטירה והיא
 שפך כבדי אלי
 עיני בדמעה עדי

מוציא עבדיו, וזוג
 אשה מגורשת:
 נגע בקיר עת מצוא
 תתין ונמשח:
 עובדי אליל יהמו
 ישר מעקשת:
 קדוש הלא נתנה
 כדת מפורשת:
 בלתי לבן אוהבים
 בית מחופשת:
 גלה אלהים ולא
 עור מגששת:
 הכה למתרי ביד
 כשלה ונוקשת:
 גוי נעשה יום אשר
 עבר ביבשת:
 ושליו וענן ויום
 ארץ מגועשת:
 נגדע ואז ירשו
 יד אל ומורשת:
 חמה לספר כבוד
 תדום ומחרשת:
 אך תחזה מחזה
 בהם מנחשת:
 שפחה, אשר היתה
 רזה וכוחשת:
 גלו בארץ נדוד
 ברזל ובנחשת:
 תהמה, ומזור בלי
 גם לא מקבשת:
 נמלאת בכל מחמד
 היום מרששת:
 ארץ וגם נגרה
 עתקה ועוששת:

תרדה בפרך ולא
 אפעה ומפרשת:
 נשכח ובי תאנף,
 ידי ממששת:
 כליות תסידי ולא
 מצב לבן קשת:
 תשיב אשר שוא וריק
 לריב ורונגשת:
 שלום אדבר והיא
 הוגה ורוחשת:
 אהבת כלולות, לעת
 היתה מקוששת:
 מתאבלים, גם פאר
 אפר ומרפשת:
 יורח עליהם, ויד
 חשך מפגשת:
 מקדשך אל, תכל
 תחפור ומבאשת:
 עם שבעו בוז, ופח
 מבור ומרשת:
 גואל לציון תגל
 הומה ורועשת:
 על במתי אויבי
 תחתי ונבאשת:
 גוים יביאון עלי
 כרכר ודבשת:
 תוך מאסרי אקו
 תאחר ובוששת:

מבוז אַמתי אשר
 תחמול, ותשוך כמו
 עד מה אלהים אהי
 יומם בחשך הלא
 ויפלחו אויבי
 חמלו, ואהיה אני
 נקם לאויבתך
 תהגה, והתיצבה
 חפצה להשלים אני
 און בקרבה ורע
 זכרה לרעה, ידיד,
 תלבין לבנים וקש
 קרב ישועה אלי
 תתן ליושבה בתוך
 נחם אבלים ואור
 אויבים כמו יום תהי
 צרים אשר בוקסו
 מהר, ורשעה אלי
 חושה עתידות אלי
 תשבור וימלמו
 אבלי לששון הפוך
 נפש ישמח אשר
 במתי בעוז אדרכה
 הקר מעונה תהי
 נדחי תכנס ואז
 בסף עזרים ועל
 קץ לא יכזב לזאת
 מועד ישועה ואם

(ח)

אֲדַנִּי חֲזָקִי אֲרַחֲמֶךָ
אֲזַרְנִי חֵיל בְּתַעֲצוּמֶךָ

אֲשַׁתְּחֹה לַהֲדוּמֶךָ
אֲרֹמַמְךָ אוֹדָה שְׁמֶךָ:

בִּוְרָאוֹת בַּצֶּדֶק נִכְבְּדוֹת
עָלֵי אֱלֹהִים שִׁיר יִידוֹת

תַּעֲנֵנִי בַּעַת חֲרָדוֹת
בְּדֶרֶךְ אִשְׁלָם תּוֹדוֹת:

יְהִי מֵלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ
שָׁמַיִם פִּלְאוּ וְהוֹדוּ

וּבִשְׁחָק נֶאֱמָן עֲדוֹ
יִוְדוּ לִי חֲסִדוֹ:

שְׁלַח יְגוֹן בַּעֲצָמֵי וִירְדָּה
אֵל פֶּתַח לִי וּמִצְרוֹת פֶּדָה

אֶת נַפְשִׁי לִקְחָתָה צוּדָה
שְׁעָרֵי צֶדֶק אֲבֹא בָם אוֹדָה:

בְּמוֹסָרְךָ אֵל בֶּן אֲמִצַּת לֶךְ
אִם לַחֲסֵד אִם לְמִשְׁפַּט פַּעֲלֶךָ

לְרֹנְעִים תִּבְחַן בַּחֲבִלְךָ
בְּמוֹדִים אֲנַחֲנוּ לֶךְ:

עֲבֹדְךָ רַעַד יֵאֱחָזְנוּ
חֲטָאוּ מוֹדָה וַיִּצְרוּ יַעֲזֹבְנוּ

עֲוֹנוֹת נַעֲוִירֹי פֶן תּוֹרִישֵׁנוּ
עַל תּוֹדָה יִקְרִיבְנוּ:

וְאַתָּה צוֹר יִשְׂרָאֵל וְנִצַּחֲם
אֲשֶׁר בְּךָ יְרוּחֲם

תַּעֲנֶה דָל עַל רַעְתּוֹ נַחֵם
וְמוֹדָה וְעוֹזב יְרוּחֲם:

בְּתַקּוֹ מוֹרְשָׁיו וּבִצָּר פִּקְדוֹךְ
וּבְאֲשֶׁר בְּתוֹךְ קָהָל יִכְבְּדוֹךְ

יִשְׁתַּחֲווּ לֶךְ וַיַּעֲבִדוֹךְ
בְּנַפְשׁוֹ בַּחַיּוֹ יִבְרַךְ וַיּוֹדוֹךְ:

בְּצָר לִי עֲנֵנִי בִּירוּחָה
פְּרִי שְׁפָתֵי זִבְחָה וּמִנְחָה

לִפְנֶיךָ לֹא אֲגַרַע שִׁיחָה
בְּקוֹל תּוֹדָה אֲזַבְחָה:

רֹכֵב עֲרֻבוֹת לֹד אֲצַלְצֵלָה
וְכָל יְמֵי צַבָּאֵי אִיחָלָה

מִה בָּצַע בְּרַדְתִּי לְשֹׁאוֹלָה
רַפָּאִים יִקְוּמוּ יוֹדוּךָ סִלָּה:

צָרִי לְמִזּוֹר זַעֲמֶךָ
וּבַעַת תִּכְנִיעַ קִמְךָ

אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלֹא רַחֲמֶיךָ
צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ:

מִה אֲמוֹלָה לִפְשָׁעִי לִפְתִּי
בְּדַמְעָתִי אֲמַסֶּה מִמָּתִי

עַל יִצְעוּי זִכְרָתִי וְנִבְהַלְתִּי
בְּתוֹדָה אֲנִי חֲטָאֵתִי:

שדי כי נעבדך
ה' חי הוא יודך:

ח'ושה לעזרת למודיך
ונגד זקניו יכבדך

זכרה לברית תמימים
אלקים יודוך עמים:

ח'סדיך הקרה ממרומים
קדוש יושב על כסא רחמים

(ט)

ובגיל ובשמחות
נשב ובמנוחות:

ש'ובה שביתנו
בנאות נוה שלום

מעין ישועתך
שיות מנוחות:

מ'יום בששון מ-
נשאב ביום תאסוף

מהר ועת זמיר
השקט ובמנוחות:

ע'ת הסתיו יעבור
יקרב ואז נשכן

ציון כמוטפות
חותם מפתחות:

ל'בראש שמחות את
נעלה בפתוחי

ישי, וישתבח
גדול בתשבחות:

נ'שיר זמירות בן
לעד ש'מך מלך

(י)

אשר אסר לנו את הארוסות
כי על כל כבוד חופה

ישי' ש'ם אל בכל שירה מיופה
ואשרי המחכה ונפשו מצפה

שהכל ברא לכבודו
כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו

ישי' מ'לך גדול במהלליו ידעתיו
לי דבר עולמי יצרתיו אף
עשיתיו

יצר את האדם
ויוצר רוח האדם בקרבו

ישי' ע'ד שהמלך במסבו
גלמי ראו עיניו ולבו

- יש' וְיִתְפָּאֵר עֲשֵׂה עֶזֶר כְּנִגְדּוֹ הוֹדוּ
 כְּזִית
 בְּנֵינ מְפֹאֵר מְחוּץ וּמְכִית
- וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בְּנֵי עַד
 כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לִשְׁכַּת בֵּית
- יש' לְבֹצֵר הָאָדָם בִּידוֹ רוּחִי וְנִשְׁמָתִי
 תִּדְבֵּק לְשׁוֹנִי לַחֲכִי וְשִׁפְתִּי
- מִשְׁמַח צִיּוֹן בִּבְנִיה
 אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל
 רֹאשׁ שְׂמַחְתִּי
- יש' בְּגֵן עֵדֶן מִקְדָּם מְלֵאָה תִּהְיֶה
 בְּקוֹל רִנָּה וְתִהְיֶה
- רַעִים אֲהוּבִים שְׂמַח שְׂמַחם
 קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה
- יש' לְבֹרָא וּמַהֲלֵל כָּבֵד שִׁיר וְזִמְרָה
 מְרוּקָה
- אֲשֶׁר בְּרָא שְׁשׁוֹן וְשִׂמְחָה
 וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח
- יש' צִמְחָה צְדִיקִים צִמְיָה יֵאִיר חֲשֵׁכֵנוּ
 קַח מִפִּינוּ בְּרִכָּה שִׁי נִסְכֵּנוּ
- הָאֵל הַמֶּלֶךְ
 יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לְעַד מְלָכֵנוּ:

מ"י העיר.

שירי הריב"ש זצ"ל.

שיר א'. על השיר הזה רשום בכ"י: בתים אלו שלחם אדוננו וגאוננו מורינו הריב"ש זל"ה אל מעלת החכם המובהק ר' שלום כהיר אבא מארי אבן כספי ז"ל לשבחו על דבריו בהוראה שהוציא מפלפולו, ובאה כנגד דברי בוגדיאה ז"ל שהתרים דברים כנגד הרב ר' יצחק ז"ל (הריב"ש) ע"כ. תם אני ולא אדע מי הוא זה בוגדיאה הנז', אשר ב"ס היה נמנה בין חכמי הדור ההוא, כאשר תוכיה ברכת המתים ז"ל הנוספת על שמו. אודה ולא אבוש כי לא שמעתי בלתי היום כי אחד מחכמינו ז"ל נקרא כן. ואולי הוא החכם מאישטרי בונגדיש בונדוי או בונגואה הנוכר בספר שו"ת הריב"ש ז"ל סימן קע"א, ומ"ס נפל בכ"י.

משקל השיר הזה הוא ההוג' (هزج) ראה מ"ש על אדותיו יריד נפשי הרב הר"ר חיים בראדי נ"י בספרו האשכנזי ע"ד "המשקל בשירי ר' יהודה הלוי ז"ל".
(Studien zu d. Dichtungen d. J. Halévi) צ"ר 31.

שיר ב'. משקל השיר הזה הוא הבסיט (نسيط) ראה מ"ש יירידי החב"ר המוב בס' הנ"ל צד 30 אות C. בכ"י רשום עליו "הריב"ש על קורות הזמן". והוא ע"ד שירי הפרידה אשר חברו משוררנו הקדמונים ז"ל.

בית ב'. אשור כמו אראה, ור"ל מדי יישן אהובי, יראה לי כאלו חשך אפלה יסובבני. בית ג'. נ"ל שצ"ל: אחי היש תענוג ימתק כסוד רע, לפי המשקל והענין וזחת ומתק בסוד. גם הוא לעומתי כן תקנתי ת' או אשר בכ"י.

בית ד'. האעלצה וכו' ר"ל הנכון לו לשמוח אחרי אשר נפרד ממנו אהובו והרחיק נדוד איכה יעלו לבו עוד, והוא דומה עתה לאיש בלי רוח כי ירידו זה היה נשמתו. וההפלגה הזאת להמשיל את פרידת רעים לפרידת הנפש מן הגוף מצויה היא הרבה אצל משוררינו הקדמונים ז"ל. וכן אמר הרמב"ע ז"ל, למשל:

אתמה לדודים חברו איך נועו ולאהבים התפרדו איך חיו!

(במכה"ע Monatschrift שנה מ' צד 36 ראה הערות החב"ר המו"ל שם).

ואמר עוד ער"ו בס' התרשיש שער ז':

היחיה מחצית לבי בארץ ומחציתו יהי שוכן באפסו

ואיך יחיה בלי פניו ובלתו בעולם אין להחיותו באפסו:

בית ה'. ביני ובינה, כן תקנתי לפי המשקל ת' ובינו.

בית ו'. טרם אסיפתו, ר"ל נעים לו לנוע לפני רעהו למען לא יצטער עליו. וכן יוסבר כי המשורר הצרפתי Racine אמר לפני מותו אל ירידו Boileau: "מאשר הנני בהאספי לפניך".

שיר ג'. משקל השיר הזה הוא בכל בית ארבע תנועות יתר ותנועה ויתר וב"ת בשתי הדלתות הראשונות ובשני הסוגרים הראשונים: ד"ת יתר ותנועה ויתר ותנועה. ד"ת יתר ותנועה יתר וב"ת בדלת וכן בסוגר מן החרוז הג'. ד"ת ושש תנועות בסור הרביעי. המשקל הזה נפקד מקומו בס' ירידי החב"ד הג"ל, ולכן לא ידעתי אכנהו. על השיר הזה רשום בכ"י: קינה למורנו הרב הגדול כמוהר"ר יצחק בר ששת ולה"ה. וכאשר יראה הרואה שם הרב המהבר חתום בראשי הבתים.

בית א'. חרוז א' יעצרו ועקת שבר עד"ה (ישעיה ט"ו ה'). חרוז ד' נצור מכל משמר עד"ה (משלי ד' כ"ג).

בית ב'. חרוז א' צחה צמא המוני עד"ה (ישעיה ה' י"ג). חרוז ג' וולתך אדונים בעלוהו עד"ה (שם כ"ו י"ג). אכלו את יעקב, תיבת את איננה בכ"י והוספתיה מסברא בעבור המשקל. חרוז ד' לא יתכן כי המשורר כתב ויכלוהו פעמים ולכן נ"ל לתקן ויכלוהו ת' ויכלוהו השני והוא עד"ה: ולא יוסיפו בני עולה לבלותו (דהי"א י"ז ט'). ואחרי כתבי זאת בא לידי כ"י אחר אשר בו נמצאה הקינה הזאת, ותחת ויכלוהו הראשון כתוב ואכלוהו, ובס' טעות הוא. מחרבם לא נשמר, עד"ה (שמואל ב' כ' י').

בית ג'. מגדל עופל זה בית המקדש שהיה גבוה. חרוז ב': בכנותיך בראש כל רחוב גב עד"ה (יחזקאל ט"ז ל"א). חרוז ג': נדחיק וכו' עד"ה (איכה א' ו'). חרוז ד': שדי המר (רות א' כ').

בית ד'. וכוכבים תקנתי ת' וכו' כוכבים שהוא נגד המשקל. חרוז ב': הן אראלם צעקו עד"ה (ישעיה לג ו'). חרוז ג': חרב בסף עד"ה (צפניה ב' י"ד). וטעמו לא עמד נ"ל שצ"ל בלי עמד בעבור המשקל. חרוז ד': אשור כלמד (יחזקאל ט"ז כ"ג). וריחו נמר, בכ"י וריחו לא נמר עד"ה (ירמיה מ"ח י"א) ובס' ט"ס הוא אשר עליו נאמר: כל המוסיף גורע, כי באמת התיבה "לא" תשחית הכונה ולכן השמטתיה. ואמנם נוכחתי לדעת אח"כ מן הכ"י השני הג"ל, כי קלעתי אל משרת האמת וששתי ככ"ה. ואולם בכ"י החרוז הוא נגד המשקל ואין בידי לתקנו.

בית ה'. חרוז ג': צור מושיע יחבה לחננכם וכו' עד"ה (ישעיה ל' י"ח) ואמנם בעבור המשקל צ"ל אולי לַחֲנוּתְכֶם ת' לַחֲנוּתְכֶם הכתוב שם [ואולי אין צריך לתקן ועיין הטעם בהערה לבית ז' שיר ד' הסמוך]. חרוז ד': הוא עד"ה (ישעיה מ' א'). נחמו נחמו כן הוא בכ"י, ומפני המשקל השמטתי אחד מהם.

שיר ד'. משקל השיר הזה הוא יתר וב"ת ושש תנועות, ובסוגר שש תנועות יתרות, ולא אדע אכנהו מן הטעם הג"ל בשיר ג'. ונמצא גם בכ"י ש. וחתום בו "יצחק ברבי ששת חזק".

בית א'. יחינני (איוב ל"ד). ותחתני ארגו עד"ה (חבקוק ג' ט"ז). בית ב'. צעדי צד עד"ה (איכה ד' ח"י) ומפני המשקל אולי צ"ל מְהֻלָּךְ ת' מלכת.

ושם בסד וכו' עד"ה (איוב י"ג כ"ז). לפי המשקל צ"ל או רגלי או פעמים רכבותיו ולא שניהם יחדו. והן יסד בציון (ישעיה כ"ח ט"ז). אל ערי בכ"י וט"ס והאותקנתי עירי.

בית ג'. למרגיזי אל עד"ה (איוב י"ב ו'). נחלה — נחלה הוא ממין התננים יבית כבוד יערי זה ביהמ"ק (מ"א ז' ב'), באו רבים ונכאה עד"ה (דניאל י"א ל'). ונלאה עד"ה (תהלים ס"ח ט"ז).

בית ה'. בריחיה וכו' עד"ה (יונה ב' ו'). ננאלה והוי מוראה (צפניה ג' א').
 בית ו'. להתיקם ליום הרנה (ירמיה י"ב י"ג). זרוע אלי עורי (ישעיה נ"א ט').
 בממלכת החטאה (עמוס ט' ח').

בית ז'. בהגוי: היתר שנה מקומו פה. ובמלת אזכרה, ובתחלת הבית הסמוך, והקם
 רגל פאעלנטי תחת מפאעליטי. והוא ב"ס אחד מן הדברים אשר נהנו בהם
 המשוררים היתר בשעת הדחק (licentia poetica). למבליגי שור עד"ה (עמוס ה' ט').
 ואשתומם על המראה (דניאל ח' כ"ז).

בית ח'. וצר יעצור פי' ימשול כמו זה יעצור בעמי (ש"א ט' י"ז). ואמרה צור וכו'
 עד"ה (יחזקאל כ"ו ב').

בית ט'. שבי גבור ושבי אשר בסמוך הוא ע"ד התננים. החרו הראשון הוא עד"ה
 (ישעיה מ"ט כ"ד). ובכבוד משאה (ישעיה ל' כ"ז).

בית י'. נאנחה, יש פה תנועה אחת יתרה על המשקל ואין בידי לתקן. וגם קרחה
 וכו' עד"ה (מיכה א' ט"ז). ולשמחה מה זו עושה. לשון הכתוב הוא (קהלת
 ב' ב'). תקרב ותבאה (ישעיה ה' י"ט).

בית י"א. ושובבה אל נחלתי עד"ה (ירמיה נ' י"ט). ומגלעד הבא נא צרי עד"ה
 (ירמיה מ"ו י"א) לשארית הנמצאה (מ"ב י"ט ד').

בית י"ב. חוק נמהר, כן הוא בשני הכ"י עד"ה (ישעיה ל"ה ד'). ולדעתי ט"ס הוא
 פה וצ"ל חוק ומהר, (ציווי מן הקל) לבב נכאה וכו' ובלתי התיקון הזה
 יהיה הבית משולל ההכנה. ולבב נכאה הוא כמו נכאה לבב (תהלים ק"ט ט"ז) ונכתב
 כן בעבור המשקל. ברוש תדהר (ישעיה מ"א י"ט). בראש כל הר וכו' עד"ה (שם
 ב' ב'). ועל גבעה נשאה, בכ"י: ועל כל גבעה נשאה, כלשון הכתוב (שם ל' כ"ה)
 ואמנם הוא נגד המשקל.

שיר ה'. סימן השיר: "אני יצחק בר ששת" והוא שיר פשוט בעל שמנה תנועות
 בדלת וז' בסוגר, בשני החרוזים הראשונים; וז"ת בדלת וח' בסוגר בשני
 החרוזים האחרונים, בכל בית ובית. ונרפס באיזה שינוים מן הכ"י בסוף ספר חמש
 תעניות (דפוס ליוורנו) ושם רשום עלי: קינה להריב"ש למנחת תשעה באב.
 בית א'. לאמר בית ה' נלך עד"ה (תהלים קכ"ב א'). שורה ג' תיבת "מלך" חסרה
 בנרפס והוא טעות המדפיס. שורה ד' (שם שם ו').

בית ב'. העיר ההללה (יחזקאל כ"ו י"ז). שורה ב' רוחי חבלה (איוב ל"ז א'). שורה
 ד': ותאכל יסודותיך עד"ה (איכה ד' י"א).

בית ג'. חשבתי ימים מקדם וכו' (לשה"כ: תהלים ע"ו ו'). שורה ב': פרצתי וכו'
 עד"ה (בראשית כ"ח י"ד). שורה ג': נקדתי משמים עפ"י הפסוק (יחזקאל ג' ט"ז)
 ובכ"י: משמם והוא נגד החרוז. שורה ד': על תלך. בנרפס: חלך, והראשון נכון.

בית ד'. עיר עז לנו (ישעיה כ"ו א'). מלאה קצך וכו' עד"ה (שם מ' ב'). שורה ד':
 נחם את היכלך, בנרפס: רחם; נחם את כל חרבותיך, הוספתי תיבת "את"
 בעבור המשקל, בכ"י איננה, והשירה הזאת היא עד"ה (שם נ"א ג') ולכן לדעתי
 נוסחת הכ"י, נחם פעמים היא הנכונה.

בית ה'. הבית הזה תמוה הוא בעיני, כי איך אחרי הנחמה ישוב עוד לקונן! שורה
 א': השפילי שבי, בנרפס שובי, ונירסת הכ"י היא הנכונה כי הוא לשון

הכתוב (ירמיה י"ג ח'). שביישובי, מלים נצמדו. שורה ב': מה אשוה לך (איכה ב' י"ג). שורה ג': אין מקים יריעותיך (ירמיה י' כ'). שורה ד': שיתי כליל וכו' עד"ה (ישעיה ט"ז ג'). חגרי וכו' עד"ה (שם ט"ז ג').

בית ו'. שורה ב': אשים בערבה וכו' לשון הכתוב (ישעיה מ"א י"ט). שורה ד': הרחיבי מקום אהלך וכו' (שם ג"ד ב').

שיר ו'. נמצא רק בכ"ד ורשום עליו קינה, ונראה לי כי נוסדה על פטירת הרב הגאון רבינו פריץ הכהן זצ"ל רבו של הריב"ש זי"ע ומי יודע אם איננה מעשה ידי הרב הזה האחרון זצ"ל. משקל הקינה הזאת הוא שש תנועות בכל חרו. ומספר המורים איננו שוה בכל הבתים, כי בראשון מנינם ארבעה, בשני ששה, ובשלישי חמשה.

בית א'. שורה א': המלים "ביום ישירו בניהם" תמוהים הם בעיני כי מה לשיר את הקינה? ובאיוזה יום הכתוב מדבר? ולדעתי צ"ל היום ישאו בניהם עד"ה (יחזקאל כ"ז ל"ב). שורה ג': הארון ההולך לפניו, הוא רבינו פריץ ז"ל הנמשל לארון התורה אשר היה הולך לפני מחנה ישראל.

בית ב'. שורה א'—ג' און, און, און, מלים נצמדו, הראשון מלשון בן אוני (בראשית ל"ה ח'), השני מלשון עושר כמו מצאתי און לי (הושע י"ב ט'), והשלישי מלשון כח עד"ה: ולאין אונים עצמה ירבה (ישעיה מ' כ"ח). שורה ו': עד"ה (שם י"ג י').

בית ג'. המקביל פני תבל ר"ל שהיה מברך על הרעה כשם שברך על הטובה כמ"ש רז"ל (ברכות ל"ג ב'). שורה ד' בכ"י: על האל בו ידים רפות חרוו אחר, והרואה יראה כי נלקה בחסרון, וע"כ חלקתיו לשנים: על האל . . . (דלת), בו ידים (כונן) והוא עד"ה (ישעיה ל"ה ג'). שורה ה': ופריץ בחוצותיהם, לשון נופל על לשון.

שירי הרשב"י זצ"ל.

שיר א'. על השיר הזה רשום בכ"י: "בתים שלחם החכם הגדול רבינו שמשון ז"ל". ואין ספק כי ט"ס הוא. וצ"ל רבינו שמעון והוא הרשב"י ז"ל, יען אשר לא שמענו בלתי היום כי היה בארצנו רב גדול בשם שמשון. ואם אמנם מצאנו בלחקת המשוררים הקדמונים ז"ל פייטן אחד בשם כזה (ר' שמשון העולה לארץ הצבי עיין טל אורות ס"י פ"א) לא אדמה בלבבי כי הוא מחבר השיר הזה, כי הסופר בעל הכ"י אשר לפני היה בלי תפונה יליד עירנו אלג'ר ומטרתו היתה לקבץ בילקוטו את שירי רבותינו וצ"ל אשר אור תורתם זורח עלינו פה. ע"כ החלטתי שצ"ל שמעון ת' שמשון, (והש"י) והע"י תתחלפנה בנקל בכתב רש"י) והוא הרשב"י ז"ל, אבל למי שלחם, זאת לא ידעתי, ואולי ימצא כ"י אחר אשר בו נעתק זה השיר ונרשם עליו לשם מי נוסד. משקל השיר הזה הוא כמשקל השיר א' הנזכר למעלה, במחלקה הראשונה. חרוו ד' והוא משך, בכ"י: והמשך, ותקנתי לפי המשקל. חרוו ו': בכ"י אחר "ותם מאז ידענוהו" נמצאת מלה בלתי מוכנה, ואולם אחרי השקפות רבות עלה בידי לקרות "וקדר" ולדעתי הוא נכון לפי הענין והמשקל. אבל לא ארחיב להחליט כי היטבתי לראות ע"כ לא כתבתיו בנוף השיר. חרוו ט': ואאזור, בכ"י ואחזור והוא

ט"ס. בעבות חיים. אולי החכם אשר נכבדות מדובר בו בשיר הזה היה שמו "חיים" ונרמז פה. חרוז י': ע"ד מאמרם ז"ל: ירכו כמותו בישראל, והמשורר מבקש כי בני החכם, אשר אליו שלח את חרוזיו, יהיו רבים ודומים לו בקרב קהלתו.

שיר ב'. רשום עליו בכ"י: קדישו. וחתום בו בראשי הבתים: שמעון בן צמח בהבית האחרון. והוא שיר פשוט בעל שבע תנועות בדלת וכן בסוגר, ובו הראה הרב המחבר את כחו הגדול במלאכת החרוז (Rimes), כי מלבד הבית הראשון בכל בית ובית הדלתות וכן הסוגרים חרוז אחד להם, והוא נפלא באמת.

בית א'. שורה ד': בכ"י ויבינו הם פלילינו, וב"ס ט"ס הוא, ואנכי תקנתי ואויבינו עדיה (דברים ל"ב ל"א). שורה ה' (איכה ה' ט"ו).

בית ב'. חמש קראוך וכו' ע"ד מ"ש רז"ל (תענית פרק ד' משנה ו'). שורה ב': ע"ד מ"ש רז"ל ע"פ ויבנו העם בלילה ההוא (במדבר י"ד א') בענין המרגלים. אמר הקב"ה אתם בביתם בניה של חנם לפני, אני אקבע לכם בניה לדורות (במדבר רבה פרשה ט"ז אות כ'). שורה ד'—ה': ולפאר ביתר וכו' כדאיתא בתענית כ"ז ע"ב: בתשעה באב נלכדה ביתר (בחרבן בית שני). ונחרשה העיר, עדיה (ירמיה כ"ז י"ח).

בית ג'. מני שעו עדיה (ישעיה כ"ב ד'). שורה ב': יום מר וכו', עדיה (איוב ג'). שורה ג': עון בצעי סורר, נ"ל שצ"ל צורר עדיה (הושע י"ג י"ב). שלשה פעמים נזכרה מלת צורר בבית הזה בצד"ה, ופעם בסמ"ך, ופעם בש"י שמאלית והוא ע"ד התנאים. הראשון מן צורר עון אפרים (שם שם) השני כמו צורר היהודים (אסתר) וצר מן צרים עליך את העיר (שופטים ט' ל"א) השלישי כמו: בלכתך לא יצר צערך (משלי ד' י"ב) או כמו הצר הצורר (במדבר י' ט') ואז מלת צערי הסמוכה לו איננה דבוקה עמו. הרביעי עדיה: (איכה ג' י"א). והחמישי כמ"ש (אסתר א' כ"ב). ואותי בשלוי בעזו יפורר עדיה (איוב ט"ז י"ב). שורה ו'—ז' מתנורר הראשון כמו מתנורר עמה (מ"א י"ז כ'). והשני עדיה (ירמיה ל' כ"ג). ובכר ידענו כי הרשב"ץ ז"ע היה כחו רב בשירים המשותפים כאשר כתב ר' יעקב נבישון ז"ל בספר עומר השכחה (דף קכ"ה ע"ב).

בית ד'. בשליש כלו עדיה (ישעיה מ' י"ב). שורה ב': בוגדים שלו עדיה (איכה א' ה'). שורה ג': עדיך אשר נצלו עדיה (שמות י"ב ל"ו). שורה ה': יבערו וכו' עדיה (ירמיה י' ח'). שורה ו': שפתי צללו (חבקוק ג' ט"ז).

בית ה'. שורה ב': עדיה (איכה ג' י"ז). שורה ה': אגלח אחלף כן תקנתי עפ"י הפסוק (בראשית מ"א י"ד) תחת אולף אשר בכ"י.

בית ו'. נוחם נסתר (הושע י"ג י"ד). וקין אשר נסתר, אולי צ"ל נסתם עדיה (דניאל ח' כ"ו) למען לא תהיינה שתי מלות שוות ובהוראה אחת בחרו אחת, כי אין דרך המשוררים לעשות כן. שורה ג': צבי וכבוד צמח עדיה (ישעיה ד' ב'). שורה ד': ואילו יקרע הלונן עדיה: (ירמיה כ"ב י"ד). שורה ו': אז ימלא פי רנני וכו' עדיה (תהלים קכ"ו).

שיר ג'. חתום בו שם המחבר: שמעון, וכל שורה היא בת שבע תנועות בדלת וכן בסוגר. ונמצא גם בכ"י השני, ובו רשום עליו "קינה קודם ההפטרס להרשב"ץ ולה"ה אמנם יש עוד שם בית אחר אשר לא נזכר בכ"י הראשון. אבל מדי התבוננתי אליו נזכרתי לדעת כי אין לו יחס עמו, אף כי נשקלו שניהם בשלם אחד; יען כי מספר חרוזיו לא יתאים עם מנין מורי הבית הראשון, וגם כי בראשיהם נחתם:

"בן הרב רבי שמעון נרו חוק" וזו עדות נאמנה כי לא חברו הרשב"ן ז"ל. והנני להזכיר פה את הבית הזה:

בניך אל עד מתי	יובישום רוכבי סוסים
נרקעו כמו שיט חוצות	וגבורים אותם בוססים
הרב ככסם בנחר	ותטהרם בבורית מככסים
רבי תורתך כתוב על	לכבות כדונג נמסים
שמעו נא עמי מבשר	במצולה בין ההרסים
נרו כאור שמש יאיר	מגן הוא לכל החוסים
חזקו לכבכם ובטחו כי	לא תהיו עוד נמאסים
עוד תשובון ציון ברנה	ויטפו הריכם עסיסים
תתברכו באל אמן וכו	תהיו לעדי עד סמוכים:

ואולי נהגו בימים ההם להוסיף את הבית הזה לפני ההפטרה לסיים במלת תתברכו, למען יחל אז המפטיר את הברכה.

שורה ב': יצאוני בני (ירמיה י' כ'). שורה ג': עד"ה (איכה ה' ח'). שורה ד': אכלו את שארם, בכ"ש: בשרם. והנחתי הנוסחא הבאה לידי ראשונה, והבוחר יבחר, שארם עד"ה (מיכה ג' ג') בשרם עד"ה (ישעיה מ"ט כ'). ובני ציון, בכ"י בני ציון, והוספתי וא"ו מסברא בעבור הסימן "שמעון" הנראה לעין, ובכוא אלי הכי"ש ראיתי שכונתי אל האמת ושמחתי. שורה ו': אסוף אסיפם וכו' פסוק הוא בירמיה ח' י"ג והוא תחלת ההפטרה ליום תשעה באב.

שיר ד'. נמצא גם בכי"ש והוא שיר פשוט וחפשי, ר"ל אין משקל מיוחד לכל טוריו. וחתום בהבית הראשון שם הרב המחבר ז"ל: שמעון בן צמח כאשר ציינתי במקומו. והוא מיוסד ע"ד המדרש איכה רבתי (פרשה א' אות ז"ן).

בית א' שורה א'. תחת ובזקים רתקו בכי"ש: ובוקר רותחו, והוא ט"ס דמוכח כי אין לו מוכן והוא נגד החרו: (rime). שורה ב': נגרה, בכי"ש: הגלה והוא ט"ס. כי לקח עמי חנם (ישעיה נ"ב ה'). בני יצאוני ואינם (ירמיה י' כ').

בית ב' שורה א': (ישעיה מ"ט י"ד). שורה ב': פלגי מים וכו' (תהלים קי"ט קל"ו). בית ג' שורה א': חטא ישראל. בכי"ש חטאו והוא טעות כאשר יגיד עליו רעו והיה. שורה ב': כאיש אשר אמו תנחמנו (ישעיה ס"ו י"ג) ומעתה אוכיר את מקור הפסוקים וא"ו לכל בית ובית. הציון הראשון יורה מקום הכתוב אשר בו נזכר החטא, השני מקום כתוב העונש, והשלישי מקום כתוב הנחמה.

בית ד'. ראש (במדבר י"ד ד') (ישעיה א' ה') (מיכה ב' י"ג) יתנחמו בראש, בכי"ש בראשם והוא טעות.

בית ה'. עין (ישעיה ג' ט"ז) (איכה א' ט"ז) (ישעיה נ"ב ח') בכי"ר: עינים יורדות מים והוא ט"ס ותקנתיו עפ"י הפסוק והכי"ש. בשוב ה' את שיבת ציון והוא ט"ס כי לא נזכרה בו עין.

בית ו'. און, במדרש קדמה און לעין. (זכריה ז' י"א) (מיכה ז' ט"ז) (ישעיה ל' כ"א) במדרש ת' ואונייהם תחרשנה משמוע הובא הפסוק: (ש"א ג' י"א) אשר כל שמעו תצילנה שתי אוניו.

בית ז'. אף: בכ"ר: שולחים זמורה באפס, ובכ"ש: שולחים זמורה אל אפס, ואנכי תקנתי עפ"י הפסוק (יהזקאל ח' י"ז) (ויקרא כ"ו מ"א) (שם שם מ"ד). ת' בחוביהם בכ"ש בחוביהם והוא ט"ס.

בית ח'. פה: (ישעיה ט' ט"ז) (שם שם י"א) (תהלים קכ"ו ב') בעבור החרו שנה מעט הפסוק. בהעתיקי את השיר הזה תמתי על הרב ז"ל, כי לא הזכיר גם הלשון בתוך שאר האברים, וחפצתי להוסיף מרעתי: חטאו בפה ולשון, ולסיים ולשונונו רנה. אך בבוא לידי הבי"ש מצאתי בו לאשרי בית אחד ע"ז אשר נפקד מקומו בהכ"ר. וזה הוא:

חטאו כלשון קשתם שקר ארבו לשונם ולקו בלשונם: יונקים לחכם דבקה לשונם יתנחמו בלשון ואויבנו מכאב לבו ולשונונו רנה.

אמנם כאשר יראה הרואה נשתכש בו הלשון, ולקה בחסרון, תחת ארבו לשונם צ"ל דרכו עדיה (ירמיה ט' ב'), ולקו וכו' (איכה ד' ד'), (תהלים קכ"ו ב'), ובמדרש נזכר הלשון אחר הפה כאשר הוא לפנינו. אבל בשורה השנית מן הבית הזה הדלת לא יחרו עם הסוגר כמו בשאר הבתים, ואולי נוכל לתקן ואויבנו יליל מכאב לב ומגנה, ולשונונו רנה.

בית ט'. לב: ת' לבב שובב בכ"ש: לבב שומר, והוא נגד החרו. (זכריה ז' י"ב) (ישעיה א' ה') (שם מ' ב').

בית י'. יד: (ישעיה א' ט"ו) (איכה ד' י') (ישעיה י"א י"א).
בית י"א. רגל: (ישעיה ג' ו') המדרש הביא ע"ז הפסוק: כי רגליהם לרע ירוצו (משלי א'). (ירמיה י"ג ט"ז) (ישעיה נ"ב ז').

בית י"ב. זה: (שמות ל"ב א') (איכה ה' י"ז) (ישעיה כ"ה ט').
בית י"ג. הוא: (ירמיה ה' י"ג) (ישעיה ס"ג י') ותחת גם נ"ל שצ"ל כס עפ"י הפסוק, ובכ"ש: ונלחם בהם גם הוא. (שם ג"א י"ב). ובמדרש קדם "הוא" ל"זה".

בית י"ד. אש: (ירמיה ז' ח") (איכה א' י"ג) (זכריה ב' ט').
בית ט"ו. כפלים: (איכה א' ח') (ישעיה מ' ב') (שם שם א').
בית ט"ז. יש: (שמות י"ז ז') (איכה א' י"ב) (משלי ח' כ"א) ובמדרש נזכר "יש" לפני "כפלים".

בית י"ז. (ישעיה כ"ט א') (שם ס"ג ט"ז) (ירמיה כ"ג ו') (ישעיה נ"ט כ').

שיר ה. נשקל בפלס השירים ב' ג'. נמצא רק בכ"ר ורשום עליו נחמה, וחתום בראשי הבתים "שמעון בן צמח אמי".

בית א'. שלומים הגלת עדיה (ירמיה י"ג י"ט). אומללה יולדת שבעה: אולי ירומון מליו אל האשה ושבעה בניה אשר נהרגו בידי אחד הקיסרים העריצים על אשר מיאנו להשתחוות לע"ז במסופר במדרשים. (את מקור האגדה הזאת הערה ידידי החב"ר בקבץ על יד הששי (צד 30) בהקדמתו לקינה המתחלת: אומללה יולדת השבעה, ע"ש). מנעי קולך מבני (ירמיה ל"א ט"ו).

בית ב'. כננע נראה לי בבית הזה, כי כאשר עיני הקורא תחזינה בשיר הזה כל השערים ננעלו, חוץ משערי דמעה בבית השני, ובדבר אסף נעים ומירות (תהלים, פ', ה' ו') סגרתי אותו למען לא יהיה עוד פתוח לרוחה, ועשיתי לו מסגרת סביב. שורה ב': עדיה (שם ל"ז ט').

בית ג'. עדיה (שם פ'). שורה ג': מגרת לדעתי כמו מברת בחילוף ניק"ק. ערן זה א"י. וזאת שנית כסות דמעה עדיה (מלאכי ב' י"ג).

בית ד'. צמח צדיק זה מלך המשיח שיבא בב"א. שורה ב': וקודרים וכו' עדיה (איוב ה' י"א). שורה ג': עדיה (ירמיה ט"ז י"ט). שורה ד': (תהלים ס"ט ד'). בית ה'. שורה ב': עדיה (ישעיה מ' ב'). שורה ד': (תהלים נ"א י') (ישעיה כ"ה ח'). שיר ו'. נמצא רק בכ"ש בסדר צום אסתר וסימנו "שמעון חזק" ונזכר בנחלת שד"ל בלוח הפייטנים (ערך הרשב"ן) ובספר אגרות שד"ל ח"ח סי' 485 ומשקלו הוא שמונה תנועות.

בית א'. וכל צביה: כן תקנתי עפ"י הכתוב (ישעיה. כ"ט ז') ת' אביה אשר בכ"י, כי אין לו מוכן. שורה ד': ג"ל כי היא ע"ד מאמר חז"ל (ברכות ג' ע"א). בית ב'. שורה ד': גאונה, זה ביהמ"ק כמ"ש רז"ל על ושבתי את גאון עונם (ויקרא כ"ז י"ט). בית ד'. שורה ג': הרפה: בכ"י הרפה ותקנתי עפ"י הפסוק (במדבר ל"ה כ"ב). שורה ד': עדיה (ישעיה א' כ"א). שורה ה': עצביה כמו לחם העצבים (תהלים קכ"ז ב'). בית ה'. שורה א': נחמתה וכו' עדיה (שם ק"ט נ'), ובכ"י בעינה ת' בעניה אשר תקנתי. שורה ב': חליה תקנתי ת' חולה. שורה ג': בכ"י את יפיה, והשמטיו כי הוא נגד המשקל. שורה ה': למועד מועדים עדיה (דניאל י"ב ז').

שיר ז'. נמצא רק בכ"י ורשום עליו נחמה, וחתום בו בראשי הבתים: "אני שמעון בר צמח נר חזק נצח, כל הא"ב, ועוד אני שמעון חזק נצח אמין". ומשקלו הוא הבסיט (بسيط) (ראה בספר ידידי החב"ד הנ"ל צד 28 אות ב) והוא כמשקל הקינה המפורסמה "ציון הלא תשאל" אשר חבר ר' יהודה הלוי ז"ל. בשיר הזה, המיוסד על שבחי ארץ ישראל, הפליא לעשות הרשב"ן ז"ל בהעמידו כל השורות על ק' אחד; ובחרו "שת" אשר שת לו לחק ולא יעבור, הראה כי רב הוא כחו במלאכת החרוזים, וגם כי גדולה היא בקיאותו בלשונו הקדוש.

בית א'. ארץ מקודשת (כלים פרק א' משנה ו'): בית ג'. שדה ונחרשת (ירמיה כ"ז י"ח). אהנה: בכ"י אהבה, ותקנתי כי אין לו שחר. בית ד'. תחת לנפשי ג"ל שצ"ל ונפשי וכו'. בית ה'. תקנתי כמו ברזל ת' כמו. בית ו'. וכמו גברת. כנוי לא"י (ע' בס' כרוב ממשח משם הוהר הקדוש פ' ואתחנן דף רס"ו ע"א).

בית ח'. נוף זה ינופף וכו' (תהלים מ"ח ג'), אכן שתיה וכו' כמ"ש רז"ל (יומא נ"ד ע"ב) שממנה הושחת העולם.

בית ט'. ברא אלקים יציר ידי (זה אדה"ר) בעפרות צבי, (זה א"י צבי כל הארצות) כדאיתא במדרש בראשית רבה (פ' י"ד אות ח'). נאצל לשון זכר מוסב על זיו כבוד, ונפרשת לשון נקבה, על נפש.

בית י'. ר"ל בא"י הקריבו קרבן (כליל) אדם והבל, ואיש תמים זה אברהם אע"ה שנאמר בו התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ז א'). אדם: כדאיתא בתענית ח' ע"א, הבל, שנאמר: והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן (שם ד' ד') ורצה בו ה', שנאמר, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (שם), אברהם עקד את יצחק

בנו ע"נ המזבח בהר המוריה, ונאמר לו: עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה וכו' וברכו ה' (שם כ"ב).

בית י"א. רמז אל המכול אשר לא ירד לא"י כדעת ר' יוחנן בובחים ק"ג ע"ב. גשמה (יחזקאל כ"ב כ"ד).

בית י"ב. משכב מנוחה, זה מערת המכפלה. בלי תריקב ועובשת: תיבת בלי מושכת עצמה ואחרת עמה. והוא ע"ד מאמר חז"ל מובא בס' שער החצר מהרב הג' דב"ש ז"ל אות קי"ז (ד' ירושלים תרכ"ב) בשם הרב החריף ז"ל בעל ס' טוב ירושלים, וז"ל: אמרו ז"ל כי אחרי מות האדם אין שום רמה ותולעה שולטת בו. ע"ב (ובמתי א"י הכתוב מדבר). והרב המאסף ז"ל כתב ע"ז: וכעת לא מצאתי איה מקום כבוד מאמרם ז"ל הגז', ואנא מה אענה אבתריה.

בית י"ג. חיים וכו'. ר"ל בני אדם אשר ימותו בא"י ויקברו בה, חיים קרואים, כי ארץ ישראל נקובה בשם ארץ החיים, כדאיתא באבות דר"ן, ובתחיית המתים תתחדש כנשר נעוריהם ואולי רמז הרב המשורר ז"ל אל דברי ר"א בכתובות ק"א ע"א. בית י"ד. רמז אל המרגלים אשר דברו סרה על א"י ואמרו כי היא אוכלת יושביה (כמדבר י"ג ל"ב) ונהפוך הוא.

בית ט"ו. ראיתי בס' שערי ירושלים שער א' שהביא בשם הרמב"ן ז"ל: הבאים לא"י ואין שמים על לב כי הם בהיכל המלך ומורדים ופושעים ומרבים במשתאות של סעודת מרעות ומרוחים עליהם הכתוב אומר: ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה וכו' ולא יעלה על לבם שאחרי מותם ישארו בא"י. אלא כמותם יגרשום חוצה ככלבים ע"ש ואולי זה הוא מקור דברי המשורר ז"ל. רבת אמת עש"ה (זכריה ח' ג'), ונקראה ירושלים עיר האמת. ואמרו רז"ל לא גלו ישראל מארצם אלא על שעברו ע"פ: מדבר שקר תרחק.

בית ט"ז. חוסר בלי מצאו וכו' עש"ה: לא תחסר כל בה (דברים ח' ט') אבל היא ובת חלב ודבש. ומלאה בכל טוב. מחמשת. מזויינת כמג וחמש את ארץ מצרים (בראשית מ"א ל"ד) כפרשיי ז"ל וכן וחמשים עלו בני ישראל (שמות י"ג י"ח). בית י"ז. זרע לשוממים ככ"י לשוממי. ופה ירמז הרב ז"ל אל דברי התורה (ויקרא כ"ה כ"א) וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים. וזמ"ש: זרע לשוממים הלא תוסיף. ואם נעבדו וכו' עש"ה (שם כ"ו ל"ד ל"ה). בית י"ח. קנאו בלא אל ע"ד (דברים ל"ב כ"א). לא ידעתי לקשר מעדנות הבית הזה עם הבית שלפניו. שלחה אריות: אולי ע"ד מ"ש רז"ל (תענית ח"י ע"ב) הרבה הורגים יש לו למקום, והרבה דובים ואריות יש לו וכו'. אויל לכתוש במכתשת ער"ה (משלי כ"ז כ"ב). שלחה לדעתי ט"ס הוא וצ"ל שלחו.

בית י"ט. נבחר מחוזה זה ירושלים אשר שם היה בית המקדש. בית כ'. צדק בקרבה וכו' ער"ה (ישעיה א' כ"א). הכי עון וחטא נושאה וכו' ע"ד מאמרם ז"ל: א"ר אלעזר כל הדר בא"י שרוי בלא עון (כתובות ק"י ע"ב). בית כ"א. חטאת ואם אדמו תלבין וכו'. ע"ד המשנה (יומא סוף פרק ו') ר' ישמעאל אומר לשון של זהורית היה קשור על פתחו של היכל וכשהגיע שיעור למדבר היה הלשון מלבין שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו (ישעיה א' י"ח). בית כ"ב. ע"ד מאמר חז"ל (שבת כ"ב ע"ב) מהוץ לפרכת העדות יערוך (ויקרא כ"ד ג') עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב זו

נר מערבי. ע"ש. אש שחק זה אש אשר על המזבח. מאיר. ככ"י: מאשר והוא ט"ס דמוכה, ולדעתי ת' כנברשת צ"ל כנברשת זו המנורה. (יומא פ"ג מ"י).

בית כ"ג. בית אל מכוון וכו' עד"ה: וזה שער השמים (בראשית כ"ח י"ז), וכן אמר משוררנו הלאמי ר' יהודה הלוי ז"ל בקינת ציון הנ"ל:
 "והיוצרך פתח למול שערי שחק שעריך".

ואמר עוד בשירו המתחיל: "דבריך במור עובר רקוחים" (דיוואן הרכבי צד 48):
 "אבל ארץ אשר מלאה שערים

לנגדם שערי שחק פתוחים".

עלות בו התפללות כמו דרך מפולשת. ידוע כי כל התפללות מתקבצות בא"י ומשם יעלו לשמים. וע"כ תקנו חז"ל להתפלל כנגד בית קדש הקדשים. מפלשת פי' פתח והוא לשון חכמים.

בית כ"ד. גיא מחזה עד"ה (ישעי' כ"ב א') ואמרו רז"ל במכילתא פ' בא: עד שלא נבחרה א"י היו כל הארצות נשרות לדברות, ומשנבחרה א"י יצאו כל שאר הארצות וכו' ע"ש. לחדר מאד רעיון ולנששת עיר מ"ש רז"ל אורה מחכים.

בית כ"ה. ר"ל יתר שאת לירושלים על כל א"י, כי בה היה בית דין הגדול בלשכת הגזית אשר משם תורה יוצאה לכל ישראל (סנהדרין פ"ו ע"ב) ונקרא סנהדרי גדולה. ואין דנין בחז"ל דיני נפשות רק בזמן שבית דין הגדול היה בירושלים כמ"ש הרמב"ם ז"ל בידו החזקה הל' סנהדרין פרק י"ד הל' י"ד. וכן מקרא ירחים. הוא קדוש החדש ע"י הראיה. היה רק בבית דין הגדול הזה (ראה הרמב"ם הל' קדוש החדש פ"א).

בית כ"ו. הכשר נסכים הוא היין כמ"ש ויין לנסך (במדבר ט"ו ה') ובו נשתכחה א"י וגם בשמן (דברים ח' ח'). ועיין כתובות קי"א ע"ב, ומנחות פ"ה ע"ב.

בית כ"ז. ר"ל חשבון התקופות ועבור השנים הוא רק לפי קציר א"י, למען אשר יחול תמיד חג הפסח בחדש האביב זמן צאתנו ממצרים כמצות תוה"ק. והראב"ע ז"ל כתב (שמות י"ג ה'): וככה תעשו לדורות כמו שעשיתם ביום שיצאתם וכאשר היה זה בזמן שהאביב נמצא, ככה תעשו בכל שנה בעת המצא האביב בארץ ישראל. ע"ש. היא תבכר וכו' כמ"ש רז"ל על שם צבי אשר בו תכונה א"י מה צבי זה קל ברגליו מכל בהמה וחיה כך פירות א"י קלים לבוא מכל פירות שאר ארצות (ילקוט שלח תשמ"ג).

בית כ"ח. נעלם ממני מקור הדבר הזה. ואולי נשען הרב ז"ל על דברי אונקלוס אשר (בברכת יעקב ליהודה) תרגם, ולכן שנים מחלב (בראשית מ"ט י"ב) יחורן בקעתיה בעבור וכעדרי עאנא. ועיין במדרש לקח טוב ובפרש"י ז"ל, וידוע כי חברון היתה בחלקו של יהודה (יהושע ט"ו י"ג). ובקר רעי (מ"א ח' ג').

בית כ"ט. אולי סמך הרב ז"ל על מאמר ה' אל אאע"ה: ואעשך לגוי גדול (בראשית י"ב ב') ורש"י ז"ל פירש כאן אי אתה זוכה לבנים, ובא"י נולד לו יצחק. ובס' בינה לעתים (דרוש ס"ו) ראיתי כתוב: בני חיי ומוזני, כלם יושפעו בארץ המושנחת.

בית ל'. נושט פי' עווב. ונמשת, כמו שלוחותיה נמשו עכרו ים (ישעיה ט"ז ח') ופי' הרד"ק ז"ל התפשטו. והוא ע"ד לשון נופל על לשון. ובאור הבית כן הוא לדעתי: אויל הוא האיש אשר יעווב את אה"ק וימאן לשכון בה. והיא ארץ רחבת ידים.

ומרתה ארוכה כמו המצות הנאמר בהן: רחבה מצותך מאד (תהלים קי"ט צ"ו). ואם שנית אתי תלין משונתי.

בית ל"א. לא ידעתי אל מה ירמוזן מליו.
בית ל"ב. רמז אל דברי חז"ל אשר הובאו בפרש"י ז"ל (ויקרא י"ד ל"ד) ונתתי נגע יצרעת בבית ארץ אחותכם. בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותן הבית ומוציאן. עכ"ל. ואמנם תמה תמה אקרא! כי בנגע נראה לי גם בבית הזה. כי קיר הוא לשון זכר, והפעלים "תתין ונשתת" המוסכים עליו נזכרו בלשון נקבה! ב"ס התיר זאת לעצמו המשורר ז"ל בעבור החרוז, וסמך על סימן הרבים מן השם הזה הבא תמיד בלשון נקבה (קירות).

בית ל"ג. עובד אליל בכ"י, ותקנתי עובדי כאשר יעיד עליו רעו "יהמו".
בית ל"ד. מורש בכ"י: מוריש והוא טעות דמוכח ע"כ תקנתיו.
בית ל"ה. יליד בית מחופשת ר"ל עבר הנולד מן השפחה אשר חפשה נתן לה.
בית ל"ו. למתרי לא אדע לפרשהו ואולי צ"ל למצרי, אבל מ"מ לא יכון לנגד עיני.
בית ט"ל. מן, בכ"י. מין, וציר. הוא מרע"ה.

בית מ"א. רצוא תרוצץ, בכ"י: תורצץ והוא ט"ס דמוכח. והוא ער"ה: ישיש כגבור לדויץ ארח (תהלים י"ט ו'). ור' יהודה הלוי ז"ל כתב בהאופן המתחיל יה שמך, ארוממך:

הדר כבודך. ועז ירך. מספרים השמים.

בעת עלותם. ועת פנותם. ועת שחותם אפים.

ועת נלחמו וכו'. הוא בימי יהושע, וגם בימי משה כמ"ש חז"ל (ע"ז כ"ה ע"א). תדום, בכ"י: ותדום והוא ט"ס ותקנתיו עפ"י (יהושע י' י"ב) והוא נדרף למחרשת. ור"ל שהשמש תדום ולא תשמיע את קול גלגלה. כי אמרו רז"ל (יומא כ' ב') אלמלא גלגל חמה נשמע קול המונה של העיר וכו'.

בית מ"ב. עד"ה (דברים ח"י, י"ד—ט"ו).

בית מ"ג. ר"ל עתה אנחנו (הנמשלים לנברת) מעונים בגולה תחת ידי עמים, (אשר ידמו לשפחה).

בית מ"ד. ברזל ובנחשת פה הוא מענין כבלים וזקים, ולא שם תואר המתכת כמו שכתב למעלה בבית ה'. כי אין דרך המשוררים להזכיר פעמים מלה אחת בחזרויהם, רק אם הוראתם איננה שוה.

בית מ"ה. עד"ה לא זרו ולא חבשו ולא רכבה בשמן (ישעיה א' ט"ז).

בית מ"ו. צור מעטירה (שם כ"ג ח') והבית הזה הוא ע"ד מ"ש חז"ל: לא נתמלאת צור אלא מחרבנה של ירושלים.

בית מ"ז. עדי עתקה ועוששת כמו עששה מכעס עיני עתקה וכו' (תהלים ו'—ח').

בית מ"ח. תשוך (כמו אפעה) ומפרשת המה ב' פעלים נדרפים והשני הוא כמו וכצפוני יפרש (משלי כ"ג ל"ב).

בית נ"א. עד"ה (תהלים ב' א').

בית נ"ב. זכרה וכו' עד"ה (ירמיה ב' ב') לעת תלבין וכו' רמז לשעבוד מצרים.

בית נ"ד. ומרפשת מלשון רפש וטיט (ישעיה נ"ז ב').

בית נ"ה. ורשעה "אלי" הוא נגד המשקל ואולי צ"ל אשר.

בית ג'. חושה עתידות עד"ה (דברים ל"ב ל"ה) ופח תשבור (תהלים קכ"ד ו').

בית ס'. עד"ה (ישעיה ס"ז ב').

בית ס"א. עד"ה (חבקוק ב' ג').

שיר ח'. השיר הזה הוא פשוט וחפשי וחתום בו פעמים: אני שמעון בר צמח בראשי

הבתים ובראשי הסוגרים ו"חזק" בבית האחרון. ונדפס במחזור ליום הכפורים,

לפי מנהג אלג'ר, ורשום עליו "רהוט"ה" לאמר כי יקראוהו במרוצת (כי וירץ ת"א ורהט)

והשם הזה לדעתי דומה אל allegretto בלע"ז. וכאשר עיני הקורא תחוינה מישרים

כל בתי השיר הזה מסיימים בפסוק מן התנ"ך אשר נזכר בו לשון הודאה. ותפארת

היא זאת למשורר ו"ל אשר הראה את בקיאותו בכ"ד. והנני לציין את מקום הכתובים

אחד מהם לא נעדר: 1 (ישעיה כ"ה א'). 2 (תהלים נ"ז י"ג). 3 (שם ק"ז ח').

4 (שם קי"ח י"ט). 5 (דה"א כ"ט י"ג). 6 (ויקרא ז' י"ב). 7 (משלי כ"ה י"ג).

8 (תהלים מ"ט י"ט). 9 (יונה ב' י'). 10 (תהלים פ"ח י"א). 11 (שם ק"מ י"ד).

12 (רניאל ט' כ'). 13 (ישעיה ל"ח י"ט). 14 (תהלים ס"ז ד').

בית א'. ארחמך עד"ה (תהלים ח"ב ב') ובמחזור נקוד בטעות אַרְחָמְךָ.

בית ו'. הפסוק המסיים בכ"י: אם על תודה יקריבנו, והוא ט"ס כי שכה הכותב כי

הוא עומד על העי"ן. ומה נשגבה המליצה הזאת.

בית ט'. פרי שפתי, נקדתי כן עד"ה ונשלמה פרים שפתנו (הושע י"ד ג').

בית י"ב. הפסוק בדניאל ומתודה חטאתי, בלי תיבת "אני" והיא הוספת הסופר ואולי

צ"ל למען לא יהיה חרוז קצר מאד: מתפלל ומתודה חטאתי בלשון הכתוב.

בית י"ג. ת' למודיך נ"ל שצ"ל בלי יו"ד בלשון יחיד, וכן ת' נעבדך "עבדך, והתקון

הזה יתאים עם סוף הבית.

שיר ט'. נשקל בפלס השיר השני ממחלקה הראשונה והוא רשות לחתן לאמרו

לפני ישתבח ונמצא בספר קבץ פיוטים כ"י אשר בעלו ידידי המנן המפאר

ר' שמעיה חקון נ"י הואיל בטובו להשאילני להשתמש בו כחפצי, ושם רשום עליו

"להרשב"ן זלה"ה" וחתום בו בראשי הבתים: שמעון.

בית ב'. מים בששון וכו' עד"ה (ישעיה י"ב ג').

בית ד'. עד"ה (תהלים קל"ז ו').

שיר י'. גם הוא רשות לשתבח ונמצא בכ"י הנו', ונוסד על שבע ברכות הנשואין

ובראשי הבתים חתום שם הרב המחבר ו"ל: שמעון בן צמח, וכל בית ובית

מסיים בפסוק מן התנ"ך אשר נזכר בו מענין אותה הברכה אשר ידובר בה בבית

ההוא. חוץ מן האחרון הנסגר במלים: ישתבח וכו' אשר הם ראשית התפלה הירועה.

והוא לפתוח במה דסיים. וזה מופת חותך כי הרשב"ן זצ"ל, גם כי היה מעויין

ומקדיש את הקבלה. היה גם כן מחזיק בידו הפשטנים ומתפלל עפ"י מנהגיהם כאשר

אנחנו עושים פה עוד היום בביכ"ס הרב ז"ל הנקראת חברת אלצאפי (לאמר התמים).

ואלה מקומות הפסוקים בתנ"ך: 1 (ישעיה ד' ה'). 2 (שם מ"ג ו'). 3 (זכריה י"ב א').

4 (ישעיה מ"ד י"ג). 5 (תהלים קל"ז ו'). 6 (ירמיה ל"ג י"א). 7 (דברים כ"ד ה').

ומה נחמד הסוגר הזה האחרון, כאשר יבין הקורא המבין. יש' אשר בראש כל בית

הוא ר"ת ישתבח.

הערות לספר צפנת פענח

מאת

חיים בראדי.

צד 6 הערה 3: בס' נחלת שד"ל צד 45 שורה ל"א נזכר שמו של הריב"ש ז"ל. וכנראה היה את לכב רשד"ל לרשום שם את שירי הקדש לריב"ש שנודעו לו, אך לבו חפץ ובידו לא מלא את חפצו. ע"י צונץ (ל"ג צד 514) נודעו ד' שירים משירי הריב"ש והם: (א) אניה בלב ים, (ב) ארץ חפץ נדחך (צ"פ צד 18 סי' ה'), (ג) יגדל מספד וקינים (שם צד 16 סי' ג'), (ד) לשור עירי גדול כים שברי (שם סי' ד').

שם שורה 31: ריט"ל צונץ (ל"ג צד 521 וצד 712) ורשד"ל (נחלת שד"ל צד 77) מביאים הרבה משירי רשב"ץ, והם (ע"ס אי"ב): (א') אכסוף לספר כבוד ארץ מקודשת (צ"פ צד 26 סי' ז'), (ב) אל נא ארון מלאה הארץ תהלתך, (ג) אלהי מתימן, (ה) ד' חזקי ארחמך (שם צד 30 סי' ח'), (ו) ד' חנינו לך קינה, (ז) ד' שאנה לי כלביא, (ח) ד' שאנו צוררים ריק יהמיו, (ט) ד' שועת יום ויומים, (י) שביה עניה ביד שוביה (שם צד 20 סי' ו'), (יא) שדי המהלל ממזרח שמש, (יב) שודר אהלי רגע ויריעותי, (יג) שלום רב אהבי דתך ינחלו, (יד) שלומים הנלת (שם צד 24 סי' ה'), (טו) שמו אחד באחד הוא, (טז) שפכו דמעות, י"ז—מ"ט) ל"ב שירים (תחנוט) ע"ס פרשיות התורה מפרש נח עד פרשת שפטים (מכללם: לפ' נח: ד' שלום לנו תשפות להרים; לפ' ויחי: ד' אמרי האוינה; לפ' בשלח: ד' שלום לנו תשפות ואביונים; לפ' שופטים: ד' שובנו אלהי ישענו). ומה שנמצא בנחלת שד"ל (שם): שם אל מהלל ממזרח שמש, הוא בל"ס טעות הדפוס וצ"ל מהלל, והוא הוא הפיוט הנזכר בס' י"א. — צד 9 הערה 9) ראה את מאמרי במה"ע Isr. Monatsschrift ש"ו נו' 7; ראה גם מאמר הח' ריי"צ מרעלי "בהמגיד" ש"ו גליון כ"ח והערת הח' ר"ש באבר שם גליון ל"ב.

צד 15 שורה 1: ומי קם, בכ"י: ומיקם, והח' המו"ל רצה להגיח: ומקים. אולם הצעתי לפניו את תקוני (ומי קם) והסכים על ידי.

שם שורה 6: לבבותי, לדעתי צ"ל: בְּלִבֹּתַי.

שם שורה 7: תנומתו, ראה הערת הרב המו"ל; ואולי ט"ם נפל בזה וצ"ל: תמונתו.

צד 18 שורה האחרונה: פשע רב הנלנו, ר"ל הפשע הרב אשר כנללו הנלה יהודה גלות שלמה.

צד 19 שורה 3: השפלי, אולי צ"ל: השפילי.

שם שורה 12: אם נאמר, שהוא ר' פריץ רבו של הריב"ש, אז יפלא בעינינו, איך לא הזכיר המקונן, כי ר"פ זה היה כהן לאל עליון. ועיין הערה לצד 33 שורה 4.

צד 20 שורה 1: המקבל, בכ"י המקביל, ותקנתיו עפ"י לשון המשנה בפרקי אבות.

שם שורה 13: מעלות על מעלתו, אולי צ"ל: מעלה על מעלתו.

שם שורה 14: ראה הערת הרב המו"ל; והנה נוסחת "נקדר" יש לה על מה שחשמוך, אבל סוגר הבית הזה הוא נגד המשקל נ"כ; ואולי צ"ל "מאזר" תחת "אור" וצ"ע.

שם שורה 18: מקהלות, צ"ל: מקהלות.

שם שורה 20: אראלינו, בכ"י: אראלנו.

צד 21 שורה 27: ר"ל: אני אחליף את צופי ואמירנו ברוש ורעל, והמשורר השכיל להשתמש בזה בדברי החזוה ישעי' (י"ו ו'), אבל במובן אחר.

צד 25: שורה 5: לחוביה, ר"ל: בשביל חוביה.

שם שורה 12: כי רותה, כנראה ט"ס נפל בזה; ואולי צ"ל: ראתה, או: רוחה.

צד 26 שורה 5 מלמטה: ארך, קרי: ארץ.

צד 27 שורה 14: הווה, קרי: הויה.

צד 33 שורה 4; אחרי כלות הדפסת הס' צפנת פענח הניענו מכתב מאת

ידידי הרב המו"ל נ"י ובו נאמר: "כבר ידעת ידידי כי שתיים נפלאו ממני בשירי הריב"ש זיע"א. (א) מי הוא החכם בוגדיאה ז"ל הנזכר בכתובת אשר על השיר הא' בספרי צפנת פענח? (ב) מי הוא מחבר הקינה על רבינו פריץ ז"ל (אשר הוא ב"ס רבו של הריב"ש זי"ע) אשר שמתי שם בסוף המחלקה הראשונה. והנני בא היום בשמחה רבה לבשרך כי נודע אלי הדבר בשבוע זה בקראי בשו"ת הריב"ש זי"ע סי' ס', כי שם נזכר הח' בוגדיאה (מכאן משמע כי ט"ס בכ"י וצ"ל בנו"ן ולא בנימ"ל) הכהן בלי שום תואר, והוא הוא ודאי אותו הנזכר בשיר הריב"ש ז"ל, ולדעתי הי' שמו העברי יום טוב אשר יתורגם בלשון ספרד: Buen dia = בוגדיאה. וגם מחבר הקינה על ר' פריץ הכהן ז"ל נזכר שם, והוא ר' יאודה קרשקש ברפת ז"ל אחי הריב"ש ז"ל ע"ש. וששתי כעל כל הו". והנה כבר מלתי אמורה (לעיל הערה לצד 19 שורה 12), כי עוד הדבר מוטל בספק, אם ר' פריץ הזה הוא ר' פריץ הכהן; אכן אינו מן הנמנע. והנה בריב"ש (סי' ס') לא נזכר שם מחבר הקינה על ר' פריץ הכהן, ונאמר רק כי הריב"ש פתח בהספדו של הח' רבי אשתרוק הכהן באלמרתיה שחבר אחיו (סתם) על מות ר"פ, והוא הריב"ש, תקן אותה, גרע והוסיף לפי הדרוש לו. אולם מתשוי הריב"ש סי' שפ"ז נראה, כי אחיו דון קרשקש ראוי להיות מחבר הקינה שלפנינו. ועל דבר מעשה הריב"ש בעצמו, להשתמש בפתיחה שאינה שלו, יש להעיר כי הדבר הזה בלתי חדש הוא. וכבר ראינו כי אחד הספרנים השתמש בפתיחת רי"ה ז"ל על מות ר' ברוך ב"ר יצחק, תחלתה: "מה לעם כי יקראו עצרה",

תקן אותה בכ"מ והחליף את שם ר' ברוך בשם יעקב, והכניס בבית כ"ה את שם בני יעקב זה, אלעזר ומשה, כפי צרכו. (ראה "חדשים גם ישנים" לה"ה הרכבי חברת 4 בהאסיף הששי צד 148 והלאה, ושם צד 150 הערה י' צ"ל "יעקב" במקום "יצחק").

צד 34 שורה 4: בחלק הראשון מספרי אדות המשקל בשירי רי"ה דברתי רק ע"ד השירים הפשוטים, והשיר הזה והדומים לו הם מהנקראים שירי-האזור (מושג), אשר עליהם שמתי דברתי בחלק השני מספרי הנ"ל, ולא נדפס עוד.

צד 36 שורה 6: ראה הערה לצד 33 שורה 4.

צד 41 שורה 10: ראה ילקוט פ' לך לך: "ו' אבות שכנו בכבודו של עולם ולא שלטה בהן רימה וכו' וי"א אף דוד שנאמר . . . אף בשירי ישכן לבטח", ולזה כיון הרשב"ץ ז"ל באמרו "משכב מנוחה אלי אבות וכו'".

שם שורה 20: לדעתי כונת המשורר פשוטה ומיוסדת עה"פ (ויקרא י"ח כ"ח): ולא תקיא הארץ אתכם וכו' כאשר קאה את הגוי וכו'.

שם שורה 29: ראה הערת הרב המו"ל; ולדעתי אין ספק כי הכונה על הגוים אשר הושיב מלך אשור בשמרון ובערית, אשר קנאו לאל בלא אל, כי "לא ידעו את משפט אלהי הארץ" ותשלח (הארץ) בהם "את האריות ויהיו הרגים בהם" (מלכים ב' י"ז כ"ד והלאה).

שם שורה 35: ראה הערת הרב המו"ל; ראה גם מדרש ש"ש תהלים פ"ה.

צד 43 שורה 3: כונתו למה שאמרו (בכתובות דף ק"י ע"ב) הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין וכו' ואין הכל מוציאין לאתווי מאי לאתווי עבר שברח מחו"ל דאמרינן לי' זבניה הבא וזיל משום ישיבת א"י וכו' הוא אמר לעלות וכו' תצא בלא כתובה היא אמרה לעלות וכו' יוציא ויתן כתובה וכו' ע"ש.

שם שורה 26: הגברת היא שרה אמנו, ואמתנו נקראת גברת על שמה, והשפחה היא הנר המצרית, וכשמה יקראו הערביים, וזרעו של ישמעאל בנה.

ה ש מ ט ה.

על מה שכתבתי בפרוש עזרא ונחמיה צד 42 הנני להוסיף כי בעת
נזכרתי, אשר במ"ע החדשי להחכם גרעץ (1881 צד 6 בהערה) הביא החכם
ציעמליך ראיה מכרעת ומוכרחת, כי פ"י עזרא זה איננו לר' בנימין בר יהודה,
כי נמצא גם בב"י מינכען ס"י 5, הנכתב עוד בשנת 1232 [תתקצ"ג
בוירצבורג, ע"י המוכיר י"ד 126]. ובמ"ע הנ"ל 1883 צד 230 הסכים
גם החכם ר"ד ראזין לדעת ה' טאטיוס כי פ"י זה איננו לר' בנימין והסכים
גם לדעתו שהוא לר' סעדיה. גם החכם פארגעס הסכים לזה במ"ע הנ"ל
1885 צד 63. — צד 42 שורה 19 קרי "לא" תחת "לע". —
שוח"ה.

פנקס ק"ק במברג

הוצאתו לאור

מתוך כ"י מרעבבר סי' 115

אני

דוד קויפמאנן.

וזוה שער הספר בראש הכ"י:

ב"ה

פנקס המיוחד לבני המדינה מעניי' הנוגעים לכלל המדינה דהיינו אותן
היושבים תחת אדוננו הדוכס גם אותן שתחת ממשלת הקו"רים ויש
בו קכ"ב דפים ונתחדש ביום הועד פה ק"ק . . . יום ג' לחודש אלול
תנה לפ"ק.

בשם הבורא רוח ויוצר המאורות, נתחברנו יחד בפנים מסבירות, לעשות תקנות הגונות וישרות, נטועות כמסמורות על הלוחות חרות, לזכרון לדורות, לגדור נדרות לעשות משמרת למשמרת, ובשכר זאת ועוד אחרת, אשר שמים תכן בורת, ישים עלינו ברכה למשמרת מצרה וממארת, ויתן בלבנו אהבה מסותרת, לעברו וליראה אותו תמיד בלי מגערת, ובוה נוכה לראות בנחמות ציון המעושרת א"ס.

א. ראשית דבר יראת ה' להחזיק עמוד התורה להגדיל ולהאדיר בגלל הדבר הזה אשר לא יחרל האביון בקרב הארץ ורבים מכני עניים שמהם ראוי שתצא תורה⁽¹⁾ מבקשים למודם ואינם מוצאים מחוסר כל ודלות של אביהם שאין ידיהם משיגים לשכור להם מלמד להועיל לבניהם ובשביל כן מבית הספר ממהרים וחשים⁽²⁾, פורקים עול תורה ועול דרך ארץ מבקשין, גמולי מחלב של תורה ונעשו דלים ורשים, ואם אין גדיים אין תיישים⁽³⁾, על כן יצא המוסכם מאתנו המתוועדי בגזירה שכל קהלה וישוב הן מהיושבים תחת ממשלת אדוננו הדוכוס והן היושבים תחת ממשלת הקיורי⁽⁴⁾ יתן כ"א וא' מהדרים תוך המדינה בכל ערב שבת לקלפי מיוחדת מה שידבנו לבו וא' המרבה וא' הממעיט כו' ויהא הנדר והנידב ההוא לצדקה דת"ת נוסף על זה יהא פרעון נדר מי שברך מתנת יד מכ"א וא' ג"כ לת"ת ולכל אלה יהא גבאי מיוחד למען היות בידו למשמרת כל כסף הנדבה המובא מכ"א אשר נשאו לבו ונדבה רוחו באופן שהאיש העני מעניי מדינתו המבקש למוד בניו ובתורת ה' הפצו יבא ויגיד צדקתו אל הגבאי אשר יהי בימים ההם ולפי תואר המצטרך יותן לכ"א וא' מכיס ת"ת ובוה ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים ישישו וישמה בה' כל החוסי'. בע"ה חגי חנוך סגל מפראנ.

ב. הווק לעמוד העבודה זו תפילה יען כי שמענו גם ראינו המכשילה הזאת תחת ידיהם בכמה וכמה ישובי אשר ישנו שם מן התושביי הגרים שמה הם ובניהם עמהם גם לרבות שלוחיהם ומשרתיהם בכדי שאפשר להתפלל בכל יום השכם והערב בעשרה בבית הכנסת שלהם. ולא די שבני הכפרים אינם מקרימי ליום הכניסה והולכים לדרכם לשוח על פני השדה בשיחה זו תפילה אף גם זאת אשר המה תוך הישוב בבתיהם ומונעים את עצמם מלהתפלל בצבור במרד ובמעל אשר לא יעשה כן במקומינו מקום מקדש מעט המעמיד אותנו בגלותינו ע"כ גורנו אומר בגזירה שוה על כל הדרים במקו' שאפשר להתפלל שם

(1) עיין נדרים פ"א ע"א.

(2) ר"ל בורחים עיני' בראשית רבה פר' מ"ח ס' ה'.

(3) עיין ריש אסתר רבה.

(4) כל אחד ואחד.

במנין שלא לבטל ולמנוע את עצמו מלהתפלל בעשרה בקנס על כל מי שעובר על דברינו אלה דהיינו אותו שיהי' בביתו ולא יבא לב"ה בעת התפילה יתן בכל פעם מדי עברו ששה פשיטי' בלי הנחה ויהא הקנס לת"ת. ובזכות זה האל ישועות פועל, כביר לא ימאס ולא יגעל, ובא לציון גואל.

ג. החוט המשולש סניף לעמוד גמילות חסדים בעניין אורחים עניים ההולכים ובאי' רצים ושבים תוך המדינה ולפעמים יקרה ח"ו לא' מקרה רעה ב"מ⁽¹⁾ שיפול על ערש דוי ל"ע⁽²⁾ באחד הקהילות או הישובי' ובוה ראינו כמה רעות רעה חולה כל עומת שבא כן ילך, נעזב ומשולח ממקום למקו' בחזור וחלילה⁽³⁾ לעשות כדבר הזה להמית צדיק ע"ר⁽⁴⁾, נענוע ומשולח רבא העזובה בקרב הארץ מן חלאי' רעים שאינם נאמני' בשליחתן מעיר לעיר, ע"כ עשינו בינינו מהיום ומעלה לחוק ולא יעבור אם יודמן ח"ו איזה אורח חולי⁽⁵⁾ במדינה יהי' באיזה מקו' שיהי' הן אצל היושב' תחת ההגמון או אצל היושב' תחת ממשלת הקיורי' אוי במקו' אשר יפול שם ינוח והחיוב על הישוב או על הקהל ההוא להטפל עמו עד שיבריא או להפוך ח"ו והכל על הוצאו' כל בני המדינה מיושבי הגמוניא' וקיורי' בכלל ואם לפעמים יתרחיש ניסע⁽⁶⁾ מאיזה אורח שאינו חולי רק שאינו קל ברגליו לילך מחמת החסרון שבו יהיו לו לעזור מעיר לעיר ומישוב לישוב בענליה⁽⁷⁾ ובזמן קריב כדי להוציאו חוץ למדינה למהר להגיעו למחוז הפצו לחיים ולשלום וישולם הכל מכיס המדינה דרך כלל, ומכלל הן נשמע לאו אותן שישלחו ממקומם איזהו חולי למקום אחר ענש יענש הישוב ההוא כפי ראות עיני המתוועדי' ובוה ינן ה' עלינו ועל כל עמו ישראל להצילנו מכל מחלה, ולציון ברננה נעלה, בזמן קרוב בענגלא. בע"ה הגי הנוד סגל מפראג.

ד. סעד לעמוד הדין לשפוט יתום וריב אלמנה כצעתה הבאה אלינו להקל מעליה' עול משא הנתינו⁽⁸⁾ אשר הועמם עליהם עד היום הזה וגדרשנו לאשר שאלונו ועשינו מהיום ומעלה לחוק שהיתומי' לא יתנו כי אם משני שלישי' מערך ויכולת⁽⁹⁾ שלהם ולא יתנו לשום נתינה הן נתיני' תוך הקהילה כנון מעו' פלעטן והקדש⁽¹⁰⁾ ודומיהן או נתינו' המדינה כסדרן ושלא כסדרן הרגילי' לבוא מכולם פטורי' הם היתומי' חוץ ממה שנתנו⁽¹¹⁾ לההגמון⁽¹²⁾ (שנה חדשה⁽¹³⁾ ומאה ר"ט הידועי'⁽¹⁴⁾).

(1) = בר מינון. (2) = לא עליכם.

(3) מלשון השגור בפי חז"ל כמו סוכה נ"ה ע"ב.

(4) בראשית י"ח כ"ה.

(5) = חולה וכן דרך האשכנזים במאה ה"ו לכתוב י' במקום ה' בסוף המלות ע"פ ההברה.

(6) רמז למאמרם ד"ל כמו מגלה ד ע"א: אתרחיש ניסא.

(7) נושטמע לתרי אפי למרכבה ולמהירות.

(8) Abgaben במובן מסים וארנוניות.

(9) Vermögen.

(10) Billeten למזונות העניים ולהלכתם בתוך הקדש הקהלה.

(11) Bischof.

(12) הן הנה המתנות הנודעות מקדם בכל קהלות ישראל הנקראות Neujahrsgaben

עיין למשל המשא הכבד אשר העמיסו על שכמי קהלת ברלין כספרו של ל' גייגער Geschichte der Juden in Berlin חלק ב' צד 105.

(13) על מקור המשא הזה עיין מה שזכר להלן צד 14.

גם לצרה אשר לא תבא עסק הנוגע לכלל מדינה שאינו רגיל לבוא לאלו מחויבי היתומי ליתן ג"כ סך המגיע עליהם לפי חשבון שני שלישי מערך שלהם כנ"ל, אמנם פטורי המה לגמרי מליתן חלק רה"ב⁽¹⁾ אפילו פרוטה א' הן מנתינו כסדרן או שלא כסדרן הרגילי או שאינם רגילי תוך הקהילה או תוך המדינה מכולם פטורי מליתן רה"ב. ובעסק האלמנו מצאנו וראינו בזה האופן דהיינו אלמנה שאין ערך שלה יותר משני מאות זהו לא תתן כ"א החצי מרה"ב ופטורה היא לגמרי ליתן אפילו פרוטה א' מערכה הן תוך הקהיל' והן תוך המדינה מכולם פטורה היא. אכן באם יהי ערכה משני מאות זהו ומעלה יהי מה שיהי אוי מחויבת ליתן לנתינו הקהל ולנתינו המדינו משני שלישי מערכה ועם כל זה לא תתן כ"א החצי מראשי הבית כנ"ל וכל הנוכר למעלה בעסק תקון האלמנה הוא דוקא באלמנה שאינה נושאת ונותנת רק היא אוכלת ואינו עושה אכן באם היא עוסקת במו"מ⁽²⁾ אף שערכה פחות משני מאות זהו הרי היא כא' מן התושבי לכל הנתינו שבעולם חוץ מראשי הבית שאינה מחויבת ליתן כ"א החצי מרה"ב כנ"ל. כמוכן בעסק תקון היתומי בפירוש איתמר דוקא ביתומי שאינם מתעסקי בפני עצמם בעסק מו"מ רק ע"י אפוטרופוס שלהם לטובת היתומי כאלו נתקן התקנה הנ"ל ולא לזולתם העוסקי בצרכי עצמם ואינם צריכי לאפוטרופוס ובזכות זה יציל ה' אותנו מכל צרה וצוקה. וציון במשפט תפדה ושבי בצדקה חגי חנוך סגל מפראנ. (על חתיכת נייר מהורקת בשולי הרף נמצא כתוב בכתב אחר כ"י ר' מנחם מענדל אשכנזי):

[נשאלתי מן חמשה אנשי באשר שנכתב בפנקס המדינה סי' די' כנ"ל יתומי לא יתנו ל[שום נתנ] הקהילה וכו', חוץ ממה שנותני להגמון שנה חדשה ומאה ר"ט הידועי מהו פירושו אם מחויבי ליתן לשנה חדשה מה שנותני ליועצי וכדומה לזה או רק מה שנותני להגמון. והשבתי שפרושו ככתבו שאינו מחויבי ליתן רק מה שנותני ש"ח⁽³⁾ להגמון ומאה ר"ט. יו' א' מו אלול תע"ל. מנחם מן בכרך].

ה. האמת יעשה דרכו יען כי ראינו כמה אנשי כי אברה האמונה ונכרתה מפיהם שוא ושקר בדבור א' יאמרו מונעים את עצמם מלפרוע מה שהם חייבי הן לנתינו המדינה והן ליחיד ואינם משניחים אל דברי הב"ד והפרנסי בכן מכאן מודעא להוי על כל המסרבי באחזרה גדולה שמכאן ואילך אם ימאנו ויסרבו ולא יאבו לשמוע אל דברי מוריהם שיוכרו עליה אסור⁽⁴⁾ בכל הקהילות תוך המדינה ולהפרישם מכל קדושת ישראל גם לכופם בכפי תחת כפי⁽⁵⁾ עד שיאמרו רוצים אנחנו⁽⁶⁾ לקיים את דברי הב"ד יצ"ו והיתה זאת למשמרת ולאות לבני מרי⁽⁷⁾ ובוה אמת וצדק נשקף משמי⁽⁸⁾ ובימינו תושע יהודה וירושלים.

(1) = ראש הבית. (2) = כמשא ומתן. (3) = שנה חדשה.

(4) אסור כמו שמתא.

(5) תפש כלשון המקרא שמות כ"א כ"ה: כויה תחת כויה כדרך האשכנזים שמשמיעים

פ' תחת ו'.

(6) עיין בבא בתרא מ"ח ע"א.

(7) במדבר י"ז כ"ה.

(8) תהלים פ"ה ו"ב.

ו. שלום יהי בכל גבולנו ושלוח בארמנותינו שלא ירבו המחלוקין ח"ו בין היושבי תחת ממשלת ההגמון ובין היושבי תחת הקיור¹) באשר לפעמי' יש לחוש לצרה אשר לא תבא על המדינה בגזירת השררה יר"ה ושעי"כ ראוי להיות זריז ומקדימי²) לעסק ההשתדלו' ולהוציא הוצאו' בשרם תצא הרעה ח"ו ובהיו' קצת מפרנסי יושבי קיורי' וחוקי' מחצר הרוכס ואין הזמן סובל כדי להודיענו את אשר נגזר עליה³) ולהוציא הוצאו' מבלעדס וחזק מידעתם אפשר וקרוב לודאי שימאנו יושבי קיורי' מלסייע ליושבי הגמנו' ועי"כ ח"ו הריב מתחרחר, וביני ביני יש לחוש לתקלה גדולה, בין חיתא למחבלתא ברא דעלובתא אזלה⁴), ע"כ עשינו מהיום ומעלה באם ח"ו הקראנה אותנו כאלה אוי ה"ה יושבי הגמנו' הקרובי' אשר להם משפט הנאולה ישתדלו וירבו תחניה ובקשה עד ימצאו חניה וחמלה, רק יצרפו אליהם א' או שנים מפרנסי קיורי' הסמוכי' להם המה המבוררי' מתוך הוועד האחד כמר יוקל פרנס מעלירן⁵) והאלוף הר"ר זעליגמן מצעקין דארף דהיינו שהאלופי' פרנסי הגמנויא מהויבי' להודיע העסק שרם יתחילו להשתדל אל שניהם הטובי' הנ"ל אכן אם לא יבואו לכאן שניהם כאחד רק יבא אחד מהם יהי' מי שיהי' מהשנים ויצרף עצמו בהסכמתו עם פרנסי הגמנו' להוציא הוצאו' בהשתדלו' ההוא אוי החיוב על יושבי קיורי' לאשר ולקיים את כל אשר עלה בהסכמתם ולשלם חלק ההוצאו' ההם המגיע עליהם. אמנם הותנה בתנאי כפול שלא יהא הכח והרשות לשני המבוררי' הנ"ל להוציא מכיס יושבי קיורי' כ"א עד ארבעי' ר"ט ולא יותר, ובאם ח"ו יהא מהצורך להרבות ולהוסיף בהוצאו' יותר מסך הנזכר אוי מהויבי' המה להודיע ולצרף אליהם שארי פרנסי' מהקיורי' גם נעשה ביניה' שלא ימשוך הכח והרשאה לשתי המבוררי' הנ"ל רק על משך שני שנים רצופי' מהיו' ובכללות שני שנים אלו הברירה בידי יושבי קיורי' לבטל כח הרשאה ולגמנות אחריו' תחתיהן. גם הברירה בידי המבוררי' בכללות זמן הנ"ל לפרוק מעליה' הזמנו' ההוא אמנם כל זמן שלא נתבטל ההרשאה בוועד הרי הם בתוקפם אפילו אחר הזמן הנזכר ובוה איש על מקומו יבא בשלו' על דייני ישראל דלא ליתו לאנצויי, עד יגאלנו ה' בזרוע נטויה, חגי חנוך סגל מפראג.

ז. הרשות נתונה להאלופי' השנים המבוררי' באם יהא מהצורך להוצאו' השתדלו' הנ"ל לכוף וליגוש את יחיד סגולה הגבוהים בערך המדינה שילוו לפי שעה בין הכל סך ארבעים ר"ט ואשר יגזרו אומר על כל א' כן יהי' ויקי' בכפי' תחת כפי' עד שיאמרו רוצים אנחנו לקיים דברי המבוררי' הנ"ל. אמנם מנביה הראשונה שיוגבה אח"כ תוך המדינה מחויבי' לשלם להמלו' ההם. ובוה איש על מקומו יבא שלם בממונו בחסדי ה' כי לא תמנו.

ח. באשר רבו הדיעו' של השדכני' שכל אשר פצו שפתיו לדבר דבר לתועלת השדוך שבין איש לדעהו אף שלא אהנו מעשיו מכל מקו' היו מבקשי' לטול שכר כנגד כולם ובוה לקתה מרת הדין של השדכן גמור, אשר יום ליום

1) Bischöfliche und Ritterschaftliche Juden =

2) פסחים ד' ע"א.

3) אסתר ב' א'.

4) עיין בראשית רבה פר' ס' דף ב"ח ע"ג.

5) עיין לקמן צד 10.

יביע אומר, הוא המתחיל גם הנומר, וכמה יניעו ינע עד הביא השדוך לתכליתו ולאישי אשר לא עמל בו יתן חלקו ע"ב עשינו מהיום ומעלה לחוק ולא יעבור שבאם יסתייע מילתא שיהיו שני שדכני בעסק שדוך א' באופן שיהא מהם מתחיל והשני נומר אוי המתחיל הראשון אשר ימציא השדוך וידבר מעסק ההוא עם שני הצדדי צד החתן וצד הכלה הוא יקח חלק שליש מכל שכר השדכני המניע משני הצדדי עפ"י התקנה שאחר זאת ולהנומר יהא שני שלישי מכל השדכני משני הצדדי, ובפירוש איתמר שלאותו איש אשר לא יהא המתחיל לדבר גם לא הנומר בשדוך רק יהא איש הביני בין העת שנעשה ההתחלה לבין העת שיגמר השדוך אף שידבר בנתיים עם ב' הצדדי מ"מ¹) לא יהא לאותו אמצעי שום דין שדכן כלל ואינם מחויבי ליתן לו אפילו פרוטה א' משכר השדכני אם לא שהי' תנאי מפורש ביניה או ככל תוקף התנאי שיהי' ביניה כן יהי' ויקום כמ"כ²) באם א' יהיה המתחיל מצד א' משני הצדדי מצד החתן או מצד הכלה יהיו דבריו כאפס וכאין וכדבר שאין בו ממש ולא יהא לו שום חלק ונחלה בשכר השדכני מאחר שלא התחיל לדבר כ"א מצד א' ועפ"י הדרך הזה אם המצא ימצא א' אשר יתחיל לדבר עם א' מהצדדי בעסק השדוך ושרם דברו עם צד השני יקדמנו אחר וידבר עם ב' הצדדי או יהא לאותו אשר ידבר עם ב' הצדדי דין מתחיל גמור³) ולהראשון אין לו שום חלק ונחלה, ובוה ענייני השדכני ברורי כשמלה, ולא יוסיפו בני עולה, בדין עני המהפך בחררה ובא אחר ונוטלה⁴). והי' יגאל אותנו באלה דברי חני חנוך סגל מפראג.

מ. שכר השדכני יהא ממאה ראשונה שני פראצענטי דהיינו אם לא יהא סך נדן שני הצדדים רק מאה ר"ט בין הכל אוי מחויבי כ"א מהצדדים ליתן להשדכן שני ר"ט, ואם יהא סך נדן משני הצדדי יותר ממאה ר"ט יהי' אויזה סך שיהי' אוי יתנו כ"א מהצדדי ממאה ראשונה כנ"ל שני ר"ט וממאה ר"ט הראשונה למעלה מכל מאה ר"ט א' רט, וכל זה הוא אם שני הצדדי החתן והכלה הם מובלעים תוך תשעה פרסא, אמנם אם מרוחקי זמ"ן יותר מתשעה פרסא אוי מחויבי כ"א מהצדדי ממאה ראשונה ב' פראצענטי כנ"ל וממאה ראשונה ומעלה יהי' מה שיהי' מכל מאה אחר וחצי פראצענטי, ואם הי' אויזה תנאי בין השדכן ובין א' מהצדדי ליתן ביותר או בפחות מהערך הקצוב למעלה אוי ככל משמעו התנאי שביניה כן יהי' וכן יקום ולא יפול שום דבר ארצה, וכתקנו השדכני כן יהא נהוג הסרסרי, ואם החתן הוא אלמן אינו מחויב ליתן מכל מה שיש לו הן רב או מעט מכולם לא יותן להשדכן כ"א שני רט מכ"א מהצדדי אמנם מנדן צד הכלה מחויבי כ"א ליתן כנוזר למעלה.

(נכתב בצדו:) [מאחר שמוזכר בפוסקי ראשוני ואחרוני שדין סרסורי ושדכני שווין בכך סימן ח' ט' שייכי בסרסרי כמו בשדכני מנחם מענדיל אשכנזי].

(¹) = מכל מקום.

(²) כמו כן.

(³) = גמור.

(⁴) קידושין ג"ט ע"א.

י. בגלל הדבר הזה גלגל החזור בעולם⁽¹⁾ רבים מעשי ה' בחכמה עשה כולם, מוזוג וזוגים ועשה סולם⁽²⁾, מעלה לזה ומוריד לזה אין צדיק בארץ יושלם, כדי לזכות אלו באלו ולשלם פעלם, ע"כ עשינו לחוק ומשפט מהיו ומעלה באם מטה יד אי מעיר או ממשפחה אשר ירצה להשיא בתו לבן גילה ולא יהי לו די המחסור אשר יחסר לעשו' לה כמשפט הבנוי ויהיו עיניו נשואו' אל קרוביו וגואליו אשר להם משפט הנאולה ועני זה קרא אליהם לחננו במנה יפה לסיועת נדן בתו ואין איש שם על לבו, ומננר ומרחוק עומד קרובו, בכך בוא יבוא האיש השואל כעניין אל וועד האלופי הפרנסי' במעמד הרב אשר יהי בימי' ההם, ויציע דבריו הנכונים לפניה' והמה המתוועדי' יצרפו עליה' עוד שנים הגדולי' שבמשפחה ועפ"י רוב הדעות יעשו ערך קצוב עכ"א⁽³⁾ מכני המשפחה מה שיתן כ"א וא' מקרובי הרל עד שלישי בשלישי ועד בכלל וכן יהי ויקום בכפי' תחת כפי', ואם יקרה מקרה זו במדינה שלא במקו' ישיבת הרב יצו אזי יצרף פרנס הגליל ההוא אצלו עוד שני אנשי' מסויימי' גם שנים מקרובי העני זה קרא⁽⁴⁾ ויעשו הערך כנ"ל. ומה שיעלה המוסכם אצלם יודיעו המה אל מקו' הב"ד. למען גם הוא יגזור אומר ויקו' ובזכו' הצדקה יגן ה' עלינו, ולא יתן המשחית לבוא אל בתינו ובא לציון גואל בימינו. בע"ה חגי חנוך סגל מפראג.

יא. הנה נהר נהרא ופשטא⁽⁵⁾ ואולא בכל המדינה. בחור חתן העובר ממקו' למקו' ומפינה לפינה שצריך ליתן מתנה הגונה, לאכסניא של תורה אשר לא ימושו מתוך האוהל בכל עת ועונה, ובאשר חרשים מקרוב באו אשר לא היו בראשונה, ע"י נערי' ומשרתי' הנבערי' מדעת ותבונ' ההולכים בשרירי' לבם ואין בפיהם נכונה, כל למד צדק לא קרא ולא שנת, המה היו בעמל הראשונה גם לאחרונה. הכבירו עול החתני' במרדוד והכ"ב⁽⁶⁾ במדה רעה ומנונה. ע"כ עשינו לחוק מהיום הזה ומעלה שבכל מקו' אשר תדרוך כף רגל החתן בא' הקהילות או הישוב ובאופן שיהיו שם לכל הפחו' ששה ב"ב ומלמד קבוע ללמוד עם בנייה או מחויב הבחור החתן ליתן שם ממאה ראשונה של סך נדן שלו ג' פצין ט"מ⁽⁷⁾ וממאה זה' ומעלה יהי' סך מה שיהי' מחויב ליתן מכל מאה זהובי' מה שעולה סך נדן שני הצדדי' אחד בין ט"מ ויתחלק סך ההוא בין הנערי' מתושבי הקהילה העוסקי' בישובו של עולם ובין הנערי' הלומדים אצל המלמד לפי אומדן דעת הפרנס של אותו מקו', אמנם במקו' ישיבת הרב יצ"ו לא יקה שו' א' חלק במעו' ההוא כ"א אותן הראוי' לילך על הישיבה היודעי' לשא ולתן ולפלפל קצת בדבר הלכה, והיתה זאת לאות ולמשמרת, ולא תהא האמת נעדרת, יגן עלינו אשר שמי' תכן בורת⁽⁸⁾.

(1) עיין שבת קנ"א ע"ב.

(2) עיין בראשית רבה פ"ה ס"ח.

(3) = על כל אחד.

(4) תהלים ל"ד ג.

(5) עיין חולין י"ח ע"ב.

(6) עיין שבת ק"ן ע"א.

(7) Batzen = ט"מ אולי = deutsch מעות.

(8) הקב"ה מל' הכי' ישעיה מ' י"ב.

יב. מנהג אבותינו בירינו בעת החתונה, אחר שאכלו ושתו ויקומו לשמח חתן וכלה ברננה השושבינ'ן מחלקי' לכל המסוכי' ביפה מנה⁽¹⁾, צוק"ד⁽²⁾ החן והבל יופי והכל אליו פונה, והנה ראה ראינו רעה רבה, שע"י השכרות באו לידי קטטה ומריבה, וכל שמחה ערבה, עד שבאו לידי הכאה ומריבה ויכוס וירדפם עד חובה⁽³⁾. וכדי להסיר המכשילה הזאת הגדולה והרחבה, עשינו לחוק ולא יעבור שיחלקו הצוקר תקף בתחילת הסעודה בין בשר לרגלים בעורם בדעה מיושבת, והאל הנראה בלבת⁽⁴⁾ הוא ינצרנו כבבת, חגי חנוך סנל מפראג.

יג. הנה באזנינו שמענו מפי איזהו יחיד⁽⁵⁾ מהתושבי' תוך המדינה המה הסוחרי' ובעלי חנוי' שבאו בקובלא מחמת המשא המושל עליה' בסבת קצת משרי וחורי העיר שקוני' מהם סחורו' מסחורו' שוני', ולפעמי' מבקשי' הסחורו' בפחות מדמי קנוי', כאשר נעשה לפי דבריה' כמה פעמי' ומוני', שהיו מוכרחים למכור בעד מעוי' שלא הניע לקרן שלהם אשר היו קונים, מדאנה אחר שהם חורי הארץ וקציני', פן יעוררו ח"ו עלינו⁽⁶⁾ דיני דינ'י⁽⁷⁾, ובטענה זו אומרים ועוני' שלא עליהם בלבד יהיו החסרונים⁽⁸⁾, רק על כל המדינה יהיו נדוני' אמנם ראה ראינו שאלתם שלא כהוגן וכשורה, ומה האדם שיבא אחר את אשר כבר עשה⁽⁹⁾ וננורה נזירה, בלי שום שאלה מהפרנס' או מבני התבורה, זהו דבר שאינו יכול לעמוד בו רובא דציבורא⁽¹⁰⁾ שבמעוי' של חבירו יהא הלה עושה סחורה, ומי יאמר לנו אם לא הרויח באותו סחורה ע"כ יצא המוסכם מפי כל המתוועדי' שמהיום ומעלה כל איש מבני המדינה יהי' מי שיהי' הן א' מיחירי סגולה או אפילו אחר מן האלוף⁽¹¹⁾ הפרנס' אשר יסתייע מילתא שא' מן המושלים יבקשו ממנו קנין סחורו' במקח הזול מחויב הפרנס ההוא להציע הדבר⁽¹²⁾ ההם מול הפרנס חבירו ואם יסכימו שני הפרנס' לדעה א' ויכיר באומד דעתם שיש לחוש ח"ו לתקלת בני מדינה אשר יסתבב מזה אם לא יתרצו לדברי המושל או זרשות בידי שני הפרנס' להטיל על כלל המדינה ההפסד ההוא דהיינו מה שנותני' הסחורה בפחו' מסך קרן שלהם. כמו כן אחר מעיר שאיננו מקציני' ופרנסי' מדינה אשר יקרה לו מקרה כזאת מחויב הוא להודיע המבוקש לכל הפחות לשנים מפרנסה מדינה ואשר יאמרו לו את המעשה אשר יעשה כן יהי' ויקום ולא יפול דבר ארצה ואת זה לעומת זה אותן שכבר מכרו סחורו' לאיזהו מושל בשנה שעברה והי' להם הפסד והיתה זאת בלי הסכמת ב' הפרנס' קודם המעשה ומכ"ש האיש אשר ימלא את לבו לעשות כזאת מהיו' ומעלה בלי רשות והורמא מהאלופ' הפרנסי' כנ"ל אזי יהא ההפסד ההוא על אותו בעל חנות לברו בלי שום עזר וסעד מנים המדינה ויהא דבר זה נדון לשעבר וגם להבא, אמנם בזאת התקנה לא יוגרע זכות הפרנס'

(1) כמו במנהג יפה ושנה הסדר מאעם החרוז.

(2) משלי ל"א ל'.

(3) בראשית י"ד ט"ז ר"ל עד שבאו לכלל חובה ועון.

(4) שמות ג' ב'.

(5) ר"ל על כלל היהודים היושבים ביניהם.

(6) Schaden =

(7) קהלת ב' י"ב.

(8) עיין בבא קמא ע"ט ע"ב.

הנכתב בפנקס ישן של הקהל והמדינה מה שיש יכולת בידי הפרנס להוציא מכיס המדינה לטובתה אותן זכויות במקומם עומדו כעת בלי גרעון, כל זאת עשינו למען האמת והשלום בזכו' זה יגן ה' עלינו מכל רעה עד עולם. בע"ה חגי חנוך סגל מפראג.

יד. וזאת לפנים בישראל שלא לקבוע ב"ד לגבות עדות הן בדיני בושת והן בדיני ממונות כ"א בפני רב המדינה בכך מעתה עשו המתוועדי' חווק לדברי' ההם ואלה המוסיפין על הראשוני' שמהיום ומעלה לא ימלא שום א' את לבבו לקבוע ב"ד לגביית עדו' אפילו שלא במקום מושב הרב ומכ"ש במקום קביעתו כי אם בפני הרב או בפקודתו שיצוה לקבוע ב"ד ההוא. וכל מי מהיו' שיעבור על דברי התקנה הזאת לגבות ב"ד שלא בידיעת הרב יהא גביית עדות ההוא כחרס הנשבר ולא יתעביר עליו דינא לא בדא"ה ולא בד"י⁽¹⁾ ואף גם זאת ענש יענש האיש ההוא כפי ראות עיני הפרנס⁽²⁾ אשר יהי' בימים ההם. אכן דיין המדינה דהיינו שנתמנה לדיין קבוע תוך המדינה עפי' התקנה יהא לו רשות והורמנא לקבוע ב"ד במקום מושבו מאין מוחה בידו אך ימהר יחיש מעשהו גביית עדו' ההוא לשלחו אל מקו' הרב המדינה עי"מ⁽³⁾ כדי שהדין יקוב את ההר⁽⁴⁾ בין הצדדי'. כיוצא בזה באם יסתייע מילתא בא' הישובי' או הקהילי' שלא במקום מושב הרב או הדיין שיהא צורך שעה לקבוע ב"ד כדי לגבות העדו' כגון שהיו העדו' רדופי' לילך למקום אחר והדומה לזה או הרשות בידי הפרנס של קהילה ההוא לצרף עוד שנים עמו וישמעו העדאת העדים ויכתובו הכל באר הטיב וג"כ באופן הנ"ל שלא יהיו מלשלוח הגביית עדו' תכף לידי הרב יצ"ו, וכבר נעשה כרוז בכל המדינה באזהרה אחר אזהרה על להבא וגם שעבר שכל מי שיש לו זכו' מכח קביעו' ב"ד לגביית עדו' שנעשה עד היו' הזה שלא במושב הרב או הדיין שיבא תוך י"ד יום אל הרב הוא יכיר אם יש ממש בדברי' ההם או לא ובפירש איתמר שאם לא יאבה לבוא תוך זמן המוגבל יאבדו זכויותיו בכח הפקר ב"ד ולהיות לאות ולמשמרת כתבנו זאת תוך הפנקס למען דעת שאם בוא יבא א' מעיר שיהי' לו זכויות מכח קביעו' ב"ד שלא במקום הרב או במקום הרב נגד תקנה זו אפילו שנעשה קביעת ב"ד ההיא קודם התקנה ומכ"ש אחרי' שיהא כאפס וכאין וכחרס הנשבר אף גם זאת שהעובר מהיו' יוקנס בקנס גדול כנ"ל. והיתה זאת לאות ולמשמרת לבל תהא האמת נעדרת. חגי חנוך סגל מפראג.

טו. אותן ב"ב⁽⁴⁾ שמשויאין בניהם או בנותיהם ונותנין נדוני' לא' מהם בעת החתונה שהרעת נותן וכן נהגו להקל מאבי החתן ומאבי הכלה בכדי מה שהוציאו לצורך הגדן מערך שלהם מאחר שההוצאה היא ידועה וברורה. אמנם לא די להם בזה כי אוסרים לגבות [צ"ל לגבות] גם שארי הוצאו' המצטרכי' בהכרח כגון הלבשה והוצאו' החתונה כסדרן ושלא כסדרן ובוזה רבו דיעו' הקהל נגד היחיד זה אומר [בכת] וזה בכה גם בערך הזוג הבא לגור ולהשתקע תוך הקהל והמדינה ישנו

(1) = בדיני אומות העולם ולא בדיני ישראל.

(2) = על ידי משולח.

(3) עיין יבמות צ"ב ע"א.

(4) = בעלי בתים.

דיעות שונות מהם שרוצים להעמיד עליהם הערך מכל סך נדן שלהם באופן שיתנו הערך מכסף מלא מה שקבלו לנדן עם מעות מעשר באשר המה רואי אה היוצאי גם את הנכנסים להוונ מחמת דורו כסף וזהב משני הצדדי בגלל כן אומרים שהמעשר הוא חסרון אשר לא יוכל להמנות כי יש לו תשלומי על המתנו ועל זאת גדלה התערומי מן היחודי באמרם שהמתנו המה מועטי וההוצאי מרובי והנם למשא כבר במאד ובזאת ראינו דברי היחודי אמתיים וכנים על כן עשינו לחוק מהיום ומעלה סדר ההנהגה בספקות האלו שנפלו הן בענין הוונ או בעסק אבי החתן והכלה ועלתה ההסכמה בזה האופן שהאבי החתן או הכלה לא ינכה רק הנדן שלו מן ערכו דהיינו מה שנתיך לנדן בנו או בתו במומני מחמת חיוב נדן וכמו כן ינכה מערך שלו מה שנתיך להוונ בתכשיטי כסף וזהב כנון סבלוני וכוס קדוש וכיוצא בהם הנהגין ליתן להוונ בעת החתונה סך זה ינוכה לו מסך ערך שלו, אמנם מה שיוציאו לצורך הלבשה להוונ וכן הוצאי החתונה וכיוצא בזה לא ינוכו מערך שלו זהו המנהג אשר יתנהגו הקהל והמדינה עם נותני הנדוניא. אכן הוונ הבא לגור לא יתנו כ"א ממה שיש להם באופן שיחשבו חשבון צדק כל ההוצאי והכנסוי מה שהי להם ומה שנשאר להם אחר נכוי כל ההוצאי מזה יתנו עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע עד ומן ערך החדש. ואל נאדר בקודש, ישלח ברבה באסמינו מלא וגדש, וימינו כקדם יחדש⁽¹⁾. בע"ה חגי חנוך סגל מפראג.

מז. הנה לקול המולה גדולה ועצומה מן התושבי ב"ב היושבי בערי החומה, גם בערי הפרזי צפונה ימה וקדמה, נתנו עלינו בקולם קול תרועה ויללה צועקים על לנימה⁽²⁾, מן הערים אשר סביבותיהם רבים בני שוממה, ההולכים ובאי בגבולה ותחומה, מקפחים מחיתם על ידי מכירות סחורה ובהמה, ובזאת מסיגי גבול מה שנבלו ראשוני מקדם קדומה, יציב בארעא וניורא בשמי רומא⁽³⁾, הוא דבר שאין סובל הדעת ומוזמה, ולבסוף יורד עמו עד לחיו⁽⁴⁾ באף ובחומה, על כן כדי להסיר המכשילה עשינו לחוק שבכל מקו תוך המדינה אשר ישנו שם אחד או שנים מעיר או יותר הנושאי בעול משא המדינה לא יהא הרשות להגרים סביבותיה לילך לישא וליתן שם בסחורה או בשאר מו"מ יהי מה שיהי כי אם פעם אחת בשבוע שהם שבעה ימי השבת והקבע יו' מיוחד ההוא ביו' השוק דוקא דהיינו אם יו' השוק הוא בימי החול משא"כ⁽⁵⁾ אם יום השוק הוא בש"ק או במקום שאין בו יום השוק בכל שבוע או יהא יום רביעי בשבת יו' מיוחד לכל לבוא לשם לישא וליתן שם מאין מוחה בעולם. ומי שיש לו חובו באחד המקומות שדרים שם תושבי מדינה רשאי לילך לשם לתבוע חובותיו בכל עת שירצה עד כלו⁽⁶⁾ ארבעה חדשים ובלבד שלא ישא ויתן שם בשום עסק מו"מ ומכ"ש שלא וילך סחורה לשם כי אם פעם א' בשבת כנוכר למעלה. אמנם בירידי ושוקי שהם

(1) איכה ה' כ"א.

(2) עיין גימין ד' ע"א.

(3) עיין יומא מ"ז ע"א.

(4) עיין קידושין כ"ח ע"א ועיין מה שכתב היעב"ץ בס' ממפחת ספרים שלו על השחתת

הדברים האלה בלשון הזהר.

(5) = מה שאינו כן. (6) = כלות.

משנה לשנה או מרביעי' שנה לרביעי' שנה והדומה לזה בפחו' או ביותר הותרה הצרועה לכל לבא לשם לישא וליתן כאוות נפשם, וכל זה עשינו באופן ובתנאי מפורש שתהא התקנה הזאת הגון וישר בעיני אדוננו הדוכס אשר לו משפט הממשלה ובלעדי הסכמתו לא יהא מקי' לתקנה זו, ובזאת איש על מקומו יבא בשלום בנופו ובממונו, וישב כל א' תחת תאנה וגפנו.

בהיות שחכמינו ז"ל עשו כמה תקנות בשביל נעילת דלת של חנות, באשר אין אדם יודע מה לחבירו במטמונות, והנה ראינו חדשות גם ישנות (שנעדרו¹) בעלי חובי' ולא נמצא בעובונותיה' כדי כתובת אשתו ובעלי חובות לפרעונות, ויש לחוש לנעילת דלת, ותתמעט המחי' ויתרבה הדלות, וזלת שארי תקלות גדולות, ע"כ כדי להסיר המכשולות, עשינו תיקון לתועלת. באם ח"ו יעדר אחד מבני המדינה, ויהא חייב באיזה מקי' ופנה, מלכר חוב כתובת אשתו שחייב מקדם וראשונה, כה יהא המשפט חרוץ ושנונה, אם הוא²) סמוך למיתתו תוך רביע שנה, יגבו הבעלי חובי' מקודם וכתובת אשתו תהא אחרונה: ואם החובי' נעשו יותר מרביע שנה קודם מותו, אז תקה האשה בכתובתה בסך הערך שנתן בעלה בשעת עשיית החובי' אף אם סך כתובתה סך גדול יותר: אך על זה פקחנו באם הסחור' שלקח בהקפה המה בעין בשעת מיתתו הן כולם הן מקצתן, יהי' באיזה זמן שיהי' אפילו לאחר רביע שנה כנ"ל אזי יקה אותו בעל חוב אותו הסחור' קודם לכולם אפילו קודם כתובת אשתו, כל הנ"ל נעשה באופן שיהא להבעלי חובות כתיבת ידי הנעדר על סך החוב, וכן אם המצא ימצא כתוב בפנקס הנעדר כ"י עצמו שחייב סך כך וכך לפלוני ופלוגי, משפט אחד יהא כאלו הכתיבת יד ביד המלוה, ואם לא יהא חזא מתרתי הנ"ל אינהו אפסידו אנפשיהו והבית דין אבי יתומים ולא למנות דיינים, יחזירו הדין כמסיני נתונים, כתובת אשה תגבה עד פרוטי' אחרונים, והיתומים לא יעברו מאחסונים³). ולהבעלי חובי' המקי' ימלא חסרונים, ויקויים בנו אפס כי לא יהי' בך אביונים, ועתירתי מבורא עליונים ותחתונים הצעיר מרדכי לופשיצר מפראנא.

מה שנדבר לעיל סי' ו' שנבררו האלוף כמר יאקב סנ"ל פ"ו עלרין והאלוף כה"ר זעליגמן סנ"ל צ"ד⁴) מן האלוף⁵ וקצינים פרנסים ומנהיגים היושבים תחת ממשלת הקיוהרים שהם יכנסו בעובי הקורה בעסקי שתדלנות לטובת כלל בני המדינה, עם האלופים וקצינים פרנסים ומנהיגים היושבים תחת ממשלת אדונינו הדוכס יר"ה, ושם נאמר הכל באר היטב באיזה אופן יהא להם הכח ועד סך כמה יהא ההוצאה: בכך התאספו יחד האלוף פ"ו הנ"ל מיושבי קיורים מחדש ונתנו כח ורשות לשני האלופים הנ"ל כמר"י וכהרר"ז הנ"ל ועל כל אופנים המבוארים שם מתחלת סי' ו' עד סוף הסימן ולא יפול שום דבר ארצה נעשה יו' ב' טוב הוא לאדר ראשון בתים לפ"ק. הצעיר מרדכי לופשיצר מפראנא.

⁽¹⁾ = שמתו.

⁽²⁾ ר"ל אם נעשה החוב.

⁽³⁾ ר"ל מאחוזתם ותפש כל' התרגום לתפארת המליצה.

⁽⁴⁾ עיין לעיל צד 4.

הנה בדבר התקנה ט"ז בעסק מו"מ כיב מעיר או כפר אחר בעיר או כפר אחר מקום מושב ב"ב הנושאי בעול משא המדינה שלא ישאו ויתנו כי אם כיומא דשוקא או במקום שלא הוקבע יומ' דשוקא ביו' ד' ועכ"פ¹) לא יותר כ"א פעם אחת בשבוע ובאשר נפרץ הגדר ונתרבה המחלוקת עיי' בכך למען לקיים התקנה נעשה מוסכם באסיפ' פ"ו הקציני' יצ"ו שיוכל ב"ב בעיר או בכפר להשביע לאותן הנחשדי' בעיניו כברי'²) שנשאו ונתנו בישוב שלו נגד התקנה ואם לא יוכל לשבע מחויב ליתן קנס ארבע ר"ט וגם הרווח מן המשא ומתן שנשא ונתן שלא עפ"י התקנה. וכמו כן אם ישא ויתן ביומ' דשוקא או ביו' ד' באופן כנ"ל, וב"ב באותו ישוב יעשה תחבולה אשר שררה באותו ישוב יקנס אותו אוי יוכל ב"ב מישוב אחר להשביע הנחשד כברי' אם גרם לו היוק או לא ואם לא יוכל לשבע מחויב ליתן קנס ארבע ר"ט, יו' ב' י"ד טבת תנו"ל, מנחם מענדל אשכנזי.

יו. היו' יו' א' ד' תמוז תקכ"ח מוסכם באסיפ' האלופי' פו"מ הקציני' יצ"ו שמהיום והלאה יהי' לחק קבוע, שכל יושבי קהלותינו יצ"ו הן איש או אשה לא יהיו רשאים לשכור משרת או משרתת אשר היו בזמן העבר אצל א' מתושבי קהלותינו יצ"ו בשירותם כי אם ברצון אותו ב"ב אשר היו אצלו, אבל אם יהי' משרת או משרתת הנ"ל במקום אחר משך זמן חצי שנה לא פחות, ואח"כ רשאי לשוכרן מי שירצה. והעובר ע"ז יוקנס כמי שעובר על תקנות הקהל, וכל אותו משרת או משרתת שיעברו על הנ"ל יוקנסו לפי תואר הענין, ובאשר כל הנ"ל הי' כבר המנהג מקדם רק מחמת שלא הי' כתוב זאת וזכרון בספר, נפרץ הגדר, ולא נתקיים הדבר, לכן למען תהי' למשמרת, כתבתי בעט סופר ועופרת, פה באמבערג יו' הנ"ל הק' יהורא יידל כהן היושב על מדין פה ק"ק הנ"ל והמדינה יע"א.

העתק אגרת הרבנו' לא' מהארבעה המה הראשון ה"ה מוהר"ר מיכל אב"ד בק"ק רויטטיץ³) במדינו' מעריץ ואחריו ה"ה מוהרר מרדכי לופשיץ אב"ד בק"ק צעלים⁴) במדינו' הגר ואחריו ה"ה מוהר"ר אפר"י מוכיח מפראג ואחריו ה"ה מוהרר חיים אב"ד מק"ק מעניץ⁵), שנבחרו ביו' הוועד בק"ק צ"ד⁶) יו' ג' ט' לחודש אלול תל"ה לפק ונכתב אגרת הרבנו' בזה המובן.

שכיר' הרבנו' יהא מדי שנה בשנה חמשים ר"ט ומחויב' המתוועד' להשתדל,

⁽¹⁾ = ועל כל פנים.

⁽²⁾ ולא בספק בעלמא.

⁽³⁾ הוא הרב ר' יחיאל מיכל בן בעל שו"ת איתן האזרחי ר' אברהם כהן ראפאפורט מלבוך אב"ד Rausnitz עיין מה שכתבתי עליו בספרי על גולי ווינא צד קפ"א הע' א' ועיין בס' אנשי שם להח' ר"ש באבער צד 99 אשר טעה והחליף פרוסטיץ ורויטטיץ כי על הסכמת הרב ר' מיכל שער השמים נמצא באמת רויטטיץ ולא פרוסטיץ.

⁽⁴⁾ Deutsch-Kreutz.

⁽⁵⁾ Mainz.

⁽⁶⁾ = צעקנדארף.

- (א) שתהא מקו' קביעת ודירתו בבאמברג⁽¹⁾.
- (ב) יהא פטור מכל מס' ועולים ונתניו' ושכר דירה כסדרן או שלא כסדרן מכולם יפטור הרב יצו.
- (ג) משפט שבין איש לרעהו עד ו' ר"ט מחויב' הצדדי' לירד לפני הרב לבד מן ו' רט ומעלה רשות בידי בעל דין להושיב אצלו ב' דייני' הקבועי'.
- (ד) מעות פסקי' גם שכר השבעת כתובה ונביית ערות יהא החצי ממעו' פסקים להרב וחצי הנשאר לשני הדייני'.
- (ה) הרשות בידי האב"ד לקבוע ב"ד על שנים מן השוק שלא במקו' מושב הב"ד ואז שייך מעו' נביית ערות להרב לבדו.
- (ו) מכל הזמנה⁽²⁾ יותן להרב שני פין ט"מ. ומן חזרת שחיטו' ובדיקו' ג' פין, ומקבלה על שחיטו' ובדיקו' ג' ק"ש⁽³⁾ ויהא להרב לבד.
- (ז) מעות התרה⁽⁴⁾ ממאה ראשונה ט"ג ה' רביעי' רט"ז. וממאה ראשונה ומעלה מכל מאה מנדן ב' הצדדי' חצי רט.
- (ח) מכתובת כתובה על קלף שלשה ק"ש, ומכל שטר שנכתב בעת החתונה א' ק"ש כל זה אם החתונה תוך המדינה.
- (ט) אם תה' החתונה חוץ למדינה והווג יקבעו דירה אח"כ תוך המדינה אוי יותן להרב החצי ממעו' התרה ולא כלום משכר כתיב'.
- (י) אלמן חתן יהי' עשיר או עני מחויב ליתן משלו בין הכל שני ר"ט ומנדן הכלה כאשר נזכר למעלה והיינו אם החתן תוך מדינ' כנ"ל.
- (יא) השבעת כתובה⁽⁵⁾ יהא שכר הרב עם הב"ד כמו מעו' ההתרה והיינו מחצה להרב ומחצה לשני הדייני'.
- (יב) מקו' שימחלו היורשי' להאלמנה על ההשבעה מ"מ מחויבת ליתן ככל הנזכר למעלה.
- (יג) אם לא ירצה הרב ליסע בעצמו לסדר הקדושין מחויב הוא ליתן ההתרה לא' מהדייני' מהנמוני' לדיין הנמוני' וכן מקיור' לקיורי'.
- (יד) ואם לא ירצה דיין שבהנמוניא לסדר הקדושין מחויב הרב ליתן ההתרה למוהררל דיין קיורי' מקו' שהחתונה תחת ההנמון.
- (טו) שכירו' הדיין המסדר הקדושין יהא רק החצי משכר כתיבה אמנם ממעו' התרה לא יקח הדיין כלו' רק יהא הכל להרב.
- (טז) ואם תהא החתונה תוך ב' פרסאו' למקו' מושב הדיין ההוא או יהא להדיין המסדר רק החצי מכתובת שטר' ולא מן הכתובה על קלף.

(1) ולא כאשר היה בתחלה שישבו רבני המדינה בצעקענרארף או בהירשהייד.

(2) Vorladung =

(3) .Kupferschilling =

(4) .Ehebewilligung =

(5) = ט' גראשין הוא רביעית ר"ט.

(6) טופס השבעת כתובה שמשביעין האלמנה על כתובתה עיין בכל תקוני שטרות ולדוגמא בסדר תקון שטרות הנהוגות במדינות אשכנז ופולין סי' י"ב (בהעתקת טיכזען הוצאה שנית צד 58 והלאה).

(יז) שכר כתיבת התנאי להרב מכל צד ג' קש, ואם יכתוב הדיין התנאי יהא להרב החצי יהי באיזה מקו' שיהי שלא במקו' הרב.

(יח) אם יכתוב התנאי אחר שאינו דיין יהא להרב שני שלשי, אך אם יצטרך לכתת רגלו למקו' אחר ממקו' מושבו יחלוק עם הרב בשוה.

(יט) יהא להרב מקל ורצועה לקנוס העבריין עד שני רט ולא יותר כ"א בהסכמ' ב' פרנס' מהגמוני להגמוני ומקוירי לקוירי.

(כ) רשאי להכריז איסור על המסרב ושלא להוציאו מן האסור עד יתן להרב חצי רט אבל לא להחרים כ"א בהסכמ' שני פרנס'.

(כא) (חבר¹) רשאי ליתן למי שישר בעיניו אבל לא מורינו כ"א בהסכמת ב' פרנס' מהגמוני להגמוני ומקוירי לקוירי.

(כב) זמן הרבנוי ימשוך עד כלי' שלשה שני'. ובאם בכלי' הזמן לא יחפצו בו עוד יודיעו לו הדבר רביעי' שנה מקודם ואם לא יודיעו[הו] ימשוך עוד עד יודיעו רביעי' שנה.

עד כאן פרטי תנאי הרבנוי שהסכימו המתוועדי' נגד א' מהארבעה הרבנוי הנ"ל והכל לפי שעה ולפי זמן הזה באופן שבאלה לא יונרע כח וזכות שום צד מהצדדי' יושבי הגמוני לקוירי מה שיש לכ"א מהם בכה פשר מדינה שביניה' כל הזכו' ההם במקומם עומדי' כי עמ"כ²) נתרצו המתוועדי' זה כנגד זה לפי שעה הצריכה לכך. חגי חנוך סגל מפראג.

בהיום י"ז ד' ז"ך מבת חמו"ל התאספו יחד פרנס' מדינה ואייסר קהל³) וקבלו עליהם לאב"ד ומורה צדק את התורני מהור"ר מענדל דרשן מפראג י"ץ⁴) ושלתו לו שטר רבנות כנרשם בפנקס הלז בדף ג"א ע"ב ואחריו נתקבל היה מהור"ר לערמן מק"ק פירדא⁵) ג"כ באופן הנ"ל ובפירש נאמר והותנה בין הפרנס' ואייסר הקהל י"ץ החתימה משה בכה כל בני המדינה י"ץ שע"י בחירת קבלת האב"ד י"ץ לא יונרע שום כח של שום שררה שבעולם הן אדונינו ההגמון יר"ה וכן קיעורים ושאר שררות יר"ה רק הקנסות יותנו מאותן היושבים תחת ההגמון יר"ה לאדונינו ההגמון יר"ה כנהוג מקדם ואם יוקנס א' מיושבים קיעורים יר"ה ויש(ע)[א]ר שררות יותן חצי קנס לאותו השררה שדר המסרב תחת' כל זה קיימנו וקבלנו עלינו בוועד מלא לאשר ולקיים הנ"ל גם הותנה בפירוש שאותו הרב שיבוא לדור בעיר באמבורק אינו רשאי לעסק בשום משא ומתן יהי מה שיהיה

(1) שם חבר הנזכר כאן אינו שם החבר הנחוג ברוב מדינות אשכנז אשר היה עטרה שאינה הולמת אלא מי שהסכמת רוב הקהל מסייעתו (עיין שטר הרבנות של הגאון ר' אברהם ברודא במיץ אשר הוצאתי לאור כמ"ע Revue des études juives כרך י"ט צד קכ"ה והלאה).

(2) = על מנת כן.

(3) = קהל-Aeusser.

(4) הוא הרב ר' מנחם מענדל רוטשילט הנקרא ג"כ ר"מ בכרך אשכנזי אשר היה כמה שנים דרשן בפראג בטרם עלה על כסא ההוראה בעיר באמבערג.

(5) עיין מה שכתבתי על ר' יששכר בערמן פרענקל הלוי דיין דק"ק פיורדא בספרי על גולי ווינא צד קצ"ד והלאה.

גם לא יהיה להרב י"ץ חזקת ישוב באמבורק לא לו ולא לבניו בשום עניין
שבועולם אם לא יתחתן עם א' מיושבי באמבורג

נא': אור שרגא בר יששכר ז"ל ונא' יצחק בר אלי' מנחם ז"ל לארכהיי'
ונא' מנחם העכיננן מלארכם ונא'.

ונא' בענדט באמבערג ונא' משה ברילין⁽¹⁾
ונא' יצחק ועליקמן לוי מצ"ד⁽²⁾ ונא' יהודא ליב באמבערג

ונא' יוזל לוי עלדינגר ונא' יהודא בר נפתלי ז"ל

ונא' פנחס בר גרשון הלוי זצ"ל ונא' שלום בר משה בנימן זצ"ל

ונא' דוד בר אשר ז"ל.

מאחר שראינו אנחנו ב"ד חתומי מטה, השערורי' מה שעבר על אנשי מדינה
ועל בומבורג בעת פטירת ההגמון יר"ה בשנת תמנ"ל ויצא הדבר מפי
שרי הקיפוטול שגרש יגרש אותן ועי"ז הוציאו הוצאות רבות עד שהשתדלו שיתנו
לכל שר ושר מאה רייכש טאליר, וגם נתברר לפננו ח"מ שזהו חוק קבוע מעתה
ועד עולם אצל הקיפוטול שבכל עת שיארע ח"ז עידור בהגמון שלא יפתחו עכ"פ
מליחן לכל שר ושר מאה ר"ט מלבר שארי הוצאות וגם שלחנו שבאיוזה עת לא
יהיו השרים מרוצים בסך מאה ר"ט לכל אחד, בכך יצא מאתנו ח"מ מעתה ועד
עולם, שבכל עת וזמן שיארע ח"ז (עידור) [עידור] כנ"ל או שאר עסקי השתדלות שהן
לצורך המדינה מחויבים ה"ה דק' באמבערג לחודיע ליושבי תחת הקיוהרים וליושבי
תחת טומהארין ולאנקום⁽³⁾ ע"י אב"ד שמה או ע"י נאמנ(ה) [י] הקהילה אם לא יהי'
לאותן זמן אב"ד שמה בומברג שיבואו לבומברג וילכו שתדלני באמבורג עם
המשולחים דקיוה"רים וטומהארין ולאנקום בכל עסקי שתדלנו' עד גמר הדבר. ואז
מחויבים יושבי קיוהרי"ם ושאר שרי ולאנקום לשלם חלקם כפי הפסק והנהוג
מקדם. וכאם שלא יבאו לכאן יהי' מאיוזה טעם שיהי', או שיאמרו שום אמתל'
בעולם יהי' מה שיהי' או שיאמרו ויטענו שהיתה איוזה הוצאות באותן הוצאות
שלא לצורך המדינה, או שיטענו שום טענה יהי' מה שיהי' הנאמני שתדלני דק'
באמבערג נגדיהם מאחר שיקבלו בחרם עליהם דלפי תואר הענין לא בזבזו ולא
הית' איוזה הוצאות כלל שלא היתה לצורך הכלל רק כל הוצאות היו מהצורך או
מחויבים יושבי קיוהרי"ם עם היושבי תחת טום העריץ ולאנקום לשלם לכל אחד
ואחד מהם כפי הנהוג, והפסק והפשר שהוקם ביניהם מאז ומקדם בלי שום טענה
ואמתל' בעולם, אם לא שיבררו יושבי קיוהרי"ם וטום העריץ ולאנקום בברור גמור
וברור על איוזה הוצאות שלא היו לצורך כלל אזי ינוכה אותו סך מחלקם. אכן
כל זמן שלא יבררו כנ"ל אזי לא יועיל ליושבי קיוהרי"ם וטום העריץ ולאנקום

⁽¹⁾ הוא פרנס באמבערג הנודע גיסו של השר ר' שמשון וורטהיימר מווינא. עיין מה
שנמצא עליו בס' זכרונות מרת גליקל האמל שהוצאתי לאור צד LXVII.

⁽²⁾ הוא הנודע בספר פי שלם אשר חבר אחר עמו הרב ר' שמעון עקיבא בער בן ר'
יוסף ר' הענכש עיין מה שכתבתי בספרי על מגורשי ווינא הנקרא Die letzte Vertreibung
der Juden aus Wien 208.

⁽³⁾ Domherren והיושבים תחת ממשלת הכומר הנקרא Abt von Langheim.

שום אמתלי בעולם יהי מה שיהי ועל איזה שיהי ובכל אופנים שיהיו רק אחר שיקבלו שתדלני דק' בומברג בחרם כנ"ל מחויבי יושבי קיהוריים ושום הריץ ולאנקום לשלם כפי הנהוג והפסק שנפסק מקדם. יצא מפינו ב"ד חתומי משה יום ד' י"ט לחודש מנחם ת"יו מס גימ"ל לפ"ק בוועד פה הרשיידא⁽¹⁾.

נאם הצעיר מרדכי לופשיצר מפראנא ח' פה הירשייד ב"י הקהל. ונאם אשר ענולן חונה בק"ק שנייטש⁽²⁾ ונא' ה"ק יוסף במהור"ר חיים זצללה"ה טויב מורנקפורט⁽³⁾.

נ'. כהיו' הזה עלתה הסכמ' בנינו, שתמיד יהי' בתוך המדינה מתוך התשובי טובי⁽⁴⁾ המדינה א' ובכל ג' שנים יהי' הברירה אם הראשון יעמוד על משמרתו עוד על שלש שני' או אשר יהי' אחר במקומו וכן יהי' תמיד. וזה יהי' משמרתו שבכל עת אשר יהי' התוועדו' ארבע פרנס' ביחד אזי הטובי וזה' תמיד עמהם בהתוועדם ודעתו הוא כדעת א' מהפרנס' ועפ"י יהי' הכרעה אם הפרנס' דעת' יהי' שקול'. וכמו כן אם יהי' התוועדו' אשר יתוועדו פרנס' דהגמוני' עם פרנס' דקיהורי' אזי יהי' הטובי תמיד גם עמהם בהתוועדם ודעתו הוא כדעת א' מן הפרנס'. אבל שארי חירו' של הפרנס' כגון נתיני מעו' סוסי' וש"ח לאדונינו ההגמון יר"ה ולשארי שררו', וכדומ' לזה לא יהי' לטובי המדינה חירו' כמו הפרנס', רק דעתו בשעת התוועדו' יהי' דעתו שקול' כדעת א' משאר פרנס', וטובי המדינה יהי' באופן זה שלא יהי' פסול מחמ' קורב' לא' מארבע פרנס' דהגמוני'. נעשה היו' יו' ר' כ"ה אלול תמ"ל. נאם מנחם העכינגן מהארנס. נאם ברוך בן לא"א אברהם שמואל ז"ל. נאם משה בן הגאון מהורר יצחק⁽⁵⁾ זלה"ה ברלין. נאם יהורא ליב בן כמהורר נתן משה זצ"ל מבאמבערג.

נא. הן היו' עת האסף האלוף הקציני' פרנס' ומנהיגי' היהודי' היושבי' תחת אדונינו ההגמון יר"ה, והאלוף פרנס' ומנהיגי' היהודי' היושבי' תחת הקיהורי' יר"ה והציעו האלוף פ"ו דמדינ' הגמוני' את דבריה' לפני פ"ו דקיהורי', באמרם מאחר שידוע לכל אשר נתהוה איזה דברי' המניעי' אל הכלל בני המדינה יצאו והדברי' צריכין השתדלות אצל אדונינו ההגמון יר"ה ואצל שארי שרים, ובאשר נאמרה לקרות ונתנו לכתוב בתוך פסק הנרשם בפנקס זה בדרך ג"ג אשר שתדלני מבאמבערג יודיעו מקדם הדבר לפ"ו דקיהורי' כי פן ואולי יבררו א' או שני

⁽¹⁾ הנקרא היום Hirschaid במחוז פראנקין העליון במדינת ביארוך.

⁽²⁾ הוא עמיתו של החכם Wagenseil אשר אליו הריץ כמה וכמה אגרות הנמצאים עוד היום בילקוטו של וו' בכ"י בבית עקד ספרי עיר ליפסא.

⁽³⁾ והוא שב לעיר אבותיו ושם הובל לקברות בשנת תנ"ה כנראה על אכן מצבתו ס' 3863 ואביו האלוף מהור"ר חיים בן הקדוש ר' יעקב הי"ד נפ' בעש"ק ז' אייר ת"יו (ס' 3865) ואמו יושלן בת אברהם גוגנהיים נ"נ ערב סכות תרל"ה (ס' 3864).

⁽⁴⁾ צריך לנקד טובי והוא קצור שם טובי הקהל אשר השתמשו בו גם בל' יחיד כאשר יאמרו גם על ראש הקהל העומד בראש כלל פקודי הקהלה ראשי הקהל להיות שנבחרו בימים קדמונים י"ב אנשם לפקוח על צרכי העדה אשר כלם כאחד בשם ראשי הקהל נקראו.

⁽⁵⁾ הוא ר' יצחק אב"ד האמילבורג ומנהיגם הנפטר בשנת תל"ח עיון ספרי על ר' יאיר חיים בכרך צד ל"ט והלאה וס' הח' לעווענשטיין הנקרא Geschichte der Juden in der Kurpfalz צד פ"ה.

ממדינה אשור ילכו ויבואו עם שתדלני באמבארנ ע"כ יבררו עתה א' או שנים אשר יהי עמהם בעסק השתדלות. גם בקשו פ"ו דהגמוני יצ"ו אשר המה פ"ו דקיהורי יתנו איזה סך מסוי לסיועת השתדלות וכדומ' לזה האריכו בדבריהם. וזהו תשובתם וריצוי של האלופים פ"ו דקיהורי יצ"ו. מאחר שא"א אשר תמיד יהי א' מבני המדינה פה כי מי יורע עד כמה תכבד העבודה של השתדלנות אם יוגמר הדבך בקירוב או בריחוק ימי ע"כ המה נוחגי רשות לפ"ו דהגמוני להשתדל לטוב כלל בני המדינה כאות נפשם אכן אם יסתייע אשר א' מן פ"ו דקיהורי יהיו פה בשעת השתדלות אזי מחויבי פ"ו דהגמוני להודיע הדבר לפ"ו דקיהורי אם ירצו לילך עמהם. גם התרצו פ"ו דקיהורי מה שיעלו הוצאו לצורך השתדלות מו"מ ואף גם השתדלו הקיומי⁽¹⁾ מן אדונינו ההגמון ר"ה ומן הקפיטל⁽²⁾ ר"ה באם אשר יהי הקיומי על כל יהודי במדינת הגמוני, אזי מחויבי ליתן לסיוע כמשמעו הפסק בפנקס זה דף נ"ג. ומחמת הוצאו הבנין של בית הרב התרצו ליתן משך ששה שני מיום הבנין כל שנה חמשה עשר זהו ומשם ואילך יתנו במומני⁽³⁾ חלק רביעי מה שעלה להוצאות הבנין. אכן אם חלק רביעי יעלה יותר מן שלש מאות זהו אזי המה פטורי ממותר ואינם צריכין ליתן רק שלש מאות זהו. גם הותנו פ"ו דקיהורי מה שיעלה הוצאו על הבית שטייאר ועצה מעו⁽⁴⁾ מזה המה פטורי. כל הנ"ל התרצו פ"ו דקיהורי לאשר ולקיים, בכל תוקף את כל מה דכתוב ומפורש לעיל: יו' ד' כ"ה אלול תמו"ל: לראי מהימנא⁽⁵⁾ באתי על החתו מנחם מענדל אשכנזי חפ"ק באמבארנ ואנפי.

העתק מפסק.

נד. בהתאספו יחד אנחנו ח"מ פרנסי ומנהיגי משני הצדדי אותן היושבי תחת ההגמון באמברג יר"ה ואותן היושבי במדינה תחת הקיהורי ותחת האדון טומפרושט⁽⁶⁾ ותחת ממשלת האפט מלנקום⁽⁷⁾ ובאים שני הצדדי בכח מפסקת מכל בני מדינה כדי להתעסק ולפקח לטוב בני המדינה ואשר טוב לנו כל הימי ולתקן הפרצות ולעמוד עמוד ברזל לבני מדינתנו יצ"ו, בכך עשינו פשר דבר וקבלנו עלינו ועל כל בעלי בתים יושבי בני מדינתנו אשר פה עמנו ואשר אינינו פה (ע) [א]תנו היום לאשר ולקיים כל המבואר בשטר זה בקשר אמין וחזק ולא יפול דבר ארצה אות אחת ארצה ר"ד י"א⁽⁸⁾ עז זולין אותן הדרים תחת הקיעורים וטומפרושט ואפט מלנקום הנ"ל חמשים ר"ט געבן על ר"ח סבת תמ"ז לפ"ק וזה חוזר חלילה כל חדש סבת זולין ויא ליושבי תחת הגמון יר"ה חמשים טאליר געבן על כל

⁽¹⁾ Erwirkung der Stättigkeits- oder Geleithbriefe =

⁽²⁾ Domcapitel =

⁽³⁾ baar =

⁽⁴⁾ Steuer- und Rathsgeld =

⁽⁵⁾ רמו לרעיא מהימנא הנודע בס' הוזהר.

⁽⁶⁾ Domprobst =

⁽⁷⁾ Abt von Langheim =

⁽⁸⁾ ראשית דבר יראת ה'.

התביעו' דש היושבים תחת ההגמון יר"ה הבין ניהט על היושבי' תחת הקיעורים ובוה פטרי זה מזה וזה מזה עבוד כל התביעו' ועירעורים שיש לזה על זה וזה על זה ומאז והלאה דהיינו מיט חמשים ר"ט כנ"ל וען הדרים תחת הקיעורים פטור מאותן הדרים תחת ההגמון יר"ה מכל עולים שיבא ח"ו עליהם אוני אותן הדרים תחת ההגמון יר"ה כלל קיין תביעה אן אונש הבין הן שנה חדשות להגמון יר"ה הן ליועציו זיא געבן רב אדר מעט אורר וונשטין⁽¹⁾ עולים מהגמון יר"ה או מיועציו על הדרים תחת ההגמון יר"ה קומן מעכט, כאותן חמישים ר"ט דש דיא הדרים תחת הקיעורים וטומפרופשט ואפט מלנקום געבן לאותן הדרים תחת ההגמון יר"ה זען זיא פטור הכל בכל הנ"ל, מלבד שארי בלכולים שיבאו ח"ו הן מענייני משא ומתן הן מכסים חדשים או תפוסים של אורחים אדר דיא דעמי גלייך ווערין זיינן כל בני המדינה הגמוניא וקיעורים ושארי שררות מחויב להשתדל יחדיו אוני אז ע"ש קושטן מעכט ח"ו זול נגבה ווערין כמקדם ע"פ שלישי ר"ב⁽²⁾ ושני שלישי ערכה בכלל מדינה יצו, אך ווען ח"ו שתדלנות לצורך ווער כנ"ל זולין יושבי תחת ההגמון יר"ה שתדלנין מיושבי תחת הקיעורים דר צו נעמן⁽³⁾ ווען זיא ניט פנאי העטין מודיע צו זיין כגון דו ח"ו דבר נחויץ ווער, זולין אותן שתדלנין הקרובים אל החלל מכט האבן משתדל צו זיין אוני רשות האבן מוצא צו זיין עד ששה ר"ט אוני זולין בכלל אויז געבן ווערין⁽⁴⁾. אוני ווען הפרנס ההוא ניט קומן ווערט זולין הפרנסים של תחת ההגמון יר"ה רשות הבן משתדל צו זיין כפי הטוב בעיניהם וההוצאות יעלה על כלל המדינה, וכן להיפך באם שיש לצורך דש להפרנס מקיעורים זולט ח"ו ענין כנ"ל פיר פאלין⁽⁵⁾ זול ער אך כנ"ל רשות הבין, ועוד הותנו בינינו באם שיעמוד עליהם הגמון חדש ויצטרכו לכבדו כמנהג מקדם וכן אם יגזור עליהם ההגמון יר"ה עוד מהיום והלאה גירוש ח"ו על הכלל אשר יושבים תחתיו מחויבי' גם יושבי קיעורים ותחת טומפרופשט ואפט מלנקום לסייע וליתן לזה, בזה האופן שההוצאה שיעלה על כיבוד הגמון חדש והוצאו' הגירוש ח"ו הנ"ל יתנו מקדם יושבי תחת ההגמון את חצי הוצאה מכיסם והחצי השני ישילו אח"כ על יושבי תחת ההגמון ויושבי תחת הקיעורים וטומפרופשט ואפט מלנקום בדרך כלל ערכה ור"ב כאשר המנהג ביניהם מקדמת דנא, ועכ"פ אין להם ליושבי תחת ההגמון להוציא הוצאות הנ"ל כי אם בידעת יושבי קיעורים שיהיו גם המה שם כשיוציאו' ההוצאו' הנ"ל, דהיינו שיבורר מכל צד פרנסים וגוברים בלי שום יתר שאת ועזו צד אחד על השני, גם הותנו ביניהם כשיתנו שנה חדשות הדרים תחת ההגמון להגמון יר"ה או ליועציו לא יתנו כי אם בידעת אחד מהפרנסים יושבי קיעורים, שיהיו גם המה שם כשיתנו שנה חדשות כנ"ל, גם קבלנו עלינו ועל כל ב"י בכלל מדינתנו יצו שיהי' לנו בכלל רב וב"ד אחד, ובאם ירהיב ה' גבולינו וועלין מיר איין רב ביהד בכלל מדינתנו יושבי הגמון וקיעורים ושארי שררות כנ"ל הלטין, וההוצאו' שיעלה עליו זול בכלל אן גליגט

(1) sonsten =

(2) ראשי בית.

(3) dazunehmen =

(4) ausgegeben worden. =

(5) vorfallen =

ווערן על פי דברים האב"ד ההוא אשר יהי בימים ההם וכל זמן מיר קיין רב
הבן, זולין כהר"ר משה וכהר"ר נתן מבומבערג וזהר"ר מאיר מק"ק צעקין דארף
אונש בכלל לב"ד קבוע זיין במקום רב ועל פיהם יושקט כל ריב, ואיש או אשה
קטן או גדול לא ימרה את פיהם ושכר בטלה שלהם יהיה כמקדם כמבואר בפנקס
דבני מדינה, כל הנ"ל נעשה בכל תוקף ועוז בתקיעת כף ובשח"א וכו' (ה"י) על
דעת רבים וברצון כל יחיד ויחיד מבני מדינה כנ"ל ובכח טובי העיר כמעמד אנשי
העיר ובביטול כל המורעו' ובפיסול כל עירי המודעו' באופן היותר מועיל לפי
לישנא חכמ"ל וכל שיבא ויערער יהא ידו על התחתונה ולאמת ולחזק את כל
הנ"ל שלא יהא כאסמכתא או כטופסי דשטרי רק כאלו נעשה בב"ד חשוב באו
על החתום הב"ד והפרנסים של כל כלל בני המדינה הנ"ל הנעשה נעשה יו' ד'
תשעה ועשרים יום לאחר אב שנת תמ"ל פה ק"ק צעקין דארף הכל שריר וקים
מנחם בר משה ישראל ז"ל משה בן לא"א כמהור"ר אלחנן היילפרין
יששכר בר אורי שרנא ז"ל מאיר בן לא"א הר"ר יצחק לבית לוי ז"ל ה"ה
יששכר בר יצחק הלוי זל מאלטין קונשט² נתן בל"א אברהם שליטאס³ מבאמבערג
יעקב בר יוסף ז"ל שמעון בן לא"א אהרן ז"ל מקראנד⁴
נפתלי בלא"א ברוך אורי ז"ל
בנימן בר נפתלי ז"ל.

גמ'. כהיום יום ד' ר"ח חשון תעט"ל התאספו יחד פ"ו מדינה ואייסר קהל וקבלו
עליהם לאב"ד ומ"צ את הרב הגדול מהור"ר משה אב"ד ור"מ דק"ק הענה
ב' הגאון הגדול מהור"ר אברהם ברודא ושלחו לו שטר רבנות כנרשם כאן מעבר
לדף ובדף ס"ב ע"א וע"ב הדבק לזה ואחריו נתקבל הרב הגדול מהור"ר זקל אב"ד
ומ"צ דק"ק בראט⁵ ג"כ באופן הנ"ל ובפירש אמר הותנו בין הפ"ו ואייסר קהל
יצו החתומי משה בכח כל בני מדינה יצו שע"י בחירת וקבלת האב"ד יצו לא
ינרע שום כח של שום שררה שבעולם הן אדונינו ההגמון יר"ה והן קיהורים
ושאר שררות יר"ה רק הקנסות ויתנו מאותן היושבי' תחת ההגמון יר"ה לאדונינו
ההגמון יר"ה כנהוג מקדם ואם יוקנס א' מיושבי קיהורי יר"ה ושאר שררות יותן
חצי קנס לאותו שררה שדר המסרב תחתיו כל זה קיימנו וקבלנו עלינו בוועד
מלא לאשר ולקיים הנ"ל גם הותנו בפירש שאותו הרב שיבא לדור בעיר באמבורג
אינו רשאי לעסק בשום משא ומתן יהי מה שיהי גם לא יהי להרב יצו חזקת
ישוב באמבורג לא לו ולא לבניו בשום ענין שבעולם אם לא יתחתן (נאם) [עם]
א' מיושבי באמבורג.

⁽¹⁾ = ובשבעה דאורייתא ובחרם חמור.

⁽²⁾ Altenkunstadt.

⁽³⁾ = שיהיה לימים טובים אמן סלה. עיין צונץ בספרו Zur Geschichte צד 313
הערה d, שמינשניידער ברשימת כ"ו המבורג סי' רל"ג.

⁽⁴⁾ הוא Kronach במחוז פרגין העליון במדינת בייארן.

⁽⁵⁾ הוא מארקטברייט במחוז אונטערפראנקען.

נאם יהודא ליב באמברק	נאם מימוני זיסלה פ"ד ¹
נאם אברהם פריזק	נאם ליב רעקן דארף
נאם הק' זלמן שניאור באמבורג	נאם קאשמן עלרין
נאם יואל	נאם ה"ק יעקבא"א הר"ר משה הלוי
נאם אהרן באטין שטיין	מצעקינדארף
נאם יצחק בר משה באמבורג	נאם יהודא בן הר"ר אשר שאול הלוי
נאם בער וואנבך	אלטן קונשט
נאם זנוויל פרעניז דארף	נאם יצחק בן יהודא מהירשייד
	נאם יוסף בן זיסל מבורג קונשטט ²
	נאם יוסף ר"ב
	נאם זעליגמן בן שמואל פריז(ז)[ק]

ס. העתק מגוף הכתב מה שנשלח שעת אויף נעמן הרב מהור"ר משה מק"ק הענוי במדינת באמבערג שנתקבל לרב עם רוב דעו' לפי תיקן מדינה בשנת תע"ט לפ"ק.

וז"ל מי לנו גדול ממש משיעלה תורתו מתמר ועולה³ כמקל שקד: שופרי לנשיא אלוקי' בתוכינו וחילו לאוריית' ומנוחתו מנוחת כבוד: הוד והדר אילן המיסך ובענפיהו כל (ברות) [ברייח] מערב⁴ יחדי' (כדבכד') [כד בכד] (בן) [בן] נץ מעמידו⁵ (ה)[מ]עלו' ומורדות⁶ מסקינן שמעת אליבא דהילכתא⁷, הגאון נודע בין החיי' רבי דאומתי ושמעתתא מבדרן בעלמא, רבי זקף אצבעתי⁸ ומחוי באצבע צדה וקולו נשמע בי מדרשא, אברהם מרגליתא⁹ תלוי בצווארו כל הרואה נתרפא ומחדד מחברא ה"ה אדונינו מורינו ורבינו, עטרת ראשינו, תפארת עווינו, מחמד ע'ינינו, הגאון הגדול אילנא תקיפא רבבא ושריפא ובוציינא קדישא ויקרא עמי שרי נהורא¹⁰, דמי לשפרפרא דנפק מעדן צפרא¹¹ נ"י ע"ה פ"ה¹² כבוד שמו הנאה לו המפואר ומהודר, מהורר משה בן הגאון

¹ = פרענזדארף וגם הוא כרוב שמות האנשים החתומים פה נקרא על שם עיר מעיירות המחוז אבערפראנקען במדינת ביארן ומלת מימוני כמו ממני ר"ל manu propria
עיין צד 28 הע' 6.

² = Burgkunstadt.

³ עיין יומא כ"ח ע"ב.

⁴ עיין שבת כ"א ע"א.

⁵ עיין בבא בתרא כ"ה ע"א ואפרין גמטיה ליה לידידי שאהבה נפשי כ' שלמה זלמן חיים הלברשטם אשר על פיו תקנתי השורה הזאת.

⁶ ערובין נ"ו ע"א.

⁷ עיין סוטה ז' ע"ב, כ"א ע"א.

⁸ עיין כתובות ק"ד ע"א.

⁹ עיין בבא בתרא ט"ז ע"ב.

¹⁰ דניאל ב' כ"ב.

¹¹ עיין תרגום אסתר י' י.

¹² = נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק.

המונה רבן של כל בני הגולה מהורר אברהם ברודא וצ"ל) נירו יאיר לדור דורים, עד יעמוד הכהן לאורים ותומים:

ט"רם כל מברכין ברכת הנהנין על המוגמר כרוך אל עליון אשר נתן בן לאברהם אבינו הממלא מקום אביו, ויגדל אלקים חי וקיי בו חוש המשולש וכו' ובני ובני בניו היושבים על כסא הוראה, ויראו עין נינו וישמח לבנו. מה נאווה על ההרים רגלי המבשרים משמיע שלי' מבשר טוב. ועד יעלה מן הארץ טובה ורחבה השמנה ה', ענייהו מטייפן² בחלונות שקופים ואטומי' והמה עשוין להאיר להם ממלכת הארץ. באסיפ' האלופי' קציני' ופרנסי' ויחיד סנולה מהגמוני' ומקהורי' טום פראפשט, לאנקום יר"ה במעשה רב לנהוג נשיאו' והורא' חוקי' ומשפט' וירביין תורה, ויחזק בדק הבית עמוד למאן אמור למאן שמכונין אותו למילח מלחא אלבשייהו יקרא³ והואיל ששמענו שקרא עליו הלל הגדול עד דפקע איגרא מקי' הלולא⁴, והשקדינן תופסין אותו תופס ישיבה, טופס משוט בלחיי' ומוה בן מוה, מעינותיו נפוצה חוצה, ברוב הקיפו וברוב נובה⁵, הלכו לאור תורתו תלתא פרסא בחילא⁶, ולא יד ושם טוב בממשלתו ובמלאכתו, כולנו יחדיו ענינו ואמרנו האיר ברקאי' ויהי אדונינו מורינו ורבינו וקבלנו את רום מעלתו על גפי מרומי קרת, להיו' לנו לפאר ולתפארת, למ"ט לאב בית דין ולריש מתיבתא פה קהילתינו ועל המדינה הסרי' למשמעיתנו הגמוני' וקהורי' טום פראפשט לאנקום על משך שלשה שנים רצופי' מיו' בואו אלינו ויאיר עין נינו בתורתו ואנב הורפ' מחלי' טפי⁷ מכל מינא ומינא וספי לנו ממולי' ויאיר עין נינו בתורתו ויול מים מדלי' להגדיל תורה ויאדירה, וידין דעה ויורה, ויהי לנו למורה צדק להחזיק כל בדק, ולחיות רועה בישושני' ואליו ישמעון גדולי' וקטני', ובא יבא אלינו במשך שלשה חדשי' בהוד ותפארת: ואהריו נרוצה להיות לראשינו עטרה ואת זה לעומת זה יהי שכירות הרבנו' והכנסיו' כמבואר העתקה מפנקס המדינה דף ס"ב וס"ג.

(א) שכר רבנו' מידי שנה בשנה ליושבי הגמון וקהורי' שורות יר"ה יחדיו מאה זהו' ריינש, ומחוייבי' המתוועדים להשתדל שיהי' מקום דירתו בק"ק באמבערג. (ב) שכר התרת קידושין מן מאה ראשונה חמשה רביעי' ר"ט, ומכאן ואילך מכל מאה ה' פין שהוא אחד דריטל. ואם הרב או הדיין מסדר קידושין על המדינה מחויב בעל החתנה ליתן הוצאתו ולא ינוכה משכר התרה כלום. (ג) שכר כתובה על קלף שלשה ק"ש ומן כל שטר יהי' אחד ק"ש. (ד) מכל הזמנה שני פין פרענקש. מן חורי' שחיט' ובדיק' שלשה פין. מקבלה על שחיט' שלשה ק"ש ויהי' להרב לבדו:

(1) הגאון ר' אברהם בהר"ר שאול ברודא נפטר לעולמו ביום א' ר"ח אדר תע"ז עיין בס' דבני פרנקפורט להר"מ הורוויץ ב' צד ק"ד.

(2) עיין שבת י' ע"ב.

(3) שבת י' י"ב.

(4) רמז למשל ולגזמא שאמרו בירושלמי פסחים סוף פרק ז': פיסחא כזאתא ותלילא מחבר אגרייא.

(5) שבת ב' ע"א.

(6) יומא ג' ע"א.

(7) עיין עבודה זרה ל"ט ע"ב.

- (ה) השבעות כתובה יהי' כמו שכר התרה ומחצה להרב ומחצה לשני הדיינין.
 (ו) אף שימחלו הירשני' על השבעו' כתובה להאלמנה מ"מ מחויבי' ליתן שכרם לרב ולדיינין.
- (ז) אם לא ירצה הרב ליסע בעצמו לסדר קדושין מחויב ליתן התרה לאחר מהדייני' מהגמני' להגמוניא מקיהור' [לקהור'].
- (ח) אם לא ירצה הדיין מהגמני' לסדר קדושין מחויב ליתן התרה לאחר מהדייני' מקהורי' יר"ה אף ה(תח) [חת]נה תחת הגמני' וכן להיפך.
- (ט) מעו' פסקי' עד יוד זה' פרענקש יתן כל אחד מהצדדי' חצי קש ומן יוד זה' עד ד' זה' יתן כל אחד רביעי' זה' ריינש ומן ד' זה' עד חמשים זה' רביעי' זה' פרענקש ומן החמשים ע(ל) [ד]ן למעלה יתן כל אחד חצי למאה.
- (י) עד ששה ר"ט רשאי הרב לפסוק לבד ומכאן ואילך יצרף איליו הדייני' ומעו' פסקי' תהי' מחצה להרב ומחצה להדייני'.
- (יא) מן חבר תהי' להרב שני ר"ט ומן מוריניו ששה ר"ש וחבר רשאי ליתן למי שטוב בעיניו אבל מוריניו לא יתן כי אם בדעת ובריצוי שני פרנסי' מיושבי הגמני' להגמני' ומקהורי' לקהורי' יר"ה.
- (יב) באם הדיין מסדר קדושין תהי' מחצה להרב ומחצה להדיין המסדר קדושין שכר כתובה ומהשכירות כולו להדיין אבל ממעו' התרה אין לו כלום.
- (יג) בנליל גיבערג, האכיבאך, אשגרונט¹, צעקן דארף מחויב הרב ליסע לשמה בכל שנה פעם אחד בשבקשו ממנו אבן בזמן שלא יבטל מלימוד. והמה מחויבי' לשלם הוצאו', ושכרו כפי טרחתו וכפי פסקיו והשוהטי' והבודקי' יבואו אליו ויעיין אליהם אם המה בקיאי' בשחיט' ובדיק' או לאו.
- (יד) אם החתנה חויץ למדינה ויקבע הווג הדירה במדינה יתן לרב חצי שכר התרה ולא כלום משכר כתובה.
- (טו) אלמון חתן אם יהי' עשיר או עני ישוב ויתן שני ר"ט משלו ומן נדן הכלה כנוצר למעלה והיינו אם החתנה תהי' תוך מדינה.
- (טז) יהי' פטור מכל מסי' ועולי' ונתינו' ושכר דירה כסדרן ושלא כסדרן מכלן יפטור הרב.
- (יז) הרשות ביד אב"ד לקבוע שני' מן השוק שלא במקום מושב ב"ד ואז שייך מעו' גבי' עדות להרב לבדו.
- (יח) אם תהי' החתנה תוך שני פרסאי' למקום מושב הדיין ההוא או יהי' להמסדר רק חצי מן כתיבת שטר' ולא מן כתובה על קלף.
- (יט) שכר כתיבת הנאי' להרב מכל צד שלשה ק"ש ואם יכתוב הדיין התנאי' יהי' להרב החצי יהי' באיזה מקום שיהי' שלא במקום הרב.
- (כ) אם יכתוב התנאי' אחר שאינו דיין יהי' להרב שני שלישי'. אך אם יצטרך לכתת רגליו למקום אחר מקום מושבו יחלוק עם הרב בשוה.
- (כא) יהי' להרב מקל ורצועה לקנוס העכריין עד שני ר"ט ולא יותר כי אם בהסכמו' שני פרנסי' מהגמני' להגמני' מקהורי' לקהורי' יר"ה.

(כ) רשאי להכריז איסור על המסרב ושלא להוציאו אותו מן האיסור עד שיתן להרב חצי ר"ט. אבל לא להחריו כי אם בהסכמי שני פרנסים מהנמוני להנמוני מקהורי לקהורי יר"ה.

(כג) זמן הרבנו ימשוך עד כלות שלשה שני. ובאם לא יחפצו בו עוד יודיעו אליו רביעי שנה מקודם ואם לא יודיעו רביעי שנה מקודם ימשוך עוד שלשה שני אחרי וכך יהי עד עולם.

וקצצנו כע"ע שטרדו בני המדינה כל אחד לילך על קינו, אצי" ודחופי לאמר כלו מעשיכם בעתו, וכעת בואו אלינו לחיי ולשלו נמתיק עמו באהבה ובחיבה. ובאנו בעשר לשוננו של תפילה בא יבא במהרה, וחלינו פני אדונינו מורינו ורבינו לכתוב אלינו בקבלי כתבינו כ"ד המנוי נמורה, בשפה ברורה בהתווע' המדינה, פה באמבורג ראש חודש חשון תי"ז עיי"ן טי"ת לפ"ק.

סה. העתק מהכנסת הרבנות שנמנו ורבו כולם בא' להרב הגדול מוה"ר נתן נטע⁽¹⁾ אב"ד דק"ק טיפליץ להיות לו לסיפוקו ולהכנסתו, ואם לא יבא הרב הנ"ל אזי יהי אחריו הרב הגדול מוה"ר אברהם אב"ד דק"ק אישינג ואחריו הרב הגדול מוה"ר ישראל אב"ד דק"ק הענויא שנבחרו ביו' הוועד ליל ב' אור ליו' ג' ב' שבת תצ"ד לפ"ק בזה האופן.

אשכר יקריבו לו בני המדינה היושבים תחת הנמון יר"ה ושרי קיהורים ושאר שררו יר"ה בכלל מאה ר"ט, כל ר"ט לחי פין פרענקיש לכל שנה ושנה. ואנחנו נחליץ חושים להשתדל עבורו שיהי מקום דירתו בק"ק באמבורג בלי שום נתינות מסים וארננים ועולים ונתינות כסדרן ושלא כסדרן. ואף שכירות מהבית דירה שלא לא יצטרך ליתן כלום, רק מבולם יהי הרב פטור.

ברכת הנשואין וקידושין ע"פ הרב או ע"פ התרתו מתפרשין, ולפי סך הנכסים הנכנסין יהי שכרו. מן מאה ראשונה אחד וחצי פראצענט, ומן מאה ולמעלה מכל מאה זהו ה' פין שהוא שלישי פראצענטא. ואם יצטרך הרב לכתת נגליו על המדינה לסדר קידושין, על בעל החתונה יהי מוטל לסלק ולשלם הוצאותו בלי ניכוי ומגרעת משכר התרת קידושין הנ"ל. רק לא ירבה הרב בהוצאו' (רק אם הסך נדן משני צדדים עד ג' מאו' רשאי להוציא הוצאות עד שני ר"ט ומן ג' מאו' עד ד' מאו' ד' זהו ריינש הוצאו' זמן ד"מ זהו עד אלף זהו ריינש רשאי להוציא הוצאו' עד ה' זהו ריינש ועד בכלל).

גלגל הוא החזור בעולם, ויהי שכר השבעת כתובה כמו שכר התרת קידושין, אבל מזה יהי מחצה להרב ומחצה לשני הדיינים.

דבר שאפילו לא נאמר ראוי לאמרו מאחר שזהו הספקת ושכירו' הרב והדיינים גלל כן אף אם ימחלו היוורשים השבעת כתובה להאלמנה, מ"מ מחויבת לשלם להרב והדיינים, ובדין הוא שיטלו שכרם במילואם. נגר זה מחויבים הרב

⁽¹⁾ הוא בנו של הרב ר' חיים אב"ד ור"מ דק"ק אוטיץ במדינת פיהם. עיין בס' משפחות ק"ק פראג להח' המנוח ר' סיני האק צד ד'.

והריינים להשגיח על נכסי יתומים לעמוד להם אפטרופסים הגונים ונאמנים, וליקח חשבון מהאפטרופסים, בכל שנה ושנים.

דכתובה על הקלף ישולם להרב^ג ק"ש ממנה שהוא א' זהו ריינש, ומכל שטר יהי שכר הרב א' ק"ש.

ואם לא ירצה הרב לסדר קידושין בעצמו מחויב ויתן התרה לאחד מהריינים מהגמוני להגמוני ומקיהורים לקיהורים יר"ה.

זולת אם לא ירצה הדיין מהגמוני לסדר קידושין, מחויב הרב ליתן התרה להדיין מקיהורים יר"ה אף אם התחונת תחת הגמון יר"ה וכן להיפוך.

חזי למדינה אם יהי חתונה והוגו יקבעו דירתם במדינה יתן להרב חצי שכר התרה ולא שכר כתובה ושטרו.

מב למיתב טן די מלמיתב אלמון¹ חתן אם יהי עשיר או עני מחויב ויתן משלו שני ר"ט, ומן נדן הכלה, כנוכר למעלה, והיינו אם החתונה תהי תוך המדינה.

וחלק הרב עם הדיין המסדר קידושין שכר כתובה על הקלף, אבל שכר השטרו יהי להדיין המסדר קידושין לבד, אכן ממעו התרה אין להדיין כלום.

כל הראוי להיות חבר דהיינו שיהי ברור וידוע שהי קובע עתים לתורה בכל יום ויום עד זמן חתונתו רשאי הרב ליתן חבר למי שטוב בעיניו, ויהי להרב שני ר"ט מכל חבר אבל מורינו לא יתן כי אם בדעת ובריצוי שני פרנסים או מנהיגים מהגמוני להגמוני ומקיהורי לקיהורי יר"ה, והפיו יהיו כשרים לעדות להנשם, ויהי להרב מן כל מורינו ששה ר"ט.

לא יסדר הרב בעצמו ולא יתן התרת קידושין כי אם ברצון ובידיעת הפיו מהגמוני להגמוני ומקיהורים לקיהורים יר"ה והם יתבעו חלקם תחילה מה שמחויב הבעל חתונה לשלם נתינות המדינה כתקנות המדינה.

מי שיש לו דין עם חבירו וצריך ליקח הזמנה יהי להרב שכר כתיבה שני פין פרענקיש (ואם יסרב הבעל דבר מלבא מחויב הרב ליתן עוד שני הזמנו עד שיציית דין עם חבירו ולא ישלם כלום עבור ב' הזמנו אחרוני) ומן חזרת שחיטות ובדיקות שלש פין, ומן קבלה על שחיטו שלשה ק"ש. ויהיו להרב אב"ד לבד.

נותנין שכר בטלה עבור פס"ד² עד יו"ד זהו פרענקיש כל אחד מהצדדים חצי ק"ש, ומן יו"ד זהו עד ד' זהו כל אחד רביעית זהו ריינש ומן כ' זהו עד חמישי זהו רביעי זהו פרענקיש ומן חמישי זהו ומעלה חצי למאה מכל צד דהיינו מכל מה שהי הפרשות בין הצדדים.

סרבן אם יהי א' נגד הרב אב"ד רשאי הרב להכריז אותו באיסור ושלא להוציאו מן האיסור עד שיתן להרב חצי ר"ט, אבל לא להחרים כי אם בהסכמת שני פרנסים או מנהיגים מהגמוני להגמוני ומקיהורי לקיהורי יר"ה.

⁽¹⁾ עיין יבמות ק"ח ע"ב.

⁽²⁾ = פסק דין.

עבריו אם יהי' א' ח"ו, יהי' להרב מקל ורצועה לענוש ולקנוס אותו, עד שני ר"ט ולא יותר, כי אם בהסכמת שני פרנסים או מנהיגים מהגמוני' להגמוני' ומקיהורים לקיהורים.

פקוח יפקח הרב את עיניו על יושבי גליל גבעריג, האכי באך, אשגורנד. צעקין דארף ומחויב ליסע לשמה בכל שנה פעם אחד כשיבקשו ממנו, אכן בזמן שלא יבטל מלימודו ביותר, והמה מחויבים לשלם הוצאות ושכרו כפי מרחתו ופסקיו. והשוחטי' וכורקים יבאו אליו ויעיין עליהם אם המה בקיאים בשחיטו', ובדיקות אם לא.

צירוף לגבוות העדות הרשות ביד הרב ליקח אצלו שנים מן השוק שלא במקום מושב כ"ד ואז שייך מעו' גבוות עדות להרב לבדו.

קרוב למקום מושב הדיין תוך שני פרסאות אם יהי' התונה אזי יהי' להמסדר קידושין רק החצי משכר כתיבו' השטר' ולא מן כתובה על קלף.

רב או מעט מהר ומתן לא יושב בענין כתיבת התנאים רק יהי' להרב שכר כתיבת התנאים מכל צד ג' ק"ש, ואם הדיין התנאים יכתוב, יהיה מחצה להדיין ומחצה להרב יהי' באיזה מקום שיהי' שלא במקום ישיבת הרב. **שאינו** דיין אם יכתוב התנאים, לא יחלק עם הרב לחצאים, רק שני שלישי' להרב ושליש להכותב, אך אם יצטרך לכתת רגליו בדרך קרובה או רחוקה, לו יהי' משפט החלוקה.

תרי דיינים אין הרב מחויב לצרף אליו עד ששה ר"ט ורשאי לפסוק לבדו, ומן ששה ר"ט ולמעלה יכולים הבעלי דבר' לצרף אליו הדיינים, וחצי מעו' פסקים להדיינים נותנים. דברים אלו מן אל"ף עד תי"ו יהיו בתקפם ובחוקתם ועליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע כי אם בידיעת ובריצוי ח"י אנשים כשרים, והיינו ח' פ"ו וי"ד מאיסר קהל על פי גורל. ומשך זמן הרבנות יהי' עד כלות שלשה שנים רצופים, ואם לא יהפצו בו עוד, יודיעו אליו רביעית שנה מקודם. ואם לא יודיעו אליו רביעית שנה מקודם ימשוך הרבנות עוד שלשה שנים אחרים וכן יהי' וכן יקום לעולם, ובפירוש נאמר והותנה בוועד הנ"ל בכח כל בני המדינה יציו שע"י בחירת וקבלת הרב אב"ד גר"ו, לא יוגרע שום כח וחירות של שום שררה שבעולם הן לארדונינו הגמון יר"ה והן לקיהורים ושאר שררות יר"ה, רק הקנסות יותנו מאותן היושבים תחת ההגמון יר"ה לארדונינו הגמון יר"ה כנהוג מקדם ואם יוקנס א' מיושבי קיהורים יר"ה ושאר שררו' יותן חצי קנס לאותו שררה שדר המסרב תחתיו. כל זה קיימנו וקבלנו עלינו בוועד מלא לאשר ולקיים הנ"ל. גם הותנה בפירוש שאותו הרב שיבא לדור בעיר באמבורג אינו רשאי לעסוק בשום משא ומתן יהי' מה שיהי'. גם לא יהי' להרב הנ"ל חוקת ישוב באמבורג לא לו ולא לבניו בשום ענין שבעולם. אם לא יתחתן עם א' מיושבי באמבורג. ליותר חוקה ועוז באו השמנה פ"ו ועשרה מאיסר קהל בעצמם על החתום בוועד הנ"ל ביו' ג' כ' טבת תי"ו צדי"ק דל"ת לפ"ק.

נאם יהודה ליב זומריך
נאם הק' יעקב ב"ז פד' 1)

איצק

ונאם הק' מאיר בהרב המי" 2) מוה' דוד

ונאם אריי ליכין) א"א כהר"ר נח נפתלי ז"ל ונאם זנוויל שמואל בר יקר ז"ל ממיינעקס⁸
 ונאם מאיר בן הרב וואלף ברילין ונאם יעקב בר מאיר סג"ל מהירשייד
 ונאם שמואל בר שלמה ונאם יידל כהן מרעקנדורף
 ונאם ברוך בר בנימין ונאם אברהם קונרייטש⁴
 ונאם יהודא באר נפת(יל)לי ונאם מאיר וויידן דארף
 ונאם מרדכי בר יצחק סג"ל מבוטנהיים ונאם זלמן בר יעקב משה ז"ל מיכ⁹
 נאם הקי יעקב²) א"א כהר"ר משה סג"ל ונאם מנחם בר מרדכי הכיבך⁵
 מצעקינדורף ונאם מרדכי בר יהודא זצ"ל ווייל שפך⁶)

סז. בע"ה. הן היום יום ב' י"ט אייר תקנימלפ"ק התאספנו יחד אנחנו ח"מ הפרנסים
 ומנהיגים המדינה יושבי ת' ממשלת אדונינו המהולל החסיד ההגמון יר"ה
 ותחת ממשלת השרים ר"ש⁷) ושאר שררות יר"ה ואייסר קהל, וקבלנו עלינו בבחירה
 לאב"ד ומ"צ את הרב הגדול מוהר"ר יוסף ברעסלוי אב"ד דמדינת קראפפעלד⁸
 וסיפוקו שכירות והכנסו' יהי' לו כמכואר להבא בהעתקה מכתב רבנות אשר
 כתבנו וחתמנו וישלחנו לו כהיום הזה ואם לא יבא הרב אב"ד מוהר"ר הנ"ל אזי
 השני לו קרי כאן את הרב הגדול מוהר"ר אברהם מאליר אב"ד דק"ק אימינגן
 והמדינה, והנ"ל נבחרו בוועד ואסיפה הנ"ל בכח וחירוי' של כל בני המדינה הנ"ל,
 ובענין הקנסים שיוקנס הרב אב"ד למי ומי יקום ויקויי' כמכואר למעלה בדף ס"ג
 ע"ב שיהי' חירות השררי' יר"ה במ"ע⁹) ולא יוגרע ח"ן, גם הותנה בפירוש בכח הנ"ל
 שהרב אב"ד כנ"ל הבא לדור ולקבוע דירתו בעיר באמבערג אינו רשאי לעסוק
 בשום משא ומתן יהי' מה שיהי', וגם לא יהי' להרב הנ"ל וכנ"ל חזקת ישוב
 באמבערג לא לו ולא לבניו בשום ענין שבעולם אם לא יתחתן עם אחד מיושבי
 באמבערג, וההעתק מגוף כתב הרבנות שנשתלח לאמו"ה הרב הגדול מוהר"ר יוסף
 נר"ו הנ"ל הלא הוא כתוב על הספר לקמן בדף ע"ג וע"ה, ונחתם בחי' של הש"י
 דהגמוני' ודקיהורין יר"ה נעשה סה באמבערג ביום הנ"ל ולראי' חתמנו

נאם ישראל קאפיל במאי' באמבערג ונאם בנימין וואלף רוטשילד
 ונאם ה' יעקב ביי' פד¹⁰) ונאם יוסף מערצבאך¹¹
 ונאם הקי מאיר במוהר"ר שמעון זצ"ל ונאם אברהם בר בנימן הלוי
 ונאם משה ברילין ונאם הקי קאפיל פירדא

¹ ר"ל ליב בן כנהוג בימים ההם לצרף מלות שסוף הראשון דומה להתחלת השני.

² ר"ל יעקב בן א"א.

³ הוא Maineck במחוז פראנקן העליון במדינת בווארן.

⁴ הוא Kunreuth במחוז הנ"ל.

⁵ Hachenbach =

⁶ אולי: Weilbach במחוז פרנקן התחתון.

⁷ Ritterstand =

⁸ הוא ר' יוסף משה בנו של ר' דוד ברעסלוי והן הגאון ר' אברהם ברודא בעל ס'

שרש יוסף שהר"ל בנו ר' אברהם מנזלהוויזן עם ס' זקנו תולדות אברהם בפירודא בשנת תקכ"ט
 והוא היה רב במדינת Grabfeldgau.

⁹ = במקומו עומדת.

¹⁰ עיי' צד 24 ואולי הם ר"ת בן יצחק זעקל פרנדורף.

¹¹ שם הכפר Merzbach במחוז פרנקן התחתון ויש שני כפרים נושאים שם זה.

נאם הק' ארי' ליב בה"מ יצחק אייזק ונאם הק' נבריאלי נפתלי בק"ש
 סנ"ק ז"ל מבושנהיים ונאם זלמן פד מיכ' (?)
 ונאם הק' יעקב הלוי מצעקינדארף ונאם זנוויל כהן האלרין דארף
 ונאם זנוויל שמואל מיינעק ונאם מאיר בר אלכסנדר סנ"ל
 ונאם יידל כהן מרעקנדורף⁽¹⁾ ונאם שלמה פירט
 ונאם הירש הירשייד

סח. העתק מגוף הכתב שנשלח לאמו"ה הרב הגדול מוהר"ר יוסף ברעסלוי
 אב"ד רמדיני קראפעלד.

רב"ה ורב יוסף סיני ועוקר הרים, ושמעתתי בעלמא מבדרים, ושם שם לו חק
 ומשפט בשורשי ועקרים, עקר ומעמא קיהיב לשבח מגדול עוז שם הגדול בין
 גדולי הורים ומורים, ה"ה אדונינו מורינו הרב הגאון צבי תפארתינו אשר בצלו צל
 החכמה נח"י ויהי לנו לעינים עין המשפט הוא קדש יאמר לו ולשמו הנודע
 בשערים, המצוייני בהלכה כרב יוסף דעת תורה ודעת נוטה זכים וברורי, אב"ד
 ור"מ נ"י ע"ה פ"ה כ"ש מפארים, מוהר"ר יוסף נר"ו, ורב עוד יוסף ימים על ימים
 ושנוחיו כמו דור דורים. יאר"ד

הנה יום בשורה היום הזה שקיינו מצאנו וראינו בעין טב ביום הכניסה בכנסי'
 שהיא לשם שמים אנחנו ח"מ הפ"ו דמדינו הגמוני ומדינו קיוהרים ושרים
 טום פראבשט ולאנקום ושאר שררו יר"ה, ובצירוף יחדי סגולה שעלו וזכו
 בפיים לעבודת הקודש, התאספנו יחד לאוקמי עלן אב"ד ור"מ ונחרנו כמשפט
 הבחירה והבכירה בדרכנו, ביום הדרת אדונינו מ"ו יען כי חכים רב יוסף בשריפ'ו
 ברב יוחנן, והלכתא כותי' בממונא ואסורא מיני' ילפינן. ומחדדין שמעתתי'⁽²⁾ דרב
 חריף ושנון, ונושא חן למעלה ולמטה חנן, ובבן נשאנו עיינינו ומוקמינן, להיות
 יתיב רב יוסף ברישא להיות לאב"ד ור"מ ומ"צ לנו ורע"י מהימנן, ומשמעתתי' ינהר
 לעיינן על משך שלשה שני רצופים מיום בואו אלינו וישב בנוה שאנן. —
 ואנחנו מחכים ומצפים על ביאת החכם אמ"ו למורח לנו מזיו יקר תפארתו ובאלו
 אמרנו מקדימן, וזו תורה וזו שכרו יחי' לו כמבואר לקמן.

א. שכר הרבנות מידי שנה בשנה מהיושבי תחת ממשלת אדו' הגמון יר"ה
 וקוירים ושאר שררו יר"ה, מאה רייכשטליר, ומחויבי אנחנו להשתדל שיהי'
 מקום דירתו פה ק"ק ב"ב ושיהי' פטור מכל מסים וארמוני' ומשכר דירה, ויהי'
 לו מקום בבה"ב בחנם מצד ימין של ארון הקודש לימין הנכנסי', ואינו רשאי
 לרחו' איוו בעל הבית ממקומו וחזקתו.

[ויתר התנאים אשר לא העחקתי הלא הם כתובים לעיל צד 22—20 ואין בהם
 שנוי או חדוש ברב או במעט].

הן היום יו' ג' ד"א מנחם תק"כ התאספנו יחד אנחנו ח"מ הפ"ו מדינה יושבי
 תחת ממשלת אדונינו המהולל ההגמון יר"ה, ותחת ממשלת השרים ר"ש ושאר
 שררות יר"ה ואייסר קהל, וקבלנו עלינו בבחירה לאב"ד ומ"ץ את הרב הגדול

⁽¹⁾ = Reckendorf והוא כפר במחוז פרנקן התחתון.

⁽²⁾ = בורגנשטאדט במחוז פרנקן העליון.

⁽³⁾ עיין ערובין ס"ה ע"א.

מוהר"ר אברהם מאליר אב"ד דק"ק איטינין, וסיפוק ושכירות והכנסות יהי' לו כמבואר בהעתקה מע"ל⁽¹⁾ זה מכתב רבנו אשר כתבנו לו כהיו' ואשר חתמו לו הפ"ו רשני מדינו הנ"ל ואייסר קהל אשר נבחרו לוועד ואסיפה הנ"ל בכח וחרי' של כל בני המדינה וחרי' השרר' יר"ה במקומם עומדת.

נעשה פה באמבערג יו' הנ"ל ולראי' חתמנו

הק' אלישע יעקב ב"ר פד נאום ארי' בלא"א כהר"ר נפלת' [צ"ל נפתלי] ז"ל כ"ד יצחק בן לאוי ז"ל.

עב. ע"י השמש ר' הירש מפה באמב' שהי' השליח להולכה.

ב"ה. העתק מנוף הכתב שנשלח לאדמו"ר הרב הגדול מוהר"ר אברהם מאל' אב"ד דק"ק איטינינה.

אברהם גדול בענקים, דולה מים מבאירות עמוקים, עמוק עמוק מי ימצאנו ומדבש מתוקים, סיני ועוקר הרים, ושמעתתי בעלמא מבררים, עיקר ושעמא קא יהיב לשבח מגדול עוז שם הגדול בין גדולים הורים ומורים, כולה כליל כלילא דדוהב כל זהב טוב יועם, אמריו אמרי נועם, אברהם הוא אברהם העומד בצדקו כפעם בפעם, ה"ה אדמו"ר הרב הגאון צבי תפארתינו אשר בצלו צל החכמה נחי' ויהי' לנו לעינים עין המשפט הוא קדוש יאמר לו ולשמו הנודע בשערים המצויני' בהלכה דעת תורה ודעת נוטה⁽²⁾ זכים וברורים, אברהם זקן זה קנה חכמה ובינה יתירה לדרוש קלים וחמורים, אב"ד ור"מ נ"י ע"ה פ"ה כ"ש מפארים מוהר"ר אברהם נרו יאיר ויזרח עד דאתי דדאין ומוכח, יאקל"ד⁽³⁾.

הנה יו' בשורה היו' הזה שקוינו מצאנו ראינו בעין טב ביו' שנכפל בו כי טוב בכנסי' שהיא לש"ש אנחנו ה"מ הפ"ו דמדינו הגמוני' ומדינות קיורים ושרים טום פראפשיט ולאנקום ושאר שררות יר"ה, ובצירוף יחידי סגולה שעלו וזכו בפיוס לעבודת הקודש, התאספנו יחד לאוקמי עלן אב"ד ור"מ, ובחרנו במשפט הבחירה והבירה בדרבנן, ברום הדרת אמ"ו מארי אברהם, יען כי חכים בטריפות כרב יוחנן, והלכת' כוותי' בממונא ואיסורא מיני' ילפינן, ומחדד' שמעתתי דרב חריף ושנון, ונשא חן למעלה ולמטה חנן, ובכך נשא[נ] עינינו ומוקמינן לי' להיות יתיב ברישא עלן לאב"ד ור"מ ומ"ש⁽⁴⁾ ורעי' מהימן, ומשמעתתי' ינהר לעיינן, על משך שלשה שנים רצופים מיו' בואו אלינו וישב בנוה שאנן, ואנחנו מחכים ומצפים על ביאת אמ"ו למורח לנו מזיו יקר תפארתו, ובאלו אמרנו מקדימין וזו תורה וזו שכרו, אשר אנחנו הפצים ביקרו, כמבואר לקמן [והכ"ד תנאים ידועים כבר]. ב"ה. בעצם היום הזה בהתאספנו יחד אנחנו ה"מ לבחירת הרב למדינה יצ"ו עלה במוסכם ע"פ דעת כולם וקבלנו עלינו ועל כל בני מדינתנו יצ"ו, לאב"ד ור"מ את המאור הגדול הגאון המפורסם מוהר"ר טעבל נר"ו רב בקלויס בק"ק

⁽¹⁾ = מעבר לדף.

⁽²⁾ עיין חולין צ' ע"ב.

⁽³⁾ = יראת אלהים קודמת לכל דבר.

⁽⁴⁾ אולי מורה שזה כאשר יכנו בשם הדיונים בק"ק פראג אבל יותר קרוב לתקן מ"צ במקום מ"ש ככתוב למעלה באגרת שנשלחה לר' יוסף ברעסלוי הדומה לה בצורתה מלה במלה.

פרנקפורט דמיין אונט ג"ק (וש"מ¹) הר"ר זנוויל ב"מ מפה נתן ח"כ²) מידו על סך אלף ר"ט דהיינו א' ח"כ על סך חמשה מאות ר"ט לבני מדינה דהנמוני יר"ה ואח"כ על סך חמשה מאות ר"ט לבני מדינה דקיווי יר"ה לבטחון לבני מדינה יצ"ו פור הוצאות ושאר אומבגלענהייט³) לבני מדינה זוא הרב הגדול הנ"ל ניט קומן זאלטי, ושכר רבנות שלו והנהגתו יהי כאשר מבואר בכתב רבנות הנחתם בחי דלמטה וברף שאחר זה ההעתק ממנו, ואם לא יבוא הרב הגדול הנ"ל לפה ע"פ אופן יהי מה שיהי אזי קבלנו עלינו בשד"א ובת"כ בפ"מ, להתוועד יחד אנחנו ח"מ ח"י אנשים המבוררי בלי שום שהיי כל שהוא ושום דחיי שבעולם ולקבל רב אחר כפי תקנות מדינה ובאשר מאנחנו ח"מ המבוררין עדיין לא נגמרה מלאכתנו למנות א' תחתיו אם לא יבוא רב הנ"ל, בכך עדיין חובת נברא עלינו כולנו אם לא יבוא רב הנ"ל, בחוקתן הראשונה למנות אחר תחתיו וכדי שלא נצטרך לברור אנשים אחרים תחתיו, ולראי מהימנא ולאות אמת באנ"ן אנחנו שמנה פרנסי מדינה היושבי תחת ממשלת הארון המיוחס המהולל הנמון יר"ה והיושבי תחת אדונים קיווי יר"ה ועשרה מאייר קהל אשר נבררו לכך בכח וחריות כל בני מדינה יצ"ו על החתום וחריות השררה יר"ה במקומו עומדת, פה באמבערג י" ד' כ"ב מנחם תק"ט לפ"ק.

נאום הק' מרדכי כהן באמבערג	כ"ד הק' יידל כהן מר"ד ¹⁰)
נאם הק' יוסף בלא"א מוהר"י שמעון וואלף זצ"ל ברילין ⁴)	ונאם זלמן פד
נאם הק' אליעזר בן הר"ר אברהם סג"ל היכבורג ⁵)	כ"ד הק' מרדכי ר"ד
נאם הק' יהודה יידל כהן מב"ב	ונא' יהודא ליב ר"י הלוי מה"ש
נאם הק' איצק פירדא מבוטנשהיי	הקטן משה כ"ב פ"ד
נאם הק' ממני ⁶) שמואל בר' יחיאל	מאיר בר אברם משה צעקן דארף
נא' הק' גרשון בר מרדכי סג"ל מהש ⁷)	ליור בן הירש מ"ק
נא' הקטן זיסל בן לא"א הר"ר מיכאל מק"ק הכפ"מ ⁸)	ליפמן בוטינהיים
נא' הק' דוד בר' יהודא ז"ל מוואכבאך ⁹)	יוקל ב"ג מקונרייט

עדה. ב"ה. באמבורג ד"ג מנחם תי"ו ק"י סית לפ"ק.

העתיק מגוף הכתב שנשלח לאד"מ הרב הגדול מוהר"ר טעבל שיאר אב"ד

(¹) = גבאי קהלה וטובי מדינה.

(²) = חילוף כתב.

(³) = Ungelegenheit.

(⁴) עיין יחוסו בס' הר' לעונשטיין הנ"ל צד 84.

(⁵) הוא Höchberg במחוז פרנקן התחתון.

(⁶) עיין צד 19 הע' 1.

(⁷) ר"ל מעיר היילינגשטט במדינת ביירן.

(⁸) ? אולי ר"ל הכיכר פרנס מדינה.

(⁹) Wachbach = Mergentheim במחוז ווירטמברג.

(¹⁰) = מריקנדורף.

דקלויס בק"ק פ"פ דמיין נרו ע"י הלנד שליח⁽¹⁾ של פרנסי קיורי' כי ליב צ"ד שהביא אותו לשם ספ"ד.

רבי בבית שערים המצוייני⁽²⁾ מרווחי' להאדיר —

מבל בשמן משחת קודש בפני' שקיף להאיר תדיר —

שייר⁽³⁾ משוייר לו מקומו' רחובת הנהר דעה להתגדר —

טהור עינים, בר לכב כפתח אולם היכל וחדר —

על מי מבויעי' ינהל צאן קדשים רועה עדר —

בפלפולי' מחזיר תורה ובחריפותי' נוקב הר"י וקודר⁽⁴⁾ —

לעד ולדורות יהל יבהיק יזהיר אורי' נדירו' יגדיר. —

ה"פ. אדונינו מורינו ורבינו נאון עוזינו המאור הגדול לממשלת מה נאדר, תפארת

עוזינו עוז ותושי' יגדיל ויאדיר, אב"ד ור"מ ע"י פ"ה כבוד שמו מפארים

שבת מגדול עוז בין הגדולים מוהר"ד טעבל נר"ו יאיר שבעתי' כאור שבעת הימי'

ללא נעדר.

אחר עתירת שלו' ליוצא ובא ברוך השם נשייר שיר חדש על הנאולה ועל

התמורה מתמר ועולת. מן המזרח השמש האיר השחר הילל להלל הגדול

מברכין ברכת הנהנין וברכת הוראת מורים דרבנן אהני לן מעשה רב שביומא הדין

יום כנסי' של רבים קמו לאור יומם ה' לנו למשמרת איש איש על עבודתו

עבודת הקודש בקודש מעלין עלי' בית חורין רב ואב"ד לפי הנהוג במדינה זו

מדינת באמבורג ע"פ ארבע מטיבי צער פו"מ מיושבי תחת ההגמוני' וכן ארבע

מטיבי לכת מיושבי ת' הקיוהרי' ושארי שדרות וחמשה אנשי' אייסר קהל מכל

צד וצד הנ"ל ומניינא דרבי רבינו הגדול המקום יהי' בעזרו הכי הווי שאנחנו ח"י

אנשי' ח"מ היינו לאחרים מתאימים בכוונה א' רצוי' ולא נחלקו התיומי' וחפין

השם עלה בימין צדקו צדיק בארץ יחי' אדונינו מ"ו לנצח יורח אורו וכלנו בכח

כל בני המדינה הנ"ל הפצים ודבקים באשר ירבק האזור בעזרת אל עליון הגומר

יתגמור והולך קדמות אשור האי דמתחדדין שמעתתי' ומבדדין אכי דרי קרא דור

מראש וקצין יהי' לנו לעינים עין ישראל קדושו קדוש יאמר לו קרי מורינו

ורבינו רבים ישתו מכאור. באר מים חיים ח"י יחי' בצלו צל החכמה צל הכסוף

יכספו כל בני המדינה יורה דרך נתיבות המשפט ידין יורה והלכתא כוותי'

באיסור' וממונא ולהיות רעי' מהומנא, כדרדר והימן ותורה ירביין תרביצא דבי רב

ירבה תלמיד' באתר נאמנא, ולפי אופי' של המדינה נתקבל במשך שלשה שני'

רצופים מיום בואו אלינו במניינא וזו תורה וזו שכרה וקצת יותר ממה שהי'

לרבני' קדמאי' דדרא טונא משא המדינה. [והח"י תקנות אשר מצאתי עוד בכ"י

לא שניתי' כי הן הנה התקנות הנכתבות לעיל בעצמן ובתמן רק כי נגרע מספרן

ע"י אשר נקבצו שתי תקנות אשר נסדרו בפני עצמן ובאו בתקנה אחת].

(1) Landbote =

(2) עיין כתובות ק"ג ע"ב וברכות ח' ע"א.

(3) ג' מלות הראשונות בראשי ג' השורות האלה תכילנה את שם הגאון רבי ט[ע]בל

שייר. עיין עליו בס' רב הורוויץ על רבני פראנקפורט צד 84 הערה 8 ובס' לעונשטיין צד

264 הערה 8.

(4) יבמות צ"ב ע"א.

על דבר טענות ותביעות והפרישות שבין מחנות הלא המה בני עמינו היושבים תחת ממשלת אדונינו החסיד המיוחס הגדול הדוכס וההנמון יר"ה דמדיני באמבערג, ובין היושבים תחת ממשלת השרים וקיוהרים ט"ס ואפטיין¹) ומלומדים ושאר שררות יר"ה במדינות באמבערג הנ"ל, יצא מאתנו ע"פ פשר דבר בהסכמה אחת בתוקף קומפירמיסן²) שתחת ידינו, אונד אין שפעציי³) בתוקף קומפירמיס מהתחייבת זוא צדדים הללו ויך בייא שליסונג הטענות ותביעות ע"י מורשי שלהם אנגאשירט⁴) האבן, כאשר יש לראות מתוכו, דש ניש נור אליין צדדים הללו אירה מעבר⁵) אונד ביו הערא גענן אנגדר גיהבטי טענות ותביעות דיפרענטן⁶) אונורה ערקאנדינס הן לדין והן לפשר אונטר ווארפן, זונדרן אויך לתווך השלי ביניהם אל נכון שלא יהורם המעמד ומצב של מדינות הללו ולתקן העבר וההווה והעתיד אונד בוררים הן לדין והן לפשר כנ"ל מיט רענאצירונג אלר אפעלאציאהני⁷) הן לדא"ה והן לר"י כאשר מבואר בכל אופן המועיל ויש לראות מתוכו אונד את כל אשר יצא מפינו בהסכמה אחת כנ"ל צו הלשן שולדיג אונד פר בינשליך נימאכט האבן, דא הערא נאך דעמי מיר בוררים לכל צד גינוגואס אהן גיהערט, אירה בייא גיבראכטי רעצעסן⁸) פסקים ופשרות וואהל דורך גאנגן, אויך דיא ביו הערא אונטר איהנין אב ניוואלטינטה⁹) גיברייכה אונד ניוואהנהייטן ניש ווייניג חשבונות אונד דערא גלייכן רעפושירט דורך זעהן, נאך רייפליכר וואהל בעדעכט ליכר איבר לעגונג פינדן אונד ערקענין בהסכמה אחת ע"פ פשר דבר זוא וואהל אויף דיא ביו הערא נפפלאגני אונטר הצדדי הללו פסקים ופשרות וכדומיה ועל זעמפפליכה טענות ותביעות מעבר אלו אויך אויפס קינפטטיגס זוא גינאנד ווערדיגטר צערמוני רעצעס כנ"ל ובתוקף הנ"ל הירמיט ערקענין אונד שפרעכין זאלין, ואשר יאמר עליו כי הוא זה ציווי לדורות.

ראשון תחלה נאמר, ערשטנס.

א) בהיות ששני מחנות הללו המה מעבר משותפי זה לזה ומקור ומבוא א להם ושלא יהורם ח"ו הכנין מעמד ומצב של בני עמינו משני מחנות הללו, דא הערא לא יגרע שום דבר או חצי דבר מפסק ופשר והנהגה שהי להם מקדמת דנא, ולפרש ולפרוט באנו והיינו שאותן הדדים תחת הקיוהרים וט"ס ואפטיין ומלומדי ושאר שררות יר"ה מחוייבי לשלם למדיני הגמוני ב"ב¹⁰) יר"ה לכל שנה ושנה כפעם בפעם עבור שנה חדשה ליועצים ושרים ושאר דברים בכלל פ"ז זהו וחצי ריינש, זאני אכטציג זיבן גולדן למ"ד צ"ל ריינש אין אורדינארי גילטיגין געלד, ומה גם מחוייבי לשלם כנ"ל עשרה זהו ריינש לשנה זאני צעהן

.Domprobst und Äbte = (¹)

.Compromiss = (²)

.in specie = (³)

.engagirt = (⁴)

.מומן העבר = (⁵)

.Differenzen = (⁶)

.Renunciirung aller Appellationen = (⁷)

.Recesse = (⁸)

.obgewaltete = (⁹)

.Bamberg = (¹⁰)

גולדן ריינש עבור בעריג מכס פה באמבערג, וויא אויף כל שנה ושנה י"ב זהו וחצי ריינש זאני צוועלף גולדן למ"ד צ"ל ריינש כנ"ל מחמת דירת הרב צו צאלען שולדיג זיין. ובדבר שנה חדשה לאדון המיוחס הגמון יר"ה האט עו כהנה זיין פר בלייבן דש ממדינות קיוהרים יר"ה וכו' כמו עד הנה ג' מאות שטיק פראנץ גולדן גנעבן ווערדן מוז, ועל אופן דש זולכה ג' מאות שטיק צו דיא יעניגה מאה שטיק פראנץ גולדן וועלכה ממדינו' הגמוני' ב"ב גנעבן ווערדן תוך כ"ס א' זאלין קומן, ובאם שאפשר ילכו שלשה פרנסים מבאמבערג ושני פרנסים מקיוהרי' אום דורון ש"ח¹) הלז כמאז ומקדם לאדון המיוחס הגמון יר"ה אונטר טעניגשט צו איבר רייכן, מיט דעם טייטליכן צו זאגן דש כל פעם ביא איבר רייכניג ש"ח הלז שם של יושבי קיוהרי' מוז מוזכר ווערדען בפירוש, וכל הדברים הללו יתחילו שנה חדשה הבע"ל למספרם, 1761, וכן יהיה וכן יקום. וויא דאן, צווייטנס.

ב. בדבר אשר תבעו יושבי הגמוני' יר"ה ב"ב אן יושבי קיוהרי' וכו' כנ"ל מעולם ועד היום הזה הן מחמת אינדרענגי²) שעברו והן מחמת שארי טענות ותביעות בכללן ובפרטן אתה מוצא כמבואר בפראטיקאל אשר העריכו הצדדי' מערכה מול מערכה זה כנגד זה בטענות ותביעות שלהם, מצאנו והכרנו ע"ד פשר דבר בהסכמה א' כנ"ל שיושבי תחת קיוהרי' ושאר שררות יר"ה כנ"ל מחוייבים לשלם ליושבי הגמוני' ב"ב יר"ה חמש עשרה מאות זהו פרענקש זאני פינף צעהן הונדרט גולדן פרענקש דהיינו על אופן זה שלש מאות זהו פרענקש על ש"ח הבע"ל למספרם, 1761. ושנים עשר מאות זהו הנותרים לכל ש"ח שלהם שלשה מאות זהו פרענקש, דא הערא³) מש"ח למספרם, 1761, עד ש"ח למספרם 1765 ט"ז מאות זהו הללו ביצלט זיין מוזן, ובוה המה יושבי תחת הקיוהרי' ושאר שררו' יר"ה כנ"ל פטורים מיושבי תחת הגמוני' ב"ב יר"ה מכל טענות ותביעות שבעולם ואין לצד א' על חבירו שום טענה ומענה ותביעה שבעולם, אויור מה שמוזכר בוה וכבא להבא תוך ערקאנדינס⁴) וצערמוני' רעצעס הלז, ניט ווייניג, דריטנס.

ג. במרעפט ועל דבר שטייאר באהרי לאדון הגמון יר"ה היושבי תחת ממשלת קיוהרי' ושרים וט"פ ואפטין ומלומדי' כנ"ל כמבואר באריכו' בטענותיהם, עד קענין ע"פ פשר דבר בהסכמה א' דש ש"ח הבע"ל למספרם, 1761 מחוייב פו"מ דמדינו' קיוהרים ושאר שררות יר"ה כנ"ל לשלם לפו"מ מדינו' הגמוני' ב"ב יר"ה עשרה ריינש טאהלר זאני צעהן רייכש טאלר וכן יתנו כל שנה ושנה בש"ח שלהם והמה פו"מ קיוהרים כנ"ל יגבו וי"ד ר"ט הללו לפי אומד דעתם מן אותן שהמה שטייאר באהר ביניהם, ובוה המה שטייאר באהרי הללו פטורים מכל הטענות והתביעות מיושבי הגמוני' יר"ה ב"ב ומכל דבר פונקטא הנ"ל הן מחמת השתדלות מעבר כמו להבא, ויא הין געגן פירדנס.

ד. הנבול וההתחברות והשי(ט)[ח]ף שה' ליושבי קיוהרי' ושאר שררות יר"ה כנ"ל עד הנה אויך הין פערט⁵) אונד קינפטיג הין פערבלייבן מוז אונד זאל ויהיו כנבול שגבלו ראשוני', אונד אלזו אירה זעמפטליכה פון צייט ערך צוואנציג יאהר אהער ויותר גיהבטי בעלי בתי' זוא עמהם נושא בעול גוועזן אויך דיא יעניגה

(¹) = שנה חדשה.

(²) = (?) Interregnum. (³) = daher. (⁴) = Erkenntniss. (⁵) = hinfiuro.

התחייבת וועלכה יושבי קיוהריי ושארי שררוי יר"ה כנ"ל כפי פסקי ופשרות ווא אלש צערמוניי רעצעס צו טישולירן איזט ברעסטירן¹) גיהאלפן, וויא דאן דערפין אונו בורריי היר מיט על להבא כמו לעבר יא נאך מעהרר דוא גינאנדיר צערמוניי רעצעס און זיך וואל יושבי תחת קיוהרים ושארי שררות יר"ה כנ"ל ליושבי מדינוי הנמוניי יר"ה צו בצלין שולדיג זיין ברעסטירט צו וועררן פר מעניגד צו פרבלייבן, דא הערא ערקענין ע"פ פשר דבר בהסכמה א' דש פינפטנס.

ה. בדבר היים גיפאלני ווא אן האכשטיפט באמבערג יר"ה היים גפאלין אונד איבר גינאנגין זיינין זעלכה כמאז ומקדם ווא וואהל מעבר מיט היושבי תחת הקיוהריי וכו' כנ"ל צו האפטן אונד צו טראגן שולדיג, אלז וויא אויך אויף דש קינפטטיי נאך דיום אונזרן גיין ערריכטשן אונד גשלאסנין צערמוניי רעצעס בכל הגביות נתינות (ועילום) [ועילום] כמו שארי יושבי תחת קיוהרים ושרים כנ"ל אהן צו זעהן צו אכטין אונד צו הלטן אהן גיוויין, חוץ אותן היים גיפאלני וועלכה ליושבי הנמוניי שאהן ערך מעשרים שנה הער נושא בעול זיין המה שייכי להבא כמו עד הנה ליושבי הנמוניי ואין עליהם יושבי קיוהריי ושרים הנ"ל שום טענה ותביעה, אלזו פרשטיט זיך דש אותן היים גיפאלני וועלכה ליושבי קיוהריי ושרים יר"ה כנ"ל צו טראגן שולדיג זיין, לכל חובות ישנים שיש ליושבי בהנמוניי יר"ה ב"ב עד יום הזה קיין צד חיוב אויף זיך האבן, ופטורים המה מחובות ישניי כנ"ל, רק בחובות ישנים שיש ליושבי תחת קיוהרים ושרים יר"ה כנ"ל עד היום הזה המה מחוייבי מיט צו האפטן אונד צו טראגן, משאיכ על להבא ערקענין ע"פ פשר כנ"ל דש היים גפאלני הללו אין יעניגן נעהמליכן קוואנטום מה שיעלה לפי ערך גתינה מערכם ווא דיא מפו"מ קיוהרים הנ"ל אהן געצט וועררן אונד צו צאלין ג"ל שולדיג זיין, עכן דיון נעמליכן קוואנטום מוזן אונד זאלין פרנסי דמדינה קיוהריי הנ"ל גובה זיין דש אלזו בכל פעם מפרנסי קיוהריי הנ"ל איינה טאפילטה²) גתינה הבא על ערך בייא יעדד מאלליגן אויזשלאג מכל היים גפאלנין איין קאסירט ווירט, אונד מכל רה"ב מהיים גפאלני הללו א' ר"ט וחצי, ומחייביי פרנסי דקיוהריי כנ"ל בכל פעם למסור ליד פרנסי דהנמוניי מכל היים געפאלני רה"ב א' ר"ט וחצי ונתינתם מערך כמו שיתנו להם, ואין צריך לומר שהיים גפאלני הללו צריכין לשלם ליושבי קיוהריי גתינתם מערך ורה"ב כשארי יושבי קיוהרים — וזאת לדעת וכנון דא צריך לאודועי דש קיינש ווענש ע"י שנתנות ורה"ב הללו קיין היים גפאלניר יהי' מי שיהי' עייב יותר מוכבד וועררן זאל, כמו אלש ווען ער וועריקליך³) א' מיושבי הנמוניי אין דער קוואליטעט בערך וועהרא, אין עראייגיגן פאל⁴) מוזן שני מחנות הללו אותו המותרות מה שיעלה בגתינה יותר כמו איין וועריקליכר ביושבי הנמוניי כמוהו בערך לאמצע איין ביסן, והיינו כל צד החצי, אין דעהמי קיינש ווענש קיינין היים גיפאלנין מעהר הכבדה כמו ווען ער עס יושבי הנמוניי נושא בעול וועהרא צו וואקסן⁵) קן אורד זאל, וויא איך צוואהר מיט דעם עקס. פרעמירטן⁶) טייטליכן בדינג באם שימרה א' מן היים גיפאלני הללו ויתן כתף סוררת מלשלם נתינות הללו כנ"ל זיינין פו"מ דמדינוי ב"ב אויף אהן רופונג אונד גיגעהרן מפו"מ דקיוהריי יר"ה שולדיג אונד גיהלטיגן בכל מיני כפיות ונגישות

¹) praestiren = ²) doppelte = ³) wirklich.

⁴) ereignenden Falls = ⁵) zuwachsen = ⁶) exprimirten.

וואש מפרנסי קיוהרי' אן פרנסי כנ"ל בינערט ווערט, נגד אותו המסרב צו פר
סאהרין כדי להסיר אותו על כנו למעלותו, פרשמיט זיך אבר אוהני אהן רופונג
אונד בינעהר מפ"מ דקיוהרי' האבן פו"מ כנ"ל קיין תפיסת יד או כפי' על היים
גפאלני הללו אהן צו ווענדן מאכט, אויור ווא פו"מ דקיוהרי' זולטן אין ווירר פר
האפן אין צייט ששה שבועות אחר שגבו נתינתם מן בעלי בתים שלהם לפו"מ
כנ"ל מחמת היים גפאלני הנ"ל ניכט ביצאלין, אונד אויך אום קיין כפי' אצלם
כנ"ל אהן רופן, אוי רשות ביד פו"מ ב"ב לכוף להיים גפאלני על הנתינה כנ"ל
בעצמם, ומכלל הן נשמע כו', ובפירוש נאמרה ונישנת באם זיך תוך היים גפאלני
הללו גברא דלית לי' בפירן זולט, או בכפי' ניקש צו האבן וועהרא, דערפן זיא
וואהל פרנסי קיוהרי' אלו פרנסי ב"ב קיינר חלקו לבד גובה זיין, זונדרן כל מה
שיגבו א' מהמה יהי' לפרנסי ב"ב וקיוהרי' ואמצע חלק כחלק, איין אנדרש
אבר — זעקשטנס.

ו. בדבר ערקויפטא גמו יושבי וויילרשבאך וכדומיהן הלא המה בעבר ברבר חובו
ישנים פטורים מיושבי הגמוני' כמו היים גפאלני כנ"ל וכנ"ל, חוץ על להבא
כל מה שיגבו בנתינה הן מערך והן מרה"ב פו"מ דקיוהרי' מהם, אותו סך וקוואנטום
נעהמליך מחוייבי' נ"כ לשלם ליושבי הגמוני', ולפ"ז יגבר פו"מ דקיוהרי' מיושבי
וויילרשבאך וכדומיהן כל פעם שתי נתינות כפי הנהגתם וסדרן, ומה יתנו כל
פעם לפו"מ הגמוני' נתינה א' כנ"ל. איברינגש זיינין ערקויפטא כמו היים גפאלני
הללו בכל דבר כנ"ל וכנ"ל, אבר מיינשטנס אונד הויבט זעכליך — זיבנטנס.

ז. בעטרעפט ועל דבר אינדרענגי⁽¹⁾ שיהי' ח"ו מה שמחוייבי' ליתן לשום הערן ולדורון
הח' יר"ה, זיינין היים גפאלני וואהל אלו ערקויפטא בכלל כמו שארי יושבי
הגמוני' יר"ה צו האלטן אונד צו ערקענין באותו נתינו' ובלבולים ח"ו וכדומיהן נאך
לויט פסק ופשר מקדמת דנא, משא"כ יושבי תחת ממשלת קיוהרי' ישרים וט"פ
ואפטיין ומלומדי' ושטייאר באהרי⁽²⁾ המה כמו שארי יושבי קיוהרים והיינו כמוזכר
בפסק ופשר כנ"ל הנתינות אינדרענגי כנ"ל החצי' מה שיעלה ממדינו' הגמוני' ב"ב
היים גפאלני אונד ערקויפטא מכיסם לבד מוז בצלט ווערדן, וחצי' המותרות מכלל
מדינה היינו מיושבי הגמוני' ב"ב יר"ה והיים גפאלני וערקויפטא ויושבי קיוהרי'
וט"פ ואפטיין ומלומדי' ושטייארבאהרי מיט שלישי על רה"ב ושני שלישי' על ערך
כנהוג מקדם וכאשר הי' המנהג ביניהם מקדמת דנא וכמבואר בפשר תטול מוז
נגבה ווערדן — ועל אופן מה שנאמר שם שעכ"פ אין להם ליושבי תחת הגמוני'
יר"ה להוציא הוצאות הנ"ל כ"א בידיעת יושבי קיוהרי' וכו' הללו שיהיו גם המה
שמה כשיוציאו ההוצאות הנ"ל, והיינו שיבירו מכל צד פרנסי' וגובי' בלי שום
יתר שאת ועוז צד א' על השני וככה הי' וככה יהי', משא"כ אבר פר שטייט⁽³⁾
זיך — אכמינס.

ח. בעטרעפט ועל דבר שארי בלבולים שיבאו ח"ו הן עניני מו"מ והן מכסים
חדשים או תפוסים של אורחים אודר ווא דעהני גלייך וועהרא, זיינין כל בני
המדינה הגמוני' יר"ה וקיוהרים ושארי שררו' יר"ה כנ"ל משותפי' גמורים ומחוייבי'
להשתדל יחדיו ואשר יוציאו עליו זאל נגבה ווערדן כמקדם ע"פ שלישי רה"ב

(1) Interregnum = (2) steuerbare = (3) versteht.

ושני שלישי ערך בכלל מדינה, אויף דער ביו הערא אין אוהן אורדונג אונד פֿר ווירטה¹) ניהבטי כלל חשבונות ווא שני מחנות הללו זה מול זה עד היום הזה צו פֿר חשבון ניהאבט, אונד עטוואן נאך צו חשבון העטן, ערקענין, ניינטינס.

ט. ע"פ פֿשר דבר בהסכמה א' דש זיך זעמפטליכה חשבונות מעולס עד היום הזה נען אנגדר צעסירן אונד אויף היבן, דש אלוו פונקטא כלל חשבון הנ"ל כנ"ל צד א' על חבירו קיין טענה ותביעה האט, והמה פטורים הצדדים הללו זה מזה וזה מזה, וויא אויך זעמפטליכה יושבי תחת הנמוני יר"ה אן היים נפאלני אונד ערקויפטא השייכי ליושבי קיוהרי כנ"ל ויושבי קיוהרי הנ"ל אן היים נפאלני השייכי ליושבי הנמוני ב"ב כנ"ל בכלל ובפרט עד היום הזה ומכאן ולהבא ניקש מעהר צו פאדרן, אויור מה שנאמר ונכתב ברעצעס הלו נאך זעלכן זיך הצדריי הללו כפי התחייבתם צו הלטן פֿר בונדן אונד שולדין זיין. דאמיט אבר דיור צערמוני רעצעס אין ווייטער ריכטיגה אורדונג אונד טייטליכה פֿר טייטונג האבן זאל. ערקענין אלו — צעהנטנס.

י. דש דבר מה שחייבו פרנסי דקיוהרי כנ"ל לשלם לפרנסי הנמוני יר"ה הנ"ל מדי שנה בשנה כמוזכר תוך רעצעס ופֿשר הלו, ככה יהי שפוט קיוהרי יר"ה יתקנו להם פנקס מיוחד ובכל פעם אשר ישלמו לפוט הנמוני או לנוכחים שלהם או צריך אותו נובה או פרנס אחר ממדינות הנמוני יר"ה לכתוב תוך פנקס הנ"ל שקיבל המעות לאותו שנה כנהוג, אונד וואש זיך עראייגנין זולטי לטובי הכלל צו פֿר ריכטן באם שיהי הדבר פֿה ב"ב בעצמו או מחוייבי פוט ב"ב להודיע לפוט קיוהרי עסק השתדלות ההוא ע"י הרב אב"ד נר"ו או ע"פ נאמן הקהלה באם שלא יהי אב"ד באותו זמן, וימתינו על בואם ח' ימים, ואם יבואו וירצו פֿוט דקיוהרי להתעסק עמהם הרשות בידם, ובאם אבר²) הדבר נחוץ וועהרא ווא קיין צייט לאודועי לפוט דקיוהרי שטאטפֿינד, או שהי מודיעי לפוט דקיוהרי ולא באו, או יודיעו להרב שהוא דבר נחוץ וישתדלו הדבר בלי התרשלות כפי כחם הטוב, ועכ"פ תוך זמן שלשה חדשים יודיעו לפוט קיוהרי עסק השתדלות וכמה שהוציאו עליו, ופוט דקיוהרי מחוייבי ליתן להם כתב ראוי מהודעה זאת, וממילא נשמע באם שיסרבו פוט דקיוהרי מליתן כתב ראוי כנ"ל או שימאנו בדבר השתדלות ההוא באמרם לא על הכלל כולו הוציאו, או יציעו פוט ב"ב דבריהם לפני הרב ועל פיו יעמוד הדבר ויגיע לכלל כנ"ל, ודוק לאידך גיסא שכשיהי השתדלות במדינה או חוץ למדינה במדינות קיוהרי כמותם צריך לאודועי לפוט ב"ב ע"י הרב אב"ד או נאמן כנ"ל, ואם הדבר נחוץ כנ"ל ישתדלו המה בלי התרשלות כנ"ל ומה שיוציאו על זה יפרטו בדברים הדברים כהווייתן תוך שלשה חדשים לפוט ב"ב אם המה מסכימים יתנו להם כתב ראוי כנ"ל, ובאם שימאנו יהי להרב אב"ד נר"ו דעת נומה ודעת מכרעת בזה ועל פיו יעמוד הדבר אם הוא נכלל או לאו, עכ"פ כל פעם אחר שיוגמר ההשתדלות תוך שלשה חדשים ואחריו מחוייבי כל צד לעשות כנ"ל וכנ"ל, ובהיות שרוב ההשתדלות של המדינה בכלל המעיין הנובע הוא עיר ביב ככן אם יציעו פוט ב"ב דבריהם כנ"ל ויהי הדבר ע"פ שלשה מהמה יהי להם נאמנות בכל דבר ההוצאה כל זמן

שלא יבררו יושבי קיוהרי" וט"פ ושאר שררות כנ"ל בבירור נמור וברור על איות
הוצאה שלא הי' לצורך כלל, ומה שיבררו ינוכה אותו סך מחלקם. את כל הנ"ל
האבן אנחנו ח"מ בוררי' ככה ותוקף וחומר וקנס כמבואר בקומפורמים שבידינו
וועלכער בריצוי הצדדי' אויז ניפערדיגט¹⁾ אונ אונטר שריבן ווארדן, ע"פ פשר דבר
ובהסכמה א' בין שני מחנות הללו ערקענט אונד גשלאסן לתקן העבר ולהעמיד
העתיד שלא יהי ח"ו פרצה, מיט דעם טייטליכן עקספרעמירטן כדינג אונד פאהר
ביהלט²⁾ דו דיור ערריכטר צערמוני' רעצעס בכל דבר כנראה מתוכו כל פונקטא
ופונקטא מכל צד בחומר ותוקף הנ"ל מוז אונד זאל גיהלטן וערדן ולא יפול שום
דבר ארצה, כי ע"מ כן ועל כל אופן הנ"ל איזט מאתנו זוא וואהל על העבר כמו
להבא את כל הנ"ל ערקענט אונד ע"פ פשר גשלאסן אונד גשפראכין ווארדן.
דא הערא זעמפטליכה פונקטאציההנים איינה קומניגאציההן³⁾ זה בזה האבן וזה
בזה תליא, והרי את כל הנ"ל על שני מחנות הללו וכל יושביהם ואף מי שיבוא
לדור לתוכם יהי מי שיהי אף כמוהם לכל דבר כנ"ל לאשר ולקיים את כל הנ"ל
אונד דיא אין שפעציא גנעדיגשטה האהע הערשאפט דיא ביז הערא גיהבטן אהן
לויף אונד מאלעסעטן⁴⁾ דורך דיין ווידרום נייאן ערריכטטן גוהט וויליגן צערמוני'
רעצעס איבר האבן⁵⁾, מיט היין את כל הנ"ל על שני מחנות הללו עליהם ועל
בניהם וי"א וכל כ"כ ועל כל הבאים לדור בתוכם חוב נמור ואמתי לאשר ולקיים
ולבל יפול שום דבר ארצה או חצי דבר, בתוקף וחומר וקנס המבואר בקומפורמים
ובה"ח ובשר"א בפ"מ, אונד צוואהר חירות של השררה יר"ה במקומם ובכבודם
עומדת, אונד אין אלר גרינגשטן ניקסן היר מיט איין גנריפן, ואומר זה נשכח
מלכתוב וויא דש צוואהר בפונקטא ח' וט' הנ"ל ברבר ההשתדלות לכלל במערנט⁶⁾
ששני מחנות הללו יושבי תחת הגמוני' ויושבי תחת קיוהרי' משארי שררות יר"ה
משותפי' זיינין, אונד כמוזכר שמה אותן הוצאות בכלל מדינה גובה זיין ואלין,
וכבר נאמרה ונשנית שמה בייא עראייניגדן פאהר קומן⁷⁾ זוא א' מהצדדים יאמר
על דבר שזה אינו נוגע לכלל וימאנו ויסרבו מלשלם יהי להרב אב"ד פה דעת
נוטה ומכרעת ועל פיו יקום הדבר אם הוא לכלל או לאו, אבל מה שיוציאו
פז"מ הגמוני' כל שנה לעשות כים לדורון ש"ח לאדון הגמון יר"ה וא' שפעציא
חגר שיצרכו ליתן כל פעם ש"ח לאדון קאמר דינר לפני אדיעניץ⁸⁾ שני דברים
הללו זיינין מפז"מ הגמוני' לכלל חשבון אויף צו ברענגין מאתנו ערקענט, נוסף
לזה כל שנה ושנה מוז הכלל חשבון בשני מחנות הללו זה מול זה נחשבנת
ווערדן, אם לא שיהי' אונס, אונד דער ויך בתוכו פינדנדע אהן שטאנד משני
הצדדי' ע"פ מעלת הרב כנ"ל ענשיטן⁹⁾ ווערדן זאל אונד מוז, ואיות צד מהצדדי'
שמהמה יהי עיכובא ויוכר למעלת הרב גר"ו שלא מחמת אונס רק במרד עשו
עיכובא, אוי להצר אחר שלא איתרו ועיכבו הדבר יהי להם כל צד עילוי ונאמנות
וצד שעיכבו כנ"ל ידם על התחתונה, וקודם שלום¹⁰⁾ מודיעים אנחנו במודעא רבה

1) = ausgefertigt.

2) = mit dem deutlichen exprimierten Beding und Vorbehalt.

3) = Communication. 4) = Anlauf und Molestien. 5) = überhoben.

6) = bemerkt. 7) = bei esegnendem Vorkommen. 8) = Audienz.

9) = entschieden. 10) = Schlusse.

לשני מחנות הללו לכל צד וצד שבאם כאשר לא נקוה שיהי' תוך פשר ורצעס הנ"ל איזה דבר וזא מהצדדי' נאך אייניגן דישפוט או דיפרענט אונטר ווארפן וועהרא, או שלא יפורט הדבר בביאור היטב, או שיהי' לישנא דמשמע לתרי אפי, וזא בלייבט עם בתוקף וחומר קומפורמים שבידינו אונד וואש הצדדי' הללו סערנר הין בכל הנ"ל צו עראינרן, אונזרה ערקאנדינס¹⁾ הנ"ל אונטר ווארפן זיין אונד בלייבן. ערקענט אונד נשלאסן מאתנו ע"פ פשר בהסכמה א' כנ"ל ולראי' ולאות אמת באנו על החתום ביום שהוכפל בו כי טוב עשרים ושלש לירח מנחם לסדר ולפרט תשמחו יחדיו, וריב תבריהו עד חזות זוהר מלכנו קרן צדקנו ומשיחנו, ולציון ינהלנו במהרה בימינו תק"ך לפ"ק פה באמבערג.

הק' טעבלי שייאר חונה פה ק"ק באמבערג והמדינו' יע"א.
שמואל הק' זנוויל אישיניגן מנידרוועהרן²⁾ דיין דמדינ' קיוהרי' וויב"ל יע"א.
וגם זה נשכה מלכתוב בהיות כמוזכר בתוך רעצעס הנ"ל שבכמה דברים שני מחנות הללו משותפי' נמורים זיין, ואותן הנביות ונתינות בכלל המדינה נגבה ווערדן, דא הערא ערקענין ע"פ פשר כנ"ל באם שיעשו ערך חדש וזא וואהל ווען יושבי מדינו' קיוהרי' ושאר שררו' ירה' כנ"ל ערך חדש מאכין, באם שירצו פו"מ ב"ב להיות אצלם בשעת עשיית ערך ולראות ולתהות אם הוא ע"פ הנהוג במקדש וע"פ יושר שיהי' רשות בידם בלי שום מוחה, כמו כן אונ ניט ווייניגר באם יושבי הגמוני' ירה' ערך חדש מאכין דש פו"מ קיוהרי' באם שירצו כהנה דאבייא זיין דערפן כנ"ל בלי שום מוחה אונד דיור פונקט כמו שארי פונקטן הנ"ל בתוקף וחומר קומפורמים צדדי' הללו צו הלטן שולדיג נעשה פה באמבערג יום הנ"ל.
הק' טעבלי שייאר חונה פה ק"ק הנ"ל והמדינו' יע"א.

שמואל הק' זנוויל אישיניגן מנו"י³⁾ הנ"ל.
פ"שר וצערמוני' רעצעס הנ"ל איזט להצדדי' ביום ד' ק"ד מנחם פה בישבורג⁴⁾ בובלעצירט⁵⁾ אונ איזט גאנט ווארדן.

הק' טעבלי שייאר חונה בק"ק ב"ב והמדינו' יע"א.

שמואל הק' זנוויל אישיניגן מנו"י הנ"ל.

מה שמוזכר בפונקט ה' דש היים גפאלני בחובי' ישני' אן פו"מ קיוהרים לכד צו צאהלין האבן, וזא זאלין פו"מ קיוהרים שטיבולירן⁶⁾ מה שיש להם חובות ישנים עד היום הזה כדי אין אויז שלאגן דא נאך ריכטן צו קענין, ווייל זולכש נור לפו"מ קיוהרים לכד ולא לפו"מ באמבערג צו ביצאהלין איזט — אויך א' ר"ט וחצי רה"ב לפו"מ ב"ב מוז מן היים גיפאלני כל שנה ושנה ביצלט ווערדן. מה שמוזכר בפונקט ה' הנ"ל דש קיין היים גיפאלניר עי"כ יותר כמו איין וועריקליכר ביזשבי הגמוני' בערך כמוהו מוכבר ווערט, מיינט מאן איין וועריקליכר דער אויך בחובי' ישנים ביזשבי ב"ב צאהלין העלפט — ומה שמוזכר בתוך רעצעס דש השתדלות לטובי' הכלל שני מחנות הללו משותפי' זיין ועי' מעלת הרב דיא ערקאנדינס כמוזכר בתוך רעצעס אם הדבר נוגע לכלל נשעהן זאל, וואש אבר שייטליך דורך כלל חשבונות קדמוני(1)ם בריצוי הצודים ערוויין ווערט דש לכלל

1) = Erkenntniss. 2) = Niederwerm. 3) = מנידרוועהרן.

4) = Bischberg. 5) = publicirt. 6) = stipuliren.

פר חשבנט איזט ווארדן, האט אויך להבא זיין פר בלייבן בלי ערקאנדינס דש צום כלל גיהערט, אונד אלזו כמוזכר בתוך רעצעס כל פונקט ופונקט כמבואר וכמוזכר שמה בתוקף וחומר צו הלטן שולדיג, ולראיה באנו על החתום יום הנ"ל. הק' טעבלי שייאר חונה פה ק"ק הנ"ל והמדינו יע"א. שמואל הק' זנוויל אימיניגן מנו"ו הנ"ל.

פ"ה. ב"ה באמבערג יו' ג' תמוז דהאי שתא תק"ך ל'.

אנחנו ח"מ פרנסי' ומנהיגי' הבאים בכחינו ובכח כל היהודי' היושבים תחת ממשלת אדונינו החסיד המהולל הנמון ירי"ה במדינו באמבערג, צד א', ואנחנו ח"מ פו"ה הכאים בכחינו ובכח כל היהודי' היושבים תחת ממשלת האדונים שרי ריטשפאפט ושאר שריו יר"ה, צד שני, אבלינירן אונד היר מיט דש מיר כל הסכסוכי' ודישפוטן שבינינו זוא וואהל אותן סכסוכי' אונד פרעדענציאהנין¹⁾ דש מיר שאהנד לפראטיקאל גבראכט האבן לפני הבורר שכבר בירדנו לנו שם בישבערג אויך נאך אין האלטש קומפורמים ההוקס בינינו בכ"ה אדר ראשון תקיח"ל אלש וויא אויך אותן טענות ותביעות שישנו אתנו אחד על צד שכנגדו ועדיין ניקסן בפראטיקאל ההוא גמעלד, אין סומא²⁾ כל טענות ותביעות מעולם ועד היום הזה כל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב ולהרהר אנחנו מחוייבי' מהיום בלי שום פני' ועיכובא פאר צו ברענגן אונד איין צו טענה לפני אדונינו הרב הגדול המפורס' מוהר"ר טעבלי שייאר אמ"ו אב"ד נר"ו מפה ולפני הרבני המופל' מוהר"ר זנוויל נר"ו מנידרוועהרן וכל מה שיצא מפי הרב הגדול מהר"ט הנ"ל ומפי מהר"ו הנ"ל בהסכמה אחת הן לדין והן לפשר מחוייבי' אנחנו וי"א ובי"ב ובני מדינתנו בכלל לאשר ולקיים בכל תוקף ועוז בלי יפול שום דבר ארצה בקנס כל מי שימרה בדבר זה יתן קנס אלף ר"ט חצי' לאדונינו השררה יר"ה וחצי' לעניי בני עמנו היושבי' במדינה הנ"ל, כי כל הנ"ל קבלנו עלינו ועל באי כחינו ברצונינו הטוב בלי שום אונס והכרח כלל לאשר ולקיים בקנס הנ"ל ובח"ה ובשר"א בפ"מ ובקס"ג ובביטול כל המודעות ובפיסול כל עדי מודעות בעולם ככל לישנא דאמרי רבנן דמבטלי בהון מודעות אונד מיט פר נעבונג אונד רענאציהרונג³⁾ אלד אפעלא-ציאהנין שבעולם, ובאם אין ווידר פר האפינונג⁴⁾ דעת מעלת הרב נר"ו עם דעת מהר"ו הנ"ל ניש בהסכמה אחת אויו פאלין מעכטי אודר זאלטי, אוי יבררו המה על פי גורל שלישי אחד לדעת מכרעת ביניהם, עכ"פ על פיהם יצא ויבא את כל הנ"ל כנ"ל הן לדין והן לפשר בלי שיוכל שום צד מאתנו לפנות ולהטות לימין או לשמאל כנ"ל, ויהי תוקף קונפורמים הלז כתוקף כל קונפורמיסן הנעשים ברא"ה ובד"י בכל כח ועוז ובלי שיויר שום תנאי בעולם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי והנעשה נעשה יו' הנ"ל פה באמבערג.

הק' מרדכי כהן

הק' יוסף ברילין

1) = Prätionen. 2) = in summa. 3) = Renunciirung.

4) = in Widerhoffnung = wider Erwarten.

הק' שמעון ב"ב כ"ד הק' מרדכי בן הר"ר בנימין אהרן ז"ל מר"ד
הק' אליעזר בה"א סג"ל ה"ב הק' יהודה ליבר"י הלוי ז"ל מה"ש
הק' יהודה יידל כהן רמב"ב⁽¹⁾ הק' הירשלה מב"פ
הק' שמואל בר יהיאל ז"ל גבריאל נפתלי רואה חשבון דמדינה מב"ק
הק' זכרי' בהר"ר משה סג"ל ז"ל הק' יהושע דוב מר"ד ג"מ⁽²⁾

פו. ב"ה דא מיר נון זעמפטליכע פרנסי ומנהיגי מדינה של בני עמינו היושבי תחת ממשלת החסיד המיוחס הגדול הרוכס והגמון יר"ה דמדינו באמבערג, אונד פרנסי ומנהיגי מדינה של בני עמינו היושבי תחת ממשלת השרים וקוהרי יר"ה של מדינו ב"ב הנ"ל אונורה זעמפטליכע געגן אנדרר אב וואלטענשע אונד האבינדה דיפרענטן טענות ותביעו' שיש לנו זע"ז צו פראטיקאל ע"י המורשי' שלנו לפני הבורר' נאך פרמענ קומפורמיס געעבן, כאשר יש לראות באריכו' בביאור היטב הדק⁽³⁾ בפראטיקאל אונד ביא לאג, דא נון צוואהר ממורשי' שלנו כהנה אירה טענו' ותביעו' בפראטיקאל אונד ביא לאג וועריקליך⁽⁴⁾ געענדיגט אונד זיך בתוקף קומפורמיס דערא⁽⁵⁾ בורר' אירה ערקעאנדיגט הן לדין והן לפשר סובד מיטירט, אלזו וואלין מיר זעמפטליכע אונטר שרייבני היר מיט אין נאמין כל בני מדינתינו כמבואר בקומפורמיס, ניכט נור אליין התוקף והחומר של קומפורמיס ווידר האלין אונד אונז פו בינטליך מאכין זונדרן אויך דא מיר (?) טייטליך להבורר' לתווך השלוי' בינינו אל נכון שלא יהורס ח"ו המעמד ומצב של מדינו הללו, ולתקן העבר וההווה והעתיד ונפשינו אוה לדעת את אשר יצא מפייהם ומכתבם להרים ולהסיר מכשולוי' חוקים לעתים ולדורוי' למען יעמדו ימים רבים עד עמוד הכהן לאורים⁽⁶⁾, ואת כל אשר יאמרו עליו בהסכמה אחת כי הוא זה ציחי לדורוי' זיינין מיר אונטר שרייבני בכח עצמינו ובכח בני מדינתינו בכלל כנ"ל, גיט נור אליין בתוקף ובחומר קומפורמיס צו הלשן שולדיג, זונדרן אויך אף גם זאת מיר פו געבן אונד רענאצירן נאך אמאהל היר מיט וואהל בדעכטליך אונד מיט רייפליכר איבר לענגונג אלי אונד יעדא עטוואן איינס אודר דען אנדרן צו קומינטן רעכט אודר אפעלאציאנהין הן לדא"ה והן לד"י, אויך בביטול ובפיסול כל עדי מודעו, אין דעהמי מיר החתומי' למטה בבחינו ובכח בני מדינתינו וי"א וב"כ ואף מי שיבוא לדור לתוך בני מדינתינו יהי מי שיהי אף הוא כמונו כמוהו בתוקף וחומר וחיוב הנ"ל כנ"ל ובכח י"א וב"כ בזה"ר⁽⁷⁾ אליין זיך בכל הנ"ל להבורר' אירה ערקאנדיגט כנ"ל הן ודין הן לפשר כנ"ל זוא אלש איינס גוטווייליגן צערמוני' רעצעס אונטר ווארפן, ובכח ותוקף קומפורמיס היר מיט אהן היישיג שולדיג אונד פו בינטליך מאכין, ואף גם זאת עלינו ועל בני מדינתינו בכלל ועל ב"ב ועל י"א מוטל דש ויא באם יהי מי שיהי שיתן כתף סוררת או ימרה נגד דבר או חצי דבר מה שיצא מפי הבורר' הנ"ל כנ"ל מחוייבי' אנחנו לעמוד כנגדו בכל

⁽¹⁾ = דין מדינת באמבערג. ⁽²⁾ = גובה מדינה. ⁽³⁾ 2. M. 30, 36. ⁽⁴⁾ wirklich =

⁽⁵⁾ = von deren = dero. ⁽⁶⁾ Neh. 7, 65. ⁽⁷⁾

= ausschliesslich = pure.

יכלתינו ונחנינו ולהסיר אותו על כנו למעליותו לבל יפול שום דבר ארצה מכל אשר יצא מפי מבורי הנ"ל כניל בח"ה ובשד"א בפ"מ בלי שיור שום תנאי שבעולם דלא כאסמכת' ודלא כטופסי דשטרי ולראי' ולתוקף עזו באנו על החתו' נעשה באמבורג, יום ה' ד' אב תק"ך לפ"ק —

הק' מרדכי כהן באמבערג נא' הק' יידל כהן מרעקנדארף
הק' יוסף בלא"א מוהר"ר שמעון וואלף ונא' גבריאל נפתלי בהרש"א מספקת (?)
וצ"ל ברילין מפ"ו

הק' שמעון בן הר"ר יעקב וצ"ל ר' זלמן פ"ד מב"ק
הק' אליעזר בה"א סג"ל ה"ב ונא' הק' מרדכי בן הר"ר בנימן אהרן ז"ל
הק' יהודא יידל כהן דמב"ב מד"ד

הק' שמואל בר יחיאל ז"ל ונא' הק' יהודא ליבריי הלוי ז"ל מה"ש
הק' זכרי' ב"ח משה סגל ז"ל

פז. בעצם היום הזה התאספו יחד ראשי עם עדת ישורן ה"ה קצינים פו"מ דהגמוני' עם חמשה יחידים סגולה ממדינות הגמוני' וה"ה קצינים פו"מ עם חמשה מאיסי קהל יצו אותן היושבים תחת השרים קיהורים ריטר שאפט והיושבים תחת א' ט"פ ואפט ולנגוס יר"ה אודת ברירות הרב ואב"ד נרו באשר שזהו כמשלוש שנים שנתקבל ה"ה הגאון מוהר"ר יידל כ"ץ נרו להיות במקום רב ואב"ד ועד הנה בלי שכירות הקצוב שטיפוליהרט נוועזין ומעתה חזרנו אנהנו ח"מ ע"פ הסכמת רובם ככולם ובאנו להוסיף על הדבר וקבלנו עלינו ועל כל בני מדינותינו את ה"ה הגאון המפורסם מוהר"ר כ"ץ הנ"ל להיות לנו לרב ואב"ד קבוע ולמורה צדק לעדתו עדת ישורן ויהי' לו כל תוקף ועזו כמו שארי רבנים הקודמים ושכירות הרבנות ינתן לו מכאן ולהבא מן ר"ח ניסן הסמוך ואילך בכל שנה ושנה סך מאה רייכש טאליר דהיינו חמשים ר"ט ממדינו' הגמוני' יצו וחמשים ר"ט ממדינות קיהורים יצו ושארי עקסיטענציא יהי' לו כמבוא' כבר בכתב הרבנות הניתן לו משני מחנות בחודש ניסן תקכ"ה וכה יהי' וכה יקום בינינו לבל יפול שום דבר ארצה ומהיום תוך ד"י ימים יכתב לו כתב רבנות בכל אופן המועיל כנהוג בינינו מקדמת דנא ולראיה מהימנא ולאות אמת באנו אנהנו שמנה פרנסים מדינה היושבים תחת ממשלת הארון המהולל החסיד הגאון יר"ה והיושבים תחת השרים קיהורים יר"ה ועשרה מאיסי קהל החתום פה ב"ב יו' ד' י"א כסליו תקל"א לפ"ק וכת וחריות כל בני מדינה יצו והחריות השרה יר"ה במקומו עומדת כ"ד הק' מרדכי דעמליודארף¹).

הק' שמעון ב"ב ונא' הק' יהודא ליב הירשיידא
הק' אליעזר בה"א סג"ל הב"ל הקטן יצחק בר משה מביכהבאך
הק' הירש בלא"א כה' ליב ז"ל הק' יהושע דוב מבקש

הק' ברוך בלא"א נפתלי ז"ל
הק' חיים מאסבאך
הק' אברהם בלא"א כהרר נתן ז"ל
הק' נתן נטל סג"ל
הק' שמעון א"ש מב"ב

פח. ע"ד דברי ריבות וסכסוכים וערעורים שנתהוו בין שני הצדדים דהיינו בין ה"ה האלופים פרנסים ומנהיגים יצו מכח כל בני המדינה יצו היושבים תחת ממשלת אדונינו המיוחס המהולל הגמון יר"ה במדינת באמבערג צד אחד, ובין האלופים פרנסים ומנהיגים יצו מכח כל בני המדינה יצו היושבים תחת ממשלת השרי וקהורים טומפראפשט ואפטן ומלומדים ושאר שררות יר"ה במדינת באמבערג צד שני, זה זיך בענין הרעצעס אשר הוקם ביניהם ביום כ"ג מנחם שנת תקכ"ף לפ"ק בפונקט ה' אונד וי"ו בדבר היים גפאלני אונט איברנאנגני דאן ערקויפטי להויך שטיפט באמבערג יר"ה וכו' כמבואר שם זיך עתה הפרשות¹⁾ ביניהם ער אייגנט אודות ועלביגה זוא במקומו הנ"ל ע"י הויך פירשטליכן שוין מה"פ קאמר²⁾ יר"ה נאך דעם היים פאל אודר איבר נג (אבר) [אודר] ערקויפונג ערשט זעסטהפט ווארדן, אויך וועגן ועלביגה זא לאחר זמן הרעצעס הנ"ל ומהיום עוד עד עולם ע"י היים פאל אונד איברנג אודר ערקויפונג אונד פרטוישונג להויך שטיפט יר"ה צו וואקסן³⁾ ווירד, אומב פרהיטונג אלי וויטלייפיגקייטן ושלא ליזול בדינא ודיינא ולמען שלא להרבות זי"ו הוצאת מריבים בטורשים וטוענים משני צדדים הנ"ל ושלא להבעיר אש המחלוקת הבערה לחלק יוצאת ח"ו בין שני הצדדים הנ"ל, הבן זיך שני צדדים הנ"ל כל צד וצד בצירוף יחיד סגולה יצו ובכח כל בני מדינה יצו גיטיגליך גזעצט אונד פאלנגטן פעסט הלטנדן אוהן ערברעכליכן⁴⁾ פשר אויף פאלנגטר מאסן גטראפן, לאשר ולקיים עליהם ועל זרעם ועל הבאים אחריהם לדור במדינה זו, לדורי דורי, מעתה ועד עולם, אלס נעהמליך אותן היושבים לע"ע באותן מקומות זוא להויך שטיפט יר"ה איברנגנן אונד היים גפאלין אודר ערקויפט ווארדן אוי" ערשט נאך דעם היים פאל אודר ערקויף באותן מקומו זעסטהפט ווארדן, אודר ועלביגה דיא אחר הקמת הרעצעס הנ"ל ומהיום הזה ולהלאה עד עולם היימפאלין אוד ע"י ערקויפונג או פערטוישונג להויך שטיפט יר"ה היים גיהן ווירדן, אודר ועלביגה זא זיך אחרי זאת באותן המקומו ערשט צו וואהנין קומן ווירדן, זאלין צוואהר מכולם הפו"מ יצו דקוירי יר"ה ניקש איין נעמן אונד לגמרי קיין תפיסת יד עליהם הבן, זיא זיינד יעדאך זיך פו"מ יצו דיושבי הגמוני הנ"ל בכח כל בני מדינה יצו מחייב ומשעבד בחיוב ושעבוד גמור דש זיא לפו"מ יצו דקוירי יר"ה הנ"ל לקופת מדינה יצו דקוירי יר"ה פון דיא איין נעמינדי נתינות מהיושבי במקומו הנ"ל, כנ"ל צו געבן מידי שנה בשנה אלס נעהמליך מאותן הדרים באותן מקומו זוא היים גפאלין אודר ערקויפט כנ"ל והיו באים לדור שם אחרי היים פאל אודר ערקויפונג וכן מאותן הבאים לדור באותן מקומו ווא ווייטערש עד עולם היים פאלין אודר ערקויפט אודר ערמיישט להויך שטיפט יר"ה ווירדן ווייט, ויהיו באים שמה לדור אחרי היים פאל אודר ערקויף או ערמייש מכל רה"ב א' זהו פרענקש ומכל מאה ערך שלשה עשר צ"ל פרענקש עס מאגן זיא פו"מ יצו דהגמוני אין אן זאגן נתינה שלהם הן רב הן מעט אן זעצין, והכל בלי שום דחיי ועיכוב ובלי שום טענה ומענה אודר ווירד ריד שבועולם יהי מה שיהי אוי" ואלין הפו"מ יצו דיושבי קוירי פוג אוי" מאכט⁵⁾

1) = Differenzen. 2) = hochfürstliche Kammer. 3) = zuwachsen.

4) = ohnerbrechlich = unverbrüchlich. 5) = Fug und Macht.

הבן פון דעם זעלבנין נוועהנליכן ווא זיא מידי שנה בשנה לפ"מ יצו דיושבי הגמוני יר"ה צו ענטריכטיגן הבן כפי רעצעס הנ"ל ההוקס כיג מנחם תקכ"ף, ווא פיל איהנן מפ"מ יצו דהגמוני יר"ה בשביל נתינות הנ"ל צו גוטן קומט איהנן צו בהלטן אונ' דרויף צו צילן אונ' אלין פלס¹) ווא זיא סך מה נאך רויו קומט מיושבי הגמוני יר"ה בשביל הנ"ל קופת מדינה יצו דהגמוני יר"ה מחויב איזט בלי שום דחיי ואיחור זמן רויו צו צאהלין, וגם בפירוש הותנה ווען הפ"מ יצו דהגמוני יר"ה פון איין אודר אנדרן מהנ"ל נתינה שלהם הנ"ל ניכט גובה זיין קענין אודר זא לנג דאש זיא נתינה שלהם פון איין אודר דעם אנדרן מהנ"ל נאך ניכט איין גנומן ווירדן הבן, יהי באיזה אופן שיהי רשות בידם ופ"מ יצו דקיוור יר"ה אין רוק שטנר צו פרדעכנין עד שגיבנו המה פ"מ יצ"ו דהגמוני יר"ה נתינה שלהם, ווא אבר ווא פ"מ יצ"ו דהגמוני פאן איינין אדר דעם אנדרן מקצת נתינה שלהם איין נעמן זולטן ולא כולה, מחויבי לפ"מ יצו דקיוור מה שמגיע להם כנ"ל פראראטא²) צו פריגהטן, אונד אויף פרלנגן פ"מ יצו דקיוור מחויב גה"מ³) יצו דהגמוני יר"ה מידי שנה בשנה פנקס המדינה שלו לאב"ד נר"ו דמדינה יצ"ו אשר יהי בימים ההם פאר צו לינן מהכנסת נתינה שלהם מאותן הנפרטים הנ"ל כדי לידע ולראות מתוכו וואש ליושבי קיוור מאותן הכנסו צו פריגהטן קומט כנ"ל, וגם את זאת הותנה דש יושבי קיוור יצו הנ"ל באותן היושבי במקומו הנ"ל וכנ"ל לגמרי קיין תביעה צו מאכן הבן, יהי מה שיהי הן מ' רוק שטענדין הן מ' חובו ישני העומדי על יושבי קיוור יצו מן הכל פטורים ומסולקים המה, וכן הפ"מ דהגמוני יר"ה ופ"מ יצו דקיוור יר"ה זה לעומת זה אין להם תביעה זה על זה ממה שקיבלו כל צד מהם מאותן היושבי במקומו הנ"ל עד עתה, כי את זאת מחלו ופטרו זה לזה בפטורים גמורים וכל אפשר הנ"ל בדבר קצוב הנ"ל נעשה רק מן היום הזה דלמטה והלאה, הינגענין התחייבו עצמם פ"מ יצו דהגמוני יר"ה, ווא אחד מאותן הנ"ל מכאן ולהבא עוקר דירה זולטי זיין מאותן מקומ' הנ"ל חוץ למדינה או אם יעדר א' מהם, אשר היוורש את עוכונו כולו או מקצתו דר חוץ למדינה באופן שאו מחויב אותו העוקר דירה כנ"ל או אותו היוורש אשר דר חוץ למדינה כנ"ל, לשלם לקופת המדינה יצו דהגמוני יר"ה חלקו בחובו ישני דיושבי הגמוני כפי התקנה שלהם, אוי מחויבי פ"מ יצו דהגמוני יר"ה צו געבן מאותו פרעון חובו ישני הנ"ל לקופת מדינה דקיוור יצו ממה שבא לחוץ למדינה דהיינו מן העוקר דירתו כנ"ל מן רה"ב שמונה זהו ריינש ומן מאה ערך אחד זהו וארבעי וחמשה צל ריינש וממה שבא בירושה חוץ למדינה כנ"ל יתנו ליושבי קיוור הנ"ל מכל מאה זהו פרענקש שבא חוץ למדינה, חצי ר"ט, וכל זה כשאותו העוקר דירה כנ"ל עוקר דירתו חוץ למדינה באמבערג וכן מהיוורשה כנ"ל שבא חוץ למדינה באמבערג אבל אם אותו העוקר דירתו ממקומו הנ"ל וקבע דירתו למקום אחר במדינה זו הן תחת יושבי הגמוני יר"ה והן תחת יושבי קיוור יר"ה אוי פטורים פ"מ יצו דהגמוני מליחן שום פרושה לפ"מ יצו דקיוור, אוד' חובו ישני הנ"ל וכן הוא בירושה הנ"ל.

(¹ allenfalls = (² pro rata = (³) גובה המדינה.

ומעתה דא נון שני פונקטין ברעצעס הנ"ל ההוקס כ"ג מנחם תקכ"ף פונקט ה' אונט וי"נ כנ"ל ערערט אונט אונט מייטליך עקספרעמיהרט, זוא זאלי וואש שני פונקטין הנ"ל בטרעפט, אונט וואש אין דיזי שני פונקטין ניין שלאנט¹⁾, דיום נייא ערריכטטין פשר נאך נפולנט ווערדן, וואש אבר אלי אנדרי פונקטין אין רצעס הנ"ל בטרעפט, בלייבן אין איהרע קרעפטן, ואל יפול שום דבר ארצה, ונפרט מה שנזכר שמה הוצאת הכלל זאלי נגבה ווירטן דרך כלל בני מדינה ערך ורה"ב כמבואר שם כן יהי' וכן יקום, אונד ויינד אונט דיא גוועהנליכע נתינה זוא יושבי קיורי' יצו מיושבי הנמוני' יצו' כנ"ל מירי שנה בשנה דבר קצוב כנ"ל בקומן אורו' היושבי' במקומו' הנ"ל הוצאת הכלל ניש מיט בגריפן, וכל הנ"ל עשינו בכח ולטובת כלל בני מדינה יצו ובהסכמת אמ"ו הגאון אב"ד נר"ו דמדינותינו יצו בצירוף הב"ד וקבלנו עלינו ועל הבאים אחרינו בח"ח ובשד"א לאשר ולקיים כל הנ"ל, בלי שום ערעור וטוען ודברי המערער יהי' בטלים ולא יתעבר ל"י דינא כלל לא בד"י ולא בד"א נעשה פה באמב"י י' ה' י"ד אלול תקלוי"ו לפ"ק. —

נא' ²⁾ ונא' הק' אליעזר כה"א סג"ל הב"ל הק' מרדכי דעמליזדארף
ונא' הק' הירש בלא"א כהר"ר ליב ז"ל הק' יהודא ליב הירשיידא
הק' זנוויל בלא"א כ"ה איצק נאו'
הק' גינש בלא"א נפתלי ז"ל ונאו'

הק' יוסף ברילין
הק' וואלף בלאאמ"ו הרב המונח מוהר"ר
יאקב איגר זצלה"ה

הק' שמואל זנוויל בלא"א כהר"ר יחזקאל
הק' מנחם מענדל בן ר' ישראל קאפל
זצ"ל מב"ב

הק' אברהם בלא"א כהר"ר נתן ז"ל מב"ב

אחריו רואי ראינו אלה דברים הדברים הנ"ל בח"י האלוף' פו"ט יצו דהנמוני' יר"ה והאלוף' פומ' יצו' דקיורי' יר"ה בצירוף יחידי סגולה, הסכמנו לזה בהסכמת ב"ד, ואמרנו וענינו להכניסו לקיום כל הנ"ל מיד ולדורו, בכח ב"ד יפה, פה באמבערג י' ה' י"ד אלול תקלוי"ו לפ"ק הק' יהודא יידל כהן חפ"ק הנ"ל והמדינה יע"א.

מנחם מענדל.

הק' יהושע דוב ד"מ מב"ק.

צא. שורות הללו שכוח מעיקרא מלכתוב לעיל דף צ"ב ע"ב בשורה תחתונה בין חיבת זעצין וחיבת והכל, וזה הוא, אונט פון זעלביגי זוא בשעת היים פאל, אודר ערקויף, אודר ערשטיש ויין ווירדן דיא נעהמליכע קוואנטום של נתינה זוא מירי שנה בשנה על רה"ב וערך לשארי יושבי קיורי' יר"ה קומין ווירט, אונט

1) = hineinschlägt.

2) בג' מקומות חסר שם החותם אחר מלת ונאו' ²⁾.

אויך עש מאגן דיא פו"מ יצ"ו דהגמוני' אין אן ואין נתינה שלהם הן רב הן מעט
אן זעצין. ד"ק והכל שריר וקים.
הק' יהורא יידל כהן חפ"ק הנ"ל והמדינה יע"א.

צב. ע"ד ההפרשות שבין האלופים פו"מ יצ"ו דמדינו' באמב' יושבי הגמוני' יר"ה
בכח כל בני מדינה יצ"ו ובין אותן הדרים בדעמלשדארף וצעקנדארף
ובוויידניץ שהי' קינשבורג ראגין שטיינר לעהי וכעז ע"פ פורטווישונג¹⁾ להויך שטיפט
יר"ה איבר נגנן, וקבלו עליהם הצדדים הנ"ל בכח קומפרמיס ועשות פשר דבר
ביניה, לכן יצא מאתי ע"פ שיקול הדעת כמבואר להבא, וזה יצא ראשונה, שאותן
הדרים כעת בלעהי הנ"ל וכנ"ל מחוייבי' לשלם נתינו' מדינה ליושבי הגמוני' יר"ה
מידי שנה בשנה ארבעה ר"ט רה"ב ומכל מאה ערך יו"ד פין, וואש אבר במרעפט
חובי' ישני' שלמדינה יצו זיין ועלביני פטור מחי' דמדינו' הגמוני' הן בחייה, הן
מעובניה' לאחר העדרתו, ואף אם יבוא מעובנו' הן כולו או מקצתו הוי' למדינו'
הגמוני' דהיינו שאותו היורש דר במדינות קיהורי' במדינה זו. —

אבל אותו היורש הדר חוץ למדינה זו ואינו דר תחת הגמוני' ולא תחת הקיהורי'
במדינה זו, אזי אותו היורש מחויב לשלם חלקו בחי' ממה שבא על חלקו
ירושא ממורישו מכל מאה ה' פרענקש א' ר"ט, ומי שיעקור דירתו מן הנ"ל
מכאן ולהבא, אם הוא עוקר דירתו ויקבע דירתו תחת הגמוני' יר"ה אזי פטור מחי'
מכל וכל, ואם יקבע דירתו תחת מדינות קיהורים יר"ה במדינה זו, אזי מחויב
לשלם כשביל חי' מכל רה"ב שמנה ז"ה ריינש מכל מאה ערך א' זהו מ"ה צל
ריינש, ואם יקבע דירתו חוץ למדינו' הגמוני' וקיהורי' רק למדינה אחרת, אזי
מחויב לשלם מן רה"ב ששה עשר זהו ריינש ומכל מאלה ערך ג' זהו וחצי
ריינש, ומלבד כל הנ"ל אותו היורש הנ"ל או עוקר דירתו כנ"ל מחויב לשלם
כשביל אב צוג ונאך שטייער כשאר יושבי הגמוני' המחוייבי' לשלם נאך שטייער
כפי תקנות מדינה ולא יותר, והיינו אם אותו היורש או עוקר דירתו הנ"ל הוא
בחיוב נאך שטייער אצל השררה יר"ה, ומלבד כל הנ"ל מחוייבי' יושבי הנ"ל
לשלם בעת אינטרעגנום שיהיו ח"ו חלקם לנתינות אינטרעגנני ולדורון הגמון חדש
יר"ה כמו שארי יושבי הגמוני' יר"ה בלי שום הפרש ביניהם, וכל הנ"ל איזט נור
פרמינט לאותן זא כעת להגמון יר"ה איבר נגנן זיין, אונט אין שפעציפיאציה²⁾
מאדון קינשבורג מיט איבר געבן ווארדן כמו ווייטערס בפרוטרוש גמעלדט ווייט, אבר
אותן הבאים לדור במקומו' הנ"ל ובלעהי הנ"ל במכאן ולהבא, אויף ועלביני גיהט
פשר הנ"ל ניט, זונדרן ועלבינה זיין בכל דבר כמו שארי יושבי הגמוני' יר"ה צו
עראכטן, ואילו הן אותן דיא לע"ע מן אדון קינשבו' מיט איברגעבן ווארדן,
אלו נעהמליך בצעקנד' ר' הענלי בן ר' נטע ור' שמעון ליב, ובד"ד כ' מאיר כהן
וכ' ייגלי ב"א ור' יעקב בר"ו וכ' וואלף ב"א וכ' לאוי ב"א, אויך איזט מיט געבן
ווארדן בד"ד, ה"ה הר"מ³⁾ מו"ה יהושע בער נר"ו וועלכר כעת דירתו ניט בדעמלסד'
איזט, וכל זמן שלא יקבע דירתו בלעהי הנ"ל פטור הוא מכל הנ"ל, אבל כשיקבע

¹⁾ = Vertauschung. ²⁾ = in Specification. ³⁾ הדיין מדינה.

הוא או אשתו דירתו ללעהי הנ"ל הרי הוא בכלל הפשר מנ"ל כשארי הנ"ל זא בעת איבר גננן ויין.

ובן איזט מיט איבר געבן ווארדן שם, יחמי כ' וואלף בפ"מ וועלכי צוואהר כל זמן היותם פנויים פטורים מכל הנ"ל זיינט, רק מי ומי מהיתומי הנ"ל שיעשה שידוך למקום אחר, מחויב לשלם בשביל אבצונ ונאך שטייער כפי תקנת מדינה יצו. כשארי יושבי הגמוני ולא יותר, והיינו אם אותו המקום אחר הנ"ל הוא בחיוב נאך שטייער אצל השררה יר"ה, אבל אין מחויבי לשלם שום פרוטה צו חובי ישני כשארי יתומי במדינה יצו יושבי הגמוני יר"ה כפי תקנת מדינה יצו רק המה פטורים מכל וכל, אבל אם יבואו לקבוע דירתם לשם בבית המונח ו"ל הנ"ל בלעהי הנ"ל הרי הם בכלל הפשר הנ"ל מאותו הזמן ואילך וכאותן זא כעת איבר געבן ווארדן, ובווייזניץ איזט איברגעבן ווארדן כ' דור משם וגם יתום יקותיאל, — וכל הנ"ל הן אותן זא כעת איבר גננן ויין, והן אותן הבאים לדור מכאן ולהבא במקומות הנ"ל, ובלעהי הנ"ל, פטורים המה מליתן שום פרוטה ליושבי קיהור יר"ה, הן בנתינות הן בשום דבר, רק פר בלייבט כמו הפשר לויטט בין יושבי הגמוני יר"ה ובין יושבי קיהורי יר"ה, הנעשה יו' ה' י"ד אלול תקלוי"ו לפ"ק העבר, כל הנ"ל יצא מאתי עפ"י פשר לפי תואר הענין פה באמבערג יו' ה' ט"ת שבת תקלח"ת לפ"ק, הק' יודא יידל כהן חפ"ק הנ"ל והמדינה, יע"א.

צד. בעצם היום הזה בהתאספו יחד ראשי עם עדת ישורן ה"ה קציני פ"ו מדינה דמדיני הגמוני יר"ה ופ"ו מדינה דמדיני קיהורי יר"ה עם יחידי סגולה משני מדיני יצו יחד ח"י אנשים הש"י כנהוג ותיקון מדינה מאז ומקדם לבכירת הרב אב"ד חדש במדינותינו, ויצא ע"פ כולם בהסכמה אחת, וקבלנו עלינו ועל כל בני מדינותינו יצו לאב"ד ור"מ ה"ה הדיין המובהק הגאון מהורר ליב בערלין מק"ק פיורדא, וסיפוק ושכירות והכנסות יהי' לו כמבואר לקמן ההעתק מכתב רבנות אשר התמו לו פ"ו דשני מדינו ואייסר קהל אשר הי' נבחרים לוועד ואסיפה הנ"ל, וחרי' השררה יר"ה במקומו עומדת, פה באמבערג יו' ד' ה' מרחשון תק"ן לפ"ק. —

צו. כ"ה באמבערג יו' ד' ק"ב מרחשון תק"ן לפ"ק.

העתק מגוף הכתב הרבנות שנשלח לארמ"ו הרב הרב הגדול מהורר ליב בערלין נר"ו בק"ק פיורדא ע"י השמש ר' יאקב משה שהי' השליח להולכה.

ארי במסתר"י בנסתר ובנגלה חכמתו בחוץ תרונה —

ארי נוע"ם נעימי דבריו קנה חכמה קנה בינה —

ארי שבחבורה גבר בכילה ממנו יתד וטמנו פינה —

ארי רבי עלאי מבשר צדק בקהל רב דורש ושונה —

ה"ה אדונינו מ"ו גאון עוזינו המאור הגדול מקשה ומפרק סותר ובונה —

בצלו צל החכמה נחי' על דגלו יהי' חונה, אב"ד ור"מ נ"י ע"ה פיה כ"ש מפארים שבת מגדול עוז בין הגדולי מהור"ר ארי ליב נר"ו יאיר באור החמה ולבנה, ער ביאת דראין ומורה פרוח יפרח כשושנה.

הנה זה שבועת שתיים שדברי קדשו כתיבה נעימה אמירה אמרות מהורת אל מול עבר פנינו מאירות כספירות, ולהסכים עם מעשה ידינו, להיות לנו לתפארת עווינו ולנצח יורה אורו יהי לנו לענינים, רבים ישתו מבארו באר מים חיים, יורה דרך נתיבו המשפט ידון ויורה, ויאר דנינים בתורתו יול מים מדליו להגדיל תורה ולהאדירה, ועתה באנו אנחנו ח"מ בכה כל בני מדינתנו יע"א החפצים ביקרו הסרי למשמעתו לפרש פרטי הדברים שנכתבו כבר במכתבינו הראשון וזו תורה וזו שכרה. —

[התנאים ידועים מכתבי הרבנות הקודמים].

צמ. הנה זה שלש שנים, והיינו יו' ג' ח"י חשון תקנה"ל אשר התרצו שני מחנות העבריי' ה"ה פ"ו היושבים תחת ממשלת אדונינו החסיד הגמון יר"ה פה באמבערג והמדינה, ופ"ו היושבים תחת קיהרים ואפטן במדינה זו, בצירוף יחירי סגולה אשר המד נקובים בשמותם בתוך פראמזקאל הנ"ל לתקן על משך שלש שנים להיות ב"ד שלם, ולאחר כלות שלשה שנים יהי הברירה ביד שני מחנות הללו לשנות הענין כשוב בעיניהם ובעת שכלה זמן הנ"ל, וכל משך זמן הנ"ל, עול הוראה ושאר דברים משני מדינו' הללו הי' משא ד"מ הרבני מוה' פייס נר"ו לשובת שני מדינו', וזה ענינו ואמרנו נוצר תאנה יאכל פרוי פרי קדש הילולים להתקבל ד"מ הרבני מוהר"ר פייס נר"ו להיות יושב במקום רב ואב"ד פה באמב' ומדינו' הגמוני' וקיהרים וידו וממשלתו יהי' כיד וממשלת רב ואב"ד בכל דבר בלי שום שיור ותנאי, וכן כל אקסידענציען¹⁾ שיש לרב ואב"ד כמו שהמה נזכרים בכתב הרבנות של הרב מוה' ליב ברלין מן פונקט א' עד פונקט ח'. ועד בכלל יהי' להיושב על מדין במקום רב ואב"ד הרב מוה' פייס נר"ו, וכן יהי' לו פה בההכ"נ מקומו מקום אשר ישב עליו (1) [מ]עולם ועד היו' הרב ואב"ד וכן בענין החיוב לקריאת ס"ת כתיקון קהלתנו יע"א, ושכירו' שלו יהי' מידי שנה בשנה מאה רייכש טאליר והיינו חמישים רייכש טאליר ממדינו' הגמוניא, והמישים רייכש טאליר ממדינו' קיהרים, והזמן מתחיל מן ר"ח כסלו הסמוך הבע"ל. ומעתה יהי' הב"ד שלם, ה"ה היושב במקום רב ואב"ד הרב מוה' פייס נר"ו, והרבני מוה' אברהם שטל"פ דיין דמדינו' הגמוניא והרבני מוה' ליב ב"ד דיין דמדינות קיהרים, וכל הנ"ל יהי' על משך שלשה שנים, ובכל דבר חריות השרר' במקומה עומדת, ולמען תהי' לאות ולמשמרת, כתבנו בעט ועופרת, וה' ינין בעדינו ויתן לנו חיים ושלוש עד בנין קרית מעושרת. נעשה פה באמבערג יו' ד' י"ב מרחשון תקנח"ל — בדבר אקסידענץ הנזכר' לעיל האבן היושב במקו' רב ואב"ד מוה' פייס נר"ו, וד"מ מוה' ליב לפנינו גזאנט דש זיך פר שטאנדרן האבן, האט עש אלזא זיין פר בלייבן על משך שלשה שנים הנ"ל נעשה באמב' יו' הנ"ל.

הק' אברהם בן שלמה ז"ל מקיפס

מוה' יאקאב אונגר זצ"ל

הק' יאקב בר יצחק ז"ל מב"ב

הק' זנוויל דראווילס ד'

הק' משה בר מאיר ז"ל הלשטאט.

הק' אלי' בן לאאמ"ו הרב

הק' ועליגמאן בן מ"ה זנוויל

זיסא בן א"א הר"ר ברוך סג"ל

הק' מאיר הבמפ"פ

¹⁾ = Accidentien.

ק. אחרי שנפקד מקום רב ואב"ד, וה' הערה את לבבינו לקבל עלינו רב ומורה, לדין ולחורות, לזה התאספנו הו' יחד אנחנו ח"מ פ"ו מדינות הגמוני' וקיוהרין, וצרפנו עמנו יחירי סגולה משני מדינות האלון, להיות יחד ח"י אנשי' כתקנת המדינה והיינו נושאים ונותנים מי שהוא ראוי לאיצטלא זו, ומה שהוא לשובת המדינה, והסכמנו יחד לקבל עלינו ועל מדינותינו יצ"ו, את הרב הגאון הגדול מוה"ר יוסף גערשפעלד אב"ד ור"מ דק"ק פרידבורג, ואחרי שהרב הנ"ל הי' משעבד א"ע בקנס אלף ר"ט שיבוא אלינו, אין מן הצורך לקבל שני ושלישי, וכלינו מעשינו, ואת כתב הרבנות הנהגותיו ושכירתו שלחנו, וכל הכנסות שהיו להרב מוה' ליב ברלין, יהיו ג"כ להרב מוה' יוסף הנ"ל, אכן מהת"ק¹) מן מאה ראשונה ואילך, יגבה הרב מהחתן חצי ר"ט מכל מאה, ומה יהי' להרב חמשה פ"ץ ולהדיני' דלי"ת פ"ץ ובזכות זה ובזכות התורה, יכתוב ויחתום אותו לשתא טובא ונהירנא, נעשה פה באמבערג על חדר הקהל יו' ד' ד"ר אלול התקס"ב ליצירה. אלי' אונגר ועליגמן במ"ז נ"ה זיסל בן א"א הר"ר ברוך סגל הק' ועליגמן ב"א מב"ק אברהם בן שלמה ז"ל מקיפס הק' ונוויל בר יעקב מל"ק הק' יעקב בר יצחק ז"ל מב"ב הקטן אביר בן אברהם ז"ל בישבערג הק' משה בר מאיר ז"ל הלשטאט הק' איצק בן כהר"ר מהר"מ ז"ל הירש איש פ... (?) מר"ד הק' שמואל רק מפארנהיים הקטן לאוי בין כמר יום טוב, לוי מפריון, געצלה הירשייד, הקטן ונוויל בר יועץ כץ מה"ה, הקטן וואלף בן ר' אבהם ז"ל מפירד, הקטן סיולא בן כמר הירש סגל מפ"ה, הק' שמעון בן כ"ה יאקב מר"ד.

ק"ב. העתק מגוף הכתב הרבנו' מאדמ"ו הרב הגאון הגדול מהו' יוסף גערשפעלד נר"ו שהי' אב"ד ור"מ דק"ק פרידבערג ב"ה יום ג' ד"א מרחשון תקסנ"ל.

בן פורת יוסף עלי עין, יתברך מפי עליון מקור חכמה מעין נובע בנגלה ובנעלם, אמריו אמרי נועם ונעימים, חכם חרשים ונבון לחשים, שר צבאות צאן קדשים, ה"ה אדונינו ורבינו, גאון תפארת עוזינו, ממנו יחד וממנו פנה, קנה חכמה קנה בינה, המאור הגדול הממשלת ביום ולילה, מגן ארץ ועומד בחומה, פ"ה ג"י וע"ה, אב"ד ור"מ, כבוד מוהר"ר יוסף נר"ו יאיר לנצח.

הנה זה ימים לא כביר, שקבלנו מאדונינו ורבינו כתיבה נעימה, אמירה יחיבה, אמרות טהרות, להסכים עמנו, להיות לנו, לעשרת תפארת להורות לעם ד', את הדרך אשר נלכו באורח חיים, ואת המעשה אשר נעשו יורה דיעה, ובנתיב משפט יאיר עינינו, ובאבן העזר יהי' למחסה ולמסתור.

ועתה באנו אנחנו ח"מ, בכח כל בני מדינותינו יע"א, החפצים ביקרו, וסרים למשמעתו, לבאר ענינו, זו תורה וזו שכרה, [והח"י תנאים דומים להכתובים למעלה].

(¹) = מהתנאי קידושין.

ת ק ו נ י ם.

צד 14 שורה 3 צ"ל: וארכהיי תחת לארכהיי והוא Forchheim במחוז פרנקין
האמצעי.

” ” 4 ” מפארכם ” מלארכם.

” ” צריך למחוק: ונא'.

” ” 6 ” ” ”

” ” 9 צ"ל: עלרינג תחת עלרינר והוא Ellringen במחוז פרנקין

האמצעי.

ספר

ישועות ישראל

בו יספר לדור מה פעל אל, איך נושע ישראל בה בעת צר לו בקהלות מאהרען, אז לחם בשערי ארצות אסטערייך אחרי מות הקיסר קארלוס הששי ובתו המלכה מאריא טהערעזיא ירשה כל מדינות ממשלתו.

כתוב על יד בן המחבר

בנימין הק' בינש בן הקציין מו"ה ישראל מק' ט"ה נר"ו

נכתב יום ה' ב' כסלו תקי"ח לפ"ק פה נ"פ

Beniamen Israel Fränkel.

ואני הכותב בן בנו של המחבר,

הק' משה אריה בן ה"ה הר"ר בינש מק' יצ"ו

נכתב יום ה' כ"ו מרחשון תקמ"ב פה אישינגין.

Moises Löw, Beniamen Fränkel, von der Stadt Nicolspurg

הוציאו לאור

מענדל בר"מ בוימגארטען.

Beniamen Israel Fränkel's
„Jeschuoth Jisroël“.

Zur Geschichte der Juden in Mähren.

(Aus Maria Theresia's Regierungszeit).

Herausgegeben von

Emanuel Baumgarten.

הקדמת המוציא לאור.

הספר הנוכחי אשר בשם „ישועות ישראל“ יכנה, הוא מעט הנחות מצד אשר עלים אחדים הגנוזים בעקד כתבי־יד באקספארד¹⁾ יכלו אותו מהחל ועד כלה, ורב האיכות מפאת אשר יספר מקורות אחבי במדינת מאהרען בימים ההם בזמן ההוא אשר הקיסרית מאריא מהעריצא יושבה לכסא מלכות אוסטריא, וידוע כי לא בורעות חבה יתרה חבקה את היהודים אשר היו אז תחת שבט ממשלתה ועיזו היתה למלשינים תקוה למצוא און שומעת לפניה, אשר על־כן באו עליהם (היהודים) צרות רבות וקשות, מגור במגורם יום וליל ושאון קמיהם העלה תמיד מורא על ראשם פן ירדפו על לא חמס עשו ולא מרמה בפיהם²⁾ ובאמת פחד פחדו ויאתום לא הונה למו ויבא רגו. והנה בצדק ירימו חכמי עמנו חוקרי קרמוניות חיזק־ערך ספרים כאלה כאשר אמר הרב הגאון החוקר הגדול מופת הדור מו"ה שי"ר ז"ל³⁾ „בדורנו גדלה התשוקה בין חוקרי ישראל לדרוש בתולדות עמם וקורותיו“, כי עיזו נביט אל מקבת בור הסבות אשר ממנו נקרו תהלוכות הומן ומה ילד יום ונבין אל מי המשפט ומי ידין לנו, כמאמר השנור בפי יודעי קורות העתים:

דברי הימים כותבים חותמים סופרים ומונים

ועל כמא למשפט דנים המעשים השונים.

ומטעם זה גמרתי בלבי להוציא הספר הקטן והנכבד הזה מאופל כתבי־יד לאור הדפוס, ובטוח אני כי תברכני נפש הקורא בגללו.

אמנם טרם כל, מוטל עלי החוב להשיב אמרים על שאלת כל חכמילב הבוחן ובודק דבר לאשרו ועיניו בראשו לחוות נכחות.

בשנת תקס"א יצא לאור ס' „קורות העתים“ חלק א' לר' אברהם טרעביטש נ"ע כולל קורות הומן משנת תק"א עד שנת תקס"א על אופן ספרי צמח דור, סדר הדורות וכדומיהם ומתחלת הספר הזה עד דף י"ז עמוד א' נמצאים שם סימנים אחדים השווים כמעט מלה במלה או כמעט שווים עם חלקי ספר כ"י הנוכחי, ובצדק ישאל הקורא אשר בשום שכל יבין במקרא, למי מן שני חבורים האלה משפט הבכורה ומי מן מתכריהם אמר דברים בספרו לא בשם אומרים והתקשט בקסת סופר לא לו.

על זה אענה ואומר כי אמת ויציב שהספר כ"י ישועות ישראל יצא

¹⁾ אגודת כתבי יד אשר בתוכה נמצא ס' כ"י „ישועות ישראל“ גנוזה פקד הספרים באקספארד תחת מספר 2315 ומשם העתיקו ח' שאפירא ואני הנחתי רשימת דפי הספר כאשר הם בהכ"י גם על צדי הספר הנוכחי למען יהיה נקל לדמות ההעתקה עם האריגינאל אם ישרה היא או מום בה.

²⁾ Kaufmann: Berthold Dove Burmania und „Die letzte Vertreibung der Juden“ aus Böhmen und Mähren.

³⁾ גל עד ו'.

ראשונה מיד מחברו וס' קורות העתים אחו בעקב אחו הבכור כאשר עיני הקורא חראנה מישרים מהראיות אשר אביא הנה אחת אחת.

(א) ⁽¹⁾ זה ספר כ"י ישועת ישראל ישן נושן הוא מהספר קורות העתים, כי ס' הראשון נכתב, ככתוב מבחין על האש, מכן המחבר בשנת חק"ח והס' האחרון נדפס בשנת תקס"א, ורב יעבוד צעיר.

(ב) בס' כ"י 13b כתוב: כאשר ראיתי זאת בעיני בהיותי שמה באותו הזמן וכו' ובס' הנדפס סימן ד' נשמטו הדברים האלה, וכן כתוב בס' כ"י 32a: ואני גם אני הייתי מביניהם וכו' וגם זאת נשמט בס' הנדפס סימן י"ז,

(ג) בס' כ"י 14b כתוב: וצועקים בקול גדול ויוואט וכו', ובס' הנדפס סימן י"ז חסר זה,

(ד) בס' כ"י 14a b, 22b, 27a, 33a, יש זכר להנענעאל וזהר וגם משמות שרי צבאות אחרים מדבר שם, ובס' הנדפס יספר סתם בלי שאת שמותם על שפה, והנה בס' כ"י 21a ישתמש המחבר בלשון נופל על לשון הפסוק באיוב (ל"ו, ב') וכתוב: כתר לי וזהר — ובס' הנדפס ס' י"א שם ג"כ כתוב: כתר לי (ועהר), אמנם פה במקום אין לו טעם וריח אחרי אשר אינו נשען על שם הנענעאל וזהר כי לא נזכר לפנים,

(ה) בס' כ"י 17, 18, כתובים הפטענטיין ודעקרטין בארוכה ובנוסחא לשון אשכנז הישנה, ובס' הנדפס הם כתובים בקצרה עם סדורי נוסחיהם בכתיבה מתוקנת,

(ו) בס' כ"י 19b יספר „ויהי כי באו הפטענטיין" וכו', ובס' הנדפס מביא ג"כ הספור הלו משונה קצת ומוסיף משלו חרוז לתפלת שחרית אשר לא מענינו,

(ז) בס' כ"י 18a נמצא חרוז: אפילו רגע אחת, וכו' לקחת וכו', התפלה וכו', מגילה וכו' ובס' הנדפס הובא ג"כ הספור אבל בלא חרוזים.

(ח) בס' הנדפס ס' ז' כתוב: עד שהיה הודאי מיד ספקס, וכו' להתאפק וכו', כפעם בפעם וכו', בעיר (צנייטס), ובס' כ"י 15b חחרוים עולים יפה: הודאי מוציא מידי ספק וכו', להתאפק וכו', כפעם בפעם, וכו' בעיר צנאם,

(ט) בס' הנדפס דף י"ז עמוד ב' כתוב על מצח סימן כ' חרוז אשר שם המחבר אברהם נקרא על ראשי מלותיו, ודבר נפלא הוא מדוע לא פתח ספרו בחרוז כזה כאשר היה דרך המחברים הישנים ומדוע רוח השיר עם כנוי שמו דבר בו בסימן אשר אחר דף י"ז עמוד א' ולא לפניו.

היוצא לנו מכל זה שהס' כ"י ישועות ישראל היה מונח לפני המחבר ס' הנדפס קורות העתים וממנו לקח את אשר נפשו אותה בו ברצותו הרחיב וברצותו קצר, פעם הלך בעקבות הס' כ"י ופעם סר מן הדרך במעט־ואפשר שהכ"י אשר היה לפניו היה שלם מהכ"י שלפנינו, אמנם בכגון זה אמרו חז"ל לא ראינו אינה ראיה,

אדות המחבר ס' כ"י ישועות ישראל לא נדע יותר מאשר כתב עליו בנו בעל הכותב כי היה קצין ולא דבר נפלא אם גם בהיותו עשיר ורכוש והוא רב לו אמר לספרות אחותי את! הלא זאת לפנים בישראל הרבה מהם עשו כן כפלים

⁽¹⁾ בכל מקום אשר אזכיר ס' כ"י מדבר מס' ישועות ישראל ואת ס' קורות העתים אכנה בשם ס' הנדפס.

לתושיה, נשאו ונתנו באמונה ויאחזו במסחר וקנין על המחיה והכלכלה, ולא הניחו ידם גם מענין התורה וההשכלה, הכינו בחוץ מלאכתם ובפנים בתייהם או בתי מדרשים עסקו במלאכת מחשבת, ומתוך כך הכתה חכמת ישראל שורש עמוק בלבבות קהלות יעקב עדי נהיתה לעין הרעת עושה פרי הלולים קודש לה, ועתה אל תתמה על המראה אם בקהלם תחר גם כבוד המחבר ז"ל והניח אחריו ברכה בחבורו זה.

בדבר מהותו וטיבו של המחבר ר' ישראל פראנקל נ"ע שכלי נוסה אל ההשערה שהיה נצר אותו הגביר ראש משביר הנדיב המפורסם ה' יעקב קאפל ז"ל, אשר מת בשנת ת"ל⁽¹⁾ לפ"ק, שנה אשר בעז"ה באה הניזירה על היהודים יושבי ווינא וארץ נ"א ללכת להם ממקום מושבותם מבתי אבותיהם ולתור להם ולזרעם מקלט בקהלות מקהלות שונות בפרט בניקאלזבורג אשר לבני ישראל היה המשפט לגור שם, והנה שנים מבני ר' יעקב קאפל ז"ל אשר נקראו בשמותם ר' יצחק ועקל ור' ישראל פראנקל⁽²⁾ או למושב להם קהל פירד⁽³⁾ וכמה גדלה צדקת לבם ואהבתם על נפשות הראשונים אשר לא בארץ המה, נגלתה לעין כל ע"י שקנו לאחוות עולם את בית-הקברות אשר בראסוי בעד סך ארבעת אלפים זהובים כסף⁽⁴⁾ עובר לסוחר למען אלה אשר קבריהם בתייהם, ינחו בשלום על משכבותם, גם אם אין איש אין גם אחר מהיהודים התגורר בווינא — ועוד פעם שנית הראו גודל תומת נפשם על אשר חשו ולא התמהמהו, כעבור זעם הרדיפות נגד אחב"י, להציב מצבה על קבר אביהם ז"ל ט"ז שנה אחרי מותו⁽⁵⁾; והנה לא זר הוא אם לפי השערת דעתי אחליט כי מחבר דנן אשר נצר משרשי משפחה הזאת פרה בקש לישב בשלוח וירא מנוחה כי טוב בארץ מולדתו⁽⁶⁾ והכין וכול לו באחת מקהלותיה אחרי אשר שבת וינפש האויב הרע אשר לא נתן מנוח לכף רגלם כאשר נראה מזה אשר בת הקצין הרר ועקיל פרענקל מתה בווינא ויין ניסן תק"ה לפ"ק⁽⁷⁾ מדותיו הרמות וזכות אבותיו ז"ל עמדה לו להיות רצוי-אחיו ונכבד מאד,

Geschichte der Juden in Wien, S. 53; ואלף L. A. Frankl: ⁽¹⁾ Inschriften, S. 51; Kaufmann: Die Vertreibung der Juden aus Wien, S. 88, 196; Wesohl: Geschichte Wiens, S. 279. הוא היה האחרון אשר מצא קבורתו עוד בבית עלמין אשר בראסוי בטרם נעו ונדרו היהודים מוינא על גזירת מלך לעאפאלד הראשון מיום י' לחדש יולי שנת 1869 למספרם. Frankl: Zur Geschichte S. 8.

Kaufmann: Die Vertreibung, S. 125. ⁽²⁾

L. A. Frankl. Inschriften S. XIV. ⁽³⁾

Ibid. S. 51. ⁽⁴⁾

Ibid. S. XIV; L. A. Frankl: Zur Geschichte der Juden in Wien, S. 8. ⁽⁵⁾ במרוצת הימים אחרי מות ר' יצחק ועקל נתנו שני בניו הנשארים חלקם באחוזה זאת לדרום ר' ישראל חנם אין כסף והיא מכרו בשנת תנ"ו להגביר ר' שמואל אספענהיים או היה ר' ישראל אב"ד בק"ק בראדי אשר במאהרען, שגו אלה בראה אשר יאמינו כמו הח' דר. פראנקל שהיה אב"ד בבראדי אשר בגאליציע והאמת את ידידי הרב הגאון ר' יצחק חיות נ"י אשר כתב לי אשר לא נמצא שם זה בין רבני הקהלה הזאת כמאה הששי; ראה Kaufmann: Die letzte Vertreibung der Juden in Wien S. 88, 179, 180, 192. L. A. Frankl: Zur

Gesch. der Juden in Wien, S. 17, 18, 19.

Inscr. S. 51. ⁽⁶⁾

Kaufmann: Die Vertreibung. S. 179. ⁽⁷⁾

ואולי סחר את הארץ ובא לעיר פ"ב, ושם ראה את אשר נשאו וגדלו ההונגאָרן את הקיסרית מאריא טהערעוויא⁽¹⁾ בעת צר לה ואויביה סבבוהו מכל עבר, ואיך כבדוהו בני קהלתו והמדינה יראה אם היה מבין אלה אשר היו למליצים בינותם והרימו קולם למען יושע ישראל⁽²⁾; והנה כפי הנראה היתה שפה לפיו ולשונו אתו, ואת הכל יפה עשה בעטו, לכתוב על ספר את אשר נעשה בזמנו ועתו. עוד לי לדבר אודות השר הגדול אשר זכרו יעמוד נצב סלה כל עוד אשר ישראל יתחשב בין הנוים, והוא באראן רוֹן אנילאר שהיה כמלאך ה' צבאות למושעות אחיו הנתונים בצרה, אחרי אשר התייחד⁽³⁾; אפס כי צר לי המקום בזה ואדבר אודותיו אי"ה בארוכה במקום אחר, כאשר הודעתי זאת בהקדמתי לס' מגילת סדרים שהוצאתי לאורה בשנה העברה⁽⁴⁾ אך בדבר אחד אנע פה: כותבי מעשה חוקף וגדולת גר צדק זה משה באראן אנילאר ישתוממו על אשר התהלך ואיננו אחרי אשר נכנס ויצא בחצר בית מלך קארל הששי ובתו הקיסרית — ואני לעצמי אאמין כי הדבר נקל הוא לפרשו: ידוע שהקיסרית נורה אשר כל אשר בשם ישראל יכנה יגרש בזמן הקצוב מארצות אויסטריא, וכמו בכל הזמנים רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר כן גם בצרה הזאת האמת הכינה לה הדרך ותפלס נתיב ותקם ממשלת האללאנד⁽⁵⁾ לישועת היהודים המרודים באשר ידעה כי חפים הם מפשע ולא עולתה בס ורק משנאת חנם הנם נרדפים, והיא צותה למשולחה אשר בחצר הקיסרית⁽⁶⁾ לבקש ולהתחנן מלפניה להעביר את רוע הגזירה; אמנם הקיסרית השיבה פניו ריקם פעמים ושלוש, ואחרי אשר בכלל זאת לא נח ולא שקט להליץ טוב בעד היהודים חרה אפה⁽⁷⁾ וצותה אשר לא יבוא לפניה איש אשר יחפוץ להיות לפה ליהודים, ועוד צותה לדרוש ולחקור היטב מי הוא איש הבינים המודיע הכל כאשר לכל ממצב הדבר לממשלת האללאנד, והי כבוא השמועה לאזני האיש משה דע אנילאר וידע כי רעה נשקפה לו, בפרט אשר הכרת פני הקיסרית ענתה כי איננה אתו כתמול שלשום-מפני זה חמק עבר וילך לו לדרך מרחוק, כפי דעת סופרים אחרים, ללאנראן⁽⁸⁾!

והדאָל אשר היה לנו בעת ההיא למושיע ומנן יעמוד לנו בימים האלה אשר צדק ואמת ישקו וכל הרשעה כעשן תכלה, ולא יבושו עמי לעולם! לפ"ק.

מענדל בר"מ בוימגארטען

ווי ען.

(1) ישועות ישראל 13b.

(2) שם 32a.

(3) L. A. Frankl: Inschr. S. 69; z. Geschichte S. 27.

(4) מגילת סדרים, S. 11. אולי נמכרו רחמי אביו בשמעו כל אשר נגזר על היהודים יושבי ווינא בשנת ת"ל ע"י כתבי מליצה של דון Manuel Teixeira de Mattos ומתוך כך גלה לבנו לפני מיתתו אשר גם הוא יהודי למען יבוא בכרית של אברהם ויהיה לאחיו עוד בצרה.

(5) שם S. 6.

Kaufmann: Berthold Dove Burmania. (6)

Ibid. (7)

Ibid. (8)

Frankl: Faust; L. A. Frankl: Ztshhr. d. Judenth. 1854 Nr. 50, 52 (9)

1. Jahrgang, Nr. 22, 23; קורות העתים.

(* וידי בשנת חמשת אלפים וחמשה מאות ושנים¹) לבריאת העולם בשנת השנית להמלכה מאריא טרעסיא בת קיסר קארלום הששי אשר מת בערב ראש חודש חשון תקא"ל, ולא הניח בן ליורשו כי אם שתי בנות, והגדולה מאריא טרעסיא הנ"ל היתה נשואה בחיי אביה לאדון גרוש הערציג מפלארענק, אשר היה מקדם הערציג לוטרונג, ואביה צוה לפני מותו, שהוא תשב אחרי על כסא ממלכתו, והיא תהיה לכל המדינות בת יורשת, לכל יבוא זר לגשת, ונתתי את נחלתי לבתי, כאשר שאני מת בלא עתי, רק הכתר מלכות קיסריות רומי לא ביקשה לא לה ולא לו לבעלה, רק שתהא מונחת ומשומרת לבנה היולד לה ומיר לאחר שלשים ימי אכלה, בווינא, ובמדינות איסטרייך לאדונית ולמלכה אותה קיבלה, והיה ההולדניג¹) ביום ההוא, וכל שרי מדינה אנשים ונשים וטף לראות באו.

וידי כמשלוש חדשים אחרי מות אביה עמדו עליה ערעורין, והתקשרו בקשר אמיץ ארבע מלכיות אנשי מדות וצורין, גדול שבכלם מלך פראנקרייך הוא צרפת, גם מלך פולין הוא קורפירשט זקסין אמונתו חפס, וגם קורפירשט ביירן אשר בהתקשרים להתקשר לו לקיסר רומי, גם המלך פרייסן קורפירשט בראנדינבורג בא בעם עצום אנשי מדות לבני ענק דומי, הוא התחיל תחלה להלחם במלחמה עזה, ובא בחדש טבת תקא"ל למדינות שלעזי, והמלך פרייס הוא בעצמו בא וכל עמו לקח עמו בדברים, כמו בפרעה מלך מצרים נאמרים, אני לא אתנהג עמכם כשאר מלאכים, סדר מלאכים עוברים עבדים לפני ואני אעבור לפניכם ובויה ושלל אחלק עמכם. והלכו ובאו לעיר ברעסלוא היסיפיה, ומיר כל אנשי העיר לקבל פניו הלכו ואמרו אדוננו המלך לעולם יהיה, כי כבר לעולם בקשנו שמלך תמלוך עלינו, וזה היום שקוינו מצאנו וראינו, ומשם הלך וסיבב בכל מדינות שלעזי מעיר לעיר, מהם קיבלו אותו ברצון ומהם באש הצית והבעיר, והמלכה מאריא טרעסיא גם היא שלחה את עמיתה לשלעזי המדינה, והמלך פרייס הוא ועמו בערמה נוסעים הנה והנה.

וידי בחדש סיון בשנה ההיא, כל שרי הפרתומים ממדינות הונגריין לעיר פרעשבורג באו, ושם וועד גדול הנקרא לנדשטאג הכינו ווימנו, בדבר המלכות נשאו ונתנו לבת קיסר מאריא טרעסיא רבו ושמנו, וכששמעו הארבע מלכיות הדברים האלה, שלחו והתרו לה התראה גדולה, המלכות הונגריין שלא לקבלה, כי הדבר בעיניהם עולה, וגם לכל השרים הפרתומים ממדינות הגר היושבים ראשונה, עשו התראה באחרונה, שלא תמליכו ולא תקבלו אותה בינתכם, פן בחרב יצא לקראתכם, כי אם יעשו וימליכו הבייאר פירשט למלך עליהם, כי הוא הקרוב קודם וישר לפי ראות עיניהם, ואליו המלכות הונגריין יגיע, שיהי לאבן נגף למלכות תונר לגוד ולהניע, ואולם גדול יהיה וגם יתקשר לקיסר רומי, ובאשר שכל הקורפירשמן עליו נתנו עיניהם ואין לו דומי.

וידי כי השיבו השרים כולם כאחד אומרים ועונים, לה נאה ולה יאי המלוכה אף שבחרב ובאש ובמים נידונים, כאשר שכרתנו ברית עם אביה על הדבר

(* ההערות בנוף הספר מיד ידידי החכם המפואר הרב פראפעסאר דר. ד. קויפמאן יצאו.

¹) Huldigen = Huldigung.

הוה, זה הכלל כ"ל לו כ"ל אליו נשמעין בשמע שמע ומודים ומשתקין אוהן לכל פוצה פה.

והמלכה גם היא השיבה ואמרה אחיי ורעי איך מלאה לבכם לעשות כן, הלא אבי מת ולא היה לו בן, ואם אין לו בן ונתתם את נחלתו לבתו, ראו ואל תורת משה הביטו, ולמה שנאת חנם שנאתם אותי, הלא טוב לכם אמרו לי אחותי, אלהים יבקש הנדרף, על שאתם באתם עלי בחירף ונידוף, והשיבה להן חירופין ונידופין, חרפה וכלימה הוא להן ולשמותיהן ארבי"ע, הלא טובה בית חריפ"ה בשלוח ולמה מחלוקות בינינו ירבה, למה נשפכה דם נקי, הלא מהי כולנו מלקא לקי, הלא אנכי צעירה לימים, ולמה לא אחוס על נקיות דמים, דמים תרתי משמע מוטב שנשמע לפופס הזקן, הלא טוב בדרך המלך נלך, ולמה תתן לנשים חילך, ויוסיפו אותה עוד לשנוא, על כלימותי"ה ולבכה הרועה.

ויהי כי השרי מדינות הונגריין הביאו מחשבכם אל הפועל, פעולה שלימיה המלך רבים עשו כן והועיל, ויתנו כתר מלכות בראשה ראש כל חוצות ושוקים, בעיר פרעשבורג הכתר מלכות להקים, קימו וקיבלו השרים הפרתמים למלכה עליהם, והשר הנדול החסיד יהאנו פאלווי היה למליץ ולראש ביניהם, וימליכו את מאריא טרעסיא בראש תור, תורי זהב נעשה לה, לה ולא לו רק הוא יהי עזר כנגדה, והיא לובשת מלכות וכמנהג המדינה בנדה, כאשר ראיתי אני בעיני כפרעשבורג בהיותי שמה באותו הזמן, והי' ביום השלישי י"א לחדש תמוז תקא"ל לקרינונג מיומן, והי' הקרינונג בכל מיני זמר ובמחולות, וכל העם רואים את הקולות, ביתר תוקף ועוז והדר היא במלבושי מלכות היקרים, אשר היה לאלפי אלפים שרות ושרים, וכמה אלפים רוכבי רכב לבושי שריון וגם הרבה תופי תופים, וכל הסוסים ועגלות מרכבתם בכסף וזהב מצופים, ומשבצות זהב ואבני יקרות, יקר וגדולה ניתן לה מכל השרים והשרות, והיא יושבת בקרון וכתר מלכות בראשה מהודר באבנים טובות, וגם אבני שוהם וישפה ואבנים שאוכות, ובירה הימין תפוח של זהב הוא הוועלט=קוגיל לנגד פניה צהוב, ובירה השמאלית הצעפטר שהוא שרביט הזהב, מלכר הכתר מלכות הגדולה של מיני מתכת היו מוליכין על גובה העגלה, וארבעה שרים נכבדים יושבים על גבה ברומה מעלה, עד שהיתה מגעת סמוך לבית המטבחיים, והוא אצל הנהר טוני¹) סמוך למים, ושם היה הר קטן אשפתות, וזה נימוסי מלכות הקדמונים לבל יתנאה לאות, ושם הורידה מקרון והיא רוכבת על הסוס המוכן לה, ושני שרים נכבדים הולכים על יד הסוס אחד מימינה ואחד משמאלה, ועליות ההר הי' למרחוק בשיפוע אף שהוא קטן, והיתה רוכבת בלי ביעתותא דהר ודסוס בלי שטן, ובירה הי' חרב חדה, ובכל זאת לא נעה ולא נדה, והיתה אומרת בקול רם אני אהיה לכם לאם, ואתם תהיו לי לעם, ושם נשבעה שבועתה שבועת ברית במעלה עליונה² מעלה גרוש הערציג הישקף²) בעד החלונה, בבית אשר סמוך להר הזה בנה, ותיכף אחר שבועתה היא הי' מול טוב עונה, וכל השרים וכל העם עם רב אשר לא יספר, אומרים כולם בקול גדול ברייתך לא תופר, וצועקים בקול רם בזה הלשון: „וויא וואט²) מאריא טרעסיא קינינג אין הונגריין“, והעיר צהלה ושמחה, והיתה לה המלוכה.

¹) = Donau. ²) = Vivat.

וידי כשמוע הארבע מלכיות את הרבר, שהמלוכה כבר חלף ועבר, ונתחוקה המלחמה עד חודש אלול תקא"ל בשלעזי המדינה, וישלה אליה הבייאר פירשט לתת לו העיר הגדולה ווינא, ויבא הוא והמלך צרפת סיעות מרעיו, בעם עצום מאד למדינות איסטרייך הלכו שניהם יחדיו, ויבוא על עיר לינץ ולא יוכלו לעמוד בפניהם אנשי מקומה, וגם השוכבים שמה איזה מאות אנשי מלחמה, ומשם הלכו ועברו כל מדינות איסטרייך, והי בעיניהם כאחוכי מחיך, והלכו ובאו עד שני מקומות קרעמו ומוטרן זו מול זו, ונשר אבני גזית ביניהם על נהר שוני בנוי, ומשם נתקרבו יותר סמוך לעיר הגדולה ווין, ויושבים אמרו איש לרעהו את אשר לפניך בין חבין, והי ביום ראש השנה תקב"ל שערוריה גדולה בווינ מאור, וגמרו בלבם כולם לברוח ולנוד, וברחו כולם הן ונשיהן ובניהן נימולים ושאינן נימולים, וגם כל השרים והיהודים הקצינים כולם ברחו ועזבו חילם, ורובם ברחו לפרעשבורג הבירה, וגם המלכה עורנה שם מיום הקרינוננ תדירה, ואף שהי בדעתה לוינא להחזירה, בעבור הרעש ומהומה ופחד היתה שם קובעת דירה.

ובחודש חשון תקב"ל מעיר קרעמו הלכו וחזרו, ואנשי מלחמה כלי מלחמתם אורו, והלכו דרך שם למדינות פיהם, עד שבא השלישי מלך פולין והכריע ביניהם, ובאו שלשתן יחד על עיר פראג כאיש אחד בלב אחד, ליתן המלכות פיהם לבייאר פירשט באשר שהוא לקיסריות הקדמונים נין ונכד, כחצות הלילה במוצאי שבת קודש ביום שבעה עשר לחודש טבת תקב"ל נכנסו שלשתן לעיר פראג פתאום, והי עשה לקבוצות ישראל שם נפלאות וניסים.

וידי בעת ההיא עשתה המלכה שטיל-שטאנד עם המלך פרייס, ועזבה כל מדינות שלעזי עד עיר ניים, והלכו ממדינות שלעזי למדינות פיהם כל אנשי צבא, באשר שעמה מעושים ואין ביכולתה לעשות תרי בבא, עוד זו מדבר"א עמ"ה למדינות פיהם נגד השלשה מלכים, זה הוא בא המלך פרייס, למדינות מעהרין להלחם, אמנם תחילת ביאתו היי כאוהב נאמן ובא לעיר אלמייך, והאמת עדיין הוא עם השלשה מלכים מקושר בקשר אמייך, והלך ובא עד עיר ווישא, כאוהב נאמן למלכה ולא עשה שום בישא, ותחילתו היה בפה רך וערימה, וסופו קשה כרימה, והיו אומרים שבאו לעזור לנו, מפני המלך פולין שלא עשה אלייאנגן עמנו, ולכל עיר ועיר שבאו לא ביקשו כי אם מקום ללין וגם לנו, כי האנשים האלה היו שלמים אתנו, ומתוך מעשיהם אינו ניכרם מחשבתם להבין, הלנו או לצרינו הדיעות רבו וכל אפין שוין, עד שהיו הודאי מוציא מירי ספק, כי לא יכלו השונאים עוד להתאפק, וגם המלך בעצמו בא להלחם כפעם בפעם, וקבע דירתו נקרא הויבט לאגר בעיר צנאם, וגם עם עצום ממלך פולין בא ממדינת פיהם למדינותינו, ואנחנו היו יושבים בינו ובינינו, והיו הולכים מעיר לעיר הולכים וחוזרים, עד שהתחילו מיושבי הארץ ליטול ממון רב וגזירות גזורים, והוצרכנו ליתן להם רוב אכילה ושתייה, עד שחוזר לצאת במקום שנכנס להקיא, זו היא שיבה זו היא ביאה, אבלו ומחתו פיהם הלכו זה בכה וזה בכה, ביום ט"ז לאדר ראשון באו הפרייסן לכאן ניקלשפורג וחנו פה, כחצות היום באו לכאן לא בוקר ולא ערב, בשנים עשר מאות איש שלופי חרב, ולא באו אל השער כי אם היענראל עם שלשים איש, ולא דיבר קשות ולא שום דבר ביש, ושלח בעד השופט וראש עירן, וביקש מאתם מקום ללון על איזה ימים בדברי ריצוי ולא

כמהירן, וחזר היענראל חוץ לשעה, ובא הוא וכל עמו ולא עשו שום נגף או צער, והי' כל מושלי השררה והעיצה וגם ראשי קהלותינו היו מקבלים אותן בפנים יפות, ואף הוא עונה אחריהם דברי ריצוי ועונה דעתם להפסיק, וביקש מהמושלי שררה, שיתנו לו איזה חדרים במבצר על איזה ימים לקבוע דירה, ואחר ביאתו כמעט שני או שלשה⁸ שעות, תבע מיהודים וערלים הרבה מעות ובאו אליו והיה ראשים וטובים, ותבע מקהל יהודים שלשים אלף זהובים, ואמר שיתן רשות לפלינדרן ועוד שאר התראות התרו בנו, עד שמתוך אימה גדולה אמרנו רוצים אנו, ובקשנו מאוד וגם הורדנו לפניו דמעות, להקל מעלינו עול נתינות המעות, עד שהיינו מביאים אותו להשוואה, ועל ששת אלפים זהובים באה, ומלבד ההוצאות שלא כסדרן באין סדר למשנה שונה וחזר ושונה לאמר הב' הב' כי אתם הרבים אנשים ונשים וטף, והוצרכנו ליתן עוד שלשת אלפים זהובים, וכל זאת בדברים רכים ונעימים ואהובים, והלא בעד נפשנו הקצה בלוחמי הקילקיל ניתן כל אשר לנו, כי אם לצאת מידי סכנה, וגם כל הסוסים מרחוב היהודים נטל, עד עש"ק ג' אדר שני הלכו מכאן ויצאו וגזירתו בטל, ונסעו מכאן ומהסביבה לעיר גירונג בששת אלפים איש, ובהאי מתא להם ביש, והיו שם מקדם שבעה מאות הוסארין הגריים משום כך בעם עצום לשם הלך, ובעבור זה בחימה שפוכה עליהם מלך, ושללו ובוזו בפלינדרונג נימולים ושאינם נימולים, והיה לסך עצום הזיקס⁴ עולים, בין כך ובין כך כולנו הי' במצוק ובמצור, ובבית הוכרחנו להיות עצור, צער וריב"ה שבת הי' בכל המדינה, אשר לא יוכלו היהודים לילך אפילו מחצר לנינה, ואיך אפשר להמציא מזון וטרף, אך טרף טרף, ואף לשום נפשם בכפם, למצוא איזה פרנסה לנשיהם וטפם, בעבור הגיוסות מצויים בהולך וחזר וגיעור, בהתעוררת רב אשר ההמון עם אומרים היהודים כולם חייבים ביעור, ועוללים עלילות שקר על היהודים שהמה כמרגלים, ועתה לכו ונהרגה אותן ונפגלים, פיגול המה לא ירצה, מין את מינו מצא, מציאה דאתי לידם, במסלתינו הלא המה חדים, יודעים רבונים ולמרוד מכוונים, הלא זה ראינו בכמה גוונים, מאזה"ב לפד"ק עול המלכות ולשונא לית"ן, ומביאין להן מזון ויין ופתן, הבה נתחכמה להם בעיצה עמוקה, אל תהי אומה זאת כי אם לפוקה, והי' כי תקראנה מלחמה, ובני ישראל יוצאים ביד רמה, ונוסף גם הוא על שונאינו, ומגלים להם סודות שבינינו ושנור בפייה המלך פריים הוא ליהודים לאב, גם המה היהודים נותנים לו כרצון טוב ממון רב, רב לכם בני לוי"ה, שאתם נתלוו להם להיות מורה דרך הקצר איה, איה מקומות שיש הממון שם, שם תמצא ושם הי' אליהם רשם, שם שם לנו חוק ומשפט על כל אלה יביאך זו היא ביאה לשמה לשם גירושין, גרש האומה הזאת, זאת ועוד אחרת קשה הימנו לאמר מות יומת, מיתה בידי אדם בקום עלינו היענראל זעה, מורע עמלק נין ונכד לשעיר, בשמו כן הוא, הוא הועהר העומד ברשעתו מתחלתו עד סופו, אף שלא נמצא בנו שום שמץ ודופי, הוא הועהר אשר היה קומדאנט⁵ בעיר ברין ובכל המדינה, הוא פקד פקידה ראשונה שלא יתנו בברין לשום יהודי מקום לינה, מעת לעת מפקידה לפקידה ממעט והולך, לך כנוס כל היהודים אשר סביב לברין סחורות מולך, כנוס כל היהודים הנמצאים, ונמצאו יהודים שלשה עשרה קהל⁶ הכל לברין באים, והיהודים ההם היו הולכים פתע פתאום לפי תומה, ולא היו יודעים מהפקידה מאומה, והיו צריכין

לעשות מלאכות ולגרוף רחובות ושווקים, ונשברה מפרקתם ולא יוכלו להקים, וגם בשבת קודש עבדו עבודה קשה ולא היה להם מנוחה, כי אם ננה מנוחה, וגם ילולי יליל, מה שאין הפה יוכל למלל.

ויהי הקול ההמון הולך וחזק מאוד בקלא דלא פסיק, פסיק רישא ול"ו ימות באיזה מיתה לדין אותנו היענראל ועהר עסק, עד אשר פקר וגור גזירה שוה, שוה בכל על הכלל כולו יצא, יציאה דכוותי, דכוותי נב"י המן, גם הוא נתן אותנו לביוה ולהפקר ולהתיר דמן, דמים תרתי משמע, משמעות פקידתו ליתן סך חמשים אלף מעות, והרצים יצאו דחופים ובאחד עשר לחודש אדר שתי מגלות קינות נקראות, ובאשר שעם זקסין וגם הפריים סביב לברין שכב ורבין, ולא הי' לו ליענראל כי אם דרך אחד לשלח שלוחיו לבאסקוויין, ומשם ישלחו המה היהודים בעצמם לכל הקהלות, לבשר הבשורה רעה ולשלוח הפטענמן קינות מגילות, ולהודיע מהצרה גדולה אשר נור, נורי עצום, עצם היום הי' ביום שבת קודש, מגילות קנות נקראות באחד עשר לחודש, וחיללו שבת אחד ולא יוכלו להתמחה, ושלח בשבת המנהיג רוכב על גבי בהמה, והיה שם נפשו בכפו ורכב לרוסטיין היכא דשכיח הויקא, והאיגרת והפטענמן היו מקושרים לו בחיקו, ומע"ק רוסטיין תיכף שלחו לכאן ולא עכבו אותן אפי' רנע אחת, ומ"ה היה הדבר שלא באו הפטענמן לידי זרים לקחת, ובאו לכאן ניקלספורג בכוקר ביום הראשון בעת התפילה, ובשנים עשר לחודש אדר שני היינו קורין את הקינה מגילה.

וזה לשון איגרת מק"ק באסקוויין:

אחינו בית ישראל קציני מנהיגי הקהלה ומנהיגי מדינה יושבי ניקלספורג הסמוכין ונראין עליהם. באנו להודיע הצרה גדולה הבאה עלינו, ע"י מגילות קינות כאשר עיניהם תחזינה בהעתק ביד המרוסס הר"ר ישעי' דאנאט¹ המוסר נפשו בשביל הכלל, ומרוב הצרות ורמעות אין ניתן הזמן להרחיב הדיבור, חכמים ונבונים כמותם ידעו מה לעשות בזמן קצר כזה. כ"ד החתומים בדמעות הואיל שקציני קהל אינם בבית הקהל ועוסקים בצורך הכלל אצל המושלים דפה אבוא על החתום בפקודתם.

יעקב הק' קאפיל טריבנש, שמש ונאמן פה ק"ק הנ"ל.

וזהו הפטענמ מיענראל זעהר:

דעם נאך דיא יודען שפט אין מרק גראף טוהם מעהרין, ניכט נור אליין זעהר איבלי גאט לאזיקייט אונד און טרייא ווידר דש פאטר לנד אונד איהרי קיניגליכע מייסטעט אונד אליד ננעדיגשטי פרוואין ביגאנגין, וונדרן אויך דען פיינד אלענס הלבין גרושן פאר שוב נישאן, אלו ווירט דיא גיזאמבטי יודן שפט ערנשט נימעסן ערינרט, דש דיא זעלבי אויך צום דינשט אליד העכשט נידאכטי קיניגליכי מייסטעט, אייהר רעכט מעסני קיניגן אונד פרוואין פון דאשי ביו אויף דעם צוואנציגשטן לופינדן מאנאט מערצי פופציג טויווענד גולדן ריינש באר צו זמבין

(1) עיי' מש"כ קויפמאן על ר' ישעי' ור' קאפיל טריבנש במ"ע החדשי שנה ל"ח

מאבין אונד אלהערי ליסרן. ווידרנש אלי יודן אליר אורשן וואו זיא אין מעהרן
אן צו מרעסן נעסלינדרט אונד נידר גימאכט ווערדן זאלין.

גינעבין ברין דען 14. מערצי 1742.

דער צו הונגרין אונד בעהיים קיניגליכי מייסטעט נהיימבן ראט פעלד
מארשאל אוברשטר איבר איין רענאמענד קורסירר רייטער יענעראל
אין מרק גראף טוהמהערין אונד קומדאנט דארא פעסטונג שפילבערג.

פ ר נ י פ ו נ ס ע ה ר .

וזהו הפטענט שכתב לר"ה דבאסקוויין:

דער יודן ריכטר אונד פאהר שטיהר צו באסקוויין ווירט הימט אויף איהרי
מייסטעט אונד אליר ננעדיגשטי קיניגן אונד פרואין אליר העכשטשט
בפאלין איין אופנש פאטענט צו עמפפאנגן. אונד דו זעלבי אלז גלייך דר גי-
זאמבטין יודן שאפט אין מרק גראף טוהם מעהרין קונד צו מאכין. נישט מינדר
דען אין ווין בפינדליכן יודן אביר ראבינר דאסין דיא נאך ריכט צו געבין הבין
מאסין. פון דען ער פאלג דעסין פאטענט ענטהלטנין ביפעהל מיך אליר דינגשט
אומב זא געווישר פו זעהן אלז ווידרנש דיא ניואמבטין יודן שאפט דיא שוועהרי
דער דאריין אויז גימעסנין שטראף צו עמפפאנגן הבין ווירט.

ברין דען 14 מאנאט מערצי 1742.

דער צו הונגרין אונד בעהם קיניגליכע מייסטעט נהיימבן ראט פעלד
מארשאל אוברשטר איבר איין רענאמענד קורסירר רייטער יענעראל
אין מרק גראף טוהם מעהרין אונד קומדאנט דער פעסטונג שפיל בערג.
פער רעשקאריפטן דיא בייא קאמנדי פאטענטן זיינר אלז גלייך בייא פו לוסט
לייב אונד לעבין האב אונד גוט אן דיא ביהעריגי אורשן. אויך אן אללי ערשט
וואו יודן גמיינ זיך בפינדן צו בפערדן.

ויהי כי באו הפטענטין ליר ה"ה הרי"ה יצ"ו בעת יציאתו מבה"כ אסף אסיפס,
וקיבץ לה"ה קהל וה"ה דייני עיר ושאר יודעי מדע ויראי אלהים, וכקרו
הפטענטין לפניו, הוה על הוה באו עלינו, בעמדינו בבית הקהל בא אחד מתושבי
קהלוננו ובירו דיקרעט מהיענראל זעהר הנ"ל על אשר כתב אליו היהודי הנ"ל
מעמריאל שיתן לו רשות לבוא לברין והשיב לו ע"י ליידינאנט קינדל שלו.

וזהו לשון הדקרקעט:

דען יודן לאזן איהר עקסלענץ פעלד מארשאל אין אנטווארט זאגן אונד צו
ריק מעלדן, דש נאך דעמי דיא מעהרשי יודן שאפט דערציט אין ברין
ניכטס צו זוכין, ווא זאלי זיך אויך קיינר (בייא פו לושט זיינש) גענינדן בליקן
לאזין, ווידרנש איהמי זעלבשט איין גייא יאר אונד זונדרלכש איהרן ראבינר
מיט דען גאלנין פערעהרט ווערדן ווירט. ליידינאנט קינדל.

ויהי כאשר ראינו הדקדק הזה, וגם להרב מדינה בזה, ואף בפטענט הראשון, בפירוש צוה להודיע להרב מדינה צרות ומרעין בישן, והבינו קצת על מה הי' הכעס, משום כך הי' על הרב מדינה מוציא לעז, וחיל ורעדה אחזתנו בבהלה ופחד, ולא נוכל להתייעץ יחד, ואמרנו מי נתן למשיסה יעקב להפקר, ולביות היום קצר, שהי' בבוא עלינו הפטענט הי' מערצי ועוד שני ימים ימימה, להשקוט החימה, בעשרים למערצי שהוא כהוא ביו' פורים עם סך עצום כזה לברין להקרימה ואיך אפשר לבוא שמה, בעבור הניסוח ונודל המהומה, ונודל נזירתו משל המן ואינו דומה, ומי ירפא לנו נפשנו ענומה, ואיה המנחמים לנחומה, בלתי התולה ארץ על בלימה.

אז נהפך ימי פורים ליגון ואנחה, והעיר נבוכה.

זה צועק והולך ובוכה, וזה מתפלש בעפר תחוה, זה בתפלתו שוחה, וזה מתעסק בשקו ותענית בלב נשבר ונדכה, זה אל זה לביהמ"ד ולביה"כ דחה, וזה אחר זה עונים פסוקי תהלים ביגון ואנחה, זה רץ אחר תינוקי' של בית רבן לבה"כ ולבה"ק להוליכה, וזה צוות וי וי איה מקום מנוחה, זה אומר מי יתן ואוכל לברוחה, וזה אומר אנה אברח מה"מ מה לי התם מה לי הכא. זה עומד וכפו אל אל שבשמים שטוחה, וזה עומד וגנח גנוחה, זה אומר קומי צאי מתוך ההפכה, וזה אומר אין לנו להשען כי אם על ה' ואשרי שלו ככה, זה אומר איך נהפך מגילת אסתר למגילת איכה, וזה אומר יעמוד ליהודים ממקום אחר הצלה ורווחה, זה אומר הלא נשמע ברחו?¹ בתינו צווחה, וזה אומר מה הגיע עלינו ומה ראה על ככה, זה אומר הלא ימי פורים לא נבטלים פסוקי הלכה, וזה אומר וחמת המלך מלכו של (עולם) שככה, זה יעץ לאמור הסך מעות לקבץ ולברין להוליכה, וזה אומר הלא אי אפשר לבוא שמה ובטלה עיצה ושיחה, זה יעץ לעשות מעמריאל לבקש מהרשע סליחה, וזה אומר הדרא קושיא לדוכתי האיך מביאן אליו המעמריאל תיתא מהיכא, זה ער כל הלילה ולא יכול לישן, יענראלים הרשעים יודעים מכל בישן.

והיינו מקונן קינה על צרות העיר והמדינה:

אוי לנו על כל הכא עלי,	בימינו ובזמנינו וברורי,
גם אבותינו לא טיפרו לי,	דרשו ה' בהמצאו בחיותו קרוב אלי,
היום הזה המה ימי פורי,	ונהפך לימי תונה ואבלי,
זמן קצר כזה ראו ונקדש עצמי,	חד ותרי ימים להתפלל אל אלהי,
שרף זרוע אף קדקדי,	יגון ואנחה בילבול דעתי,

כמוהו לא הי' צרה כצדתי.
מי ומי החולכים לבקש בעדי.
סיועת הי' בהרף עין בעין יראה אלי.
פתאום במצודה רעה נלכדי.
קבלה איש מפי איש בירי.
ריו זה גילה לנו אף בארץ אויבי.
שער דמעות לא נועל.
תשובה ותפילה וצדקותי.
לו מתנו כולנו אמרנו ועני.
נצחק אל הי' אלהי אבותי.
עשה למענך אם לא למעני.
ציוה מצויה דנין דין ארבע מיתות להמית.
זה האיש משה רבי.
עוד לא ימאס לכלותי.
היינו מפסיקין צום אסתר תענית.
רוע מחשבת הרשע יוסף ורוע נזירות.

ואחרי שיבה נחמנו, כולנו בעיצה אחת הסכמנו, וכולנו כאחד אומרים ועונים, זה יהי ראשון לראשונים, לעשות מעמריאל, לאדון זעהר יענראל, וכן עשינו בחכמה ובין, וכתבנו בדברי ריצוי ותחנונים, וגם בתוכה היו מבוארים תירוצים הנונים, ועל נתינות המעות הושבנו בתרי נוונא. חדא איך איפשר לקבץ המעות מכל המדינה ביום או יומים, כת"ר לי זעהר שלשה או שבו"עות שתי"ם, שנית איך איפשר להביא המעות לברין, כאשר שניסות השונאים בכל עיר ובכל כפר דרין, והלא לשלוח הפטענמן לא הי' לאדוני כי אם דרך אחת, ואתך נלך ושמעו השונאים ויבואו סך עצום מעות כזה לקחת, ואף אדוני בעצמו יתן עדינו, שאין ברירה בדינו, וגם בלתי ספק שאדונתינו המלכה מכירו ויודעינו, שאנחנו נעבדה בכל נפשינו ומאודינו, ובטחנו בך אדוני שמצרותינו תפדינו, ואל תתן אותנו לביוה ולהפקר ולשודרנו, ובוה תנוח דעתך להסיר הכעס מאתנו. וזאת המעמריאל שלחנו בשני דרכים, סן אחת תלך לאיבוד ומן השונאים יהי נלקחים, בדרך אחר שלחנו שליח מיוחד לילך בדרך ארוכה וקצרה, ומן הדרך הישר סרה, והלך בדרך עיקום שלא לבוא לידי זרה, ואעפ"כ בא ביום השלישי בחזרה, ובדרך אחר שלחנו שטאפעט בפאסט שטראס, אף ששם חונים השונאים אולי ינחו לו לברין להבאות, ובכוא השטפעט לפאהרליך בשבי אותו לקחו, ומכת רצח אותו מהו, והביאו אותו לעיר וילויין הסמוכה אשר שם המלך, ולא הניחו אותו לברין לילך, האיגרת צוה המלך מאתו לקחת, וקרא אותו ועל השלחן הוי"ה) מושלחת, והשטפעט לפני המלך על הברכים כרע, אעפ"כ האיגרת והמעמריאל על כמה חתיכות קרע, וכמה יגיעות השטפעט בתחבולות עצמו סרה, עד שהציל את נפשו וברח, ושניהם השליח והשטפעט ריקם באו, בשלחם זה ימים שלשה או ארבעה.

ובאותו מעמד ביום הראשון י"ב אדר שני בשעה שבאו הצרות, כתבנו לקציני ווינא את כל אשר אותנו קרות, ואת פרשת הכסף להביא לברין אשר אמר, בנזירות ובעונש חמור, וכשם אדונתנו המלכה כתב וחתם, ואלה המשפטים אשר לפנינו השים, להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן. סף ונשים בארבע עשר לחודש אדר, וגם לשלול ולכוז ופליגדרן כל מדור, ובאשר שהקציני ווינא המה יראי אלהים, וחוש של חסד משוך על לשונם ופיהם, ולחצר המלכות המה קרובים, וגדולי שררות ויועצים להם נאמנים ואוהבים, וכתבנו את אשר נגזר עלינו, והי' יהי בעזרתכם להשתדל שמיל שטאנר בינו ובינו, ואתם אחינו בני אברהם יצחק ויעקב, ראו הדבר למחר ושלא לעכב, כי קרוב מאד הדבר, על ששה ימים

נגזר הנזרה וארבע' מהם כבר חלף ועבר, אחיכם קבוצות ישראל נתונים בצרה גדולה, ואין לנו להישען כי אם על ה' ואליכם לבינו ועינינו תולה, אחינו בני ישראל אלופינו ומיודעינו, תרחמו על אחיכם עלינו ונשינו וטפינו, ואל תרמו בנפשכם להמלט, באשר שלא עליכם הנזירה שלט, ריוח והצלה ממקום אחר יעמוד לנו, וחי' יעשה חסד עמנו, כנסת ישראל צומו למחר תענית אסתר ואנו לילה ויום נצום כן, ובכן תבואו אל המלכה ותמצאו לפניה חסד וחן, וגם שלחנו להם כח והרשאה, באם להתבטל הנזירה על נתינות ממון יהא באה, ואנחנו ערבים עבור כל בני המדינה, יהי' מה שיהי' כל הנתינה, ואם תוכלו לבטל הנזירה בממון, להקדים שקלינו משל ועהר הרשע כהמן, ושלחנו אחר מתושבי קהלותינו רוכב, עד שהסוס מתחתיו נופל ושוכב, ורכב מכאן שני⁹) שעות קודם חצות היום שהוא בשעה רביעי, ובשעה תשיעית שהוא ה' שעות אחר חצות בא לווינא עיף ויניע, ועוד שלחנו שטאפעט אחריו כמעט שעה אחת לערך, פן יקרא אסון חיו בדרך, גם שלחנו שני אנשים מבני קהלותינו מהוגנים, למחר הדבר לעשות ולדבר על לב הקצינים, שלא יתעצלו חיו בדבר, כי הזמן קצר והאויב גבר, וגם אל יתעצלו להשיב אותנו דברי ניהומין, ואנחנו לא נעצלו¹⁰) בתפילות וצומין, וברכנו להם ברכת כהנים, וכל העם בדמעות אחרינו אמן עונים.

ובבוא אל קציני ווינא הבשורה, היה בעיניהם מאד דבר קשה לכאורה, ומודעוים כל איבריהם, אף שלא נזורה הנזירה עליהם, ונפלה עליהם אימתה ופחד, ותיקף סמוך לערב באו כולם יחד, ובלילה ההוא נדרה מעיניהם שינה, וישבו כולם בעיצה עמוקה בחכמה ובינה, ונתנו עיניהם באיש משה אנילאר¹) שחוא קרוב למלכות וחכם, ויאמרו קראן לו ויוחיל לכ"ם.

איש יהודי היה בווינא הבירה, והוא גר צדק ובווינא היה זה לפני עשר שנים קובע דירה, ושמו משה ראן דיענא בראן דע אנילאר ממדינת שפאניא, והי' דעתו להתנייר מיום שעמד על דעתו צפרא ופניא, ואביו היה שר גדול וחשוב, וקרוב להקיסר קרלוס בעוד למלך בשפאניא ישב, ובנסוע המלך קרלוס משם לקבל הכתר קיסריות רומי, הפריז לו השר הנ"ל ממון רב באשר שהי' עשיר גדול באין דומי, וכרות עמו הברית לו ולזרעו עד עולם, ובכל אשר יצוה הוא או בניו ישמע לקולם, ובאותו הזמן היה זה אנילאר קטן ורך בשנים, ויגדל הילד ונעשה גם הוא שר וחשוב כאביו בכל פנים.

והשר אנילאר הי' הלך וגדול מאוד, ולא יכול להתאפק בגיותו עוד, והוא היה אב בחכמה ורך בשנים ויפה תאר ויפה מראה, ראה את הנולד, יולד יו' שכשר לצאת יצא בספינה שבים כהולך דרך ארעי, ויעבור הוא ואמו הנבירה מעבר לים הגדול, גדול שנאמר בו כמו שנאמר באברהם מארצו וממולדתו חדל, ובא לארץ האללאנד ומל וטבל, ויסורים של אהבה סבל, ואת עצמו גייר, ורוב הונו ועושרו בארץ שפאניא שייר, ובא לווינא אל הקיסר וסימן הברית מאביו עורנה קיים, קים לי' בדר"בי מייני לקבל חסד עד בלי דיים, וכן הוי ועשה אותו לבראן ושר, אף שהוא יהודי ונחשב כמו זה, וכסאו מוטלת¹¹) בין השרים נכבדים,

¹) עיין קויפמאנן בס' עשרת צבי הנקרא Jubelschrift ליום מלאת ע' שנה לחי' המנוח גרעץ צד 281 הערה 6.

ובעיני כל רואיו נשא חן וחסדים, ה' יוסיף לו ברכה ושנות חיים, מני מני תסתיים, תסתיים דהוא אמר ועשה, והלך בוריות אל המלכה בעצמה ליתן רתא, דת ניתן בששון, לבל יקרא ליהודים אסון, ומגלגלין זכות ע"י זכאי, והאלהים ברא לנו רפואה קודם למכה.

ויקם משה ויושיע, בלי עיכוב ושהיי בעמל ויניע, רץ אל השרים נכבדים להודיע זו היא שיבה זו היא ביאה, הביא כתב מהמלכה לזעהר לבל ירים ידו ליהודים לגור ולהניע.

ובחצות הלילה אחר קריאת המגילה, באו האנשים אשר שלחנו לווינא בחרוה ונילה, לבשר בשורות טובות ונחמות, לכל יהי לבבינו עוד נמוס, נימוסי המלכות פקידה ליענראל צריך להויף קרינשראט לבוא באשר שהוא מסונה על הצבא, ע"כ לבכם יהא בטוח ונכון שיבוא האורנגנאל איגרת מהמלכה במעט השעות ויהיו בשלים ומבוטלים כל הגזירות רעות.

והנה בבקר אנו משכימים לבית הכנסת לקרות המגילה לשנותה, בשמחה ובטוב לב ברוך והללו¹²), אנו היו קורין אותה, ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, על הנס שעשה לנו אלהים בזה הדור, לניסא דמררכי ואסתר דומה והוכפל הנס בימינו בזה יומא, את יום ארבעה עשר לחודש אדר, לעשות משה ושמחה בהוד והדר, כימים אשר נחו, היהודים מהקמים עליהם פעמים זכו, זכות אבותינו עמד לנו, אשר מבל צרה הצילנו.

ובחצות היום בפורים בא אחד מבני עמינו, ועל ידו האורנגנאל איגרת לזעהר מהמלכה הניענו, ובחותם המלכה ה' חתם, ולא ניתן העתק מטעם הכמוס ודברים שבנו ה' סתם, סתמא כפירושה פירשו לנו קציני ווינא בשם המלכות¹³), שנחיש ונמהר האיגרת הזאת לברין להלכת¹⁴), ולבל תבוא ח"ו האגרת לידי זרים, להמציא תחבולות שלא לילך באשר השונאים שם צרים.

היום הזה הוא עשרים למערצי היום תאמצינו שלא יבא עלינו אשם, שבפקידתו רשם,

היום הזה הוא יום המוגבל, היום תברכינו שלא נבוא באסור וכבול,

היום הזה הוא יום הגזירה, היום תגדלינו שלא תבוא עלינו מאירה,

היום הזה הוא יום הפקידה, היום תדרשינו לטובה שלא נבוא לירידה,

היום הזה הוא שהזעהר הפיל בו הפור, היום תשמע שועתינו שלא ישרש ולא יעקר,

היום הזה הוא לנו יום נורא ופחד, היום תקבל תפלותינו שלא נאבד כולנו יחד,

היום הזה הוא רוצה מחשבתו לבוא אל היום תתמכינו ועוף השמים יוליך הקול.

הפועל,

והיה כי הרבינו לבקש ולדבר, החל חסרו להתגבר, להראות חיבנו, ולדבר על

לבינו, ויאמר היפלא מה דבר, הלא עדיין לא פנה היום ולא השמש עבר,

ואף שבכל הדרכים האויב גבר, הלא אנוכי בעסקי ותחבולי מלחמה גמר וסבר,

ואנוכי ערבנה, האיגרת ליד הזעהר עוד היום להביאנה, ואחם תלכו בשלום

לאהליכם, ותאכלו ותשתו ושמתם בחניכם, חג לה' לכם, רעה אל תשלט בכם, וכן

עשה, ולו יאתה, ארבעים הוסארין עם האיגרת שלח, ודרכיהם ה' צלח, ועברו בחרבות

שלופות תחת יד השונאים ופעלד וואכין, ורצין בסוסייהם כל השדות יבשין ולחין,

וכן הי' כאשר פתר, בעוד היום גדול האיגרת ליד הזעה היה מסור, ואנחנו לא נדע מה נעשה, כי לא גילה לנו דרכן ותוכן המעשה, רק בטחנו חזקה שליה עשה שליחתו, הי' יצליח דרכו בחזירתו ובהליכתו, ובהאי פחדא יתיבנא יתיבנא, וכולנו לדבר אחר כווננו, האיגרת המלכה אם לא יבוא ליד הזעה שהי' על מנן, ומה יהי' לנו להראות נגד ההמון עם עלינו להנין, ובאותו יום בקשנו וגם ניתן לנו שלשה אטעסדאטום, ופעלנו זאת באיזה שעות מעשים, העיצה כתבו וחתמו לנו, חס ושלום שום שמין דופי נגד המלכה לא הי' בנו, וגם כתב המושל הפקוד מה שניתן מאתנו להשונא בעבור שאותנו לחץ ולכד, ואף הם היו לוקים כמונו, שאף ערלים אף הם היו באותה נתינה, וגם העיד בנו האדון פרופס הכומר, שאהבת המלכה הי' בלבינו משומר, ומה שניתן להשונא לא הי' כי אם לפנים, כי בכפיות וגנישות היו אותנו דנים, האטעסדאטום שלשה אלה היו נפלאים הפלא ופלא, מי יתן והי' לבבם זה כל הימים אמן סלה. שלשה אלה היו נפלאים, עם השטפעת לווינא שלחנו אותם ולמחרת בשושן פורים לשם הי' באים, ותיכף לקחם השור האדון בראן משה אנילאר, ועייל לחצר המלכות בלא בר.

ומשה עלה ללמור סניגוריא, לבקש מהמלכה שוטין דיקרט על בוריא, ומה מאוד עשו האטסדאטום פעולה טובה, ואי אפשר בחצר המלכות לדון אותנו לכף הובה, ומה מאוד עשו פעולה, מחומרא דאתי לידי קולא, לשלוח ספרים שנית, והפטענמין הראשונים להנים, ומחשבת הזעה"ר להעביר, באחת דתו להמית ולא יעביר, ולהשתיק הקול ההמון עם, כי רבים הקמים עלינו כחול הים, והקולי קולות יחדלון, ובטוב ובנעימים והשקט ובטח נלין, ולהסיר ממנו התלונות, והאיגרות אחרונות יסתרו לראשונות, ולשלוח השוטין דיקרעט לכל הערים, איש את ירו נגד היהודים שלא להרים, וגם העוברי דרכים כל עובר ושב, ושב ורפא לו ולהחנהג עמו כשכן טוב, כל זאת בקשו היהודים, להיות עתידים, וכן המלכה צוותה, ולא המלכה עוותה, ועתה כתבו על היהודים כטוב בעיניכם, ואין בלבי עליכם, ושמעה שמכל זאת לא ידעת, ובלתי היום לא שמעת, ואף שבשמי הזעה כתב וחתם, לריק וללא כלום פקודתו אשים, ולא ישעו בדברי שקר, ואם לאו ידקור בדקר, ואף שיהי' באחד מיהודים חששא, חלילה לי מעשות כדבר הזה להמית צדיק ברשע, ואף אם יחטא איש אחד, למה על כל העידה אקצוף כאחד, אמנם אם יודע יחיד או רבים בחד מנהון, ואם לא ונשא עון, ועל זה כולכם ערבים, שלא תהיו אח"כ ח"ו כולכם חייבים, וזה יהיה לכם על לבכם קשור, שתלכו תמיד בדרך הישר, וקאמשמע לכם זאת העיצה, ולנצח אני חסד חפיצה. והו תוכן פקודתה, חסד ורחמים מידתה, והי' ירים הודה, והאל הרועה אותה מעודה, הוא ינמור בעדה, לתמכה ולסעדה.

וזה לשון איגרת הרב מדינה, שכתב מ"ו אדר בגילה ורינה:

כתבם מיום אתמול והיום לאחר יציאת מבה"כ שחרית ראיתי, את אשר נעשה בדבר השליחות פקידות המלכה יר"ה לברין. וועסט ווענין דעם ער פאלג ער ווארטין, באם שיבוא לידי איהר עקסלענין ארון פעלד מארשאל גראף זעהר, ואשר השיב, ועד הנה הבין מיר ההעתק מטעם הכמוס שרש דברים שבנו שאינם מפרסמים וכו', ער ווארטי נאך היום פקידה חדשה מהמלכה יר"ה והויף קריגשראט

י"ה, אלו איין עפנטליך יענראל שוין פאטענט לטובות היהודים, וכאשר הבטיח אלי אדון בראן אנלאר אנאך היום צו פר שאפין, זו באלד נון זעלבשט איבר קומי אשלה תיכף לכם לשלוח לכל הקהלות, ועל זה יהא לכם בטוח ונכון, ומה טוב עשו בשלחם הנה ג' אטעסדאטום הנ"ל, ואחר זה שלחתי לטיטול אדון אינשפעקטור שבסקי, ונתן הוא כתב וחתם בארוכה ויתר שאת לטובות היהודים ת"ל, וכבר נתתי לקרותם לאיזה שררות באיזה מקומן של שבחי"ם, אמנם ביום מחר אי"ה אלך לאדון איהר עקסלענץ אוברשטר סימש¹⁾ קאנצליר י"ה אשר טרח עצמו בנדון זה לטובות בני עמנו ת"ל, כי הוא אוהב משפט ויושר, ולאדון דוכס י"ה ולאדון איהר עקסלענץ לנדש הויבט מאן י"ה עם אטעסדאטום הנ"ל, ולמען יראו ששארית ישראל לא עשו עולה, וכבר ראתה אדונתינו המלכה החסידה את אטעסדאטום הנ"ל, והיא חפצה חסד, ומעלתם יתאמצו להמציא ג"כ אטעסדאטום מגידונג איך ה"י שמה, כי פה הגידו שיהודים שמה הרנו איזה הוסארין של המלכה וכיוצא בזה. ואיננו מסופק שהוא הכל שקר, ובכן יראו מעלתכם להמציא אטעסדאטום וכו'. עכ"ל איגרת הרב מדינה הנ"ל.

והנה באותו היום, קשה עלינו יותר האיום, ואין שעה, בלא רעה, אין רגע בלא פגע, בעבור שהדבר נודע להמון עם כולם יחד, ומפילים עלינו אימתה ופחד, לאמר השתא על היהודים ניקום, לבזו אותם מכל וכל להשאיר ריקם, וגם היהודים עמי הארץ היו מרחיבים הדיבור, דברים כיוזבים שאין להם חיבור, והי' הכל שקרי שקרים, ולא היה בדעת אחד מהם ידו להרים, ועל האגרת מקציני ווינא אנו היו סמוכים, ועל דכריהם אנו בטוחים, שהמלכה והויף קרינשראט שושין דיקרעט מצוים, וכל שעה עליהם אנו מקווים, ואנו מצפים בכל שעה ושעה, מתי יבא השושין דיקרעט להעביר הרעה, ואנו מיחלים בכל רגע ורגע, מתי יבוא השושין דיקרעט להעביר הנגע, ולהשתיק ההמון עם מהשערורי' ודברי שבניהו¹⁵⁾, ולהיות בירינו השושין דיקרעט לזכות ולראיה, ואותו יום ט"ז אדר שני עבר וכלה, במורא ופחד ובהלה, והי' כי היום פנה, והי' ענה בנו, כליל הנונה ליום ט"ב אדר שני.

אז רוב נסים ונפלאות הפלאות כלילה,
בחינענו השושין דיקרעט בחצות הלילה.

גר צדק משה אנלאר כנחלק לו לילה,
דלה דלה וישק צאן קרשים בעת המקנה
להאסף בנשף לילה.

הקריב אמרי"ם על גבי משב"ח במקומן
של שבחי"ם כלילה,
ושבח המגיע לכתבי"ם הביא מהמלכה
באותה לילה.

¹⁾ Böhmisch.

זה אל זה קראו קציני ווינא קומי רני בלילה.
השבושעות זמניות זמן קצר כי אם יוסו לילה.

טרם יבוא השמש ויערב פורים בלילה.
יענאל בראניא שלח איגרת המלכה ד'
או ה' שעות קודם לילה.

כאשר פתר כן ה' הניע לסעהר בעוד לא
יום ולא לילה.

לא בא שינה לעינינו מרוב דאגה ותונה
כל הלילה.

משך זמן כל הימים לרבות הלילה.
נאמר בערב מי יתן בוקר ובבקר מי יתן
ערב של אמש לילה.

סעהר המשליח לארץ גזיר"ה שו"ה בכל
ביום ולילה.

עבודתו דוחה שבת ולא ה' מנוחה ביום
אפי' בשבת וגם בלילה.

פקד פקידה ראשונה שלא ליתן ליהודי
לינת לילה.

צום תענית אסתר מפסיקן מבערב לילה.

קרוב יוסוליל בשורה והאיר לנו כיום הלילה.
רנן והלל וזמרה ניתן לאל הנותן זמירות
בלילה.

שיתסר ושיבסר בינו לבינו בא השומץ
דיקרעט כחצות הלילה.

החת הנעצוץ עלה ברוש אשמורת כלילה.

ובכן ויהי בחצי הלילה.

וזהו הלשון השומץ דיקרעט:

פאן דער צו הונגריין אונד בעהיים קינגליכי מייסמעט ערץ הערצגין צו איסמרייך
אונד אליר גנעדיגשטי פרוואין ווענין, דערא גיזאמבטין אין הונגריין אונד
מעהרין בפינדליכי מיליטץ הימיט אן צו פיגין, אליר העכשט גיראכטי, איהרי
קינגליכי מייסמעט, זיין פון דערא מרק נראף טוהמב מעהרן וואהנהפטיין יודן
שאפט אין אליר אונטר טעניקייט פאר גישטעלט ווארדן, אלו אב פאן איין אונד
אנדער, דיא אין בעדין לגדן בפינדליכי קינגליכי יענראלין פאטענטן אונד
מאנדאטא, טיילס אין אנדער וועג קירצלך ווערי פובליצירט ווארדן, דס אונטר

דעם פאר וואנד, דש ווידר דערא אלייר העכשטן דיענסט בינאנגען הבין זאלינדן מיינאידוס, דיא אין מעהרין זיך אויף האלטינדי יודן אונד הלב וועניג טענין פופציג טויזנד גולדן נאכיר ברין באר ער ליגן דיא אין הונגריין אכיר אהני דער קינגליכי יענראליין פאסיפארטי וועדד אויף דיא שטראסין נאך אויסר הלב איהרר הייזערן זיך בטרעטיין לאזין זאליין, אונד אין דעסין ענטשמעהונג דיא איין וויא דיא אנדרי אינש גיזאמבטי גפלינדרט אונד נידר גימאכט ווערדיין זאליין, וויא נון דער לייא פאטענטן אודר וויא זולכי נאמין הבין מענין, וואו פערני עו אן גיברכט מאסין אלוו איזט, אהני איהרי מייסטעט פאר ווישן אונד נאך וועניג אויף דערא ביפעהל פובליצירט ווארדן ווערי אונד אלייר העכסט דיא זעלבי נאך דערא וועלט ביקאנטן צארט אונד גרעכט מילדשטי גמיט, דען אין האלט דערן יעניגין אין וועלכין פאן דער לייא פלינדונג אדר מאסקארע מעלדונג גישיהיט, זער מיס פעליג פר נומין הבין, ווא ווערדיין אויף דערא אלייר העכשטי פר אורדונג דיא זעלבי אינש גיזאמבט פיר גול אונד גימגי הימיט ער קלעהרט אונד אלייר ערנשט גימסין אן ביפאליין דער לייא צוואנג מיטלין גיגן גיזאמבטי יודן שאפט זיך פיראדיין אינשר שארפיר פר אנטווארטונג צו ערהאלטין אומב גיט דיא שולדיג מיט דענין אין שולדיגין ווידר אלייר רעכט אונד ביליכקייט צו פר מישיין, דיא אבר פין מעהרר אלו איין אורט צו פר נעמין איזט, דאש פילי יודן איהרי קינגליכי מייסטעט פיינדן מיינאידיר וויש אן האנגין, ווא ווירט דיא נאטציאן צו גלייכר צייט ערנשטליך היר דורך ער מאניט, דיא איהרי פון דער לייא ארגליך אונד העכשט שטראף באהר אונשר נעמין ווא מעהררש אב צו האלטיין, אלו דיא יעניג פארטי קולאדיין אודר גימיינדי דיא איהרי קינגליכה מייסטעט פיינדן מיטל אונד און מיטל באהר אייניגה פאר שוב ווידר איהרי פפליכטן צו נעבין זיך אן מאסין ווערדיין, מיט און אויש בלייבליכי שערפסטי עקסקוציאן אלו מיינאידיר, דער אלייר העכשטין שושין אין ווערדיי מיסטעטיין אונד רבעליין גשטראפט אויך אלזי זאלכי פאן דער מיליין אן נועהן אונד אויף גיהאבין ווערדיין זאלל, ווארנאך זיך אלזוא איין יעדד גימבנד צו ביטראנין אונד פר שערן אונד און גליק צו היטן ווישן ווירט, יעדד יודשי גימיינדי דיא הערא אויף דיא איהר צו גיהערנר פאמיליא זיא גנויאר אכט הבין ווירט, דיא מיט בייא איין אונד אנדרי מיס האנדלונג דיא זעלבי נכט אינשגיזאמבטי מיט הין דיא און שולדיגין אין און גליק פר פאליין, אקטום ווין דען איין אונד צוואנציגשטן מאנאטש טאג מערצט 1742.

פער רעניום מייסטאטום עקס קאנציליא

פעליקא דיא עט אנה אומ סופרא

איגנאציוס פון קאך.

ונשלוח ספרים מווינא השומץ דיקרעט שנים, ונחנו פה העתקנו עוד יותר מעשרים אותם בפדימוס¹⁾ לקיים, ותיכף בחצות הלילה בבואם נאספו לכתוב ולהעתיק ליתן שכר טוב לסופריהם, ואני גם אני הייתי אחד מביניהם, ולא היה עמוד השחר עולה, עד שעזרת בית ה' מלא, וכמו הנץ החמה, היו פידומירט כמה וכמה, ומכמה קהלות היו שולחים לכאן שילוחים, וכמה וכמה בעלי בתים וראשי קהלות בעצמם באו לכאן ברוחים, הבוקר אור והאנשים שלהו, כל אחד עם שומץ דיקרעט מקוים למקום חפצם הלכו, גם איגרת שלומים כתבנו להם, לברך שעשה ניסים בימים ההם, והם ישלחו לקהלות סביבותיהם בני המדינה, להודיע בשורות טובות בגילה וברינה, והזהרנו להם אל תתראו ח'ו לפני אחיכם בני עשו, ואל תנלו להם מן השומץ דיקרעט מבואיו וצאתיו, ואל תבואו ח'ו עמם לידי מחלוקות וקטטה ומריבה, רק תתנהנו עמם בהכנעה וענוה, גם כתבנו להם בהתראה נפלאה גדולה, לעבוד להמלכה, יר'ה בכל לבכם לשמוע לקולה, כי היא חמיד חסד חפיצה, וקא משמע לכם זאת העיצה, ושלא לסייע ח'ו בשום דבר להשונא, אף במקום אשר הוא עדיין שם חונה, ואל תרבו שיחה מעסקי מלחמה אפי' ביני לביניכם, ואל תלכו לחנם ברחובות ושווקים ותשבו בשלום באהליכם, ואל תעשו סביבות סביבות כנורן ענולה, כי לא תדעו מה רעה יהי ח'ו וְ דשמע ועומד למולה, ובשומץ דיקרעטן הללו מאד תהיו נזהרים, שלא יבואו חס ושלוש לידי זרים, כל זאת כתבנו אליהם בתוספות ביאור, שלא יהא ח'ו הנוזרות חוזר וניעור, ובסיעת ה' כל חר וחר על מקומו בא בשלוש, ה' יברך את עמו ישראל בשלוש.

וידי בימים ההם בין נאולה לנאולה, נתרבו הצקות בפליגדרונג בכל המדינה רובה ככולה, וההוסאריין עם ערלים כפריים עשו שלום ביניהם משל לשני כלבים, ובאו אל ערי יהודים פתאום בהיותם כאויבים, ושללו ובוזו ליהודים וגם הכהי¹⁶⁾ מכת רצה, ובפרהסיא עשו זאת בעזות מצה, באמרם שיש להם רשות והרמנא על כך מהמלכות לילך גדודים, לשלול שלל ולעשות הפקר כל אשר ליהודים, וגם מושלי שררות, ואף שופטי עירות, ראו מעשה ונשכר'ו הולכיה והובא'ה לההוסאריין לרחובות ובתי יהודים, ודברו אתם והסיתו אותם בלשון לימודים, ואדם אין בארץ אשר יעשה טוב להיות בהם מוחה, והמה אומרים בדין מן ההפקר זוכה, ואנחנו לא נדע מה נעשה, אם מחצר המלכות או מיענראל ועהר יצא הדבר ומי בעל המעשה, וכן עשו בכל מדינותינו, ולהציל אין לאל ידינו, ובכמה קהלות עברו ושנו ושללו ונעשה להן כהיתר, ותרבו הקהלות ובתיהם כחרבות ביתר, וקשה מכולן אירע לק"ק קרעמזיר, בערב שבת הגדול באו כמה מאות ואלפי הוסאריין וכפריים פתאום העיר, והיה זה בעצת הראש עירן, ראה גוים והתירן, ושללו ובוזו כל בתי היהודים, וגם חמסו ובוזו לכל כיפות ברחוב הערלים למחרת בשבת הגדול גם ביום ההוא להיות עתידים, והחריבו הבתים ושיכרו דלתים אף של ברזל ושל אבנים, וינצלו אותם מכל טוב ממון וסחורות ושמלות ומגרנים, ועלה הויקן לאלפי אלפים ורבבות וכמה מנים, וגם רצחו נפשות מישראל והרגו

¹⁾ Vidimus.

אם על הבנים, ⁽¹⁾ והיהודים היו יראים ומפחדים לילך חוצה, והיו חוזרים ושבים כמשונע מבית לחצר ומחצר לגג במרוצה, משכלות הרב וגם בחדרים אימה, היו נחבאים בננות וקרפיפות ובמקומות חמוצנעים כמה ימים ימימה, ולולי ה' שהי' להם, על הנס גדול שנעשה להם בימים ההם, שבא היענראל גלאני⁽²⁾ לשם בעברו דרכו, וגם גראף ערעדוי⁽³⁾ אנוש כערכו, ולזהם ה' על ההוסארין השליטה, והצילו את היהודים שארית הפליטה, ואף שהישיב חרה להם על הדבר, מכל מקום מה שעשו עשו ומה שעבר עבר, וכן עשו הגולנים ברב קהלות מדינות מעהרין, ביריעות ערלים שושמים וראש עירן, ברוסטיין באסקוויין קוניץ אוסטרליין ורבים כאלה, בפרהסיא בין ביום בין בלילה עשו גזילה אחר גזילה, ומדי יום ביומו באו לכאן ניקלש פורג מנילות קינות וכתבים, שונים ומשונים בשינוי מעשה שעשו בהם האויבים.

ואף עלינו ק"ק ניקלשפורג עבר הכוס, לולי ה' שהי' לנו והראה לנו אות. בשבוע של פסח בעת התפלה, באו לרחוב היהודים לערך שלשים בעקין יונגן ותחלת ביאתם ה' בעלילה, ועשו רשעת ברחוב היהודים וגם איזה חלונות בתים שברו, ועמדו נגדם נערי יהודים וערכו אתם מלחמה ויהודים נברו, מתוך כך באו איזה אנשי מלחמה רכבים, וחזרו הערלים וגם התאספו עליהם אנשים רקים להיות שבים, ובאו לידי מלחמה ורעש גדול, ועמדו היהודים מגער ועד זקן וכמעט לא נשאר אחד בבית מהמלחמה להיות חלל, והיהודים מתחזקים עצמם במקלות וקרדומות, והערלים ואנשי מלחמה עומדים לעומות, וערכו המלחמה זאת ברחוב היהודים על פני חוצה, עד שנברו היהודים ולקו כרבא בהדי הוצא, ואיש מלחמה רכב אחד היה בתוך הבאים, אותו הכו מכת רצח וגם פצעו בו פצעים, וגם בזה הקב"ה עשה לנו נס, שלא נשאר תיכף מת, וכמעט שלא פרחא נשמחו, ברחו הערלים ואנשי מלחמה לארון וואך מיינשטר⁽⁴⁾ שלהם ליתן דתו, על שיהודים המיתו לרכב אחד איש מלחמה, והלכו בוריוות לעשות מיהודים נקמה, שעדיין עמדו היהודים ברשעתם וניצבו נצבה וגם קמה, והלך הוואך מיינשטר הוא בעצמו ועמו לערך עשרים איש אנשי המלחמה, וכאשר ראה ה"ה ה"ה יצא לארון וואך מיינשטר הלך למולו לקבל פניו, ולדבר אל לבו להיות צדיק ראשון כאיש עניו, ולא הניחו הוואך מיינשטר לדבר ומיד הכהו במקל שבירו, עד שזב דמו על רגלו מעל ראשו וקרקרו, ועמדו היהודים אף לגנר הוואך מיינשטר ומלאו היהודים כעס וחימה, עד שרץ הוואך מיינשטר וחזר לביתו מפני פחד ואימה, וכל הערלים נסו לקולם והלכו להם, כי נפל פחד היהודים עליהם, וגם היהודים הלכו בשלום לאהליהם, ושקטה המלחמה ביניהם, ומכל מקום היינו באימה ופחד, שרא יתקבצו עוד הערלים יהודי, והיינו חיי צער, ואין ביכלתינו ממש לילך לפני השער, כי יצא הקול קלא בישא עלינו בכל המדינה, וגם בעיר מקום המלכות ווינא, לאמר היהודים במלכות מרדו, וגם עד לחיים ידרו, וראו מה שעשו היהודים מעשים בישן, ולא עוד שהרגו אנשי מלחמה אשר עליהם כל המלכות נשען, ורבים כאלה דברי שקרים וכזבים, באמרם כל היהודים כלי' ומיתה חייבים, ולכלותינו ולגרשינו היו

⁽¹⁾ ע"י שמות הרוגים במאמר הרב פראנקל-גרין במ"ע החדשי שנה ל"ח רע"ג הערה א'.

⁽²⁾ Glane. ⁽³⁾ Erdody. ⁽⁴⁾ Wachmeister.

כל תחבולותיהם, והיינו כשה בין הזאבים ביניהם, עד שפקדה המלכה עלינו, לעשות ערך כסף בינינו, וליתן המשים אלף זהובים, רק הציוה לא היה בכעס ודרך גזירה כי אם כלבנים אהובים, וגם ה' קצת זה לפיים היענראל וזהר להקים דבריו הראשונים, לכן אנחנו בנתינת סכום מעות אלו נידונים, וכן מיד ולאחר עשינו, ולסרב לא הרבינו, וניתן המשים אלף זהובים מאתנו בני המדינה, לפיים המלכות ועל נפשינו להגניה, ועד קהלותינו ע"ק ניקלשפורנ בא לערך אלפים שנים עשר, ופעלנו זאת שראשי קהלותינו נסעו ראשונה לברין והמעות בעצמם ליד היענראל וזהר מסור,¹ וגם פא"פ אתו עמו כלומר אליו המה נושאים נפשם נפשי מילי בסל"ע, וה' הדבר בעיני היהודים וערלים הפלא ופלא, ומאותו זמן כתב היענראל וזהר ביהודים איש ידו שלא להרים, כל זה הממון נרם, והקול ה' הלך וחסר, ולא ה' עוד בהפקר וחזר המותר להיות אסור, והקולי קולות יחדלון והיהודים שוכבים בטח במלון, רק לפעמים כד היו ההוסארין מעיר לעיר אזלו, למי שפגעו בפגיעה רעה אשר לו חמסו וגזלו, וזה הוא תמיד שעת חירום בזמן המלחמה, מרוב שיירות וגודל המהומה, ואף גם בזאת ה' לא מאס בנו, להפך בריתו מאתנו, ומיד רשעים הצילנו, ער שיהודים כל בני המדינה השקט ובשיחנו, כן יהי ויקום בנו, מכל צער ונוק ופחד ובהלה להצילנו, ומגלות ושיעבוד לגאולה תפדינו, כאשר לאבותינו ולנו ובנינו הבטחתנו, וזוכה להיות עינינו, מזיו השכינה ונו, אמין.

נהללו יושבי קהלותינו לאלהא שמיא, פדות ורוחה רבית גביהו.
מאנחה, לרוחה, מבכיה, לתחיה, מגינחה, לוינחה,
מדינה, לזיוה, מהכות, לזכות, מוי, לחי,
מזעה, לאהבה, מחיל, לגיל, מבויה¹⁸, לבריאה,
מ'נן, להגין, מכלות, לעלות, מלב נימות, לשימחה,
ממירות, לזמירות, מנפילה, לעמוד על תילה, מסמר, לזמר,
מעצבות, למצבות, מפחר, ליחר, מצער, לטהר,
מקינה, לרינה, מרודה, לפודה, משבר, לגבר,
מתעתוע, לשעשוע.

הק' בינש מקי מניקלשפורג.

לוח התקון.

(1) וחמש מאות ושנים. (2) השקיה. (3) שתי או שלש. (4) הנזקים. (5) קומנדנט.
(6) שלש עשרה קהלות. (7) ברהוב. (8) אותה, היתה. (9) שתי. (10) נתעצל. (11) מוטל.
(12) והלל. (13) המלוכה. (14) להוליכה. (15) (?). (16) הכוב. (17) אולי צ"ל: מטביעה.

כן נמצא בהספר הרבה טעויות, בחילוף יחיד ורבים וזו"נ וכדומה, אשר אין יכולת
לתקון שלא לקלקל השורה בהחרוזים. והקורא יבין מדעתו.

המגיה מו"ח.